

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**SEKSENLİ YILLARDA TÜRKİYE’NİN FİLİSTİN
POLİTİKASI**

**OZAN KUYUMCUOĞLU
06716009**

Prof. Dr. GENCER ÖZCAN

İSTANBUL

ÖZ

SEKSEN Lİ YILLARDA TÜRKİYE'NİN FİLİSTİN POLİTİKASI

Ozan Kuyumcuğlu

Mayıs, 2009

Seksenli yıllarda Türk dış politikasının önemli bir dönüşüm geçirerek Ortadoğu'ya kaydığı görülmektedir. Bunun başlıca nedenlerini üç genel başlık altında toplayabiliriz. Bunlardan birincisi dünyada ve bölgede yaşanan gelişmelerin Türk dış politikasına yansımalarıdır. Bu gelişmelerin başında 1973 yılında yaşanan petrol krizi, İran'da gerçekleşen İslam devrimi ve Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgal etmesi; bunun karşılığında ABD'nin, Carter Doktrini ve Yeşil Kuşak Teorisi bağlamında Türkiye'yi Ortadoğu'nun savunulmasında kullanmak istemesidir. İkincisi ise Türkiye'nin yaşadığı dönüşümdür. Bu dönüşümü sağlayan etkenlerin başında 24 Ocak kararları, 12 Eylül askeri darbesi ve 1983–1991 yılları arasında iktidar olan Anavatan Partisi'nin (ANAP) siyaset anlayışıdır. Üçüncüsü, Türkiye'nin uluslararası sorunlarının oynadığı roldür. Türkiye, 12 Eylül darbesi sonucunda Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) tarafından dışlanmış ve Kıbrıs sorunu ile Bulgaristan'daki Türk azınlığın yaşadığı sorunlara destek bulabilmek için Arap ülkelerine ihtiyaç duymuştur. Bu çalışmanın temel amacı, yukarıda ifade edilen üç faktör çerçevesinde Türkiye'nin Ortadoğu politikasının önemli bir parçası olan Filistin sorununa yaklaşımını analiz etmektir. Bu çerçevede seksenli yıllarda Türkiye'nin Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) ile ilişkileri ve İsrail'e yönelik tutumu incelenmiştir. Bu amaçla dönemin gazete ve dergileri ayrıntılı olarak incelenmeye çalışılmıştır. Diğer yandan konuyla ilgili kitap ve makalelerden, çalışmanın tarihsel akışının belirlenmesi açısından yararlanılmıştır. Ortaya çıkan genel sonuca bakıldığında Türkiye'nin Filistin halkını destekleyen bir tutum almasına ve İsrail'i kınayarak diplomatik ilişki seviyesini asgari düzeyde tutmasına rağmen, bu ülkeyle diplomatik ilişkilerini tam olarak kesmekten kaçındığı görülmektedir. Bunun nedeni ise Türkiye'nin Filistin yanlısı tutumunun seksenli yıllardaki Arap ülkelerine yakınlaşma politikasının bir ürünü olmasıdır. Nitekim Soğuk Savaş sona erdikten sonra Türkiye'nin dış politika seçenekleri artmış ve Arap ülkelerine olan bağımlılığının azalmasıyla birlikte FKÖ ile ilişkileri kopma noktasına gelmiş ve İsrail'le ilişkileri gelişmeye başlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Ortadoğu, Filistin, yakınlaşma, gerginlik, pragmatizm, diplomasi, statü, söylem

ABSTRACT

PALESTINIAN POLICY OF TURKEY IN 1980's

Ozan Kuyumcuoğlu

June, 2009

It is possible to talk about a transformation in Turkish foreign policy in 1980's, which resulted with an approachment policy towards Middle East. There are three general reasons, which can help to explain this evaluation. The first reason is the developments in the world and in the region. Those developments were the oil crisis in 1973, Islamic Revolution in Iran, invasion of Afghanistan by the Soviet Union and the initiative of the United States to use Turkey for the protection of the Middle East under the framework of Carter Doctrine and Green Line Theory. The second reason is the events in Turkey, which caused basic changes in political, economical and social life. The economic package called 24th January decisions, the military coupe in 12 September 1980 and the political perspective of Anavatan Party (ANAP), who governed the country between 1983 and 1991, might be counted in terms of this reason. The third reason is the role of the international problems of Turkey. As the military coupe caused problems in the relationship between Turkey and European countries, the military government tried to solve those problems, like the situation in Cyprus and the problems of Turkish minority in Bulgaria, by the support of the Arabic countries. Considering those main three reasons, the main target of this study is to analyse Turkey's approachment towards the Palestinian question, which was an important part of it's Middle East policy in 1980's. In this case, Turkey's relationship with Palestinian Liberation Organization (PLO) and it's attitude towards Israel was analysed. To achieve a satisfied result, the newspapers and magazines of that period were used as prior resources. Secondly the books and articles related to this subject were benefited to establish a historical framework. The main outcome of this study is that, although Turkey diminished it's diplomatic relations with Israel and condemned that country because of it's brutal attitude towards Palestinian people, it avoided to cancel completely it's diplomatic ties with Israel. Because Turkey's discourse, which was favouring the rights of the Palestinian people was a product of it's approachment policy towards the Arabic countries in 1980's.

Key Words: Middle East, Palestinian, approachment, tension, pragmatism, diplomacy, status, discourse

ÖNSÖZ

İçinde bulunduğumuz dönemde Türkiye'nin Filistin politikası kamuoyunu meşgul eden konuların başında gelmektedir. Özellikle İsrail'in Gazze'ye yönelik son harekâtının ardından gerek akademik çevrelerde gerekse toplumun geniş kesimlerinde yoğun bir tartışma başlamıştır. Kuşkusuz bu sevindirici olduğu kadar düşündürücü bir durumdur. Nitekim yapılan tartışmalarda güncel değerlendirmeler ön plana çıkarılmakta, konunun tarihsel arka planı göz ardı edilmektedir. Örnek olarak konuyla son derece yakından ilgilenen yayın organlarında İsrail-Filistin sorunu ve Türkiye'nin rolü ile ilgili olarak ayrıntılı bir tarihi belgesel veya yazı dizisinin çıkmamış olması dikkat çekicidir. Bu konuya ilgi duyanların haklı beklentisinin bir gün karşılanacağını ümit ediyorum. Sadece bu konuyla ilgili değil, birçok konuda toplumu aydınlatacak tarihi çalışmaların hazırlanmasının, en azından akademik araştırmalara katkı sağlanmasının kamuoyuna yön veren kişi ve kuruluşların önde gelen sorumlulukları arasında yer aldığını düşünüyorum.

Bu konunun kamuoyunda "haklı olarak" duygusal bir çerçevede ele alınmasının yanı sıra akademik bir çalışmanın başlığı haline getirilmesinin gerekli olduğu düşüncesi bu araştırmanın gerçekleştirilmesinin temel etkenidir. Bu nedenle yapılan tartışmalara ışık tutması açısından ve konuya ilgi duyan uzman ve üniversite öğrencilerinin faydalanabileceği bu çalışmayı hazırlamaktan dolayı memnuniyetimi ifade etmek istiyorum.

Seksenli yıllarda Türkiye'nin Filistin politikasını inceleyen bu çalışmanın günümüzün tartışmalarına ışık tutmasını umuyorum. Tabi ki bu çalışma Filistin sorununu ve Türkiye'nin bu sorundaki konumunu anlamamız için yeterli olmayacaktır. Kendi açımdan bu çalışmayı bir başlangıç olarak kabul ediyor ve gelecekte Türkiye'nin Filistin politikası ile ilgili daha detaylı ve derin araştırmalar yapmayı arzu ediyorum.

Bu çalışmanın başlığının altında benim ismim olsa da, araştırma sürecinde bana maddi ve manevi her türlü desteği veren kişi ve kurumları anmam doğru olacaktır. Bir yılı aşkın bir süredir çalışmanın hazırlanmasında bana her türlü yardımı ve imkânı sağlayan tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Gencer Özcan'a, araştırmamda bana sağladıkları kolaylık ve hizmetlerden ötürü Beyazıt Devlet Kütüphanesi ve Çemberlitaş Basın Müzesi'nin değerli çalışanlarına, tezimin hazırlanma sürecinde bana anlayış gösteren çalışanı olduğum NEA Ulaştırma ve Lojistik Yönetimi Genel Müdürü Klaas Westerkamp'a, tezin hazırlanmasına katkıda bulunan başta Ali Selim Emeç, Mert Dikici ve Seyhun Ökten olmak üzere tüm yakın dostlarıma, analitik ve bilimsel düşünme yetisi kazanmamda başrol oynayan sevgili babam Mehmet Kuyumcuoğlu başta olmak üzere tüm aileme ve yakınlarıma sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Son olarak bana araştırma hevesi aşılayan ve uluslararası ilişkilere çocuk yaşta ilgi duymamı sağlayan rahmetli dedem Selahattin Kişioğlu'nu rahmetle anıyorum.

İstanbul, Haziran 2009

Ozan Kuyumcuoğlu

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

TEZ ONAY SAYFASI

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR.....	viii

1. GİRİŞ.....	1
2. ULUSLARARASI ORTAM, ORTADOĞU VE TÜRKİYE	6
2.1. 1973 Petrol Krizi ve Yarattığı Etkiler.....	6
2.2. İran Devrimi ve Bölgesel Gelişmeler.....	7
2.3. SSCB'nin Afganistan İşgali ve Değişen Dengeler.....	8
2.4. Carter Doktrini ve Yeşil Kuşak Teorisi.....	8
2.5. Dünyadaki Ekonomik Buhranın Türkiye'ye Etkisi.....	9
2.6. 12 Eylül Darbesi ve İç Siyasal Gelişmeler.....	10
2.7. Darbenin Dış Politikaya Yansımaları.....	12
2.7.1. AT'den Kopuş ABD ile Yakınlaşma.....	12
2.7.2. Dış Politikanın Ortadoğu'ya Kayması.....	13
2.8. ANAP Dönemi Ortadoğu Politikası (1983–1991).....	15
3. 1979–1982 YILLARI: YAKINLAŞMA.....	17
3.1. Mısır Büyükelçiliği Baskını.....	17
3.2. Kamuoyunda Tartışmalar.....	22
3.3. FKÖ Temsilciliğinin Açılması.....	25
3.4. İsrail'in Kudüs'ü Başkent İlan Etmesi.....	29

3.5. Türkiye'nin Tutumu ve Tartışmalar.....	30
3.5.1. Hayrettin Erkmen'in Düşürülmesi.....	33
3.5.2. Hayrettin Erkmen ve Kamuoyu.....	35
3.6. 12 Eylül Yönetimi ve Kudüs Sorunu.....	37
3.7. Kamuoyunun Tepkisi.....	40
3.8. İlişkilerin Düşürülmesinin Nedenleri.....	43
3.9. Lübnan Harekâtı: Duraklamaya Doğru.....	46
3.10. Bekaa Faktörü.....	48
3.10.1. FKÖ ve Türkiye Kökenli Sol Örgütler.....	48
3.10.2. FKÖ-ASALA İlişkisi.....	51
4. 1982–1987 YILLARI: GERGİNLİK.....	53
4.1. Lübnan Savaşı (Galilee için Barış Operasyonu).....	54
4.1.1. Türkiye'nin Tutumu.....	55
4.1.2. Lübnan'da Türkiye-İsrail İşbirliği.....	57
4.1.3. Kamuoyu Tepkisi.....	62
4.2. Sabra ve Şatila Katliamı.....	64
4.2.1. Türkiye'nin Tutumu.....	66
4.2.2. Kamuoyunun Tepkisi.....	69
4.3. FKÖ'nün Yunanistan ve Güney Kıbrıs İlişkileri.....	72
4.4. Tunus Gerilimi ve Türkiye.....	74
4.4.1. Türkiye'nin Tutumu.....	75
4.4.2. Kamuoyunun Tepkisi.....	79
4.5. Türkiye'deki Şiddet Eylemleri ve Karşılıklı Güvensizlik.....	80
5. 1987–1989: YENİDEN YAKINLAŞMA.....	82
5.1. İntifada Hareketi.....	83
5.2. İntifada ve Türkiye'nin Tutumu.....	84
5.2.1. FKÖ'nün İsrail Kararı.....	86
5.2.2. Bulgaristan'daki Türkler.....	88
5.2.3. Kıbrıs Sorunu.....	88
5.2.4. Ürdün'ün Filistin Kararı ve Arafat'ın Türkiye Ziyareti.....	89
5.2.5. İntifada ve Kamuoyunda Tartışmalar.....	91
5.3. Filistin Devleti'nin İlanı.....	94

5.3.1. Türkiye'nin Filistin Devleti'ni Tanıması.....	96
5.3.2. Kamuoyunda Tartışmalar.....	100
6. 1989–1991 YILLARI: GERGİNLİK VE İLİŞKİLERDE ZAYIFLAMA....	105
6.1. Filistin Temsilciliğinin Statüsü Sorunu.....	105
6.1.1. Yahudi Lobisi Faktörü.....	109
6.1.2. Arap Ülkelerinden Beklenen Destek ve Hayal Kırıklığı.....	111
6.1.3. Arafat'ın Türkiye Aleyhtarı Tutumu.....	112
6.1.4. Soğuk Savaş'ın Sona Ermesi ve İsrail'le İlişkiler.....	112
6.1.5. Kamuoyunda Tartışmalar.....	114
6.2. Körfez Krizi ve İkili İlişkiler	114
6.2.1. Körfez Krizi ve Yarattığı Etkiler.....	114
6.2.2. FKÖ'nün Tutumu.....	115
6.2.3. Körfez Krizi ve Türkiye.....	117
6.2.4. Zayıflayan Türkiye-FKÖ İlişkileri.....	117
6.2.5. Kudüs Olayları ve Türkiye.....	118
6.2.6. Kamuoyunda Tartışmalar.....	120
6.3. Ortadoğu Barış Konferansı ve Türkiye.....	120
6.3.1. Ortadoğu Barış Konferansı.....	121
6.3.2. Türkiye'nin Tutumu.....	123
6.3.3. Barış Suyu Projesi.....	126
6.3.4. Türkiye'nin Politikasını Belirleyen Etkenler.....	127
6.3.5. Kamuoyunda Tartışmalar.....	129
7.SONUÇ.....	133
KAYNAKÇA.....	141
ÖZGEÇMİŞ.....	161

KISALTMALAR

AA	: Anadolu Ajansı
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGİK	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
ANAP	: Anavatan Partisi
AP	: Adalet Partisi
ASALA	: Ermenistan'ın Kurtuluşu İçin Ermeni Gizli Ordusu
AT	: Avrupa Toplulukları
BAE	: Birleşik Arap Emirlikleri
BM	: Birleşmiş Milletler
CGP	: Cumhuriyetçi Güven Partisi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DİSK	: Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DSÖ	: Dünya Sağlık Örgütü
DSP	: Demokratik Sol Parti
DYP	: Doğru Yol Partisi
FKBDC	: Faşizme Karşı Birleşik Direniş Cephesi
FKÖ	: Filistin Kurtuluş Örgütü
FUK	: Filistin Ulusal Konseyi
GKRY	: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
İKÖ	: İslam Konferansı Örgütü
İSEDAK	: İslam Konferansı Teşkilatı Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi
JCGA	: Ermeni Soykırımını Adalet Komandoları
KFTD	: Kıbrıs Türk Federe Devleti
KİK	: Körfez İşbirliği Konseyi
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsü
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MİSK	: Milliyetçi İşçi Sendikaları Konfederasyonu
MİT	: Milli İstihbarat Teşkilatı
MLSPB	: Marksist Leninist Sosyalist Propaganda Birliği
MSP	: Milli Selamet Partisi
NATO	: Kuzey Atlantik Paketi
OPEC	: Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
PFLP	: Filistin'in Kurtuluşu için Halkçı Cephe
RP	: Refah Partisi
SALT II	: Stratejik Silahların Azaltılması Antlaşması/Görüşmeleri II

SHP	: Sosyal Demokrat Halkçı Parti
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TASS	: Sovyet Haber Ajansı
THKO	: Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu
THKP-C	: Türkiye Halk Kurtuluş Partisi- Cephe
THY	: Türk Hava Yolları
TKP	: Türkiye Komünist Partisi
TRT	: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
TSİP	: Türkiye Sosyalist İşçi Partisi
TUSAŞ	: Türkiye Uçak Sanayi Anonim Şirketi

1.GİRİŞ

Bu çalışmanın amacı seksenli yıllarda Türkiye'nin Filistin politikasını analiz etmektir. Bu konunun incelenmesinin temel nedeni araştırmacının Yüksek Lisans öğrenimi sırasında hazırladığı "İntifada ve Türkiye'nin Filistin Politikası" ödev çalışmasından esinlenerek daha geniş kapsamlı bir araştırma yapmak istemesidir. Diğer bir neden ise Türkiye'nin bu dönemdeki Filistin politikası ile ilgili fazla bir çalışmanın yapılmamış olmasıdır. Oysa Türkiye'nin bu dönemdeki Filistin politikası, yeni bir politika anlayışının ürünü olarak kabul edilebilir. Özellikle 12 Eylül darbesinin ardından Türkiye'nin Ortadoğu'ya yönelmesi, genel dış politika çizgisinde bir sapma olup olmadığı sorusunu akla getirmektedir. Daha geniş bir ifadeyle, Türkiye'nin Filistin yanlısı tutumu ve İsrail aleyhtarı çizgisi, Türkiye'nin Batı yanlısı dış politika anlayışını bırakıp Ortadoğu'ya kaydığı izlenimini vermektedir. Böyle bir gözlemin doğru olup olmadığını anlayabilmek için Türkiye'nin Filistin meselesindeki tutumunu hangi etkenlerin şekillendirdiğini anlamak gerekmektedir.

Bu konuyla ilgili akademik nitelikli ve geniş kapsamlı bir çalışmanın yapılmamış olmasının arka planına bakıldığında akademik çevrelerin Filistin politikasını, Türkiye-İsrail ve Türkiye-Arap ülkeleri ilişkilerinin alt başlığı ve türevi olarak algıladığı anlaşılmaktadır. Türkiye'nin Filistin sorununa yönelik ilgisine, çeşitli çevreler tarafından dile getirilen "tarihsel sorumluluk" söylemine karşın, genel olarak Filistin sorununa ilginin sınırlı kalmış olması çarpıcı bir çelişkidir. Bu durumun nedenleri arasında Türkiye'nin altmışlı yıllarda iç siyasal gelişmeler nedeniyle FKÖ ile ilişkilerinde mesafeli bir tutuma yönelmesinin bulunduğu söylenebilir. Bu gelişmelerin başında solcu gençlerin teorik ve silahlı eğitim için Filistin'e gitmeleri bulunmaktadır. Bir başka neden, FKÖ'nün Soğuk Savaş yıllarında Sovyetler Birliği

ile yakın ilişki içerisinde olmasından dolayı güvenlik bürokrasisinin bu örgüte yönelik kuşkulu yaklaşımıdır. Üçüncü olarak FKÖ'nün Güney Kıbrıs ve Yunanistan ile yakın ilişki içerisinde olması ve ASALA (Ermenistan'ın Kurtuluşu İçin Ermeni Gizli Ordusu) örgütü ile Lübnan'da işbirliği yapması bir başka neden olarak açıklanabilir. Dördüncü neden olarak ise konunun kamuoyunda duygusal bir çerçevede ele alınmış olmasıdır. Özellikle sağ ve sol kesimin konuyla ilgili bazı önemli çalışmaları bulunsa da bunlar duygusal nitelikli olmanın ötesine geçememiştir. Bu çalışmaların arasında Filistin'e altmışların sonundan itibaren gitmeye başlayan solcuların anıları yer almaktadır. Bunlara örnek olarak Faik Bulut'un "Filistin Rüyası-İsrail Zindanlarında Yedi Yıl" ve Aydın Çubukçu'nun "Bizim 68" kitapları yer almaktadır. Sonuç olarak bu etkenlerin akademik ilgisizlik olgusu üzerinde ne ölçüde etkili olduğunu saptamak olanaksızdır. Ancak, bu etkenler bu konuyla ilgili neden geniş kapsamlı bir çalışma yapılmadığı hakkında fikir vermektedir.

Konuyla ilgili fazla bir çalışma bulunmasa da Türkiye-İsrail ilişkileri üzerine yapılmış ciddi çalışmaların göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Bu çalışmaların başında Gencer Özcan'ın "Türkiye-İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi" isimli kitabı bulunmaktadır. Bununla birlikte Faruk Sönmezoğlu'nun "Türk Dış Politikasının Analizi" derlemesinde yine Gencer Özcan'ın "Türk-İsrail İlişkileri" çalışmasında konuyla ilgili önemli verilere ulaşmak mümkündür. Türk-İsrail ilişkileri konusunda önemli bir diğer çalışma olan Ofra Bengio'nun "The Turkish-Israeli Relationship: Changing Ties of Middle Eastern Outsiders" kitabı da bu alanda önde gelen kaynakların arasında yer almaktadır. Bu çalışmalarda Türkiye-İsrail ilişkilerinin tarihi akışı ile ilgili aydınlatıcı ve detaylı bilgiler yer almakla birlikte Türkiye'nin Filistin politikası ile ilgili önemli verilere ulaşmak mümkündür. Ancak burada sorulması gereken soru Türkiye-İsrail ilişkileri başlığı altında Türkiye'nin Filistin politikasını ne ölçüde değerlendirebileceğimizdir. Zira seksenli yıllarda dönemsel olarak Türkiye'nin hem FKÖ hem de İsrail ile ilişkilerini geliştirdiği görülmektedir. Bu olgu çalışmada ayrıntılı olarak ele alınacaktır. Sönmezoğlu'nun "Türk Dış Politikasının Analizi" derlemesinde yer alan konuyla ilgili bir başka çalışma olan Mehmet Hakan Yavuz'un hazırladığı "İkicilik (Duality): Türk-Arap İlişkileri ve Filistin Sorunu (1947-1994)" makalesi, Türkiye'nin Ortadoğu politikasının genel bir perspektifini sunmaktadır. Bu çalışmada Türkiye'nin seksenli

yıllarda Arap ülkelerine yakınlaşma olgusu ayrıntılı olarak incelenmiştir. Fakat Türkiye'nin Filistin politikası bir  zet olarak okuyucuya sunulmuş; ayrıntıya girilmemiştir. Türk dış politikasını genel yönleriyle ele alan Baskın Oran'ın editörlüğünü yaptığı ‘‘Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar’’ ciltleri ve Faruk Sönmezoğlu'nun ‘‘İkinci Dünya Savaşından Günümüze Türk Dış Politikası’’ kitabı birçok çalışma için temel kaynak niteliğindedir. Dolayısıyla Türkiye'nin Ortadoğu politikası ile ilgili ayrıntılı bilgilere bu kaynaklardan ulaşılabilir. Yukarıda söz edilen tüm bu değerli çalışmalar bu araştırmanın temel çerçevesini  izmişleridir. şüphesiz, Türkiye'nin Ortadoğu politikası ve İsrail ile ilişkileri konusunda daha birçok çalışmadan bahsedilebilir. Ne var ki, bu çalışmaların birçoğu Türkiye'nin İsrail ve Arap  lkeleri ile ilişkilerine odaklanmışlar; Filistin politikası ile ilgili detaylı analizlerde bulunmamışlardır. Dolayısıyla, bu çalışma bu alandaki boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır.

Bu çalışmada öncelikle ikincil kaynaklardan faydalanılarak çalışmanın  er evesi çizilmiştir. Konuyla ilgili kitap, makale ve internet alıntıları bir araya getirilmiş ve genel tarihi akış belirlenmiştir. İkinci olarak çalışmanın temelini oluşturan birincil kaynaklardan veriler toplanarak yorumlanmaya çalışılmıştır. Burada birincil kaynakları dönemin gazete ve dergilerindeki haber ve köşe yazıları oluşturmaktadır. Sonuç olarak birincil kaynaklardan elde edilen veriler, ikincil kaynaklardan belirlenen tarihi akışın çerçevesinde değerlendirilmiştir. Elde edilen veriler, çalışmanın başlangıcında sahip olunan fikirlerle karşılaştırılmış ve bir sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır.

Çalışma beş ayrı bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, seksenli yıllardaki Türkiye'nin Filistin politikasını belirleyen uluslararası ve bölgesel gelişmeler ele alınmıştır. 1973 yılında ortaya çıkan petrol krizi, İran İslam devrimi, SSCB'nin Afganistan'ı işgal etmesi, Carter Doktrini ve Yeşil Kuşak Teorisi bu gelişmelerin arasında yer almaktadır. Bu bölümde ele alınan bir diğer konu ise bu dönemde Türkiye'de yaşanan siyasi, ekonomik ve toplumsal dönüşümdür. 24 Ocak kararları, 12 Eylül askeri darbesi ve ANAP iktidarının dış politika anlayışı bu dönemde Türk Dış Politikasını etkileyen temel faktörlerdir.

İkinci bölüm ise 1979–1982 yılları arasında Türkiye’nin Filistin politikasını ele alınmıştır. Bu dönemde Türkiye’nin FKÖ ile ilişkilerinin geliştiği ve İsrail ile ilişkilerin kopma noktasına geldiği görülmektedir. Bu bölümün başlangıcında Ankara’daki Filistin Temsilciliğinin açılmasının nedenleri ve sonuçları üzerinde durulmuştur. Filistin Temsilciliğinin açılmasının önemli nedenlerinden biri olarak kabul edilen Filistinli gerillaların Mısır Büyükelçiliğine baskın düzenlemesi ve ardından FKÖ’nün de çabasıyla bu eylemin sona ermesi sürecinde ve sonrasında yaşanan gelişmeler de bu bölümde tartışılmıştır. Yine bu bölümde İsrail’in Kudüs’ü başkent ilan etmesinin ardından Türkiye’nin tutumu ele alınmıştır. Ayrıca bu dönemde Kudüs’ün statüsü ve Türkiye’nin izlediği politika ile ilgili yoğun tartışmaların sonuçları üzerinde durulmuştur. 12 Eylül darbesinin ardından Türkiye’nin Kudüs sorunu ile ilgili izlediği politika bu bölümde yer alan tartışmaların arasında yer almaktadır. Yine İsrail’in Lübnan’a hava harekâtı düzenlediği bu dönemde Türkiye’nin Filistin politikası ve FKÖ ile ilişkisi incelenmiştir.

Üçüncü bölüm ise 1982–1987 yılları arasında yaşanan gelişmeleri kapsamaktadır. Bu dönemde ise Türkiye ile FKÖ arasında bir gerginliğin olduğu gözlemlenmektedir. Bu bölümde, gerginliğin arka planı aydınlatılmaya çalışılacaktır. Buradaki temel sorular, Türkiye’nin Filistin yanlısı söyleminin ne ölçüde devam ettiği ve FKÖ ile ilişkilerin ne yönde ilerlediği şeklindedir. Bu bağlamda İsrail’in Lübnan’ı işgal etmesinin ardından ortaya çıkan FKÖ’nün ASALA ve diğer yasadışı sol örgütlerle ilişkisi önem kazanmaktadır. Yine FKÖ’nün Güney Kıbrıs ve Yunanistan ile ilişkileri Türkiye’nin Filistin politikasını ne derece etkilediği, bu çalışmada araştırılan konular arasındadır. Bu bölümde yer alan bir diğer konu ise 1985 yılında İsrail’in Tunus’taki FKÖ kampını bombalamasının ardından Türkiye’nin gösterdiği tepkidir. Bu dönemde Başbakan olan Turgut Özal’ın Türkiye’nin bu konu ile ilgili tutumunda ne derece belirleyici olduğu önemli bir sorudur. 1985–1987 yılları arasında Türkiye’de Filistinli eylemcilerin karıştığı iddia edilen bombalama ve suikastların ise Türkiye’nin Filistin politikasını ne yönde etkilediği bu bölüme dair ayrı bir tartışma konusudur.

Dördüncü bölümde 1987–1989 yılları arasında Türkiye’nin Filistin politikası tartışılmıştır. Bu dönemde Türkiye’nin Filistin yanlısı söylemi ve İsrail aleyhtarı tutumu açısından bir canlanma göze çarpmaktadır. Buradaki en önemli nokta İntifada

hareketinin Türkiye'nin Filistin politikasına yansımalarıdır. Bunun en somut örneği Türkiye'nin Kasım 1988'de ilan edilen Filistin Devleti'ni tanınmasıdır. Burada sorulması gereken en önemli soru Türkiye'nin ne tür bir motivasyon bağlamında Filistin yanlısı tutumunu güçlendirdiği ve FKÖ'ye yakınlaştığıdır. Bu soruyu cevabını verebilmek için bu dönemde Türkiye'nin Kıbrıs sorunu ve Bulgaristan'daki Türk azınlığın yaşadığı sıkıntılarla ilgili Arap ülkelerinden beklediği desteğin üzerinde durulacaktır. Ayrıca Filistin Devletinin tanınması ile ilgili tartışmalar ve bu tartışmaların getirdiği sonuçlarla ilgili yorumlar yapılacaktır.

Beşinci bölüm, Türkiye'nin 1989–1991 yılları arasındaki Filistin politikasını kapsamaktadır. Bu dönemde Türkiye-FKÖ ilişkilerinde yeni bir gerilimin ortaya çıktığı görülmektedir. Tartışmalar özellikle Filistin Temsilciliğinin statüsü çerçevesinde şekillenmiştir. Zira Türkiye Filistin Devletini tanımamasına rağmen Ankara'daki Filistin Temsilciliğine büyükelçilik statüsü tanımamıştır. Türkiye'nin neden Filistin Temsilciliğine büyükelçilik statüsü tanımadığı sorusu bu bölümün temel konularından bir tanesidir. Ayrıca Soğuk Savaşın sona ermesi, Körfez Savaşı sırasında Türkiye ve FKÖ'nün tutumları ve Ortadoğu Barış Konferansı gibi olayların Türkiye'nin Filistin politikasını ne yönde etkilediğinin üzerinde durulacaktır.

Bu çalışmada Türkiye'nin Filistin politikası ile ilgili olarak kamuoyuna yansıyan tartışmalara da değinilecektir. Bu bağlamda farklı eğilimlerdeki gazetelerin yayın çizgisi, köşe yazıları, akademik çevrelerin görüşleri ve toplumdaki çeşitli kesimlerin, İsrail'in Filistinlilere yönelik sert tutumu karşısında gösterdiği tepki ayrıntılı olarak değerlendirilmeye çalışılacaktır.

2. ULUSLARARASI ORTAM, ORTADOĞU VE TÜRKİYE

Soğuk Savaşın devam ettiği yetmişli yıllarda, Ortadoğu’da önemli gelişmeler yaşanmıştır. 1973 yılında ortaya çıkan petrol krizi, İran’da İslam devriminin gerçekleşmesi ve SSCB’nin (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği) Afganistan’ı işgal etmesi, Soğuk Savaşın ağırlık merkezinin Ortadoğu’ya kaymasına neden olmuştur. Tüm bu gelişmeler sonucunda ABD (Amerika Birleşik Devletleri) yönetimi Ortadoğu’daki çıkarlarını korumak için yeni güvenlik önlemleri geliştirmiştir. Türkiye’de ise bu dönemde 12 Eylül askeri müdahalesi gerçekleşmiş; askeri yönetim ABD ile uyumlu bir Ortadoğu politikası geliştirmek için çaba göstermiştir. 12 Eylül darbesinin dış politikada yarattığı sonuçlar ise Türkiye’nin Filistin politikasında belirleyici olmuştur.

2.1. 1973 Petrol Krizi ve Yarattığı Etkiler

1973’teki Arap-İsrail savaşı sonrasında çoğunluğunu Arap ülkelerinin oluşturduğu OPEC (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü) İsrail’e destek veren ülkeleri cezalandırmak için petrol fiyatlarına astronomik zamlar yapmıştır. Yapılan zamların sonucunda 1973’te varili 3 dolar olan petrolün fiyatı 1980 yılında 30 dolara ulaşmıştır¹. Bununla birlikte savaşın ardından İsrail’e maddi yardımda bulunan ABD’ye yönelik petrol akışı Suudi Arabistan Kralı Faysal tarafından tamamen kesilmiştir². Batı dünyası 1980 yılına kadar bu ‘petrol şokunu’ üzerinden atmaya çalışmıştır³. Petrol krizinin yanı sıra Batı ülkelerinde sürdürülmekte olan ‘refah devleti’ anlayışının yetmişli yılların başında tıkanmaya başladığı görülmektedir.

¹ Baskın Oran, “Dönemin Bilançosu”, **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar(1919-1980)**, ed. Baskın Oran, c.1, 7.bs. (İstanbul: İletişim, 2003), 659.

² David Reynolds, **One World Divisible: A Global History Since 1945**, (London; Norton, 2001), 375.

³ Oran, **age**, 659.

Sonuç olarak petrol krizi ve Batı ülkelerinin kendi iç yapılarından kaynaklanan ekonomik sorunlar, küresel bir ekonomik buhranın ortaya çıkmasına neden olmuştur⁴.

Petrol krizinin önemli sonuçlarından biri ise Ortadoğu'nun Batı açısından öneminin artmış olmasıdır. Petrolün değerinin artmasıyla birlikte NATO (Kuzey Atlantik Antlaşma Örgütü) stratejileri yeniden gözden geçirilmeye başlanmıştır. Böylelikle Doğu Bloğundan Avrupa'ya yönelik gerçekleştirilebilecek bir saldırıya karşı alınan⁵ önlemlerin yerini Ortadoğu'yu SSCB'nin etkisinden korumak için geliştirilen stratejiler almıştır. Nitekim Şubat 1979'da İran'da gerçekleşen İslam devrimi ve Aralık 1979'da SSCB'nin Afganistan'ı işgal etmesi bu yeni stratejik anlayışın önemini arttırmıştır.

2.2. İran Devrimi ve Bölgesel Gelişmeler

Şubat 1979'da dini lider Ayetullah Humeyni'nin İran'a gelmesinin ardından gerçekleşen İran İslam Devrimi⁶ bölgesel dengelerin değişmesine neden olmuştur. Bu döneme kadar ABD'nin Ortadoğu'daki önemli bir müttefiki olan İran, koyu Amerikan ve Batı karşıtlığını ilke edinmiş olan İslamcıların eline geçmiştir⁷. Başta ABD olmak üzere Batı dünyasını asıl kaygılandıran gelişme ise Tahran'da öğrencilerin ABD Büyükelçiliğini işgal etmesi⁸, ardından da İran'ın petrol sevkiyatını durdurması olmuştur⁹. ABD'nin sert tepkisi ve tehditlerine rağmen, Humeyni ABD'li rehinelerin bırakılmayacağını söylemiştir. Humeyni, rehineleri bırakmak için ABD'nin Şah Rıza Pehlevi'yi iade etmesi şartını ileri sürmüştür¹⁰. Buna karşılık ABD, tüm müttefik ülkelere İran ile diplomatik ilişkilerini kesme ve bu ülkeye yönelik ambargo uygulama çağrısında bulunmuştur¹¹.

⁴ Reynolds, **age**, 407.

⁵ Melek Fırat, Ömer Kürkçüoğlu, "Arap Devletleriyle İlişkiler", **Türk Dış Politikası: Kuruluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (1980–2001)**, ed. Baskın Oran, c.2, 5.bs, (İstanbul: İletişim, 2003), 124.

⁶ Oktay Köse, "Humeyni İmparator Gibi Karşılandı", **Hürriyet**, 2 Şubat 1979.

⁷ Faruk Sönmezoğlu, **İkinci Dünya Savaşından Günümüze Türk Dış Politikası**, (İstanbul: Der Yayınları, 2006), 370; Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslar arası Konumu**, 13.bs; (İstanbul: Küre Yayınları, 2003), 343.

⁸ "Tahran'da Öğrenciler, ABD Büyükelçiliğini İşgal Etti", **Milliyet**, 8 Kasım 1979.

⁹ "İran, Dünya Petrol Sevkiyatını Durdurmuştur", **Milliyet**, 8 Kasım 1979.

¹⁰ "Humeyni Rehineri Serbest Bırakmıyor", **Milliyet**, 8 Kasım 1979.

¹¹ Sönmezoğlu, **age**, 370.

2.3. SSCB'nin Afganistan İşgali ve Değişen Dengeler

İran'ın İslam devrimiyle beraber sistemin dışına çıkmasıyla sarsılan ABD'nin Ortadoğu'daki çıkarları, SSCB'nin Aralık 1979'da Afganistan'ı işgal etmesiyle tehlikeye girmiştir. Bu tarihte Afganistan'da darbeye iktidara gelen Babrak Karmal, SSCB ordusunu ülkeye davet etmiştir. Bunun üzerine 85.000 kişilik Sovyet ordusu Kabil'e girmiştir. Böylelikle SSCB, Ortadoğu'daki petrol rezervlerinin büyük çoğunluğunun bulunduğu Basra Körfezi'ne 550 km.den daha az bir mesafede etkin olma imkânı bulmuştur¹². İşgale sert tepki gösteren ABD, SALT II (Stratejik Silahların Azaltılması Antlaşması/Görüşmeleri)¹³ görüşmelerinden çekildiğini açıklamıştır. ABD Başkanı Jimmy Carter, SSCB'nin Afganistan'ı işgal etmesini “İkinci Dünya Savaşından sonra dünya barışı için en büyük tehdit” olarak nitelendirmiştir. Bununla birlikte, ABD SSCB'nin ihraç ürünlerini boykot edeceğini açıklamıştır. ABD'nin bu işgale yönelik önemli tepkilerinden bir tanesi de 1980 yılında Moskova'da yapılan Olimpiyatları boykot etmesi olmuştur¹⁴.

Buna karşılık, SSCB'nin Afganistan'ı işgal etmesi nedeniyle Müslüman kitleler bu ülkeye büyük öfke duymuşlardır¹⁵. Müslüman kitlelerin SSCB'ye olan öfkesini fark eden ABD ise Ocak 1980'de “Carter Doktrini” olarak anılan bir bildiri yayınlayarak, özellikle Körfez bölgesindeki Müslüman ülkelerle ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır.

2.4. Carter Doktrini ve Yeşil Kuşak Teorisi

İran'da gerçekleşen İslam devrimi ve Afganistan'ın SSCB tarafından işgal edilmesi üzerine harekete geçen ABD yönetimi, Başkan Jimmy Carter'in isminin verildiği bir doktrin yayınlamıştır. Carter Doktrinine göre, Basra Körfezinde ABD çıkarlarına karşı atılacak herhangi bir adımın karşılık bulacağı, gerekirse silahlı güç kullanılacağı belirtilmiştir¹⁶. Carter Doktrininin Soğuk Savaşın başlangıcında

¹² İlhan Uzgel, “ABD ve NATO'yla ilişkiler”, **Türk Dış Politikası: Kuruluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (1980–2001)**, ed. Baskın Oran, c.2, 5.bs, (İstanbul: İletişim, 2003), 44.

¹³ SALT, ABD ve SSCB arasında 1967 ve 1979'da iki defa gerçekleştirilen ve her iki bloktaki silahlıların azaltılmasını öngören görüşmeleri ifade etmektedir. Ayrıntı için bkz: Graham Evans, Jeffrey Newnham, **The Penguin Dictionary of International Relations**, (Londra: Penguin Books, 1998), 485.

¹⁴ Reynolds, **age**, 365.

¹⁵ Davutoğlu, **age**, 352.

¹⁶ Evans, Newnham, **age**, 61.

deklare edilen Truman Doktrinini¹⁷ çağrıştırdığı söylenebilir. Ancak Carter Doktrini, Truman Doktrininden farklı olarak Basra Körfezindeki ABD çıkarlarına odaklanmıştır¹⁸.

Carter yönetimi, bu doktrinle birlikte bölge ülkeleriyle güvenlik alanında yakınlaşma yönünde adım atarken, İran'ın radikal İslam anlayışına karşı Suudi Arabistan merkezli "Yeşil Kuşak" teorisini ortaya koymuştur. ABD yönetimi bu şekilde, gerek SSCB'nin yayılmasına gerekse İran'ın devrim ihracı çabalarına karşı Yeşil Kuşak anlayışıyla "çifte çevreleme" politikası izlemeye çalışmıştır¹⁹.

2.5. Dünyadaki Ekonomik Buhranın Türkiye'ye Etkisi

Tüm bu gelişmeler yaşanırken Türkiye'de petrol fiyatlarının artmasından ve iç piyasanın yetersizliğinden kaynaklanan bir ekonomik kriz yaşanmaktaydı. Özellikle bu dönemde Ortadoğu petrolüne bağımlı bir ülke olan Türkiye'nin petrol krizinden en fazla etkilenen ülkelerin başında geldiği söylenebilir²⁰. Bu durumun temel nedenlerinden bir tanesi, tarihsel olarak Türkiye'nin Ortadoğu ülkelerine yönelik mesafeli yaklaşımıdır. Avrupa ülkeleri "*karşılıklı bağımlılık ilişkisi ile*" bu sorunu aşmayı başarırken, Türkiye'nin bölgeye olan mesafeli tutumu nedeniyle krizi atlatmakta güçlük çektiği anlaşılmaktadır²¹.

Petrol kriziyle birlikte yetmişli yıllarda iktidara gelen hükümetlerin gerekli önlemleri alamaması nedeniyle ihracat 1977'den itibaren gerilemeye başlamış; dış borç yüksek rakamlara ulaşmıştır²². İthal ikameci bir ekonomi anlayışını benimseyen Türkiye'de ihracatın gerilemesi dış ticaret açığının 4 milyon dolara yükselmesine neden olmuştur. Ticaret girdilerinin azalmasıyla beraber petrolün variline yapılan art arda zamlar ise Türkiye'yi petrol alımı konusunda sıkıntıya sokmuştur²³. 24 Ocak 1980'de

¹⁷ Truman Doktrini, 12 Mart 1947'de dönemin ABD Başkanı Hary Truman tarafından açıklanmış olup, Doğu Akdeniz'in güvenliğinin sağlanması amacıyla Türkiye ve Yunanistan'a askeri ve maddi yardım yapılmasını öngörmüştür. Bkz: Evans, Newnham, **age**, 545.

¹⁸ **age**, 61.

¹⁹ Baskın Oran, "Dönemin Bilânçosu", **Türk Dış Politikası: Kuruluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (1980–2001)**, ed. Baskın Oran, c.2, 5.bs, (İstanbul: İletişim, 2003), 11; Fırat, Kürkçüoğlu, **age**, 124.

²⁰ Davutoğlu, **age**, 73.

²¹ **age**, 73.

²² Baskın Oran, "24 Ocak Kararları", **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar(1919–1980)**, ed. Baskın Oran, c.1, 7.bs. (İstanbul:İletişim,2003), 665; Murat Taşkın, "1923–2003 Döneminde Türkiye Cumhuriyeti'nin Dış Ticaret Politikaları", www.dtm.gov.tr; [29.04.2009].

²³ "10 Günden Beri Petrolü Pahalı Alıyoruz", **Hürriyet**, 9 Ocak 1979.

ise bu ekonomik darboğazın aşılması için bir karar paketi açıklanmıştır. 24 Ocak kararları olarak tarihe geçen bu ekonomik paket Türkiye'nin siyasal, ekonomik ve toplumsal yaşamında köklü değişikliklere neden olmakla birlikte, dış politika alanında da belirleyici olmuştur.

Dönemin DPT (Devlet Planlama Teşkilatı) Müsteşar Vekili Turgut Özal, Türkiye'nin ekonomik darboğazdan çıkması için açıklanan ekonomi paketinin hazırlanmasına ön ayak olmuştur. Tarihe "24 Ocak Kararları" olarak geçen bu ekonomik programda Türkiye'nin ithal ikameci ekonomi modelinden çıkması ve ihracat öncelikli bir ülke haline gelmesi öngörülmüştür²⁴. Bu kararlar birlikte esnek kur politikasına geçilmiş²⁵, KİT'ler (Kamu İktisadi Teşebbüsü) fiyat belirlemede serbest bırakılmış, tarım ürünlerinin taban fiyatları dünya geneline uydurulmuş ve altyapı ile ilgili olmayan kamu harcamaları azaltılmıştır. Bu bağlamda iç piyasanın daha rekabetçi bir yapıya kavuşması umulmuş ve ekonominin dışa açılarak ihracatın artırılması amaçlanmıştır²⁶.

Gerçekten de alınan kararlar seksenli yıllarda Türkiye'nin ihracatının artmasını sağlamıştır. İhracatın 1980–1984 yılları arasında %314 arttığı görülmekle birlikte, ithalatın da artması nedeniyle dış ticaret açığında bir azalma yaşanmamıştır²⁷. Sonuç olarak seksenli yıllarda Türkiye'nin Ortadoğu İslam ülkelerine yönelik ekonomik açılımları 24 Ocak kararları göz önünde tutularak daha net değerlendirilebilir.

2.6. 12 Eylül Darbesi ve İç Siyasal Gelişmeler

24 Ocak kararları gibi Türkiye'nin dış politikasına yön veren bir diğer gelişme 12 Eylül askeri darbesi olmuştur. 12 Eylül 1980'de yönetime el koyan generaller ülke genelinde sıkıyönetim ilan etmişlerdir. Darbenin gerekçesi, ülkeyi yönetenlerin terör olaylarını engelleyememesi olmuş; çoğu sol görüşlü olmak üzere yüz binlerce kişi gözaltına alınmıştır²⁸. Askeri yönetimin solu toplumsal bütünlüğe yönelik bir tehdit olarak algılamasından dolayı, sağ politikalar yoluyla toplum bir arada tutulmaya çalışılmıştır²⁹. 12 Eylül yönetimi, 1970 yılında Aydınlar Ocağı tarafından ortaya

²⁴ Oran, "24 Ocak Kararları", 665; Taşkın, **age**.

²⁵ Türk Lirasına yapılan devalüasyon sonucunda dolar 47 TL'den 70 TL'ye yükselmiştir. Oran, "24 Ocak Kararları", 665.

²⁶ Oran, "24 Ocak Kararları", 665; Taşkın, **age**.

²⁷ Taşkın, **age**.

²⁸ Oran, "Dönemin Bilânçosu", c.2, 19; Sönmezoğlu, **age**, 385.

²⁹ Sönmezoğlu, **age**, 386.

konulan Türk-İslam sentezi anlayışını toplumsal birliği korumak için kullanmıştır³⁰. Bu çerçevede toplumun dini ve milli duygularını ön plana çıkarmak için çeşitli adımlar atılmıştır. Atatürk ilke ve devrimlerine her zaman sahip çıktığını söyleyen askerlerin dini hassasiyetlerin yükselmesi için uğraşmaları ilgi çekicidir³¹. Bu adımlara örnek olarak 28 Ağustos 1982’de Milli Eğitim Bakanlığı’nın kararıyla ilk ve ortaokullarda, 1982 Anayasası ile liselerde din dersinin zorunlu hale getirilmesi gösterilebilir. Ayrıca bu dönemde Diyanet İşleri Başkanlığı’nın bütçesi önemli ölçüde arttırılmış, yılda 1500 cami inşa edilmiş, yurt dışına göreve giden din görevlilerinin maaşları Suudi Arabistan kökenli Rabita-tül İslam isimli kuruluş tarafından ödenmiştir. Kenan Evren’in ise bu dönemde yaptığı konuşmalarda sure ve ayetlerden alıntı yapması, 12 Eylül yönetiminin dini duygular aracılığıyla toplumu bir arada tutmaya çalıştığı düşüncesini güçlendirmektedir³².

12 Eylül darbesinin 24 Ocak kararlarının ardından gelmesi ise önemli bir ayrıntı olarak değerlendirilebilir. Bir yoruma göre, 12 Eylül darbesi 24 Ocak’ta alınan kararlara karşı halkın gösterebileceği muhtemel tepkiyi önlemiştir³³. Bununla birlikte 24 Ocak kararlarıyla yoksullaşan kitlelerin dine yöneldiği görülmekte ve 12 Eylül yönetimi de bunu kullanarak toplumdaki ideolojik ayrılıkları törpülemeye çalışmaktadır³⁴.

Askeri yönetimin din eksenli politikaları ile ilgili diğer bir nokta ise, ABD’nin SSCB’ye karşı geliştirdiği Carter Doktrini ve Yeşil Kuşak anlayışının tam bu döneme denk gelmesidir³⁵.

2.7. Darbenin Dış Politikaya Yansımaları

³⁰ Türk-İslam Sentezi düşüncesi 1970 yılında Aydınlar Ocağı tarafından geliştirilmiştir. Türk-İslam Sentezi anlayışına göre, Milliyetçilik ve Müslümanlık birbirilerinden koparılamayacak unsurlardır. Türk-İslam Sentezi, özellikle 1960’dan sonra güçlenmeye başlayan sol hareketlere karşı sağ görüşlü ideologlar tarafından kullanılmak istenmiştir. Bkz: Nuray Mert, **Merkez Sağın Kısa Tarihi**, (İstanbul: Selis Kitaplar, 2007), 83; İlhan Uzgel, “Türk-İslam Sentezi” **Türk Dış Politikası: Kuruluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (1980–2001)**, ed. Baskın Oran, c.2, 5.bs, (İstanbul: İletişim, 2003), 22; Çiler Dursun, “Türk-İslam Sentezi İdeolojisinin Failini Tanımak”, **Radikal**, 28 Mayıs 2006.

³¹ Yücel Bozdağhoğlu, **Turkish Foreign Policy and Turkish Identity: A Constructive Approach**, (New York&London: Routledge, 2003), 130–131.

³² Oran, “Dönemin Bilançosu”, c.2, 22–23.

³³ Oran, “24 Ocak Kararları”, 665.

³⁴ Oran, “Dönemin Bilânçosu”, c.2, 21.

³⁵ **age**, 21.

12 Eylül darbesinin ardından Türkiye'nin AT (Avrupa Toplulukları) ile ilişkilerinin kötüleştiği ve ABD ile yakınlaştığı gözlemlenmektedir. Bununla birlikte Türkiye bu dönemde Ortadoğu ülkeleri ile ekonomik ve siyasi ilişkilerini geliştirmiştir. Özellikle İslam Konferansı Örgütü'nde (İKÖ) Türkiye'nin üst düzey temsil edilmesi, Ortadoğu İslam ülkelerine yakınlaşma çabalarının bir göstergesi olarak anlaşılabilir.

2.7.1. AT'den Kopuş ABD ile Yakınlaşma

Yönetime el koyan generaller AT ile ilişkilerin var olan anlaşmalar çerçevesinde sürdürüleceğini ifade etmişlerdir. Başbakan Bülend Ulusu'nun kurduğu hükümetin programında, Türkiye'nin Ankara Antlaşması çerçevesinde AT içerisindeki yerini almak için çalışmaya devam edeceğini bildirilmiştir³⁶.

Askerlerin yönetime el koymasıyla ilgili olarak AT üyesi ülkeler başlangıçta farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Fransa, Danimarka ve Hollanda gibi ülkeler Türkiye ile ilişkilerin askıya alınmasını savunurken, Almanya ve İngiltere darbeyi savunarak Türkiye ile ilişkilerin geliştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır³⁷. Bununla birlikte Avrupa Parlamentosunda yer alan sosyalist ve komünist milletvekilleri Türkiye ile ilişkilerin askıya alınması için çaba göstermiştir. Avrupa'daki sol görüşlü siyasetçilerin bu görüşüne kamuoyu da destek vermiştir. Avrupa kamuoyu Türkiye'de darbenin ardından yaşanan insan hakları ihlallerini gündeme getirmişlerdir. Bir süre sonra AT üyesi ülkelerin hükümetleri bu tepkilerin etkisiyle Türkiye'ye mesafeli davranmaya başlamışlardır³⁸.

Sonuç olarak 12 Eylül darbesi Türkiye-AT ilişkilerini olumsuz etkilemiştir. AT'den uzaklaşan Türkiye, SSCB tehdidine karşı ABD ile yakınlaşma gereği duymuştur.³⁹ ABD ise İran ve SSCB'nin çevrelenmesi konusunda Türkiye'den faydalanmak istemiştir. Carter Doktrini ve Yeşil Kuşak Teorisi göz önünde bulundurulduğunda Türkiye'nin Ortadoğu İslam ülkeleriyle seksenli yıllar boyunca geliştirdiği yakın ilişki daha iyi anlaşılabilir⁴⁰.

2.7.2. Dış Politikanın Ortadoğu'ya Kayması

³⁶ Çağrı Erhan, Tuğrul Arat, "AT'yle İlişkiler", **Türk Dış Politikası: Kuruluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (1980–2001)**, ed. Baskın Oran, c.2, 5.bs, (İstanbul: İletişim, 2003), 83.

³⁷ Erhan, Arat, "AT'yle İlişkiler", 84.

³⁸ **age**, 84–85.

³⁹ Davutoğlu, **age**, 431.

⁴⁰ Fırat, Kürkçüoğlu, "Arap Devletleriyle İlişkiler", 124–125.

ABD'ye yakınlaştan Türkiye, NATO'nun Körfez bölgesindeki çıkarlarını koruma bağlamında Ortadoğu'daki Müslüman ülkeler ile ilişkilerini geliştirmeye başlamıştır. 12 Eylül darbesinin hemen ardından Dışışleri Bakanlığı kadrosunda ve yapısında yaşanan değışim ise Türk dış politikasının Ortadoğu'ya yönelmesinin ilk işareti olarak algılanabilir.

1978'de Başbakan Bülent Ecevit'in talimatıyla Dışışleri Bakanlığında önemli görevlere gelen sol eğilimli bürokratlar askeri yönetimin kararıyla geri plana itilmiştir⁴¹. Bununla birlikte yine Ecevit döneminde faaliyete başlayan bazı genel müdürlükler ilga edilmiştir⁴². Dışışleri Bakanlığında yaşanan değışimin önemli bir göstergesi de ilk defa büyükelçilik görevinde bulunacak diplomatların Ortadoğu ülkelerine atanmış olmasıdır⁴³.

Dışışleri Bakanlığında yaşanan bu değışimin yanı sıra Türkiye'nin başta Suudi Arabistan ve Kuveyt olmak üzere Ortadoğu Arap ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmeye çalıştığı görölmektedir. 1980–1983 yılları arasında Suudi Arabistan ve Kuveyt ile “askeri eğitim, askeri malzeme satımı ve ortak yatırım” alanlarında anlaşmalar imzalanmıştır⁴⁴. Bununla birlikte 1982–1986 yılları arasında Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ile ekonomik yatırım konusunda anlaşmalar imzalanmıştır⁴⁵.

Bu dönemde Türkiye İKÖ toplantılarına üst düzey katılım göstermiştir. 1981'de Taif'te gerçekleştirilen İKÖ toplantısında Türkiye, Başbakan Bülent Ulusu'nun başkanlığında temsil edilmiştir⁴⁶. Daha önceki İKÖ toplantılarına Dışışleri Bakanlığı düzeyinde katılan Türkiye'nin bu adımı önemli olarak değıerlendirilebilir. Taif toplantısı sonunda yayınlanan bildiride “İslam'a ve İslam ilke ve değıerlerine, bir yaşam biçimi olarak, kesinlikle bağılı kalınmasının, Müslümanların karşılaştıkları tehlikelere karşı en önemli kalkan olduğı” belirtilmiştir. Sonuç bildirisinin Türkiye'nin laik yapısıyla çeliştiğı göze çarpmaktadır⁴⁷. Ancak Başbakan Bülend Ulusu toplantıda yaptığı konuşmada, Türkiye'nin laik bir ülke olduğunu ve dış politikasını buna göre belirlediğini vurgulayarak Türkiye'nin toplantıda yer

⁴¹ Taner Baytok, **Dış Politika'da Bir Nefes**, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2005), 248.

⁴² **Age**, 250.

⁴³ Bu durumun tek istisnası Lahey'e Büyükelçi olarak atanan Filiz Dinçmen olmuştur. **age**, 263.

⁴⁴ Fırat, Kürkcüoğlu, “Arap Devletleriyle İlişkiler”, 125.

⁴⁵ Ayrıntı için bkz: Baytok, **age**, 263–321.

⁴⁶ Fırat, Kürkcüoğlu, “Arap Devletleriyle İlişkiler”, 127.

⁴⁷ **age**, 127.

almasının laiklik ilkesiyle çelişmediğini göstermeye çalışmıştır⁴⁸. Diğer yandan Ulusu, laiklik ilkesine özen göstermeye gayret etse de yaptığı bir başka konuşmayla askeri yönetimin din eksenli politikalara önem verdiğini göstermiştir⁴⁹:

“Buraya ayak bastığımızdan bu ana kadar bize mükemmel ev sahipliği yapan Suudi Arabistan’a teşekkür ederim. Dün Mekke’de Harem-i Şerif’i ziyaretimiz ve Kâbe’yi tavaf etmemiz unutulmaz bir anı olarak kalacak. Kâbe’deki tören, insanlar arasında politik, kültürel ilişkilerde İslam’ın önemini bir kez daha ortaya koydu. Türkiye’nin İslam davasına elinden gelen katkıyı yapacağına inanıyorum.”

Seksenli yıllarda İKÖ toplantılarına üst düzey katılmaya başlayan Türkiye, ilerleyen yıllarda temsil düzeyini arttırmaya başlamıştır. 1984’te Kazablanka’da yapılan İKÖ toplantısında Türkiye’yi Cumhurbaşkanı Kenan Evren temsil etmiştir⁵⁰.

Yukarıda çerçevesi çizilen Türkiye’nin Ortadoğu İslam ülkelerine yaklaşma politikasının arka planına bakıldığında dört farklı etkenden söz edilebilir. Bu etkenlerden birincisi, Türkiye’nin AT’den uzaklaşmasının ardından diplomatik yalnızlığını ABD’yi de gözeterek Ortadoğu ülkeleri ile gidermeye çalışmasıdır⁵¹. Bu dönemde Türkiye SSCB ve İran “yayılmacılığına” karşı ABD’nin çıkarlarıyla uyumlu bir şekilde, Ortadoğu ülkeleri ile yakınlaşmıştır. Dönemin Ankara Büyükelçisi Robert Strausz-Hupe’un 13 Haziran 1982’deki açıklaması, ABD ve Türkiye arasındaki Ortadoğu’daki işbirliği ile ilgili ipucu vermektedir. Strausz-Hupe haber ajanslarına yaptığı açıklamada, “*Türkiye ile ABD’nin Ortadoğu politikalarının farklı olmadığını, Türkiye’nin Arap ülkeleriyle ‘iyi ilişkiler’ içine girmesi konusunda ABD’nin bir yanlış anlayışının bulunmadığını*” belirtmiştir⁵². Nitekim ilerleyen yıllarda Ortadoğu’ya yaklaşma politikasının, Basra Körfezinin güvenliğinin sağlanmasına yönelik Washington’da hazırlanan bir plan çerçevesinde gerçekleştirildiği ortaya çıkmıştır⁵³.

İkinci etken ise, Türkiye’nin petrol krizinin yarattığı olumsuz koşulları gidermek istemesidir.⁵⁴ 13 Haziran 1981’de Para Kredi Kurulu Toplantısında bir konuşma yapan dönemin Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanı Turgut Özal, Körfez ülkelerinin

⁴⁸ **age**, 127.

⁴⁹ “Ayın Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/ayintarihi/1981/ocak1981.htm>; [27.09.2008].

⁵⁰ Fırat, Kürkçüoğlu, “Arap Devletleriyle İlişkiler”, 128.

⁵¹ Sönmezoğlu, **age**, 440.

⁵² “Ayın Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1982/haziran1982.htm>; [5.10.2008]

⁵³ Fırat, Kürkçüoğlu, “Arap Devletleriyle İlişkiler”, 125.

⁵⁴ Yalçın Doğan, “Dış Politikada İlk Atak: İsrail”, **Milliyet**, 30 Kasım 1991.

petrol ve yatırım açısından Türkiye için önemli bir fırsat olduğunu, bu fırsatı değerlendirmek için en kısa zamanda harekete geçileceğini belirtmiştir⁵⁵.

Üçüncü etken, 24 Ocak kararlarıyla beraber ihracatı teşvik politikasını benimseyen Türkiye'nin Ortadoğu pazarını değerlendirmek istemesidir. Özal'ın yukarıdaki ifadeleri bu duruma örnek olarak gösterilebilir. İhracatı özendirme politikası ile birlikte Türkiye'nin ihracatı önemli ölçüde artmıştır. *“Türkiye'nin toplam ihracatının yaklaşık %45'i Ortadoğu (K.Afrika hariç) ülkelerine yönelmiştir.”*⁵⁶

Dördüncü ve son olarak, yetmişli yıllar boyunca Kıbrıs sorunu bağlamında Batı'dan beklediği desteği bulamayan Türkiye, bu konuda İKÖ üyelerinden destek aramaya başlamıştır.⁵⁷ Ayrıca seksenli yılların ortasından itibaren Bulgaristan'daki Türk azınlığın yaşadığı sorunlarla ilgili olarak yine İKÖ üyelerinin desteği aranmıştır⁵⁸.

2.8. ANAP Dönemi Ortadoğu Politikası (1983–1991)

1983–1991 yılları arasında iktidarda bulunan ANAP (Anavatan Partisi), Türk siyasi hayatını derinden etkilemiştir. Sekiz yıllık ANAP iktidarının en önemli figürü ise bu yıllarda Başbakanlık ve Cumhurbaşkanlığı yapmış olan Turgut Özal'dır.

Askeri yönetimin 1982 yılının sonunda yeniden demokrasiye geçme kararı almasından sonra kurulan ANAP, daha önceki merkez sağ partiler gibi milliyetçi ve muhafazakâr bir yapıya sahip olmakla birlikte, kendisinden öncekilerden farklı olarak liberal ekonomiye büyük önem vermiştir⁵⁹. ANAP'ın kurulmasının ardından Genel Başkan seçilen Turgut Özal, MSP (Milli Selamet Partisi) kökenli bir siyasetçi olduğu için askeri yönetim tarafından tereddütle karşılanmıştır. Özal, her ne kadar Bülend Ulusu hükümetinde Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanı olarak görev alsada MSP ve MHP'li (Milliyetçi Hareket Partisi) siyasetçilere zaafı olduğuna dair kuşklar Cumhurbaşkanı Kenan Evren tarafından kendisine iletilmiştir⁶⁰. Turgut Özal ise Evren'e güvence vermiş ve ANAP'ın Genel Başkanı olarak 6 Kasım 1983

⁵⁵ “Ayın Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/ayintarihi/1981/haziran1981.htm>; [27.09.2008].

⁵⁶ Sönmezoğlu, **age**, 442.

⁵⁷ Fırat, Kürkçüoğlu, “Arap Devletleriyle İlişkiler”, 128; Joshua Walker, “Turkey and Israel's Relationship in the Middle East”, **Mediterranean Quarterly**, s.17 (2006), 60–90.

⁵⁸ Fırat, Kürkçüoğlu, “Arap Devletleriyle İlişkiler”, 128.

⁵⁹ Mert, **age**, 188.

⁶⁰ Mert, **age**, 27.

seçimlerinde yer almıştır. ANAP bu seçimlerde %45 oy olarak birinci parti olmuştur. ANAP aynı başarıyı 1987 seçimlerinde %38 oy olarak göstermiştir⁶¹.

Muhafazakâr-liberal bir parti olan ANAP dış politikada ABD eksenli bir Ortadoğu politikası benimsemiştir⁶². Bununla birlikte, Özal'ın ekonomiye öncelik veren pragmatist bir dış politika anlayışını benimsediği görülmektedir⁶³. Turgut Özal, yaptığı birçok konuşmada Ortadoğu ülkelerine büyük önem verdiğini belirtmiştir. Özal'a göre, Türkiye bu ülkelerle ortak geçmiş ve kültüre sahiptir. Yine Özal'a göre Batı'nın bilim ve teknolojisini almak yeterli olacaktır, ancak Türkiye'nin Batı'da olmayan değerlere sahip olduğunu unutmamak gerekir⁶⁴. Özal, iktidara gelmeden önce yaptığı bir başka açıklamada ise Türkiye'nin Arap ülkeleriyle müttefik olduğunu ve Batı ile Doğu arasında bir köprü olabileceğini vurgulamıştır. Bir yoruma göre, Özal'ın Ortadoğu ülkelerini önemsemesinin iki nedeni bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Özal'ın Ortadoğu'yu Türkiye için bir pazar potansiyeli olarak görmesidir. İkincisi ise Özal'ın İslami dünya görüşünden kaynaklanmaktadır⁶⁵. Buna karşılık Özal'ın pragmatist politika anlayışının ağır bastığını söylemek mümkündür. Nitekim Özal hükümeti seksenli yılların ortalarında Ortadoğu pazarı tıkanmaya başlayınca AT'ye yönelmiştir⁶⁶. Ayrıca İsrail'in Filistin halkına yönelik sert tutumunu kıyasıyla eleştiren ANAP hükümeti, seksenli yılların ikinci yarısından itibaren bu ülkeyle ilişkilerini geliştirme yönünde adımlar atmıştır. Örneğin Turgut Özal, 1985 yılında ABD'deki Yahudi Lobisini ziyaret ederek, Türkiye aleyhtarı faaliyetlerde bulunan Ermeni Lobilerine karşı destek istemiştir⁶⁷. Sonuç olarak, ANAP dönemi Türk dış politikasının Ortadoğu eksenli olduğunu söylemek mümkündür. Askeri yönetimin ve ANAP hükümetinin Ortadoğu'ya yönelik yaklaşma politikası, bu dönemde Türkiye'nin Filistin yanlısı ve İsrail karşıtı bir söylem benimsemesinin arka planını oluşturmaktadır.

⁶¹ Ali Arslan, Mustafa Çağlayandereli, "12 Eylül Askeri Müdahalesi Sonrasında Günümüze Türkiye'nin Siyasi Yapısı", **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, c. 3, s. 2 (2006), 8–20.

⁶² Muhittin Ataman, "Leadership Change: Özal Leadership and Restructuring in Turkish Foreign Policy", <http://www.alternativejournal.net/volume1/number1/ataman.htm> [10.01.2009].

⁶³ Frat, Kürkçüoğlu, "Arap Devletleriyle İlişkiler", 125.

⁶⁴ Muhittin Ataman, **age**.

⁶⁵ **age**.

⁶⁶ Uzgel, "ABD ve NATO'yla İlişkiler", 52.

⁶⁷ **age**, 51–52.

3. 1979–1982 YILLARI: YAKINLAŞMA

Seksenli yılların başlangıcında Türkiye-FKÖ ilişkilerinin olumlu yönde ilerlediği ve Türkiye'nin Filistin halkına yönelik destek içeren söylemlerde bulunduğu görülmektedir. Bu dönemde Türkiye'nin Filistin yanlısı tutumunu anlayabilmek için Ekim 1979'da Ankara'da Filistin Temsilciliğinin açılması sürecine bakılabilir. Bu süreçte CHP'nin (Cumhuriyet Halk Partisi) üçüncü dünya ülkelerine yönelik açılım politikası Filistin yanlısı politikaların önemli nedenleri arasındadır. Bununla birlikte İsrail'in Kudüs'ü başkent ilan etmesi ise Türkiye'nin İsrail'le ilişki düzeyini asgari düzeye düşürmesini beraberinde getirmiştir. Bu süreçte Türkiye kamuoyunda yoğun tartışmalar yaşanmış; dönemin Dışişleri Bakanı Hayrettin Erkmen, İsrail'le ilişkilerin kesilmemesi nedeniyle MSP'nin verdiği gensoruyla düşürülmüştür. 12 Eylül darbesinin ardından ise Arap ülkeleri ile ilişkilerin gelişmesini isteyen askeri yönetim, İsrail'le diplomatik ilişkileri asgari düzeye düşürmüştür. Bu süreç içerisinde Filistin yanlısı bir tutum sergileyen Türkiye ile FKÖ ilişkilerinin olumlu yönde geliştiği gözlemlenmektedir. Ancak FKÖ'nün ASALA ve Türkiye kökenli yasadışı örgütlerle ilişkisinin tespit edilmesi ikili ilişkilerde duraklamaya neden olmuştur.

3.1. Mısır Büyükelçiliği Baskını

Yukarıda da belirtildiği gibi seksenli yılların başında Türkiye-FKÖ ilişkilerinin olumlu yönde ilerlemesinin başlangıç aşaması FKÖ'nün 1979'da Ankara'da Temsilcilik açmasıdır. FKÖ'nün Ankara'da Temsilcilik açmasına neden olan olay, 13 Temmuz 1979 tarihinde gerçekleşen Filistin Devriminin Kartalları isimli bir örgütün gerçekleştirdiği Ankara'daki Mısır Büyükelçiliği baskınıdır⁶⁸. Filistin Devriminin Kartalları örgütünün neden Mısır Büyükelçiliği'ne baskın yaptığını anlayabilmek için Mısır ile FKÖ arasındaki ilişkilere bakılabilir. 1977 yılında Mısır ile İsrail arasında imzalanan Camp David anlaşması FKÖ'nün ve Arap dünyasının tepkisini çekmiştir. Ardından imzalanan 26 Mart 1979 tarihli Mısır-İsrail barış

68 Gencer Özcan, *Türkiye-İsrail İlişkilerinde Dönüşüm:Güvenliğin Ötesi*, (TESEV, 2005), http://www.tesev.org.tr/etkinlik/Turkiye-israil_iliskileri.pdf[03.03.2008], 34.

anlaşmalarından sonra ise Mısır Arap Birliği üyeliğinden çıkarılmıştır⁶⁹. Bu tarihten başlayarak Mısır, Arap ülkeleri tarafından izole edilmiştir.

13 Temmuz 1979 sabahı Ankara'daki Mısır Büyükelçiliğinin önüne gelen Filistin Devrimi Kartalları örgütü üyesi gerillalar, bir bekçi ve bir polis memurunu öldürerek Büyükelçiliğe girmiş ve elçilikte bulunan yirmi kişiyi rehin almıştır⁷⁰. Mısır Büyükelçiliğini basan gerillalar, Türkiye'nin Mısır ile diplomatik ilişkilerini kesmesini, Filistin devletini resmen tanımasını ve Mısır'da tutuklu bulunan arkadaşlarının derhal salıverilmesini istemişlerdir⁷¹. Baskının ardından olay yerine gelen İçişleri Bakanı Hasan Fehmi Güneş, bir taraftan gerillalarla temas kurmaya çalışırken, diğer taraftan Arap ülkelerinin elçilikleri de gerillaların eylemlerine son vermesi için ikna etmeye çalışmıştır.

İsteklerin belli olmasının ardından, Elçiliğin karşısındaki TUSAŞ (Türkiye Uçak Sanayi Anonim Şirketi) binasında konuşlanmış olan güvenlik güçlerinin yanına giden Başbakan Bülent Ecevit, hem Mısır Başbakanı Mustafa Halil hem de tercüman aracılığıyla gerillalarla telefonla görüşmüştür. Görüşmeler devam ederken, Mısırlı rehinelere kurtarma operasyonu için hazırlıklar başlamış, Batman'da bulunan komando birliği Ankara'ya getirilmiştir. Harekât hazırlığı, Başbakan Bülent Ecevit, Genelkurmay Başkanı, Kara Kuvvetleri Komutanı ve Jandarma Genel Komutanının görüşmeleri çerçevesinde gerçekleştirilmiş, Bakanlar Kurulu sekiz saat boyunca bu konuyu görüşmüştür. Harekât hazırlıkları Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk tarafından da yakından takip edilmiştir. Diğer yandan Mısır hükümetinden gelen, 'boş yere kan dökülmesin' açıklaması üzerine operasyon ertelenmiş ve baskın barışçıl yollarla sonlandırılmaya çalışılmıştır⁷². Olay esnasında İsrail, Mısır hükümetinin istemesi halinde rehinelere kurtarılması için yardım edebileceğini bildirmiş, Mısır hükümeti ise böyle bir istekte bulunmamıştır⁷³. İsrail aynı teklifi Türkiye'ye de yapmış, Almanya da kurtarma operasyonuna destek verebileceğini açıklamıştır⁷⁴. İran ve

⁶⁹ Sönmezoğlu, **age**, 369.

⁷⁰ "Ölüm Bekleyişi", **Hürriyet**, 14 Temmuz 1979.

⁷¹ Özcan, **age**, 34.

⁷² "Filistinliler Mısır'dan Ankara'da İntikam Aldı", **Hürriyet**, 14 Temmuz 1979.

⁷³ "İsrail Rehinelere Kurtarmak için Yardım Önerdi", **Milliyet**, 15 Temmuz 1979.

⁷⁴ "Ayın Tarihi" <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/AyinTarihi/1979/temmuz1979.htm> [23.06.2008].

Kuveyt hükümetleri ise birer açıklama yaparak, gerillaların ülkelerine gelmek istemeleri halinde kendilerini kabul etmeyeceğini açıklamıştır⁷⁵.

Bir süre sonra gerillaların, Suriye kökenli El-Saika örgütünün bağımsız bir fraksiyonu olan Filistin Devrimi Kartalları Örgütü'ne bağlı oldukları anlaşılmıştır⁷⁶. El-Saika örgütü, gerillaların kendilerine bağlı bir alt fraksiyonun üyesi olduklarını kabullenmiş, ancak bu fraksiyonun kendilerinden bağımsız hareket ettiklerini bildirmiştir⁷⁷. Mısır hükümeti ise yaptığı açıklamada olayların sorumlusunun Suriye olduğunu savunmuştur⁷⁸.

FKÖ ise bir açıklama yaparak baskınla ilgilerinin olmadığını ve bu olayı kınadıklarını bildirmişlerdir⁷⁹. FKÖ yetkilileri, Türk hükümetine bir çağrıda bulunarak olayın barışçıl yollardan sonlanması için arabuluculuk yapabileceklerini ifade etmişlerdir. Türk hükümeti ise bu teklifi kabul etmiş ve Şam'a bir uçak göndererek dört FKÖ üyesi ile iki yardımcından oluşan bir heyeti Ankara'ya getirtmiştir⁸⁰. Başbakan Bülent Ecevit bir açıklama yaparak bu olayın FKÖ'nün bilgisi ve onayı dışında yaratıldığına inandığını ifade etmiştir⁸¹.

Baskın eylemi, Abu Firas başkanlığındaki yetkililerin arabuluculuk girişimleri ile baskından iki gün sonra sona ermiştir⁸². Eylemi gerçekleştiren gerillalar adliyeye sevk edildikten sonra şu açıklamayı yapmışlardır⁸³:

“Filistinlilerin sesini duyurmak için bu eylemi yap[ıyoruz], bütün dünyanın Filistin halkının varlığını kabul etmesi gerek[ir], Mısır Elçiliğini seçiş neden[ımız] ise ‘hain Sedat’ın’ Arap alemine karşı yaptığı ihanet ve Mısır’da tutuklu bulunan iki arkadaş[ımızın] serbest bırakılması[dır]. Türk hükümeti ve Türk halkının daima yanında[yız], [...] anlayış gösterdi[ği] için Türk milletine, Türk hükümetine ve İçişleri Bakanı’na teşekkür e[diyoruz].”

⁷⁵ “İran ve Kuveyt Gerillaları Kabul Etmeyeceğini Açıkladı”, **Milliyet**, 15 Temmuz 1979.

⁷⁶ “Olaylar FKÖ’ye Yaradı”, **Yankı Dergisi**, s. 436 (1979), 5. Baskını gerçekleştiren Filistin Devrimi Kartalları örgütü adını ilk olarak 28 Eylül 1973’te Çekoslovakya’dan Avusturya’ya giden ve içinde Sovyet Yahudileri bulunan bir trene yapılan baskında adını duyurmuştur. 19 Nisan 1979’da ise Kahire’deki bir posta merkezindeki patlamanın sorumluluğunu üstlenmiştir. Bkz: “Filistin Devriminin Kartalları İlk Kez 1973’te Adını Duyurdu”, **Cumhuriyet**, 14 Temmuz 1979.

⁷⁷ “Filistinliler Mısır’dan Ankara’da İntikam Aldı”, **Hürriyet**, 14 Temmuz 1979.

⁷⁸ “Mısır: ‘Baskının Sorumlusu Suriye’”, **Cumhuriyet**, 17 Temmuz 1979.

⁷⁹ “Pazarlık”, **Hürriyet**, 14 Temmuz 1979.

⁸⁰ “Başbakanlık FKÖ’nün Dört Liderinin Arabuluculuk Yaptığını Açıkladı”, **Milliyet**, 15 Temmuz 1979. Arabuluculuk için Türkiye’ye gelen heyetin içinde El Saika üyeleri de yer almıştır. Bkz: “Olaylar FKÖ’ye Yaradı”, **Yankı Dergisi**, s. 436 (1979), 5.

⁸¹ “Ayın Tarihi” <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/AyinTarihi/1979/temmuz1979.htm> [10.05.2008].

⁸² Özcan, **age**, 34.

⁸³ “Ayın Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/AyinTarihi/1979/temmuz1979.htm> [10.05.2008].

Başbakan Ecevit, gerillaların teslim olmasından sonra düzenlediği basın toplantısında, “Gerillalara herhangi bir ödün verilmedi, bu söz konusu bile olmadı. Gerillalar hakkında araştırma tamamlandıktan sonra savcılığa verilecektir. Ulusça kıvanç duyacağımız örnek bir hareket gerçekleştirilmiştir” şeklinde açıklamada bulunmuştur⁸⁴.

Gerillaların teslim olmasından sonra, Mısır Büyükelçiliği binasında yapılan aramada elde edilen bulgular, gerillaların bir süre önce Milliyetçi İşçi Sendikaları Konfederasyonu (MİSK) eğitim merkezi ve MHP binalarına yapılan silahlı saldırılara katılmış olabilecekleri ihtimali üzerinde durulmuştur. Polisin yaptığı araştırmalar sonucunda Filistin Devriminin Kartalları Örgütünün Türkiye’deki bir örgütle organik bağının olduğuna dair ipuçları bulunmuştur⁸⁵. Olayın ardından gerillalara silahları Türkiye’de eğitim görmekte olan Ürdün uyruklu dört öğrenci tarafından sağlandığı tespit edilmiş ancak kaldıkları eve yapılan baskında öğrenciler ele geçirilememiştir⁸⁶.

İçişleri Bakanı Hasan Fehmi Güneş, eylem sırasında gerillalarla yaptığı görüşmenin ayrıntılarını Yankı Dergisine açıklamıştır⁸⁷:

“...Kim olduğunuzu anlayamadık, kendinizi tanıttın dedik, bunun üzerine memureyi serbest bıraktılar. ‘Filistin örgütleri de sizi tanımıyorlar. Sizin amacınızın ne olduğunu nereden bilelim. Bize sizi tanıtabilecek Filistinliler geliyor, onları bekleyin’ dedim... Filistin örgütleri, bize olayla ilgilileri olmadığını bildirdiklerinde, ‘Nasıl yardım edebilirsiniz’ dedik. Arabuluculuk yapabileceklerini söylediler, uçak istediler ve heyeti kendileri seçtiler.”

Baskın eylemi, Filistin Devriminin Kartalları örgütünün ideolojik bağlantıları nedeniyle kamuoyunda farklı açılardan değerlendirmiştir. Tartışmaların temel noktası FKÖ’nün statüsü ve gerillalara gösterilen muamele konusunda yoğunlaşmıştır. Eylemle ilgili olarak sağ partiler ve sağ basın, olaylardan CHP hükümetinin FKÖ’ye karşı hoşgörülü yaklaşımını sorumlu tutmuşlardır. Olayın sonuçlanmasından sonra İçişleri Bakanı Hasan Fehmi Güneş’in gerillalara sarılması

⁸⁴ “Aynı Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/AyinTarihi/1979/temmuz1979.htm> [14.05.2008].

⁸⁵ “Terör Pes Etti”, **Hürriyet**, 16 Temmuz 1979. Tercüman, Filistin Devrimi Kartalları Örgütünün THKO ile bağlantısı olduğunu iddia etmiştir. Bkz: “En Uzun Bekleyiş”, **Tercüman**, 15 Temmuz 1979.

⁸⁶ “Filistinlilerin Silahları Ankara’da Ürdünlü 4 Gençten Aldıkları Saptandı”, **Milliyet**, 19 Temmuz 1979.

⁸⁷ “Yavaş Gelen Tehlike Önlenebilir”, **Yankı Dergisi**, s. 436 (1979), 8. Gerek polisin ulaştığı bulgular gerekse İçişleri Bakanı Güneş’in açıklamaları, eylemin Türkiye’deki sol örgütlerle ilişki içerisinde bulunan marjinal bir Filistin örgütü tarafından gerçekleştirildiğine dair ipuçları ortaya çıkarmıştır.

Adalet Partisi lideri Süleyman Demirel'in tepkisine neden olmuştur⁸⁸. Demirel, olayla ilgili olarak *"Canileri öpmek cinayet teşvikidir"* ifadesini kullanmış, *"değil İçişleri Bakanı hiçbir devlet görevlisinin bu duruma düşmemesi"* gerektiğini belirtmiştir⁸⁹. Cumhuriyetçi Güven Partisi (CGP) Genel Başkanı Turhan Feyzioğlu da aynı konuda *"İçişleri Bakanının görev başındaki polis ve bekçiyi katledenlerle kucaklaşması hayret vericidir"* diyerek tepki göstermiştir⁹⁰. MHP Genel Başkan yardımcısı Sadi Somuncuoğlu ise hükümeti, dış politikayı yabancı gerillalara teslim etmekle suçlamıştır⁹¹. Milli Selamet Partisi Genel Başkanı Necmettin Erbakan olayla ilgili olarak, Türkiye'de terörün gittikçe arttığını, Türkiye'ye dışarıdan bile teröristlerin geldiğini ifade ederek hükümeti eleştirmiştir⁹². İktidar partisi CHP'nin Genel Sekreteri Mustafa Üstündağ, eleştirilere *"Mısır Büyükelçiliği baskının daha fazla kan dökülmeden barışçı yöntemlerle sonuçlandırılması dünyada Türkiye için takdir toplarken, muhalefet yapacağım diye Türkiye'nin başarısına gölge düşürmeye hiçbirimizin hakkı yoktur"* sözleriyle yanıt vermiştir⁹³.

Tüm bu tartışmaların çıkış noktası ise 1979 Türkiye'sinde yaşanan sağ-sol kamplaşması ve bu kamplaşmanın dış politikaya yansımalarıdır. Yukarıdaki açıklamalardan anlaşılacağı üzere sağ partiler Filistin Devrimi Kartalları örgütünü ideolojik açıdan Türkiye'nin rejimine bir tehdit olarak nitelendirmektedir. Bununla birlikte MSP'nin Filistin meselesi ile ilgili duyarlılığına rağmen olayı bir terör faaliyeti olarak görmesi ilginçtir. Ayrıca, sol grupların eyleme sahip çıkması ve gerillaların Türkiye'deki yasadışı sol örgütlerle iletişim halinde olduğuna dair bulgular sağ partilerin tepkisini alevlendirmiştir. Bu çerçevede İçişleri Bakanı Güneş'in gerillalara sarılıp öpmesi CHP'nin solcu terör örgütlerine hoşgörü gösterdiği şeklinde algılanmıştır. Bu dönemde CHP antiemperyalizm söylemiyle Ortadoğu'daki üçüncü dünya ülkelerine yakınlaşmaya çalışmış ve İsrail karşıtı bir tutum sergilemiştir. Diğer taraftan AP, komünizm karşıtı söylemiyle ABD ile uyumlu bir dış politika çizgisini savunarak Türkiye'nin ABD ile uyumunu

⁸⁸ "Demirel: Canileri Kucaklayıp Öpen bir İçişleri Bakanı Bir Gün Dahi Görevde Kalamaz", **Milliyet**, 16 Temmuz 1979.

⁸⁹ "Canileri Öpmek Cinayet Teşvikidir", **Tercüman**, 17 Temmuz 1979.

⁹⁰ "Canileri Öpmek Cinayet Teşvikidir", **Tercüman**, 17 Temmuz 1979.

⁹¹ "Ayın Tarihi", <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/AyinTarihi/1979/temmuz1979.htm> [15.05.2008]

⁹² "Erbakan: Ülkemiz Dışarıdan Gelen Teröristlerin Cirit Attıkları Ülke Haline Geldi", **Milliyet**, 15 Temmuz 1979.

⁹³ "Ayın Tarihi", <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/AyinTarihi/1979/temmuz1979.htm> [15.05.2008].

bozabilecek üçüncü dünya ülkelerine yakınlaşma politikalarını eleştirmiştir. Sağ ve sol partiler arasındaki bu ayrılık yapılan açıklamalarda kullanılan ifadelerde de kendini göstermektedir. Sağ partilerin ileri gelenleri baskını gerçekleştirenleri “terörist, eşkıya ve canı” olarak nitelerken sol partiler “gerilla, eylemci” olarak nitelendirmişlerdir. Buradan çıkan sonuç, sağ partilerin olayı İsrail-Filistin çatışmasından çok Soğuk Savaş çerçevesinde değerlendirdikleri şeklindedir.

3.2. Kamuoyunda Tartışmalar

Türk basını da baskın olayına benzer bir çerçevede yaklaşmıştır. Sağ basın olayı kınarken CHP hükümetinin FKÖ’ye yakın davranması eleştirilmiştir. Ayrıca sağ basının FKÖ ile Filistin Devrimi Kartalları Örgütü’nü birbirinden ayrı görmediği anlaşılmaktadır. Sol basında ise, olay kınanmakla birlikte FKÖ’nün baskın olayından sorumlu tutulamayacağına altı çizilmiştir. Sağ basının FKÖ karşıtlığı, diğer taraftan sol basının FKÖ’ye olumlu yaklaşması, FKÖ’nün İslami bir çizgiden ziyade laik ve sosyalist bir yapıya sahip olmasıyla açıklanabilir⁹⁴. Burada üzerinde durulması gereken nokta, sağ kamuoyunun olayı Soğuk Savaş ekseninde ele almasıdır. Filistin Devrimi Kartalları örgütü ile FKÖ’nün sol eğilimli ve ABD-İsrail karşıtı olması, sağ basının Filistinli örgütlere genel olarak eleştirel yaklaşmasına neden olmuştur

Tercüman gazetesi ise Filistin Devrimi Kartalları örgütüne Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu (THKO) tarafından yardım edildiğini iddia etmiş⁹⁵, hükümeti ise Filistin Devrimi Kartalları örgütüne hoşgörüyle yaklaştığını savunmuştur⁹⁶. Tercüman gazetesi yazarı Rauf Tamer’in bu konu ile ilgili yorumu dikkat çekicidir. Rauf Tamer yazısında, Filistin Devrimi Kartalları Örgütü ile FKÖ arasında hiçbir fark görmediğini belirtmiştir⁹⁷:

“Gerillalarla sarmaş dolaş olan İçişleri Bakanı ‘kamuoyunun tepkisini’ düşünecek halde mi? Adamlarla öpüşürken sadece ‘o dakikayı’ yaşıyor. Şükür bu badireyi ‘ucuz atlattık’ tan başka bir şey olamaz kafasında... ‘Ya bina havaya uçsaydı’, ‘ya çatışma büyüseydi’. En mühimi de: ‘FKÖ ile aramızda bir uçurum açılırdı’. Hepsi tamam da sonuncusunu anlamadım işte...”

⁹⁴ 5 Ekim 1979’da Filistin Temsilciliğinin açılış töreninde bulunan kurumlar FKÖ’nün laik ve sosyalist yapısının öne çıktığının bir kanıtı olarak değerlendirmek mümkün. Törene, Ankara’daki Arap ülkelerinin yanı sıra SSCB, Çin Halk Cumhuriyeti ve diğer sosyalist ülkelerin diplomatik misyon şefleri katılmıştır. Bkz: “Yaser Arafat Ankara’ya Geldi, FKÖ Temsilciliği Açıldı”, **Cumhuriyet**, 6 Ekim 1979.

⁹⁵ “En Uzun Bekleyiş”, **Tercüman**, 15 Temmuz 1979.

⁹⁶ “En Uzun Bekleyiş”, **Tercüman**, 15 Temmuz 1979.

⁹⁷ Rauf Tamer, “Eylem ve Elem”, **Tercüman**, 16 Temmuz 1979.

Açılırsa açılır. Eğer FKÖ'den korkacak çekinecek haldeyse, çekin zaten kuyruğunu... Üstelik hareketi başlatan biz değil onlar. Güzel güzel destekliyorken, kendileri işi gelip bulandırmadılar mı? Yok canımızla bizi dünya kadar masrafa sokmadılar mı? TRT'nin tam 50 saat gizlemesine rağmen 1 polisimizi, 1 bekçimizi öldürüp, 1 komiserimizi de yaralamadılar mı? Şeflerinin zafer işaretlerine şaşarım. Neyin zaferi bu? İş sorumluluğa geldi mide: 'Efendim biz aynı örgütten değiliz, sadece fraksiyonuz.' Şey gibi yani. Bizim TKP adına THKO'nun arabuluculuk yapması gibi”

Nazlı Ilıcak da İçişleri Bakanı'nı sol eğilimli örgütlere hoşgörü ve sempatiyle yaklaşmakla eleştiren bir yazı kaleme almıştır⁹⁸:

“İçişleri Bakanı'na gelince, o da baksanıza, sevincinden teröristlerin boynuna sarılmış. Bazı gazeteler ise, 'Bakanı yanaklarından Filistinliler öpmüştür' diye yazıyor. Şöyle veya böyle Hasan Fehmi Güneş 'Ben Filistinlilere değil onlar bana sarıldılar' şeklinde bir açıklama yapamayacağına göre, adı eşkıya öpen bakana çıkacaktır.”

İslami basın konuyla ilgili olarak, olayların tasvip edilemeyeceğini ancak 'Filistinlilerin yaşadığı dramın da terörü teşvik ettiğini' ifade etmiştir. 15 Temmuz 1979 tarihinde MSP yayın organı konumundaki Milli Gazete'de yayınlanan bir yorum yazısında, Filistinlilerin yaşadıkları zulüm yüzünden intikam ateşiyle tuttuğu, ortaya çıkan terör olaylarının bunun tabi bir neticesi olduğu belirtilmiştir⁹⁹. Aynı gazetede yazan Mehmet Fahri, FKÖ'nün Ankara'da büro açmasının bir gereklilik olduğunu, bunun Mısır Büyükelçiliği'ne yapılan baskını tasvip anlamına gelmediğini savunmuştur¹⁰⁰. Mehmet Fahri aynı yazısında FKÖ ile Filistin Devriminin Kartalları örgütü arasında bir fark göremediğini bu nedenle Ankara'da bir FKÖ temsilciliğinin açılıp açılmamasının sorgulanması gerektiğini ifade eden Tercüman gazetesi yazarı Rauf Tamer'i şu şekilde eleştirmiştir¹⁰¹:

“Sayın Tamer söze başlarken, patronunuzun tıynetine ve isteğine uygun bir şekilde yazınızı noktaladığınızı belirtmek isterim. Ve meseleye öylesine siyonizmin istediği noktadan yaklaşıyor ve ortaya koyuyorsunuz ki, Filistinliler aleyhinde bir Yahudi yazı yazsa ancak bu kadar yazabilirdi... Yazınızda çeşitli sualler sıralamışsınız. Zannediyorum bu suallerin cevapları da kafanızda vardır. Ancak sorduğunuz suallerin cevaplarını da köşenize aktarmayışınızı pek anlayamadım. Cevaplarınızı da yazsaydınız yazının daha bir açıklık kazanmış olur, biz de ona göre size cevabımızı verirdik. Ne ise; buna rağmen son sorunuza biz başlıkta gereken cevabı verdik. Ve 'evet açalım' diyoruz.”

⁹⁸ Nazlı Ilıcak, “Terörizm”, **Tercüman**, 17 Temmuz 1979.

⁹⁹ “Haklı Dava Yanlış Savunuluyor”, **Milli Gazete**, 15 Temmuz 1979.

¹⁰⁰ Mehmet Fahri, “Açalım Sayın Tamer”, **Milli Gazete**, 16 Temmuz 1979.

¹⁰¹ Mehmet Fahri, “Açalım Sayın Tamer”, **Milli Gazete**, 16 Temmuz 1979.

İslami kesimin FKÖ ile ilgili görüşleri ABD ve İsrail karşıtlığı çerçevesinde değerlendirilebilir. Nitekim MSP gibi Milli Gazete de FKÖ'ye yakınlığını gizlememektedir. Filistin Devriminin Kartalları örgütüne sempatiyle yaklaşmayan İslamcı basın, FKÖ'nün Filistin Devriminin Kartalları örgütü ile bir tutulmasına da karşı çıkmıştır. İslamcı kesimde FKÖ ile ilişkiler, sağ kamuoyundan farklı olarak İslam dünyası ve Arap âlemiyle dayanışma çerçevesinde değerlendirilmektedir.

Sol görüşlü Cumhuriyet gazetesinde yayınlanan 'Olayların ardındaki Gerçek' isimli köşede yer alan yorum yazısında FKÖ'nün bu eylemle bir ilişkisinin olmadığı, FKÖ'nün Filistin halkının meşru temsilcisi olduğu ve dünyada ve uluslararası kurumlarda yerini bulduğu ve yadırgatıcı serüvenlerden kaçındığı ifade edilmiş, olayların sorumluluğunun FKÖ'ye yüklenilmesinin gerçekçi olmadığı ifade edilmiştir¹⁰². Aynı gazetede yazısında Cengiz Çandar, Türk hükümetinin İsrail'in önerilerini dikkate almayarak ve FKÖ ile işbirliği yaparak olayı son derece zarif bir şekilde sonuçlandığını belirtmiştir¹⁰³. Oktay Akbal ise, İçişleri Bakanı Güneş'in eylemin ardından gerillalarla kucaklaşmasının kabul edilebilir bir durum olmadığını, diğer taraftan ana muhalefet lideri Süleyman Demirel'in tepkisinin ise aşırı ve kötü niyetli olduğunu savunmuştur¹⁰⁴. Ergun Balcı, eylemin FKÖ'yle ilişkilendirilemeyeceğini şu ifadelerle savunmuştur¹⁰⁵:

“Türkiye ile ilişkilerin her geçen gün daha olumlu biçimde geliştiği, uluslararası platformda ise, ‘Filistin gerçeğinin’ kabul edilmeye başlandığı bir ortamda, FKÖ ile uzaktan yakından ilişkisi olan herhangi bir örgütün böyle bir olaya girişmesi akıl almazdı.”

Eylemden bir gün sonra Milliyet Gazetesinde yayınlanan “*Görünüm*” köşesinde yer alan yorum yazısında, ideolojik vurguya kaçmadan, eylemin Filistin davasına etkisi çözümlenmiştir¹⁰⁶:

“Mısır Elçiliği baskınının Türkiye’de yapılmış bulunması, her şeyden önce yadırgatıcı bir seçimdir. Türkiye, Ortadoğu’da barışın içten bir savunucusu olmakla birlikte, Filistin Araplarının bir yurt edinme hakkını da yıllardır desteklemiş bir ülkedir. Ankara, bununla kalmamış, Demirel hükümetleri döneminde Filistin Kurtuluş Örgütü’nün Ankara’da bir büro açmasını da ilke olarak onaylamıştır. Ecevit hükümetinin ise, bu konuda ancak olumlu bir tavra sahip olduğu bütün taraflarca bilinmektedir...Bunlar ortadayken, kana bulanmasıyla birlikte kamuoyunda ancak daha ters tepkiler yaratacak böyle bir baskın için Türkiye nasıl

¹⁰² Olayların Ardındaki Gerçek, “Elçiye Zeval Olmaz”, **Cumhuriyet**, 15 Temmuz 1979.

¹⁰³ Cengiz Çandar, “Ecevit ve FKÖ”, **Cumhuriyet**, 18 Temmuz 1979.

¹⁰⁴ Oktay Akbal, “Bir Öpüşme Olayı”, **Cumhuriyet**, 20 Temmuz 1979.

¹⁰⁵ Ergun Balan, “Ankara Baskını”, **Cumhuriyet**, 16 Temmuz 1979.

¹⁰⁶ Görünüm, “Filistin Dramı ve Ankara Baskını”, **Milliyet**, 14 Temmuz 1979.

seçilmiştir? Ankara'daki olay, bu yönlerden Filistinlilerin öz çıkarlarına bile herhalde çok ters düşmektedir.”

Sağ ve sol basının ihtiyatla karşıladığı bu eylem, Türkiye'deki birtakım marjinal sol gruplar tarafından sevinçle karşılanmıştır. Filistin Devriminin Kartalları örgütünün eylemini desteklediğini belirten Devrimci Sol örgütü İstanbul'un çeşitli yerlerinde korsan gösteriler düzenlemiş, aynı örgüte bağlı kişiler gazeteleri arayarak Filistinli eylemcileri desteklediklerini söylemişlerdir¹⁰⁷.

3.3. FKÖ Temsilciliğinin Açılması

Bu olayın en önemli sonucu Türkiye'nin FKÖ'ye yakınlaşması olmuştur. FKÖ'nün Ankara'da büro açmasına dair çalışmalar yetmişli yılların ilk yarısında başlamış ancak ikili ilişkilerde yaşanan bazı sorunlar nedeniyle büronun açılması gecikmişti. 1974 yılında FKÖ Siyasi Büro Başkanı Faruk Kaddumi ile Dışişleri Bakanı Turan Güneş'in resmi görüşmeleriyle başlayan süreç, 1976 yılında her iki tarafın da FKÖ'nün Ankara'da büro açılmasını kararlaştırmasıyla devam etmiştir. Şubat 1977'de FKÖ'nün Arap Birliği nezdindeki temsilcisi olan Said Kemal Dışişleri yetkilileri ile görüşmüş, bu görüşmelerin sonucunda büronun en kısa zamanda açılmasına karar verilmiştir¹⁰⁸. Ancak bu karar, bürokrasi tarafından hoş karşılanmamıştır. Dışişleri Bakanlığı, Genelkurmay Başkanlığı ve güvenlik çevreleri büro açılması konusunda olumsuz görüş bildirmişler, gerekçe olarak FKÖ kamplarında Türkiye'den kaçan sol militanların bulunmasını, FKÖ'nün Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Kesimi ile yakın ilişki kurmasını ve BM Genel Kurulu'nda Türkiye'nin Kıbrıs'tan çekilmesini öngören kararların FKÖ tarafından desteklenmesini göstermişlerdir. Gerçekten de yetmişli yılların sonunda FKÖ'nün Kıbrıs konusunda çelişkili politikalar izlediği görülmektedir. Fas'taki İKÖ toplantısında Kıbrıs konusunda Türkiye lehine alınan kararı imzalayan FKÖ daha sonra Havana'da gerçekleştirilen bağlantısızlar toplantısında Türkiye aleyhine alınan karara da imza koymuştur. Ayrıca FKÖ'nün Kıbrıslı Rumlardan yardım alması da FKÖ adına ayrı bir soru işareti doğurmuştur¹⁰⁹. Bu bağlamda güvenlik çevrelerinin FKÖ karşıtlığını somut bir biçimde ortaya koyan olay, temsilciliğin açılmasına

¹⁰⁷ “İstanbul'da Bazı Gruplar Gerillaları Destekleyen Korsan Gösteriler Yaptılar”, *Cumhuriyet*, 15 Temmuz 1979.

¹⁰⁸ Özcan, *age*, 33.

¹⁰⁹ “Yaser Arafat'ın Getirdikleri”, *Yankı Dergisi*, s. 447 (1979), 12.

yönelik hazırlıklar için Türkiye'ye gelen FKÖ heyetinin MİT tarafından gözaltına alınması olmuştur. Dışişleri Bakanlığının eski bir terörist olduğu gerekçesiyle Abu Firas'a agreman vermemesi de¹¹⁰ Türk bürokrasinin FKÖ ile ilgili aleyhte tutumuna bir örnek olarak gösterilebilir. Bürokrasinin bu olumsuz tutumu büronun açılmasını geciktirmiştir¹¹¹. Bürokrasinin Türk dış politikasını ABD ve NATO çizgisinde tutmaya çalışması da bu aleyhte tutumun nedenlerinden birisi olarak gösterilebilir. Böyle bir ortamda gerçekleşen Mısır Büyükelçiliği baskını eylemi FKÖ'nün kendisini Türk kamuoyuna olumlu yönde tanıtmaya fırsatını sunarken, bürokrasideki FKÖ karşıtı direnci de hafifletmiş olduğu görülmektedir. Ayrıca FKÖ'nün uluslararası platformda daha kabul edilebilir söylemlerde bulunması, gerek hükümetin gerekse bürokrasinin işini kolaylaştırmıştır.

Baskın eyleminin sona ermesinin ardından Başbakan Ecevit, FKÖ lideri Arafat'a bir mesaj göndererek Mısır Elçiliği'ne yapılan baskının barışçıl yollardan çözülmesine katkılarından dolayı teşekkür etmiştir¹¹². Abu Firas ise yaptığı açıklamada, FKÖ'nün Türkiye'de büro açması konusunun Türk yetkililerle yapılan görüşmelerde yeniden ele alındığını ifade etmiş, büronun en çok iki hafta içerisinde açılacağını belirtmiştir¹¹³. 4 Ağustos 1979 tarihinde FKÖ'nün Türkiye'de büro açmasına yönelik hazırlanan protokol taraflarca parafe edilmiş, 15 Ağustos 1979 tarihinde ise Ankara'da FKÖ temsilciliği açılmasına yönelik anlaşma Dışişleri Bakanı Gündüz Ökçün ile FKÖ Siyasi Daire Başkanı Faruk Kaddumi tarafından törenle imzalanmıştır. Protokolün imzalanması ardından bir konuşma yapan Dışişleri Bakanı Gündüz Ökçün, *"Anlaşmanın Türkiye ve Filistin halkı için olumlu sonuçlar vereceğine inandığını ve Filistin halkının bağımsız devlet olması çabasında başarılı olmasını dilediğini"* belirtmiştir¹¹⁴. 30 Eylül 1979 tarihinde bir açıklama yapan FKÖ'nün Türkiye temsilcisi Abu Firas, Türkiye'nin Avrupa'dan çok Ortadoğu'nun

¹¹⁰ Özcan, **age**, 34.

¹¹¹ MSP Genel Başkanı Oğuzhan Asiltürk FKÖ bürosunun açılmasının ertelenmesiyle ilgili olarak, Milliyetçi Cephe hükümeti döneminde kendilerinin büronun açılması yönünde çaba gösterdiklerini ancak AP'li Dışişleri Bakanı'nın bu süreci engellediğini savunmuştur. Bir yoruma göre de FKÖ kamplarında solcuların eğitim gördüğüne dair haberler Süleyman Demirel'i tedirgin etmiş bu nedenle büronun açılması ertelenmiştir. Bkz: "Yaser Arafat'ın Getirdikleri", **Yankı Dergisi**, s. 447 (1979), 12.

¹¹² "Ecevit, FKÖ'nün Olumlu Katkılarından Dolayı Arafat'a Teşekkür Etti", **Milliyet**, 16 Temmuz 1979.

¹¹³ "FKÖ'nün Arabuluculuk Yapan Lideri Bu Hafta Ankara'da Büro Açılacağını Söyledi", **Hürriyet**, 16 Temmuz 1979.

¹¹⁴ "Aydın Tarihi", <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/ayintarihi/1979/agustos1979.htm> [08.06.2008].

bir parçası olduğunu söylemiş, Türkiye'nin Arap dünyası ile ilişkilerini kuvvetlendirmesine yardımcı olmak istediklerini belirtmiştir¹¹⁵.

5 Ekim 1979'da Türkiye'ye gelen Yaser Arafat, Filistin Temsilciliği'nin açıldığı binaya Filistin bayrağı çekerek, temsilciliğin resmi açılışını gerçekleştirmiştir. Başbakan Ecevit ise törende yaptığı konuşmada şunları söylemiştir¹¹⁶:

“Türkiye emperyalizme ve sömürgeciliğe karşı içinde bulunduğumuz yüzyılın başlarında ulusal önder Kemal Atatürk'ün yönetiminde Kurtuluş Savaşı veren ilk ülke olmuştur. Bu nedenle ulusumuz, günümüzde tüm ezilmiş ulusların yürüttükleri kurtuluş veya bağımsızlık mücadeleleri yanında yer almayı tarihsel bir görev saymaktadır... Biz ilke olarak sorunlara, doğrudan ilgili uluslararası veya o sorunların sıkıntısını en çok çeken bölge içinde çözüm aramanın en geçerli yol olduğu kanısındayız... Türkiye bölgesindeki dost ve kardeş Arap ve İslam ülkeleriyle ve uluslarıyla her alanda olduğu gibi, ekonomik alanda da yakın işbirliğine hazırdır ve böyle bir işbirliğine geniş katkıları olabilecek durumdadır.”

Temsilciliğin açılmasına dair alınan karar sürecinde Dışişleri Bakanlığı Bekaa kampında bulunan Türkiyeli yasadışı örgütler ve FKÖ'nün Türkiye'deki İsrail hedeflerine saldırmaması konusunda Arafat'ı uyarmıştır¹¹⁷. Arafat ise Türk hükümetini ve kurumlarını, Türkiye'den kaçan solcu grupların FKÖ kamplarında eğitilmediğine dair güvence vermiştir¹¹⁸.

Arafat'ın ziyareti, FKÖ'nün ilk defa bir NATO ülkesini ziyaret etmesi açısından ayrıca önemlidir. FKÖ'nün uluslararası platformda daha fazla kabul edilebilir bir pozisyona gelmesi CHP hükümetini FKÖ'nün Ankara'da büro açması konusunda cesaretlendirmiştir. Cumhuriyet gazetesinin haberine göre, Dışişleri Bakanlığı bu ziyareti iki açıdan değerlendirmektedir¹¹⁹:

“Bunlardan birincisi, ziyaretin Türkiye ile FKÖ arasında ikili ilişkiler düzeyinde gerçekleşmesi ve Türkiye'nin kendine özgü konumunda yapılan bir görüş alışverişi olmasıdır. Bu kaynaklara göre ikinci ölçek ise FKÖ'nün son dönemlerde görülen değişiklikler ve örgütün uluslararası kamuoyu nezdinde giriştiği barışçıl diplomatik girişimler çerçevesinde görülmelidir.”

Filistin Temsilciliğinin açılması diğer sol partiler tarafından da olumlu karşılanmıştır. Türkiye Sosyalist İşçi Partisi (TSİP) Genel Başkanı Ahmet Koçer Türkiye'ye gelen

¹¹⁵ “Ebu Firas: ‘Türkiye’nin Arap Dünyası ile İlişkilerini Güçlendirmek için Rol Oynamaya Kararlıyız”, **Milliyet**, 1 Ekim 1979.

¹¹⁶ “Arafat Ankara’da Öpücüklerle Karşılandı”, **Hürriyet**, 6 Ekim 1979.

¹¹⁷ Özcan, **age**, 35.

¹¹⁸ “Yaser Arafat’ın Getirdikleri”, **Yankı Dergisi**, 15-21 Ekim 1979, sayı 447, 12.

¹¹⁹ “Yaser Arafat Bugün Ankara’da”, **Cumhuriyet**, 5 Ekim 1979.

FKÖ lideri Arafat'a hitaben 'Hoş geldin' mesajı yayınlamış, Ortadoğu'da Siyonizm ve gericiliğe karşı çıkılması gerektiğini ve Türk halkının ulusal kurtuluş savaşını veren Filistin halkının yanında olacağını ifade etmiştir. İstanbul Bağımsız Senatör adayı Bakiye Beria Önger ise Filistin sorununun kalıcı bir çözüme kavuşturulmadığı sürece bölgede huzurun sağlanamayacağını ifade etmiştir¹²⁰.

MSP Genel Sekreteri Oğuzhan Asiltürk ise FKÖ'nün büro açmasını olumlu karşıladıklarını açıklamış ve FKÖ dışındaki bazı terörist grupların eylemlerinin FKÖ'ye mal edilmekte olduğunu, bu durumun ise belli çevrelerin işine geldiğini açıklamıştır. Asiltürk FKÖ'nün kendi davasını bundan böyle Türk halkına daha iyi anlatabileceğini ifade etmiştir¹²¹.

Öte yandan, Ankara ile FKÖ'nün yakınlaşması İsrail'de tepkiyle karşılanmıştır. İsrail basınında çıkan eleştirel haberler İsrail'in Ankara Masalahatgüzarlığı tarafından ajans ve gazetelere dağıtılınca Maslahatgüzar, 23 Temmuz 1979'da Dışişleri Bakanlığı'na çağırılmış ve uyarılmıştır¹²². FKÖ Temsilciliğinin açıldığı dönemde Türkiye'yi ziyaret etmek isteyen İsrail İşçi Partisi Simon Peres'in ziyaret talebi CHP hükümeti tarafından geri çevrilmiştir¹²³.

CHP'li yetkililerin Türkiye-FKÖ ilişkileri ile ilgili olarak kullandıkları ifadeler CHP'nin Filistin politikasını yansıtmaktadır. Kullanılan, "bağımsızlık, antiemperyalizm ve sömürgecilığe karşı mücadele" gibi ifadeler ve FKÖ'nün mücadelesinin Türkiye'nin Kurtuluş Savaşı'na benzetilmesi, CHP'nin Türk dış politikasına üçüncü dünyacı bir çizgi kazandırmaya çalışmasının bir işaretidir. Soğuk Savaş çerçevesinde bu politikaların ABD ve İsrail'in çıkarlarıyla örtüşmediği görülmektedir. Bu çerçevede İsrail'in Mısır Büyükelçiliği baskını sırasında Türkiye'ye yardım talebinde bulunması, baskın eylemini Türkiye'yi yanına çekmek ve FKÖ'den uzaklaştırmak için bir fırsat olarak değerlendirdiği düşünülebilir. Cengiz Çandar da 18 Temmuz 1979 tarihinde kaleme aldığı Ecevit ve FKÖ başlıklı yazısında benzer bir yorumda bulunmuş, baskın eyleminden dolayı ABD ve İsrail'in sevindiğini, çünkü Türkiye ile FKÖ'nün ilişkilerinin bozulması ihtimalinin ortaya

¹²⁰ "Ecevit: 'Filistin Halkının Devletini Kurmasını Sonuna Kadar Destekleyeceğiz'", **Milliyet**, 6 Ekim 1979.

¹²¹ "MSP Genel Sekreteri Asiltürk: 'Arafat'ın Ziyaretini Olumlu Karşılıyoruz'", **Cumhuriyet**, 8 Ekim 1979.

¹²² Özcan, **age**, 34-35.

¹²³ Şimon Peres ziyaret amacını 'sosyal demokrat partiler arasında dayanışma' olarak belirtmiştir. Bkz: "İsrail İşçi Partisi Lideri Peres'in Türkiye'ye Davet İsteği CHP Tarafından Reddedildi", **Cumhuriyet**, 6 Ekim 1979.

çıkıldığını ifade etmiş, ancak eylemin barışçıl yöntemlerle çözülmesinden dolayı Türkiye-FKÖ ilişkilerinin ivme kazanacağını belirtmiştir¹²⁴. Baskın eyleminin sona ermesinin ardından bazı haber ajanslarında, CHP hükümetinin Türkiye'yi adım adım ABD ve NATO çizgisinden uzaklaştırıp bir Ortadoğu gücü haline getirmek istediğine ve FKÖ'ye bu yönde teminat verdiğine dair çıkan haberler bu bağlamda anlamlıdır¹²⁵.

CHP Hükümetinin ideolojik olarak üçüncü dünyaya yakın bir politika izlemesi Türkiye'nin FKÖ'ye yakınlaşmasına ivme kazandırmıştır. FKÖ'nün uluslararası saygınlığının artması da bu yakınlaşmayı kolaylaştırmıştır. FKÖ'nün Ankara'da büro açması ise, Türkiye-FKÖ ilişkileri açısından bir dönüm noktası olmuştur. Bu gelişmeyle beraber, birçok Arap ülkesinin Türkiye'den beklentisi gerçekleşmiş, Türk-Arap ilişkilerinin gelişmesi açısından önemli bir adım atılmıştır¹²⁶. Seksenli yıllar boyunca Türkiye FKÖ'ye yönelik desteğini devam ettirmiş, İsrail ile ilişkileri ise zayıflamakla birlikte hiçbir zaman tam olarak koparmamıştır.

3.4. İsrail'in Kudüs'ü Başkent İlan Etmesi

31 Temmuz 1980 tarihinde İsrail Parlamentosunda yapılan oylamada, Kudüs'ün İsrail'in ebedi başkenti olması yönünde karar alınmıştır. Karar uyarınca, İsrail Cumhurbaşkanı'nın, Knesset'in (İsrail Parlamentosu), hükümetin ve Yüce Divan'ın görevini Kudüs'te yapmaya devam etmesi kararlaştırılmıştır¹²⁷. Bu karar başta Arap ülkeleri olmak üzere tüm dünyanın tepkisini çekmiş, İsrail ile diplomatik ilişkilere sahip tek Arap ülkesi olan Mısır bu kararı "*delice ve mantık dışı*" olarak nitelendirmiştir. BM Güvenlik Konseyi, 478 sayılı kararı ile İsrail'i kınamış, Kudüs'ün İsrail tarafından ebedi başkent ilan edilmesinin devletler hukukuna aykırı olduğu belirtilmiştir¹²⁸. Konuyla ilgili olarak Birleşmiş Milletler (BM) Genel Sekreteri Kurt Waldheim şu açıklamayı yapmıştır: "*Kudüs'ün statüsünün*

¹²⁴ Cengiz Çandar, "Ecevit ve FKÖ", **Cumhuriyet**, 18 Temmuz 1979.

¹²⁵ "Ayn Tarihi", <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/ayintarihi/1979/agustos1979.htm> [05.07.2008]

¹²⁶ "Yaser Arafat'ın Getirdikleri", **Yankı Dergisi**, s. 447 (1979), 12.

¹²⁷ Reşat Arım, "Türkiye ve Kudüs Sorunu", **Türkiye ve Ortadoğu: Tarih, Kimlik, Güvenlik**, (Boyut Kitapları: 1999, İstanbul), 160-161.

¹²⁸ "İsrail Kudüs'ü Başkent Yaptı", **Hürriyet**, 25 Temmuz 1980. Yabancı ajanslar tarafından Mısır'ın İsrail'deki Büyükelçisini çağırabileceğine dair haberler verilmiştir. Bkz: "Ayn Tarihi", <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/ayintarihi/1980/agustos1980.htm> [18.07.2008]

*değiştirilmesi yolundaki girişimlerin yasal dayanağı yoktur. Bu girişim BM kararlarına aykırıdır*¹²⁹.”

3.5. Türkiye’nin Tutumu ve Tartışmalar

Türkiye de dünya kamuoyuna paralel olarak karara tepkiyle yaklaşmış, Türkiye’nin “*Tel Aviv Büyükelçiliğinin Kudüs’e taşınmayacağı açıklamıştır*¹³⁰.” Başbakan Süleyman Demirel Bakanlar Kurulu toplantısından sonra yaptığı açıklamada İsrail’i eleştirmiştir¹³¹:

“İsrail büyük bir sorumsuzluk yapmaktadır. Bunu şiddetle kınıyoruz. Bu dünya barışına karşı bir sorumsuzluktur. Böyle bir emrivakıyı Türkiye kabul edemez ve inşallah bu kararlarında ısrar etmezler. Ederlerse siyasi ilişkilerimizi kesip kesmemek konusunda o zaman düşünürüz.”

Türkiye’deki Arap ülkelerinin diplomatları Başbakan Demirel’in bu açıklamasını memnuniyetle karşılamakla birlikte, bununla yetinilmemesini istemişler, Türkiye’nin İsrail ile diplomatik ilişkilerini kesmesi için lobi yapmaya başlamışlardır. Süleyman Demirel’in bu açıklamasının ardından Anadolu Ajansı’na (AA) bir açıklama yapan Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) Ankara Temsilcisi Abu Firas, “*Türkiye’nin ilk Müslüman ülke olarak Kudüs’ün İsrail’in başkenti yapılmasını kınamasını takdirle karşıladığını*” belirtmiştir¹³². Abu Firas, dört gün sonra ise Türk hükümetine teşekkürlerini yinelemiş, ancak Türkiye’nin daha fazla adım atması gerektiğini ileri sürmüştür¹³³. 29 Temmuz 1980 tarihinde ise 15 Arap ülkesinin misyon şefleri Başbakan Demirel’i ziyaret etmiş ve Türkiye’nin İsrail’e tepkisinden ötürü teşekkür etmiştir¹³⁴. Süleyman Demirel ise “*İsrail’in kararında ısrar etmesi durumunda her türlü tepkiyi göstereceklerini bildirmiş, İsrail’in politikaları karşısında [Türkiye’nin] her zaman Müslüman ülkelerin yanında olacağını ifade etmiştir.*” Ancak Demirel’in bu açıklaması Arap misyon şeflerini tatmin etmemiş, misyon şefleri İsrail ile tüm ilişkilerin kesilmesini talep etmiş ve kendi taleplerini kamuoyuna tam olarak

¹²⁹ “Kutsal Kudüs İsrail’in Başkenti Olamaz”, **Hürriyet**, 26 Temmuz 1980.

¹³⁰ Arın, **age**, 161.

¹³¹ “İsrail Kudüs’ü Başkent Yaptı”, **Hürriyet**, 25 Temmuz 1980.

¹³² “Ayn Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/ayintarihi/1980/temmuz1980.htm> [18.07.2008].

¹³³ “Ayn Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/ayintarihi/1980/temmuz1980.htm> [18.07.2008].

¹³⁴ “Ayn Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/ayintarihi/1980/temmuz1980.htm> [18.07.2008].

aktarmayan TRT'yi (Türkiye Radyo Televizyon Kurumu) eleştirmiştir¹³⁵. Sonuç olarak Adalet Partisi (AP) iktidarının İsrail ile ilişkilerin kesilmesi konusunda gerek kamuoyundaki hassasiyetin artmaması için çabaladığı ve Arap devletlerine de Türkiye'nin Batı ile ilişkilerini zarar verebilecek sözler vermekten kaçındığı göze çarpmaktadır.

Arap misyon şeflerinin ziyaretinden iki gün sonra Tel Aviv Büyükelçiliği Maslahatgüzarı Gündoğdu Üstün 'istişare görüşmeleri' için Ankara'ya çağırılmıştır¹³⁶. 20 Ağustos 1980'de ise, BM Güvenlik Konseyinde alınan 478 sayılı kararla tüm ülkelerden Kudüs temsilciliğini kapatması istenmiştir. Türkiye, bu karar uyarınca 28 Ağustos 1980'de Kudüs temsilciliğini kapatmıştır¹³⁷. Alınan karar FKÖ ve Arap dünyasında olumlu karşılanmıştır. Libya'nın Dışişleri Bakanı Ahmet Şekati, Tercüman ve AA'ya verdiği demeçte, Türkiye'nin Kudüs'le ilgili hassasiyetinden çok memnun olduklarını, Türk halkının meselenin önemini bildiğini, Türk hükümetinin ise daha fazla adım atması gerektiğini ifade etmiştir¹³⁸.

İsrail'in Kudüs'ü başkent ilan etmesi, siyasi partiler tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Siyasal Partiler konuyla ilgili olarak İsrail'i eleştirmişler, ancak İsrail'in bu kararına yönelik atılması gereken adımlar konusunda farklı yaklaşımlar sergilemişlerdir. AP hükümeti, İsrail'in bu kararı almakla sorumsuzca davrandığını savunmuş¹³⁹, bununla birlikte Milli Selamet Partisi'nin (MSP) yoğun baskısına rağmen İsrail'le diplomatik ilişkilerin tamamen kesilmesi yönünde bir politika benimsememiştir¹⁴⁰. MSP ise Kudüs'ün İsrail tarafından başkent ilan edilmesine sert tepki göstermiş ve AP hükümetinin Türkiye'nin İsrail ile diplomatik ilişkilerini hala kesmemiş olmasını eleştirmiştir. MSP Genel Başkanı Necmettin Erbakan 26 Temmuz 1980'de Abu Firas'la yaptığı görüşmede, Türk halkının her zaman Filistin'in yanında olacağını ve İsrail'e karşı direnişini sonuna kadar destekleyeceğini

¹³⁵ TRT Arap misyon şeflerinin Demirel'e teşekkür ziyaretinde bulunduklarını belirtmiş, misyon şefleri ise toplantıda asıl İsrail ile ilişkilerin tamamen kesilmesi talebini dile getirdiklerini vurgulamışlardır. "TRT'nin İslam Diplomatlarına İlişkin Yayını Büyük Tepki Yarattı", **Cumhuriyet**, 30 Temmuz 1980.

¹³⁶ "Tel Aviv Maslahatgüzarı Geri Çağırıldı, Arap Temsilciler Ecevit'i Ziyaret Etti", **Cumhuriyet**, 1 Ağustos 1980.

¹³⁷ Gencer Özcan, **age**, 38

¹³⁸ Kenan Akın, "Libya Dışişleri Bakanı: 'Türkiye'nin Kudüs ile İlgili Tutumu Bizi Heyecanlandırdı'", **Tercüman**, 3 Eylül 1980.

¹³⁹ "Kutsal Kudüs İsrail'in Başkenti Olamaz", **Hürriyet**, 26 Temmuz 1980.

¹⁴⁰ "Demirel: Erken'i Yalnız Bıraktığımız İddiaları Gülünçtür", **Milliyet**, 7 Eylül 1980.

belirtmiştir. Erbakan, AP hükümetinin konuyla ilişkin tutumunu ‘pasif’ olarak nitelendirmiştir¹⁴¹:

“İsrail’in hasta yatağından fırlayarak Kudüs’ü başkent ilan yapmaya kalkması gibi bir küstahlığın karşısında bizim azınlık hükümeti ne yapmıştır? Bu kadar korkunç ve vahim bir olay karşısında heyecansız ve renksiz iki satır laf etmiştir... Laf değil, fiiliyat istiyoruz. İsrail ile ilişkiler derhal kesilmelidir.”

20 Ağustos 1980’de Abu Firas’a suikast düzenlendiğine dair söylentiler MSP’nin tepkisini şiddetlendirmiş, MSP Genel Sekreteri Recai Kutan İsrail ile ilişkilerin derhal kesilmesini ve kendi ifadesiyle “*Bir anarşi ve casusluk yuvası olan İsrail Elçiliğinin kapatılması[nı]*” istemiştir¹⁴².

CHP de İsrail’in aldığı kararı eleştirmiştir ve FKÖ’yü desteklediğini belirten ifadeleri kullanmayı sürdürmüştür. 31 Temmuz 1980’de Arap ülkelerinin temsilcilerini kabul eden CHP lideri Bülent Ecevit, karar nedeniyle İsrail’i kınamıştır¹⁴³.

CHP’nin FKÖ yanlısı bir tutum izlediği görülmekle beraber, parti içinde bazı farklı görüşler de dile getirilmiştir. Dönemin CHP Senatörü ve Milli Savunma eski Bakanı Hasan Esat Işık Türkiye’nin Kudüs Konsoloslugu’nun kapatılmasına karşı çıkmıştır. Esat Işık, Kudüs Konsoloslugunun Osmanlı döneminden kaldığını, İsrail hükümeti tarafından akredite olmadığını ve diplomatik bir misyon taşımadığını, dolayısıyla 20 Ağustos 1980’de alınan BM kararı ile Kudüs Konsoloslugunun kapatılamayacağını savunmuştur¹⁴⁴. Dönemin CHP’li Ankara Belediye Başkanı Ali Dinçer ise, İslam Ülkeleri Belediyeleri Birliği Yönetim Kurulu toplantısında yaptığı konuşmada, “*İsrail’in Ortadoğu’da saldırgan bir politika izlediğini*” savunmuş, “*Filistin halkının haklı mücadelesini sonuna kadar destekleyeceklerini*” açıklamıştır¹⁴⁵. İsrail’in Kudüs’ü başkent ilan etmesinin ardından CGP Genel Yönetim Kurulu da bir bildiri yayınlarak İsrail’in bu kararını kınamıştır¹⁴⁶.

¹⁴¹ “Moşe Dayan da Kudüs’ün Başkent Yapılmasına Karşı Çıktı”, **Hürriyet**, 27 Temmuz 1980.

¹⁴² “Suikast Girişimi Üzerine MSP’li Kutan: ‘Casus Yuvası İsrail Elçiliği Kapatılmalı’”, **Cumhuriyet**, 20 Ağustos 1980.

¹⁴³ “Ayn Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/ayintarihi/1980/temmuz1980.htm> [18.07.2008].

¹⁴⁴ M.Hakan Yavuz, “İkicilik (Duality): Türk-Arap İlişkileri ve Filistin Sorunu (1947- 1994)”, **Türk Dış Politikasının Analizi**, ed. Faruk Sönmezoğlu 3.bs. (İstanbul: Der Yayınları, 2004) , 242.

¹⁴⁵ “Ayn Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/ayintarihi/1980/temmuz1980.htm> [18.07.2008].

¹⁴⁶ “Moşe Dayan da Kudüs’ün Başkent Yapılmasına Karşı Çıktı”. **Hürriyet**, 27 Temmuz 1980.

3.5.2. Hayrettin Erkmen'in Düşürülmesi

Konuyla ilgili yoğun tartışmalar yaşanmasına neden olan diğer bir gelişme ise, Dışişleri Bakanı Hayrettin Erkmen'in İsrail'le diplomatik ilişkilerin kesilmemesi nedeniyle MSP tarafından gensoru ile düşürülmesidir. Türkiye'nin Kudüs temsilciliğini kapatması MSP lideri Necmettin Erbakan'ı tatmin etmemiş, kendisi İsrail ile ilişkilerin tamamen kesilmesi gerektiğini savunmuş ve Dışişleri Bakanı Hayrettin Erkmen'i İsrail sempatisini olmakla suçlamıştır¹⁴⁷. Necmettin Erbakan liderliğinde MSP bu gerekçeye dayanarak Dışişleri Bakanı Erkmen hakkında gensoru önergesi vermiştir¹⁴⁸. 5 Eylül 1980 tarihinde yapılan gensoru oylaması sonucunda Erkmen, MSP ve CHP'li milletvekillerinin oylarıyla Dışişleri Bakanlığı koltuğundan düşürülmüştür¹⁴⁹. Hayrettin Erkmen gensoru oylaması ile ilgili olarak şunları söylemiştir: *"MSP'liler öne sürdükleri görüşlerle ilgili olarak, benden başka bir teklifte bulunmadılar. Örneğin İsrail'le ilişkilerin kesilmesi konusunda herhangi bir girişimde bulunmadılar."*¹⁵⁰ Erbakan ise gensoru ile Erkmen'in düşürülmesi ile ilgili olarak hükümeti eleştirmeye devam etmiştir¹⁵¹:

"Bu kararın alınması çok tabiidir. Çünkü Kudüs'ün milletimizin kalbinde özel bir yeri vardır. İsrail'in Kudüs'ü başkent yapma kararı İsrail'in Anadolu'yu işgal kararıyla müsavidir. Bizim içimizdeki anarşiyi körükleyen İsrail'dir. Ama hükümet İsrail'le ilişkileri kesmemekle direnmiş, parlamento da bu hükümetin bakanını isnat etmiştir... Parlamento artık Batı kulüp zihniyetini kabul etmeyip bu zihniyeti bertaraf etmekte kararlı olduğunu göstermiştir."

Hayrettin Erkmen'in düşürülmesinden bir gün sonra MSP tarafından Konya'da "Kudüs'ü Kurtarma" yürüyüşü düzenlenmiştir. MSP'li yönetici ve milletvekillerinin katıldığı mitingde MSP Genel Başkanı Necmettin Erbakan bir konuşma yapmış ve konuşması, *"Kudüs'ü kurtarmak her Müslüman üzerine vaciptir"*, *"İsrail ile siyasi ilişkiler derhal kesilmelidir"*, *"Kudüs için laf değil icraat bekliyoruz"* gibi sloganlarla kesilmiştir¹⁵².

¹⁴⁷Yavuz, **age**, 243. Kudüs'ün İsrail tarafından başkent ilan edilmesinin henen ardından MSP, İsrail ile ilişkilerin tamamen kesilmesi gerektiğini, aksi takdirde hükümet hakkında gensoru önergesi vereceklerini bildirmiştir. Bkz: Sedat Ergin, "MSP İsrail ile İlişkilerin Kesilmesini Hükümetten İsteyecek", **Cumhuriyet**, 29 Temmuz 1980.

¹⁴⁸"Ayn Tarihi", <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/ayintarihi/1980/agustos1980.htm> [18.07.2008].

¹⁴⁹Cumhuriyet tarihinde ilk defa bir Dışişleri Bakanı gensoru oylamasıyla düşürülmüştür. Yavuz, **age**, 243.

¹⁵⁰"Erkmen Düşürüldü", **Milliyet**, 6 Eylül 1980.

¹⁵¹"Erkmen Düşürüldü", **Milliyet**, 6 Eylül 1980.

¹⁵²"Müslüman Kudüs Müslüman Kalacak", **Milli Gazete**, 7 Eylül 1980. Mitingde İstiklal Marşı okunurken bazı kişilerin oturarak protesto eyleminde bulunduğuna dair haberler ise kamuoyu

Hayrettin Erkmen, düşürülmesinin hemen ardından TBMM'nin bu kararla bölgede içine kapanık, belli mihraklara yaranmayı öngören bir dış politikaya yönelik bir adım atılığını öne sürmüştür. Erkmen'in gensoru karşısında CHP'lilerden destek bulmaya çalıştığı öne sürülebilir¹⁵³:

“...Bütün bunlardan önemlisi MSP'nin sözcüsü Millet Meclisi kürsüsünden Batı kulübü deyiminin şeriatçılığın karşılığı olduğunu söyledi. MSP sözcüsünün bu beyanı ve güvensizlik kararı birleştirildiğinde mukadder soru şudur: ‘Atatürkçü, çağdaş, medeniyetçi dış politikayı bırakıp, bölgede içine kapanık, belli mihraklara yaranmayı öngören bir dış politikaya mı döneceksiniz?’... Bu tereddütlerin meydana gelmesine sebep olan CHP Millet Meclisi Grubunun davranışı karşısında gerçek Atatürkçü, çağdaş CHP'lilerin bir tutum takınmaları ve duruma aydınlık kazandırmaları gerekmektedir.”

Başbakan Demirel ise, Erkmen'in gensoru ile düşürülmesiyle ilgili yaptığı açıklamada Kudüs'ün İsrail tarafından başkent ilan edilmesi konusunun MSP tarafından “istismar” edildiğini ileri sürmüştür¹⁵⁴:

“İsrail'in Kudüs'ü başkent ilan etmesine gerekli davranışlarda bulunmadığımız öne sürülüyor. İsrail ile ilişkiyi kesseydik İsrail Kudüs'ü başkent yapmaktan vaz mı geçecekti? Dış politikada menfaatler ön plandadır. Türk dış politikasının birinci hedefi Türkiye'nin menfaatidir. Türkiye'yi zarara sokacak birtakım işlerin içine girip girmeme hadisesi Türkiye'yi idare edenler tarafından çok iyi düşünülmek tartışılmak durumundadır. Şimdi bu önerenin onaylanması sonucunda acaba Kudüs el mi değiştirdi? Bunlar istismardan ibarettir.”

MSP lideri Erbakan ise bu eleştirilere karşılık olarak, amaçlarının iktidar olmak olmadığını, tek isteklerinin ‘milleti ıstıraplardan kurtarmak olduğunu’ belirtmiştir. Erbakan, iktidar olmak gibi bir niyetlerinin olması durumunda AP'yi dışarıdan desteklemeyeceklerini ifade etmiştir¹⁵⁵. Erbakan'ın ıstırap olarak nitelediği konular arasında Kudüs meselesinin yanında hac sınırlaması, Ayasofya'nın ibadete kapalı olması gibi konular da yer almaktadır. Açıklamalardan, MSP'nin oy kaygısıyla

tarafından tepkiyle karşılanmış, CHP olayı ‘din sömürücülüğü’ olarak değerlendirmiştir. Konuyla ilgili bir açıklama yapan Oğuzhan Asiltürk ise mitingin MSP tarafından düzenlenmediğini ve İstiklal Marşı okunurken toplantıda hiç kimsenin oturarak protesto eylemi yapmadığını iddia etmiştir. MSP'nin bu savunmasına rağmen mitingdeki olaylarla ilgili olarak Konya Cumhuriyet Savcılığı ve Emniyet Müdürlüğü soruşturma açmıştır. Bkz: “Aydın Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1980/eylul1980.htm> [12.09.2008]. Bu yürüyüş 12 Eylül darbesinin ardından MSP davasında kanıt olarak kullanılmıştır. Bkz: “6 Eylül”, http://www.sodev.org.tr/AYLAR/EYLUL/6_eylul.htm [12.09.2008].

¹⁵³ Erkmen: “Bugünkü Koşullarda Hükümetin Durumunu Kalıcı Görmüyorum”, **Milliyet**, 7 Eylül 1980.

¹⁵⁴ Süleyman Demirel, gensoru sürecinde Haqyrettin Erkmen'i yalnız bırakmakla eleştirilecektir. Bunun sebebi de AP grubunun gensoru oylamasına girmemesidir. “Demirel: Erkmen'i Yalnız Bıraktığımız İddiaları Gülünçtür”, **Milliyet**, 7 Eylül 1980.

¹⁵⁵ “Biz Sandalye Meraklısı Olsaydık AP'yi Dışarıdan Desteklemezdik”, **Milli Gazete**, 30 Ağustos 1980.

iktidarı hedef aldığına dair eleştirilerden rahatsız olduğu anlaşılmaktadır. Ancak Erbakan, 8 Eylül tarihinde Londra’da düzenlediği basın toplantısında yukarıdaki ifadeleriyle çelişen açıklamalarda bulunmuştur: *“MSP olarak azınlık hükümeti olmaya talibiz. Biz, öbür partilerin iktidarlarını nasıl dışarıdan destekliyorsak, onlar da pekala bizi destekleyerek iktidar olmamızı kabul edebilirler. Bir kere de biz deneyelim.”*

3.5.3. Hayrettin Erkmen ve Kamuoyu

Hayrettin Erkmen hakkında MSP’nin verdiği gensoru önergesi ile ilgili kamuoyu tartışmalarına bakıldığında ise, gazetelerin yine farklı açılardan konuyu değerlendirdikleri görülmektedir. Cumhuriyet gazetesinde yer alan “Olayların Ardındaki Gerçek” isimli yorum köşesinde çıkan 31 Temmuz 1980 tarihli yazıda MSP fırsatçılıkla eleştirilmiş, AP’nin ise ABD bağımlısı bir dış politika izlediği ima edilmiştir¹⁵⁶:

“...Türkiye’nin İsrail ile ilişkilerini kesmesi MSP’nin üstesinden gelebileceği bir konu mudur? AP’li azınlık hükümeti İsrail’in Kudüs’ü başkent yapma kararını ivedilikle kınayabilir çünkü İsrail’in bu davranışının Washington’da zamansız ve aşırı bulunmuştur. Böylece Ankara Amerikancıl çizgiye ters düşmeden İslamcı politikada bir gösteri yapmak fırsatını kullanmış olmaktadır... Buna karşın İsrail ile ilişkilerin kesilmesi başka bir nitelik kazanmaktadır. AP-MHP ortaklığının böyle bir siyaseti benimsemeleri temsil ettikleri çıkarlara ve dayandıkları dış desteklere ters düşmek tehlikesini doğurur... MSP belki de bu gerçeği bildiği için karşı bir gösteriyi yapmaktan çekinmemektedir. Ama Türkiye’nin iç ve dış politikalarında oyunların mekanizmalarını kuran ve bozan ilişkileri artık kamuoyu yakından değerlendirmektedir.”

AP yanlısı bir yayın çizgisi izleyen Tercüman Gazetesinde ise MSP’nin tutumunun normal karşılanması gerektiğini ancak CHP’nin aynı çizgide muhalefet yapmasının normal olmadığını vurgulayan yazılar kaleme alınmıştır¹⁵⁷:

“ Üniversite afişinde bizi yönlendiren hocalarımızı, Türkiye’yi çağdaş seviyeye getirmeye çalışan koskoca profesörlerimizi ve o medeni yüzlü iktisatçılarımızı, şimdi ‘Batı kulübünün camlarını taşlarken görmek ha...?’ Genelkurmay Başkanı, ‘Erbakan, 30 Ağustos’a karşı mı?’ diye sormuş, ne gam? Daha mühimi var. ‘Acaba CHP, cumhuriyet hükümetlerinin Atatürk çizgisindeki dış politikasına karşı mı?’ İşte gensorunun bizi ilgilendiren yegâne tarafı.”

¹⁵⁶ Olayların Ardındaki Gerçek, “MSP’nin Yeni Girişimi”, **Cumhuriyet**, 31 Temmuz 1980.

¹⁵⁷ Rauf Tamer, “Plağın Tersi”, **Tercüman**, 3 Eylül 1980; Güneri Cıvaoğlu, “Pişkin”, **Tercüman**, 3 Eylül 1980.

“MSP’nin felsefesi bellidir. Doğrultusu bellidir. O yüzdendir ki, AP hükümetinin dış politikası hakkında verdiği gensoru önergesi kimse için sürpriz olmamalıdır. MSP, İsrail ile [ve] Ortak Pazar ile ilişkilerin kesilmesini, Batı Kulübü ile Türkiye arasındaki bütün köprülerin atılmasını öteden beri istiyordu. Asıl hayret edilmesi gereken tutum, MSP’nin kendi felsefesi doğrultusundaki gensoru değil, MSP doğrultusundaki gensoruyu CHP’nin desteklemesidir. Kurucusu Atatürk olan bir partinin, Atatürk dış politikasının karşısında vaziyet alabilmesidir.”

Yankı Dergisinde konuyla ilgili yayınlanan isimsiz makalede ise, MSP’nin İslam dünyası eksenli politika anlayışını AP’ye kabul ettiremediği, AP’yi Batıdan fazla batıcı bulduğunu, Erkmen’in ise İslam ülkeleriyle ilişkiler konusunda adım atmadığı için dışişleri bakanını gensoruyla düşürmek istediğini vurgulayan bir yazı kaleme alınmıştır. Yazı, MSP’nin konuyla ilgili görüşlerinin bir özeti niteliği taşımaktadır. Aynı makalede CHP’nin 22 aylık iktidarı boyunca İsrail ile ilişkileri kesmemesine rağmen gensoruyu desteklemesi sorgulanmıştır¹⁵⁸:

“MSP, ‘dünya kapitalizminin doktrincisi’ İsrail ile ilişkilerin kesilmesini istiyordu. İsrail, ABD’nin bile mali ve dış politikasını elinde tutuyor, bizim dış politikamızı da kontrol ediyordu. Ediyordu, çünkü Türkiye bir türlü İslam ülkeleriyle gerektiği gibi ilişkilerini geliştiremiyor, onlar gibi İsrail’i tanımamazlık edemiyordu. AP’nin politikası “Batı’dan daha fazla batıcı”, Dışişleri Bakanı Hayrettin Erkmen’de billurlaşmıştı. Erkmen, İslam ülkelerinin konferanslarına ilgi göstermiyor, onların aldığı kararları hiçe sayıyordu. Ancak, İsrail ile ilişkilerin kesilmesini öngören kanun teklifini meclis kabul ederse, gensoru geri alınacaktı. 22 aylık iktidarı boyunca İsrail ile ilişkileri kesme gereği duymayan CHP ise, gensoruyu destekleyebilirdi.”

Hayrettin Erkmen’in gensoruyla düşürülmesinden bir hafta sonra yine Yankı Dergisinde aynı köşede yayınlanan makalede, Erkmen’in istifa etmemek için direndiği, oysa Süleyman Demirel’in Dışişleri Bakanının istifa edip hükümeti rahatlatmasını beklediği ileri sürülmüştür. Buna göre, Demirel Erkmen’in istifasını sağlayarak “*bir bakanı ıskat edilmiş azınlık hükümeti*” durumundan korunmak istemiştir. Makalede, Erkmen’in partisi tarafından yalnız bırakıldığı ve CHP’nin eleştirilerine karşı cevap veremediği ifade edilmiştir¹⁵⁹:

“...[Erkmen’in] kimseyi tatmin etmeyen konuşmasını tamamlayıp kürsüden inerken kendisini alkışlayan tek bir bakan arkadaşı yoktu... MSP ile dış politikada büyük ayrımlar içinde bulunan CHP’nin kendisiyle ilgili yaptığı temel eleştiriyi Erkmen anlamamış göründü. Oysa, ekonomist Hikmet Çetin, uzmanlık alanına çektiği konuşmasında Erkmen’in, Türkiye’nin itibarını nasıl NATO üyeleri ve AET ile ilişkilerde sarstığını, CHP’nin temel görüşlerine sadık kalarak vurguladı. Turgut Özal’ın bir devlet memuru olduğunu, oysa yurtdışında da içinde de

¹⁵⁸ “Hedef Hayrettin Erkmen”, **Yankı Dergisi**, s. 448 (1980), 10.

¹⁵⁹ “Hayrettin Erkmen, Liderine Direnen Bakan”, **Yankı Dergisi**, s. 493 (1980), 9.

dış politikayla ilgili ‘çizmeyi çok aşan’ demeçler verdiğini, bunlara Erkmen’in seyirci kaldığını belirtti... Erkmen, CHP iktidarında başlayan komşular ve Arap ülkeleriyle ticari ilişkilerin geliştirilmesi hareketini durdurmuştu. CHP, bunu eleştiriyor ve Erkmen’e, ‘Dış politika, Türkiye’yi sadece Batı’ya bağımlı bir hale getiriyor’ diyordu. Erkmen, Çetin’in yaptığı açık eleştirilerin çoğuna yanıt veremedi.”

3.6. 12 Eylül Yönetimi ve Kudüs Sorunu

12 Eylül darbesinden sonra da Arap ülkelerini memnun edecek adımlar atılmaya devam edilmiştir. 12 Eylül yönetiminin İsrail’e yönelik olumlu bakışına rağmen FKÖ ile yakınlaşma devam etmiştir. Yakınlaşmanın devam etmesinde 20 Eylül 1980’de göreve başlayan Dışişleri Bakanı İlder Türkmen ve Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanı Turgut Özal’ın önemli etkisi olduğu anlaşılmaktadır. Her iki bakan, ekonomik sorunların Arap dünyasına yakınlaşmakla aşılabileceğine inanmışlardır¹⁶⁰. Özellikle İlder Türkmen’in İsrail karşıtı duruşunun, Türkiye’nin FKÖ yanlısı bir tutum izlemesinde etkili olduğu söylenebilir¹⁶¹.

Yeni hükümet, darbenin üzerinden iki ay geçtikten sonra, FKÖ’ye yakınlaşmak için somut adımlar atmaya başlamıştır. 28 Kasım 1980’de yaptığı bir açıklamada Dışişleri Bakanı İlder Türkmen, “*Türkiye’nin Filistin halkının bağımsız bir devlet kurma hakkı da dâhil, tüm meşru haklarının tanınması gerektiği görüşünde olduğunu*” belirtmiştir¹⁶². 2 Aralık 1980’de ise, Türkiye İsrail ile ilişkilerini asgari düzeye indirdiğini açıklamıştır. Milliyet’in haberine göre, dışişleri yetkilileri ortada müzakereye açık bir durum bulunmadığını, kararın uygulanması için iki taraf için de belli bir süre tanındığını bildirmişler, iki hafta önce göreve başlayan İsrail Maslahatgüzarının ise Dışişlerine henüz resmi bir ziyarette bulunmadığını bu nedenle görevine resmi olarak başlamış olamayacağını belirtmişlerdir. Karar, 26 Kasım tarihinde İsrail’e iletilmiştir. Buna göre, Türkiye Tel Aviv’deki temsilcilikte görevli

¹⁶⁰ Ofra Bengio, **The Turkish-Israeli Relationship: Changing Ties of Middle Eastern Outsiders**, (Palgrave Macmillan: 2004), 74.

¹⁶¹ Bengio, **age**, 75. İlder Türkmen 1991-1996 yılları arasında UNRWA (Filistinli Mülteciler Yardım ve Çalışma Kuruluşu) Genel Komiserliği görevini yürütmüştür. <http://www.un.org/unrwa/organizataion/comgen.html> [31.08.2008]. İlder Türkmen’in Hürriyet’te FKÖ lideri Yaser Arafat’ın üzerine kaleme aldığı yazısında, Filistin meselesi ile ilgili görüşleri hakkında ipuçları bulmak mümkündür: “Arafat’ın yılmaz bir mücadele adamı olduğu ve Filistin davasının sembolü haline geldiği konusunda herkes mutabık. Arafat gibi bir liderleri olmasaydı, İsrail’in siyasi ve askeri tahakkümü, ABD’nin İsrail’e verdiği koşulsuz destek, Avrupa’nın pasifliği ve Arap ülkelerinin inanılmaz umursamazlıkları karşısında Filistinliler davalarına sahip çıkamazlar ve hatta kimliklerini bile kaybederlerdi.” İlder Türkmen, “Günahları ve Sevapları ile Arafat”, **Hürriyet**, 9 Kasım 2004.

¹⁶² “Abu Firas: ‘FKÖ, Ürdün’e Karşı Suriye’nin Yanında”, **Milliyet**, 29 Kasım 1980.

olan tüm diplomatları geri çekecek, geride sadece konsolosluk hizmetlerini yürütmekle görevli bir ikinci kâtip bırakacaktı. Diğer taraftan, İsrail de aynı şekilde ticari ataşelerini ve enformasyon görevlilerini İstanbul'dan çekecek ve konsoloslukta görevli personelini asgari kadroya indirilecekti¹⁶³.

3 Aralık 1980'de Milli Gazete'de çıkan habere göre, eski dışişleri bakanı İhsan İbrahim Çağlayangil, münasebetlerin niteliğinde değişiklik olmadığını, seviyede bir değişiklik olmadığını, ilişkilerin maslahatgüzar seviyesinde olduğunu ve yalnızca cemiyet değişikliğine gidildiğini öne sürmüştür¹⁶⁴. Ancak 4 Aralık 1980'de BM Genel Kurulunda Filistin sorununa dair bir açıklama yapan Türkiye'nin BM nezdindeki Daimi Temsilcisi Coşkun Kırca, İsrail'in Güvenlik Konseyi kararlarına karşı gelmeye devam etmesi üzerine Türkiye'nin ikili ilişkileri en alt düzeye düşürmeye karar verdiğini ifade etmiştir. Kırca, İsrail'in işgal ettiği Arap topraklarını yerleşime açmasını kınamış ve İsrail'in politikalarını, 'Ortadoğu barışını engellediğini' dile getirmiştir. 3 Aralık'ta ise Türk Hava Yollarının (THY) Tel Aviv'e yaptığı uçak seferleri iptal edilmiştir¹⁶⁵.

Konuyla ilgili olarak Kıbrıs Türk Federe Devleti (KFTD) Başkanı Rauf Denktaş'ın FKÖ'yü destekleyen açıklamaları ise dikkat çekicidir. Denktaş açıklamasında, *"Kendisinin ve Müslüman Kıbrıs Türk Halkının, devlet kurma dâhil özgürlük ve adalet için mücadele vermekte olan Kahraman Filistin halkını her zaman destekleyeceğini"* ifade etmiştir¹⁶⁶. Denktaş'ın Filistin'de kurulacak bağımsız bir devletin KFTD için de bir örnek oluşturabileceği umudunu taşıdığı ileri sürülebilir.

İsrail hükümeti ise bu kararı normal karşılamıştır. Milliyet gazetesinde yer alan Kudüs Reuter çıkışlı habere göre İsrailli yetkililer, İlter Türkmen'in Suudi Arabistan'a gitmesinden sonra bu yönde bir karar alındığını ifade etmişler, dolayısıyla karara şaşırmadıklarını belirtmişlerdir. Bununla birlikte, İsrail'in Ankara Elçiliği ikinci sekreteri Eli Shaked, Türkiye'nin kararının ardından İsrail'in de aynı yolu benimseyeceğini ve İsrail Dışişleri Bakanlığından talimat beklediklerini söylemiştir¹⁶⁷. Dışişleri Bakanı İlter Türkmen ise, kararın Arap ülkelerinden gelen

¹⁶³ "Türkiye, İsrail'le İlişkilerini 'Asgari' Düzeye İndiriyor", **Milliyet**, 3 Aralık 1980.

¹⁶⁴ "Çağlayangil: İsrail ile İlişkilerimizin Niteliğinde Bir Değişiklik Yok", **Milli Gazete**, 4 Aralık 1980.

¹⁶⁵ "İsrail ile İlişkilerimiz Asgariye İndiriliyor", **Tercüman**, 3 Aralık 1980.

¹⁶⁶ "Denktaş: Müslüman Kıbrıs Halkı her zaman Filistinli Kardeşlerinin Yanında Olacak", **Milli Gazete**, 2 Aralık 1980.

¹⁶⁷ "İsrail'in Tepkisi: 'Beklenmedik Gelişme Değil'", **Milliyet**, 3 Aralık 1980.

‘telkin yada baskılar’ sonucunda alınmadığını belirten bir açıklama yapmıştır. Türkmen’in kararı savunurken Türkiye’nin İKÖ üyeliğine vurgu yapması dikkat çekicidir. Bu açıklamadan Türkiye’nin İslam dünyasına yakınlaşma politikası ile ilgili ipuçları bulmak mümkündür¹⁶⁸:

“Bunlar asılsızdır. Benim Suudi Arabistan’a ziyaretimle bir ilgisi yoktur... Bu karar, Türk hükümetlerinin son 15 yıldan bu yana izlemekte oldukları Ortadoğu politikasının ilkelerine uygundur. İsrail hükümetinin bölgedeki gerginliği ve tehlikeyi arttırıcı uzlaşmaz tutumu, bugün sadece Türkiye gibi bölge ülkelerinde değil, Avrupa’da ve dünyanın çeşitli yörelerinde de tepkiyle karşılanmaya başlamıştır. Türkiye, İslam Konferansı’na üye bir ülke olarak, bu konferansta alınan kararlara, kendi milli çıkarlarını da dikkate alarak uymak durumundadır. Mısır’ın İslam Konferansından çıkartılmasından sonra, İsrail ile ilişkileri sürdüren tek üye devlet Türkiye kalmıştır.”

Diğer taraftan, karar İslam dünyası tarafından memnuniyetle karşılanmış ve *“Türkiye’nin Filistin halkına sunduğu değerli bir hediyeye olarak”* değerlendirilmiştir¹⁶⁹. Karar; Cezayir, Ürdün, Tunus, İran ve FKÖ temsilcilikleri tarafından *“son derece önemli bir adım”* olarak nitelendirilmiştir¹⁷⁰. FKÖ’nün Ankara Temsilcisi Abu Firas hükümete teşekkür ederek İsrail’e karşı ortak mücadeleyi vurgulayan bir açıklama yapmıştır¹⁷¹:

“Kendisi ile çeşitli vesilelerle karşılaştığımda hükümeti ve Milli Güvenlik Konseyi adına Filistin halkının mücadelesine manevi desteklerini ifade eden Sayın Dışişleri Bakanı İlder Türkmen’e teşekkürlerimizi sunarız. FKÖ, bu kararı İsrail ve Siyonizm’in Filistin’de karşılaştığımız sürekli saldırganlığı karşısında kararlı bir adım olarak görmektedir.”

İran’ın Ankara Maslahatgüzarı Prof. Dr. Ebu’l Kasım İctihadi ise, Türkiye’nin İsrail ile ilişkilerini tümüyle kesmesi gerektiğini ancak bu kararın da memnuniyet verici olduğunu ifade etmiş, İran’ın ileride Türkiye-İsrail ilişkilerinin tamamen sona ermesini umudunu taşıdığını belirtmiştir¹⁷².

Türkiye’nin kararı, ABD’de şaşkınlıkla karşılanmış, Amerika Dışişleri Sözcüsü John Trattner, haberi duyunca şaşkırdıklarını, böyle bir kararı beklemediklerini belirtmiştir. Trattner, daha ayrıntılı bilgi almak için Türk yetkililerle görüşeceğini ifade etmiştir. Diğer yandan karar Amerikan Temsilciler Meclisinin bazı üyeleri tarafından

¹⁶⁸ “İsrail ile ilişkileri sınırlandırmak Ortadoğu Politikamıza Uygunur”, **Milliyet**, 4 Aralık 1980.

¹⁶⁹ Özcan, **age**, 38

¹⁷⁰ “Cezayir, Ürdün, Tunus; İran ve FKÖ, Kararı ‘Olumlu’ Bir Adım Olarak Nitelendirdi”, **Milliyet**, 3 Aralık 1980.

¹⁷¹ “İsrail ile ilişkiler tümüyle kesilebilir”, **Cumhuriyet**, 3 Aralık 1980.

¹⁷² “İsrail ile ilişkiler tümüyle kesilebilir”, **Cumhuriyet**, 3 Aralık 1980

beklenmedik bir gelişme olarak yorumlanmıştır. Temsilciler Meclisi Dış ilişkiler Komisyonu üyesi Stephen Solarz, Türkiye'nin İsrail ile ilişkilerini üç ay önce kesmesinin beklendiğini ancak bu kararın Erbakan tarafından Demirel'e dayatıldığını, oysa askeri yönetimin bu kararı hangi nedenlerle aldığının anlaşılamadığını belirtmiştir. Temsilciler Meclisi Savunma Komisyonu üyesi Robert Badham ise askeri yönetimin kendisini zorlayan bir unsur yokken neden böyle bir karar aldığını merak ettiğini ifade etmiştir¹⁷³. ABD kararı şaşkınlıkla karşıladıysa da Türkiye'ye herhangi bir tepki göstermemiş ve kararını gözden geçirmesini istememiştir. Kararın hangi nedenlerle alındığına dair tartışma Türk kamuoyunu da meşgul etmiş, sonuç olarak bu kararın Arap dünyasına yakınlaşma olarak yorumlandığı görülmüştür.

3.7. Kamuoyunun Tepkisi

Kudüs'ün İsrail tarafından başkent ilan edilmesi DİSK (Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu) tarafından da eleştirilmiştir. Konuyla ilgili olarak açıklama yapan DİSK Genel Sekreteri Fehmi Işıklar, Türkiye ile İsrail arasındaki diplomatik ilişkilerin kesilmesi gerektiğini savunmuştur. Işıklar, Abu Firas'la yaptığı görüşmede, Filistin halkının davasını benimsediklerini, bu dava başarıya ulaşana kadar ve Filistin devleti kuruluncaya kadar bu desteğin devam etmesinin insan olmanın gereği olduğunu dile getirmiştir¹⁷⁴.

Türk basını siyasi partiler gibi İsrail'in aldığı karara tepkiyle yaklaşmıştır. Hürriyet gazetesi yazarı Oktay Ekşi İsrail'in Ortadoğu'da şiddet yanlısı bir politika izlediğini savunmuştur¹⁷⁵:

“İsrail... özellikle 1967'deki 6 gün savaşını izleyen dönemde başka bir İsrail oldu. Artık, yaşamak için savaş veren masum İsrail gitmiş onun yerine genişleme emeliyle yanıp tutuşan, saldırgan görüntülü bir İsrail gelmiştir. Çünkü, 'Hiçbir toprakta gözü olmadığını' söyleyen ve 'Sadece güvenilir ve tanınmış sınırlar içinde yaşamak' istediğini savunan İsrail şimdi, iki bin yıl öncesinin topraklarını kendi mülkü diye ilan etme eğilimini ortaya koyuyordu. Kudüs'ü başkent yapma, Şeria nehrinin batı yakası ve kendi işgali altındaki Arap topraklarına İsraillileri yerleştirme politikası, bir saldırganlık eğiliminin açık belirtileriydi.”

¹⁷³ “Türkiye'nin İsrail Kararı Washington'da Şaşkınlık Yarattı”, **Hürriyet**, 5 Aralık 1980.

¹⁷⁴ “İsrail Dünyaya Meydan Okuyor”, **Hürriyet**, 31 Temmuz 1980.

¹⁷⁵ Oktay Ekşi, “Kudüs Olup Bittisi”, **Hürriyet**, 27 Temmuz 1980.

Milli Gazete yazarı Sadık Albayrak, Filistin’de yaşanan sorunun İslam dünyasındaki kopukluktan ileri geldiğini ve Müslümanların İsrail’e karşı bir araya gelmesi gerektiğini ileri süren bir yazı kaleme almıştır¹⁷⁶:

“... Bunca yıldır, Arapların basiretsiz, tutarsız ve birbirine düşman siyasetleri yüzünden beş veya on yılda bir yapılan İsrail-Arap savaşında ibre hep İsraililerin lehine işlemiş, hep kazanan İsrail, kaybeden Araplar olmuştur... Aslında Müslümanların kaybetmeleri diye bir mesele söz konusu olamaz... Eğer mesele müslümanca ele alınsa, Müslümanların birliği noktasından yola çıkılsa, o zaman mesele daha değişik boyutlar kazanır ve zaman Müslümanların lehine işlemiş olurdu. Fakat meseleye Ortadoğu’da İsrail-Arap meselesi halinde görmek isteminin ağır vebalini Müslümanlar çekmektedirler... Mısır Arap diyor, Ürdün ve Suriye de... Irak da... [Fakat] kendi aralarında bir birlik yok... Son günlerini yaşamakta olan Moskova Olimpiyatlarında da görüldüğü gibi Filistin meselesinde Müslümanlar birlik halinde olmuyor ve olamıyorlar... Bu da birinci dünya savaşından beri böyledir...”

12 Eylül askeri yönetimi döneminde Türkiye’nin FKÖ ve İsrail politikalarının basın tarafından desteklendiği görülmektedir. Ancak, yazarların önemli bir kısmı Türkiye’nin Batı eksenli dış politikasında bir değişiklik olmaması gerektiğinin altını çizmiştir. Sol eğilimli Cumhuriyet gazetesinde yer alan yorum yazısında İsrail ile ilişkilerin asgari düzeye indirilmesinin geç verilmiş bir karar olduğu savunulmuştur¹⁷⁷:

“Ankara, bu kararına gerekçe olarak, İsrail’in gerek Kudüs gerekse yeni yerleşim birimleri konularında oldubittilerini sürdürmekten vazgeçmeyeceğini göstermiştir. Gerçekten İsrail’in oldubittileri yeni değildir. Bu bakımdan Ankara’nın yeni yönelimini gecikmiş bir karar olarak da nitelemek mümkündür.”

Cumhuriyet gazetesi yazarı Ali Sirmen ise, 12 Eylül yönetiminin İsrail ile diplomatik ilişkileri asgari düzeye indirme kararını eleştiren bir yazı kaleme almıştır¹⁷⁸:

“ Sıkışık bir anda petrol bağlantıları açısından büyük güçlükler içinde bulunan Ankara’nın kararında Riyad etkili olmuştur... Ankara’da Türk diplomasisine yön verenler, IMF kapılarının çalındığı, uluslararası finans çevrelerinden büyük beklentiler olduğu bir dönemde, Yahudi lobisinin sözü geçen odaklar üzerindeki etkisini görmezlikten gelecek kadar acemi midirler?”

Çetin Altan, 5 Aralık 1980 tarihli Milliyet’teki yazısında Türk-İsrail ilişkilerinin olumsuz bir hal almasının sorumlusunun İsrail Başbakanı Menahem Begin’in saldırgan politikalarının bir sonucu olduğunu ifade etmiştir:

¹⁷⁶ Sadık Albayrak, “Plan ve Hesap İşi”, **Milli Gazete**, 31 Temmuz 1980.

¹⁷⁷ Olayların ardındaki Gerçek, “Ortadoğu Politikası”, **Cumhuriyet**, 5 Aralık 1980.

¹⁷⁸ Özcan, **age**, 39.

“...Gerek Arap ülkeleri olsun, gerek İsrail devleti olsun, kendi dış politikalarını kendi devlet çıkarlarına göre yönlendirirken, başka devletlerin dış politikalarına şu veya bu baskı sonucu yön verdiklerini iddia etmeleri, çocuk çekişmelerinde ‘Ağabeyimden korktuğun için benimle oynamıyorsun değil mi’ türünden basit kışkırtma dozları taşımaktadır. Olaylara daha gerçekçi bir gözle baktığımız zaman ise tablo daha değişiktir. Sayın Begin hükümeti, Sayın Carter’ın onca çabası sonucu gerçekleştirebildiği Mısır-İsrail yakınlaşmasının ılımlı rüzgarlarına sahip çıkarak, Suudi Arabistan’la Ürdün’ün de gönüllerini çelmek için, Filistin sorununa gerçekçi çözüm getireceği yanda, bu konuda iyice kemikleşmiş, üstelik durup dururken Kudüs’ün statüsünü de tek yanlı bozmuştur. Sayın Begin’in bu katı ve uzlaşmaz tutumu, sade Avrupa ülkelerinde değil, Amerikan siyasal çevrelerinde de tepkiye yol açmıştır. Örneğin Sayın Kissinger, Paris TV’sinde yaptığı bir konuşmada Sayın Begin’in çok sakat bir dış politika izlediğini bastıra bastıra söylemiştir.”

Milliyet’in 8 Aralık 1980 tarihli başyazısında ise, Türkiye’nin İsrail’le ilişkilerini asgari düzeye indirmesinin, dış politikada bir yön değişikliği anlamına gelmediği ileri sürülmüştür¹⁷⁹:

“Son günlerde yer alan, İsrail ile Ankara’nın diplomatik ilişkilerini asgariye indirilmesi kararı,..., dünya kamuoyunda da bazı sorular yaratmıştır. Türkiye, acaba petrol ya da başka tecimsel pazarlıklara dayalı olarak dış politikasındaki temel bir ilkedan ayrılmakta mıdır? Oysa Başbakan Ulusu’nun son basın toplantısında da, dış politikamızda bir ilke değişikliği olmadığını belirtmiştir. Ortadoğu’da BM kararlarını 1967’den beri destekleyen Ankara, İsrail’e ilişkin son tutumu ile barışçı zorlama yollarından birine başvurmuştur. Türkiye, Arap ülkeleri ile dostluğa tabi ki önem vermektedir. Ama İsrail, barışın şartlarına uyduğu anda, bu ülke de Türkiye’nin tam ilişkili bir dostu olamaya devam edecektir. Herkesin bilmesi gereken gerçek, Türk dış politikasında asla maceraya yer olmadığıdır!”

29 Kasım Uluslararası Filistin Halkı ile Dayanışma Günü için Ankara Libya Halk Cemahiriyesi Kültür Merkezinde bir araya gelen çeşitli akademisyen, yazar ve siyasetçiler Filistin’e destek mesajları vermiştir. Prof. Dr. Türkkaya Ataöv, İsrail’in bir devletten ziyade bir ‘terör örgütü’ olduğunu söylemiş, Kudüs’ün İsrail tarafından kontrol edilen toprakların hiçbir zaman İsrail’e ait olmayacağını ileri sürmüştür. Gazeteci Cengiz Çandar ise, İsrail’in BM’ye üyeliğinin şarta bağlandığını ancak İsrail’in bu şartlara hiçbir zaman uymadığını, bu nedenle İsrail’in BM üyeliğinin hukuken sona erdiğini savunmuştur. Çandar, Filistinlilerin elinden alınan toprakların yeniden Filistinlilere geri vermek için mücadele edilmesi gerektiğini belirterek

¹⁷⁹ “Dış Politikamız”, **Milliyet**, 8 Aralık 1980.

sözlerini bitirmiştir¹⁸⁰. CHP'nin eski milletvekili Süleyman Genç ise İsrail'in 'saldırgan ve işgalci' bir devlet olduğunu, ilişkilerin azaltılması kararının Türkiye'nin ulusal çıkarlarına uygun olduğunu savunmuştur¹⁸¹.

Gensoruyla bakanlıktan düşürülen Hayrettin Erkmen ise, Türkiye'nin İsrail ile ilişkilerini sınırlandırması konusunda alınan kararın kendi dışişleri bakanlığı dönemindeki politikaların bir devamı olduğunu savunmuştur. Erkmen, kararın İsrail ile ilişkilerin tam olarak kesilmesi anlamına gelmediğini, şartların değişmesi halinde Türk-İsrail ilişkilerinin eski durumuna gelebileceğini ifade etmiştir¹⁸². Milli Savunma eski Bakanlarından Hasan Esat Işık ise kararın Türkiye'nin Batı yanlısı dış politika anlayışına zarar verebileceği gerekçesiyle eleştirmiştir. Işık, İsrail'in Batı kamuoyunda büyük bir etkiye sahip olduğunu ve bu kararın Batı kamuoyunun Türkiye aleyhtarı bir tutum içerisine girmesine neden olabileceğini ifade etmiştir¹⁸³. Eski senatörlerden Metin Toker'de alınan karar dolayısıyla dışişlerini uyarma gereği duymuştur. Toker, eski Arap-İsrail dengesinin iyi bir denge olduğunu, Kudüs'ün başkent ilan edilmesinin yeni bir olay olmadığını, Türkiye'nin bu kararı alınmasında yeni unsurların ortaya çıkmış olabileceğini ifade etmiştir. Toker, Türkiye'nin Arap ülkeleri ile ilişkilerine önem verdiği kadar İsrail ile ilişkilerine de önem vermesi gerektiğini, İsrail'in de elinde önemli kozlar olduğunu söylemiştir¹⁸⁴. Toker'in ifade ettiği 'yen unsurları' anlayabilmek için Türkiye'nin Arap ülkelerine yönelme politikasının nedenlerine bakmakta fayda vardır.

3.8. İlişkilerin Düşürülmesinin Nedenleri

Birinci bölümde çerçevesi çizilen Türkiye'nin yeni Ortadoğu açılımı FKÖ yanlısı söylemi beraberinde getirirken, İsrail karşıtı tutumun güçlenmesine neden olmuştur. Özellikle Türkiye'nin petrol darboğazını aşmak, 24 Ocak kararlarıyla birlikte Ortadoğu ülkelerine yönelik ticaretini arttırmak gibi nedenler bu çerçevede ele alınabilir. Bununla birlikte Türkiye'nin 12 Eylül darbesi sonrasında uluslararası

¹⁸⁰ Filistin Halkı ile Dayanışma Toplantısına eski MSP milletvekili Hasan Aksay, eski CHP milletvekilleri Hasan Fehmi Güneş, Prof. Lütfi Doğan ve Süleyman Genç katılmıştır. "Çandar: İsrail'in BM Üyeliği Hukuken Sona Ermıştır", **Milli Gazete**, 2 Aralık 1980.

¹⁸¹ "Çağlayangil: İsrail ile İlişkilerimizin Niteliğinde Bir Değişiklik Yok", **Milli Gazete**, 4 Aralık 1980.

¹⁸² "Erkmen: Karar Sürdürülen Politikanın Devamıdır", **Milliyet**, 4 Aralık 1980.

¹⁸³ "Erkmen: Karar Sürdürülen Politikanın Devamıdır", **Milliyet**, 4 Aralık 1980.

¹⁸⁴ "Erkmen: Karar Sürdürülen Politikanın Devamıdır", **Milliyet**, 4 Aralık 1980.

alandayalnızlaşması Arap ülkeleriyle yakınlaşmanın arka planını oluşturan bir diğer etkidir¹⁸⁵.

İsrail’le diplomatik ilişki seviyesinin düşürüldüğü dönemde Türkiye’nin Suudi Arabistan’dan 250 milyon dolarlık kredi alacağına dair iddialar, Türkiye’nin Arap ülkelere yönelik açılımına ışık tutmaktadır. Öyle ki dönemin Dışışleri Müsteşarı Kamuran Gürün, Kasım 1980’de toplanan Milli Güvenlik Konseyi toplantısında Dışışleri Bakanı İlter Türkmen’in Arap ülkeleriyle ilişkilerin geliştirilmesi için İsrail ile ilişkilerin tamamen kesilmesi gerektiğini söylediğini ancak bu önerinin kabul edilmediğini belirtmiştir¹⁸⁶. Türkiye İsrail’le ilişkilerini tam olarak kesmese bile Arap ülkeleriyle ilişkilerini geliştirme olanağı bulmuştur. Nitekim 19 Eylül 1980 tarihinde Milliyet gazetesi, Suudi Arabistan’ın Temmuz ayında vermeyi öngördüğü ancak teslimatı geciktirilen 250 milyon dolarlık kredinin 100 milyon dolarlık ikinci kısmının Kasım ayında verileceğini duyurmuştur¹⁸⁷.

İç politikada yaşanan bazı gelişmeler de Türkiye’nin İsrail ile ilişkilerini asgari düzeye indirmesine katkı sağlamıştır. MSP’nin desteğiyle iktidar olan AP, bu partinin İsrail ile ilişkilerin kesilmesi yönünde yoğun baskısıyla karşılaşmıştır. AP’nin iktidarda kalabilmek için MSP’nin desteğine ihtiyaç duyması, Kudüs Başkonsolosluğunun kapatılmasında önemli bir etken olmuştur¹⁸⁸. Ancak MSP bu kararlar tatmin olmamış, Dışışleri Bakanı Erkmen’i İsrail yanlısı politika izlemekle suçlayarak kendisi hakkında gensoru önergesi vermiştir.¹⁸⁹ Bu nedenle Erkmen’in AP’li yöneticiler tarafından MSP’nin desteğinin sürmesi için feda edildiğini ileri sürmek mümkündür.

Dış politika açısından bakıldığında, İsrail’in Kudüs’ü başkent ilan etmesinin ardından Türkiye’nin FKÖ yanlısı politika izlemesinin en önemli nedenlerinden biri ise 12 Eylül döneminde yaşanan diplomatik yalnızlığı Arap ülkeleri ile giderme çabasıdır.¹⁹⁰ Bu dönemde AET tarafından dışlanan Türkiye, ABD ile ilişkilerini koruyarak Ortadoğu Arap ülkelere yakın politikalar izlemiştir. Ayrıca 12 Eylül

¹⁸⁵ Ayrıntı için bkz: Bölüm 2: Uluslararası Ortam, Ortadoğu ve Türkiye.

¹⁸⁶ Gencer Özcan, “Türk-İsrail İlişkileri”, içinde **Türk Dış Politikasının Analizi**, ed. Faruk Sönmezoğlu, 3.bs., (İstanbul: Der Yayınları, 2004), 336.

¹⁸⁷ “Suudi Arabistan Kredisi Kasımda Merkez Bankası Hesabına Geçiyor”, **Milliyet**, 19 Eylül 1980.

Ayrıca Bkz: “Ayn Tarihi”,

<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/ayintarihi/1980/temmuz1980.htm> [18.07.2008].

¹⁸⁸ Sönmezoğlu, **age**, 370.

¹⁸⁹ Yavuz, **age**, 243.

¹⁹⁰ Fırat, Kürükçüoğlu, “Arap Devletleriyle İlişkiler”, 128.

darbesinin ardından sosyal ortamın İslami söylemler vasıtasıyla düzenlenmeye çalışılması ve Türkiye'nin İslam Konferansı Örgütü (İKÖ) toplantılarına ilk defa Başbakanlık seviyesinde katılması yakınlaşma politikasına örnek olarak gösterilebilir. Taif kentinde yapılan İKÖ toplantısından kısa bir süre önce İsrail ile diplomatik ilişkilerin asgari düzeye indirilmesi ise Ortadoğu-İslam ülkeleri eksenli politikaların bir sonucudur¹⁹¹.

Tartışmaların ortaya çıkardığı sonuç, Soğuk Savaş koşulları çerçevesinde partiler arasındaki ideolojik kırılmaları yansıtmaktadır. Demirel'in açıklamasından, Ortadoğu'da ABD-İsrail eksenli dışında bir politika anlayışının AP hükümeti tarafından rasyonel bulunmadığı anlaşılmaktadır. AP hükümeti, karara tepki gösteren iç kamuoyunu ve kendisini destekleyen MSP'yi yatıştırmak için İsrail ile diplomatik ilişki düzeyinin düşürülmesi konusunda bazı adımlar atsa da, Türkiye'yi Batı bloğundan uzaklaştırabilecek adımları atmaktan çekinmiştir. MSP ise İslam eksenli bir dış politika izlenmesini istemektedir. Bununla birlikte, MSP'nin iç kamuoyunda oluşan tepkiden faydalanmaya çalıştığı görülmektedir. Öyle ki 1977 yılında iktidar ortağı olan MSP, dönemin Dışişleri Bakanı İhsan İbrahim Çağlayangil'in İsrail-Mısır barış sürecini destek niteliği taşıyan Mısır gezisini sadece eleştirmekle kalması, koalisyonu bozacak adımlar atmaması¹⁹², MSP'nin bu tutumunun iç politikaya yönelik olduğu düşüncesini güçlendirmektedir. CHP'nin ise üçüncü dünya ülkelerine yönelik dış politika anlayışını sürdürdüğü anlaşılmaktadır. CHP bu politikasından ötürü, liberal sağ kamuoyu tarafından Atatürkçü çizginin dışına çıkmakla ve kendi kuruluş felsefesine aykırı davranmakla eleştirilmiştir. CHP'nin de aynı MSP gibi, karara karşı kamuoyunda oluşan tepkiyi AP'ye karşı bir koz olarak kullanmaya çalıştığı söylenebilir.

12 Eylül darbesinin ardından ise Türkiye'nin Filistin politikası belirli bir çizgiye oturtulmaya çalışılmıştır. Darbe öncesinde iç kamuoyunda yaşanan tartışmaları bu dönemde görmek doğal olarak mümkün değildir. Dikkat çekici olan ise Türkiye'nin FKÖ'ye yakınlaşma sürecinde ABD ve İsrail'in tutumu olmuştur. Gerek Tel Aviv maslahatgüzarının Ankara'ya çağırılması, gerekse Kudüs temsilciliğinin kapatılması

¹⁹¹ Yavuz, **age**, 243.

¹⁹² Özcan, "Türk-İsrail İlişkileri", 336. Ayrıca bkz: "Aydın Tarihi", <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1977/kasim1977.htm> [23.08.2008]; Bu tarihte AP-MHP-MSP'nin kurduğu Milliyetçi Cephe koalisyonu ülkeyi yönetmekteydi. "Aydın Tarihi", <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1977/aramak1977.htm> [23.08.2008].

ve ardından İsrail ile diplomatik ilişkilerin asgari düzeye indirilmesi sürecinde ABD'den olumsuz bir tepki gelmemiştir. Bu durum, Türkiye'nin Arap ülkelerine yakınlaşma çabasının ABD tarafından desteklendiği şeklinde yorumlanabilir. Bu süreçte ABD'nin Türkiye'ye olan desteği devam ederken, İsrail'den de sert bir tepki gelmemiştir. Bu durumun ardında yatan iki muhtemel neden bulunmaktadır. Bunlardan birincisi ABD'nin İran'da gerçekleşen İslam devrimi ve SSCB'nin Afganistan'ı işgal etmesidir. Bu süreçte ABD'nin, hem NATO üyesi hem de bölge ülkesi olan Türkiye'den Arap ülkeleriyle iyi ilişkiler kurmasını ve SSCB ile İran etkisine karşı bölgesel bir güç olmasını istediği anlaşılmaktadır. Sonuç olarak Türkiye ile FKÖ arasındaki yakın ilişkinin ABD'yi rahatsız etmediği ve İsrail'in de bu durumu kabul ettiği görülmektedir. İkinci neden ise İsrail ile Türkiye'nin asgari düzeyde bile olsa ilişkilerini devam ettirmeleridir. Türkiye'nin Mısır'a olan desteğini devam ettirmesi, İsrail'i rahatlatan nedenlerden birisi olabilir. AP hükümetinin MSP'nin tüm baskılarına rağmen İsrail ile ilişkilerini kesmemesi, 12 Eylül döneminde İltar Türkmen'in aksi yönde çabasına rağmen ilişkilerin asgari düzeyde de olsa korunması, Türkiye'nin İsrail'den kopuk bir Ortadoğu politikası izlemek istemediğini göstermektedir. Türkiye'nin, İsrail'i bölgesel bir müttefik olarak görmeye devam ettiği, güvenlik açısından İsrail'e ihtiyaç duyduğu ilerleyen zamanlarda anlaşılabilecektir. Bununla birlikte, 1982 yılına gelindiğinde Türkiye-FKÖ ilişkilerinde kırılmalar yaşanacak, Türkiye İsrail karşıtı söylemlerini azaltacaktır.

3.9. Lübnan Harekâtı: Duraklamaya Doğru

İsrail'in Kudüs'ü başkent olarak ilan etmesinden sonra Türkiye, FKÖ yanlısı tutumunu devam ettirmiştir. Türkiye İsrail'in 29 Mayıs 1981'de Lübnan'daki Filistinlilere yönelik başlattığı harekâta tepki göstermiş; ancak Kudüs sorunda takındığı sert tutumu sürdürmemiştir. Bunun muhtemel nedeni Türk diplomatlarına yönelik suikast düzenleyen Ermeni teröristlerin ve Türkiye kökenli sol örgütlerin Lübnan'da eğitim gördüğüne dair iddialardır. Bununla birlikte, FKÖ'nün Yunanistan'la yakın ilişki içinde olması Türkiye-FKÖ ilişkilerinin duraklama dönemine girmesine neden olacaktır. 1981 yılının sonundan itibaren Türkiye'nin Filistin politikasında gerçekleştirdiği dönüşüm, Türkiye'nin Filistin konusundaki hassasiyetinin ekonomik ve siyasi açıdan Arap ülkelerine açılım politikasının bir parçası olduğunun göstergesidir. Diğer yandan, FKÖ'nün söylemleri ve Bekaa vadisinde FKÖ ile yakın ilişki içinde olan Türkiye kökenli yasadışı örgütlerin varlığı,

Türkiye'nin İsrail ile güvenlik alanında işbirliği açısından önemli bir etken işlevi görmüştür.

İsrail Lübnan'da Libyalılara ait SAM füzelerinin yerleştirilmiş olmasını gerçke göstererek¹⁹³ 29 Mayıs 1981'de, savaş gemileriyle Güney Lübnan'ı yoğun bombardımana tutmuş, birçok sivilin ölmesine neden olmuştur¹⁹⁴. 30 Mayıs'ta İsrail uçakları Bekaa'da alçak uçuş yapmış ve Lübnan'da bulunan Suriye uçaksavarları İsrail uçaklarına ateş açmıştır. FKÖ lideri Arafat ise Lübnan'da Libyalılara ait SAM füzelerinin konuşlandırıldığını doğrulamıştır. FKÖ'ye bağlı Demokratik Cephe bir bildiri yayınlarak, İsrail'in Filistinlilere saldırmaya devam ettiği takdirde bölgede bulunan petrol kuyularını ateşe vereceklerini söylemiştir¹⁹⁵. Bölgedeki çatışmaların yoğunlaşması ve Suriye ve Libya'nın çatışmaya müdahil olması tüm dünyada tedirginlik yaratmış, ABD, Sudan, İsveç, Hollanda ve Sovyetler Birliği bölgedeki vatandaşlarını korumak için harekete geçmiştir. Bununla birlikte, ABD Başkanı Ronald Reagan'ın özel temsilcisi Philip Habib, bölgede barışın yeniden sağlanması için arabuluculuk girişiminde bulunmuş; ancak sonuç alamamıştır¹⁹⁶.

İsrail'in Lübnan'daki Filistin kamplarını bombalaması üzerine Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Büyükelçi Oktay İşçen bir açıklamada bulunarak İsrail'in bu son eyleminin bölgede mevcut gerginliği arttırmasından Türk hükümetinin endişe duyduğunu belirtmiştir¹⁹⁷:

“Hükümetimiz, İsrail'in Lübnan'da kara, deniz ve havadan giriştiği askeri harekâtı bölgede esasen mevcut gerginliği çok ciddi şekilde arttırıcı görmekte ve kınamaktadır. Türkiye, bu tür harekâtların devamının, bunalıma barışçı çözüm bulunması çabalarını baltalayacağı inancındadır. Kuvvete başvurma siyasetinde ısrar etmesi halinde barışçı bir çözüm ümidini kaybolmasının sonuçlarından İsrail sorumlu olacaktır.”

2 Haziran'da Bağdat'taki İslam Konferansı'na katılan Dışişleri Bakanı İlter Türkmen konferanstan önce Türk gazetelerine verdiği demeçte, Ortadoğu'da yaşanmakta olan sorunların kaygı verici olduğunu belirtmiştir¹⁹⁸:

¹⁹³ “İsrail Akınlarında Çoğu Sivil 59 Kişi Öldü”, **Milliyet**, 30 Mayıs 1981.

¹⁹⁴ “Ayn Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/ayintarihi/1981/mayis1981.htm> [27.09.2008].

¹⁹⁵ “Lübnan Bunalımı Ağırlaşıyor”, **Cumhuriyet**, 31 Mayıs 1981.

¹⁹⁶ “Ortadoğu Patlama Noktasında”, **Hürriyet**, 29 Mayıs 1981.

¹⁹⁷ “Ayn Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/ayintarihi/1981/mayis1981.htm> [27.09.2008].

¹⁹⁸ “Türkmen: Ortadoğu'da Durum Kaygı Verici”, **Cumhuriyet**, 2 Haziran 1981.

“Ortadoğu’da durum endişe ve üzüntü vericidir. Arap ülkeleri arasındaki dayanışma sarsılmış durumdadır. İran-Irak savaşı, Filistin sorunu ve Lübnan’daki duruma bakıldığında cesaret verici bir görüntü ile karşılaşamıyor. Bölgedeki sorunların çözümü üye ülkeler arasında dayanışma sağlanması ölçüsünde kolaylaşmış olur. İşte biz konferansa o açıdan bakıyoruz ve konferansta bu görüşleri savunacağız.”

Türkmen, konferanstaki konuşmasında ise Lübnan olaylarının Türkiye’yi yakından ilgilendirdiğini, Türkiye’nin Filistin sorununa barışçıl çözüm getirilmesini istediğini ifade etmiştir. Türkmen’in açıklamalarında, Kudüs sorununda olduğu gibi İsrail karşıtı ve Filistin’in bağımsızlığı yönünde ifadelere rastlanmaması dikkat çekicidir. Türkmen’in İsrail’i sert bir dille kınamamasının muhtemel nedeni Bekaa’da Ermeni terör örgütlerinin bulunuyor olması ve Türkiye kökenli sol örgütlerin FKÖ ile yakın ilişki içerisinde olduğuna dair iddialardır¹⁹⁹. Nitekim 1981 yılının sonlarına doğru Ermeni örgütlerinin Bekaa’daki faaliyetlerine yönelik haberler gazetelerde yer alacaktır.²⁰⁰ Bununla birlikte, FKÖ’nün Yunanistan’la yakınlaşması da ikili ilişkileri olumsuz yönde etkileyecektir.

3.10. Bekaa Faktörü

Türkiye-FKÖ ilişkilerinde duraklamaya neden olan en önemli neden Lübnan’ın Bekaa vadisinde konuşlanmış olan Filistinli gerillaların, ASALA (Ermenistan’ın Kurtuluşu İçin Ermeni Gizli Ordusu) , PKK (Kürdistan İşçi Partisi) ve Türkiye’den kaçmış olan yasadışı sol örgütlere eğitim alanı sağladığına dair iddialar olmuştur. Bu nedenle Türkiye Haziran 1982’de başlayan ve birçok sivilin ölmesine neden olan İsrail’in Lübnan’ı işgal etmesi (Barış için Galilee Operasyonu) karşısında fazla tepki göstermeyecektir. Bu etkenin gelişimini anlayabilmek için, Ankara’nın FKÖ’ye karşı tutumunu etkileyecek ölçüde önem kazanması sürecine daha yakından bakılabilir.

3.10.1. FKÖ ve Türkiye Kökenli Sol Örgütler

Filistin, 1968 yılından itibaren Türkiye’deki sol örgütlerin silahlı eğitim aldığı yerlerin başında gelmiştir. 1968 gençlik hareketinin liderleri Filistin’e giderek gerilla yaşamını yakından görmek ve öğrendiklerini Türkiye’de uygulamayı

¹⁹⁹ 7 Haziran 1981’de Maltepe’deki bir evde ölü ele geçirilen MLSPB (Marksist Leninist Sosyalist Propaganda Birliği) üyesi militanlardan birisinin elbisesinde bulunan örgüt notunda “Filistin’e gidilmesine” dair ifadelerin yer alması FKÖ’nün Türkiye’deki silahlı sol örgütlerle ilişkisini doğrulayan bir kanıt olarak değerlendirilmiştir. Bkz: “MLSPB Filistin’e Gidemedi”, **Yankı Dergisi**, s. 533 (1981), 9.

²⁰⁰ “Aydın Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/ayintarihi/1981/kasim1981.htm> [26.09. 2008].

amaçlamışlardır²⁰¹. Temmuz 1969’da dönemin önde gelen öğrenci liderleri Filistin’e gitmişlerdir. Filistin’e gidenler arasında Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan, Hüseyin İnan, Cihan Alptekin ve Yusuf Küpeli gibi 68 öğrenci hareketinin tanınmış isimleri bulunmaktadır²⁰². Öğrenciler, Nayif Hawatme’nin liderliğini yaptığı “Demokratik Halk Kurtuluş Cephesi”, George Habbaş’ın “Filistin Halk Kurtuluş Cephesi” ve Yaser Arafat’ın “El Fetih”i gibi değişik Filistinli örgütlerin kontrolü altında bulunan kamplarda eğitim görmüşlerdir²⁰³. 12 Mart 1971 askeri müdahalesinin ardından ise Filistin’e giden gençlerin sayısında önemli bir artış meydana gelmiştir²⁰⁴. Filistin’de gerilla eğitimi alan gençlerin bazıları İsrail ordusuyla çatışmaya girmişler ve hayatlarını kaybetmişlerdir²⁰⁵. 68 gençlik liderlerinden Mustafa Yalçiner, Türkiye’den Filistin kamplarına giden solcu gençler ile FKÖ arasında yakın ilişki kurulduğunu ifade etmiştir²⁰⁶:

“Gençler, önce Filistinliler ve Arap ülkelerinden gelenlerle birlikte eğitim kamplarında eğitim gördüler. Sonra yalnızca Türkiyelilerden oluşan ikinci bir kampta eğitim ilerledi... [Ç]atışmalara Türkiye’den özellikle ilk gidenlerden katılım oldu ve zayıt verilmedi. Filistinli fedai ve yöneticiler, katılımı hep övdüler...[Filistinliler], biri Alpaslan Özdoğan, iki kişiye teğmen rütbesiyle El-Fetih’te kalmayı önerdiler.”

12 Mart müdahalesinin ardından sol eğilimli gençlerin Filistin’e gidişinde görülen yoğunlaşma, Türkiye ile Arap ülkeleri arasındaki ilişkinin soğumasına neden olmuştur. Mart 1972’de bir açıklama yapan dönemin Başbakanı Nihat Erim, Filistin gerilla kamplarında Türkiye’den kaçan gençlerin silahlandırılıp Türkiye’ye gönderildiğini belirtmiştir²⁰⁷.

Temmuz 1979’da Filistin Devriminin Kartalları adlı örgütün Mısır Büyükelçiliğine baskın düzenlemesinin ardından birçok sol örgütün eyleme destek vermiştir. Bununla birlikte olayın ardından yapılan soruşturmada Filistinli gerillalarla Türkiye’deki sol örgütler arasında ilişki olduğuna dair bulgulara ulaşılmıştır²⁰⁸. 12 Eylül 1980 darbesinin ardından ise sol örgütler akın halinde Filistin ve Lübnan’a kaçmıştır. 7 Haziran 1981’de Maltepe’deki bir evde ölü ele geçirilen MLSPB (Marksist Leninist Silahlı Propaganda Birliği) üyesi militanlardan birisinin elbisesinde bulunan örgüt

²⁰¹ Aydın Çubukçu, **Bizim 68**, (İstanbul: Evrensel, 1993), 113–115.

²⁰² Turhan Feyzioğlu, **İbo: İbrahim Kalpakaya**, (İstanbul: Ozan, 2000), 108.

²⁰³ Feyzioğlu, **age**, 108.

²⁰⁴ Esat Korkmaz, **Yer altı ’68 Güncesi: Kafa Tutan Günler** (İstanbul: Anadolu Kültür, 2000), 142.

²⁰⁵ Faik Bulut, **Filistin Rüyası- İsrail Zindanlarında 7 Yıl**, (İstanbul: Berfin, 1998), 88–89.

²⁰⁶ “Biz Filistin’i Çok Sevmiştik”, **Cumhuriyet Dergisi**, s. 973 (2004),.

²⁰⁷ “Erim Amerika’da İken Sorulara Cevaplar”, **Yankı Dergisi**, (1972).

²⁰⁸ Bknz: 3.1. Mısır Büyükelçiliği Baskını Bölümü

notunda “Filistin’e gidilmesine” dair ifadelerin yer alması FKÖ’nün Türkiye’deki silahlı sol örgütlerle ilişkisini doğrulayan bir kanıt olarak değerlendirilmiştir²⁰⁹.

3 Haziran 1982’de Lübnan’da bulunan Türkiyeli yasadışı örgütler bir cephe oluşturarak 12 Eylül askeri yönetimine karşı ortak mücadele kararı almışlardır. PKK, THKO, Devrimci Yol, 16 Haziran Hareketi, TKP (Türkiye Komünist Partisi) Kıvılcımlar, THKP-C (Türkiye Halk Kurtuluş Partisi- Cephe), Kurtuluş, Acilciler gibi örgütlerin bir araya gelerek oluşturdukları koalisyonu, Faşizme Karşı Birleşik Direniş Cephesi (FKBDC) ismi verilmiştir. 6 Haziran’da İsrail’in Lübnan’ı karadan işgal etmesi karşısında bu örgütler İsrail ordusuna karşı silahlı mücadeleye girmişleridir. Silahlı mücadele sonucunda Lübnan Savaşı sırasında 26 TC uyruklu militan İsrail kuvvetleri tarafından ele geçirilmiş ve isimleri Milli İstihbarat Teşkilatına (MİT) verilmiştir²¹⁰. 11 Temmuz’da ise bir İsrailli askeri yetkili, Lübnan’da ele geçirilen Türk örgüt üyelerinin FKÖ içinde subay rütbesine kadar yükseldiğini ifade etmiş ve THKO ve THKP-C örgütlerinin FKÖ ile yakından ilişkili olduklarının tespit edildiğini açıklamıştır. Lübnan Savaşı sırasında İsrailli yetkililerin Lübnan’da bulunan Türkiye kökenli yasadışı örgütlere mensup militanlarla ilgili yayınladığı belgeler Türkiye-FKÖ ilişkilerinin gerilmesine neden olacaktı²¹¹.

1984’te beri Türkiye’deki terörist eylemlerine başlayan PKK’nın Lübnan’a yerleşmesi 1978 yılında meydana gelen Kahramanmaraş olaylarından sonra gerçekleşmiştir. Bu olayların ardından bölgede ilan edilen sıkıyönetim, PKK’nın eylemlerini rahatça gerçekleştirememesine neden olmuştur. PKK, daha önce bağlantı kurduğu FKÖ ve Abu Cihad örgütleriyle Suriye nezdinde görüşmüş ve bu görüşmelerin ardından PKK’ya Bekaa’da yer verilmiştir. PKK, 1984’te başlayan eylemlerine kadar Bekaa vadisinde ideolojik ve silahlı hazırlıklarını gerçekleştirmiştir²¹².

1982 yılında İsrail’in Lübnan’ı işgal etmesinin ardından Bekaa’da bulunan PKK’lılar İsrail ordusuna karşı direnişe katılmıştır. Çatışmalarda 12 PKK’lı ölü olarak ele geçirilmiştir. PKK’lıların İsrail’e karşı direnişe katılması, Filistinli örgütler ve Suriye

²⁰⁹ “MLSPB Filistin’e Gidemedi”, **Yankı Dergisi**, s. 533 (1981), 9.

²¹⁰ Savaşın devam ettiği günlerde Milliyet’e bir açıklama yapan İsrail sözcüsü Yarbay Camuel Zochi, 1971’de öldürülen İsrail’in İstanbul Başkonsolosu Efraim Elrom’un katili Türkiyeli militanın Lübnan’da öldüğünün saptandığını açıklamıştır. “Aydın Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/ayintarihi/1982/temmuz1982.htm> [05.10.2008].

²¹¹ “Aydın Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/ayintarihi/1982/temmuz1982.htm> [06.10.2008]. Bu konu ayrıntılı olarak 3. bölümde ele alınacaktır.

²¹² Fırat, Kürükçüoğlu, “Arap Devletleriyle İlişkiler”, 130.

tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. FKÖ'nün ve diğer Filistinli örgütlerin Lübnan'ı boşaltmasının ardından Bekaa'daki eğitim kamplarına PKK yerleşmiştir²¹³.

3.10.2. FKÖ-ASALA İlişkisi

Türkiye'nin yabancı ülkelerdeki temsilciliklerine saldırılarda bulunan ASALA örgütünün Filistin ve Lübnan'da bulunduklarına dair haberler seksenli yılların başında yaygınlaşmaya başlamıştır. 21 Kasım 1981'de Milliyet'e açıklama yapan Başbakan Bülend Ulusu, *“Ermeni terör odaklarının Filistin ve Lübnan'da olduğunu belirlendiğini”* vurgulamış, meselenin çözümü için devlet politikasının belirlendiğini ve girişimlere başlanacağını belirtmiştir²¹⁴. Ulusu'nun bu tepkisine neden olan gelişmelerden birisinin, ASALA örgütünün Beyrut'ta bildiri dağıttığına dair haberler olduğu anlaşılmaktadır²¹⁵.

1975 yılında Lübnan'da başlayan iç savaş sonrasında ortaya çıkan otorite boşluğunda kurulan ASALA, *“Kendileri gibi kayıp vatan ve göçebe topluma sahip olma gibi ortak özellikler taşıyan Filistinlilerden büyük destek gör[müştür]”*²¹⁶. Özellikle George Habbaş'ın liderliğini yaptığı PFLP (Filistin'in Kurtuluşu için Halkçı Cephe) ASALA'yı destekleyen örgütlerin başında gelmiştir. Örgüt lideri Agop Agopyan²¹⁷ İtalyan televizyonuna yaptığı açıklamada Ermenilerin Filistinli Arapların mücadelesini örnek aldığını ifade etmiştir²¹⁸. Agopyan, 1980'de yine bir

²¹³ age, 132–133.

²¹⁴ “Ulus: Ermeni Terörü İçin Aktif Girişim Yapılacak”, **Milliyet**, 22 Kasım 1981. 2002 yılında dönemin Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hüseyin Kıvrıkoğlu ASALA örgütünün Bekaa'da örgütlendiğini belirtmiştir: “...O terör aynı zamanda Türkiye'ye karşı mücadele eden terör örgütünün yetiştiği yer. ASALA olsun, PKK olsun ilk eğitimlerini Bekaa Vadisi'nde aldılar.” “Asker AB Tartışmasını Bitirdi”, **Radikal**, 25 Nisan 2002.

²¹⁵ ASALA üyesi teröristler dağıttıkları bildiride 25 Eylül 1981'de Türkiye'nin Paris Başkonsolosluğuna yönelik gerçekleştirdikleri baskın eyleminin ardından Fransız hükümetinin kendilerine verdikleri sözü 22 Ekim'e kadar yerine getirilmesini istemişler aksi takdirde Fransa'da daha büyük eylemler yapacaklarını söyleyerek Fransız hükümetini tehdit etmişlerdir. 24 Eylül 1981'de ASALA militanları Türkiye'nin Paris'teki Başkonsolosluğuna baskın eylemi düzenlemişler, bir güvenlik görevlisi baskın sırasında hayatını kaybederken 25 kişi ASALA üyesi teröristler tarafından rehin alınmıştır. Teröristler, Türkiye'ye iade edilecek olan ASALA militanlarının serbest bırakılmasını istemişlerdir “Ayn Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1981/ekim1981.htm> [27 Eylül 2008].

“Ulus:Ermeni Terörü için Aktif Girişim Yapılacak”, **Milliyet**, 22 Kasım 1981; “Ayn Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/ayintarihi/1981/eylul1981.htm> [28 Eylül 2008].

²¹⁶ Ercan Çitlioğlu, **Yedekteki Taşeron: ASALA**, (Ankara: Ümit Yayıncılık, 1998), 23.

²¹⁷ Agop Agopyan'ın, Lübnan asıllı bir Ermeni olduğu bilinmektedir. age, 23.

²¹⁸ Ercan Çitlioğlu, “Tarihin ve Vicdanların Yargısında ASALA” , 2001, <http://www.tusiad.org/yayin/gorus/48/38.pdf> [09.10.2008].

televizyonda yaptığı söyleşide, ASALA'nın FKÖ dâhil bütün devrimci örgütlerle iyi ilişkilere sahip olduğunu açıklamıştır²¹⁹.

ABD'nin önde gelen düşünce kuruluşu Rand Corporation tarafından 1984'te hazırlanan bir raporda ise ASALA örgütünün 1975 yılından itibaren Filistinli örgütlerin himayesi altında askeri eğitim aldığı ve FKÖ ile yakın ilişki kurduğu öne sürülmektedir. Aynı rapora göre, ASALA bir süre sonra 'ılımlı olan' FKÖ ile ilişkilerini koparmış ve PFLP gibi daha radikal örgütlerle ilişki kurmuştur. İsrail'in Lübnan'ı işgal etmesinin ardından ise ASALA ile Filistinli örgütler daha geniş bir işbirliğine girmişler ve aynı tarihlerde Filistinli örgütler İsrail hedeflerine saldırırken, ASALA Türk hedeflerine saldırmıştır. İşgalin ardından, ASALA militanları FKÖ himayesinde Kıbrıs'a gitmiştir²²⁰. İşgalin devam ettiği günlerde, Londra'da yayınlanan Foreign Report isimli yayın organında ASALA'nın Sovyetler Birliği, Suriye ve FKÖ'nün radikal unsurlarıyla çok yakın ilişkilere sahip olduğuna dair kanıtların ortaya çıktığını abonelerine duyurmuştur²²¹. Ayrıca 1985 yılında Batı Avrupa'ya sığınan KGB eski şefi Akadi Çevçenko da ASALA'nın 1982'ye kadar Lübnan'da Sovyet yanlısı Filistinli grupların himayesinde faaliyet gösterdiğini iddia etmiştir²²². 1984 yılında, çöküşe geçen ASALA ile FKÖ arasındaki ilişkiler bozulmaya başlamış ve FKÖ'lü yöneticiler ASALA üyesi militanlar ile ilgili belgeleri Fransız polisine iletmışlerdir²²³.

Beyrut'ta bulunan terör örgütleri, 1982'deki Lübnan savaşı sırasında Türkiye'nin İsrail'le güvenlik alanında işbirliği yapmasına neden olacaktır. İsrail'in bu konu ile ilgili olarak Türkiye'yi uyarması ve Bekaa'da faaliyet gösteren örgütlerle ilgili olarak belgeler sunması sonucunda Türkiye, FKÖ'yü uyarma gereği duyacaktır. 1984'te ASALA ile ilişkiler kesilmesine karşın FKÖ'nün Türkiye kökenli yasadışı örgütlerle sürdürdüğü işbirliği Ankara'da güvenlik çevrelerinin yakınmasına neden olmuştur.

²¹⁹ Bruce Hoffman, "Recent Trends in Palestinian Terrorism", **Rand Corporation**, (1984), 6.

²²⁰ Bu haberi Almanya'da yayınlanan EIR (Executive Intelligence Review) tarafından abonelerine 3 Mayıs 1983'de duyurulmuştur. EIR'in haberinde ASALA'nın yeni terör faaliyetlerinde bulunabileceği belirtilmiştir. Çitlioğlu, **age**, 17.

²²¹ Çitlioğlu, **age**, 25.

²²² "Rusya Türkiye'yi İlhaka Hazırlanıyordu", **Tercüman**, 2 Ekim 1985.

²²³ İsrail'in Lübnan'ı işgalinin ardından ASALA Militanları Esenboğa Hava Limanına baskın düzenlemiş ve bu baskında dokuz sivil hayatını kaybetmiştir. Hoffman, **age**, 17.

4. 1982–1987 YILLARI: GERGİNLİK

29 Mayıs 1981 Lübnan harekâtının ardından duraklamaya başlayan Türkiye-FKÖ ilişkileri, İsrail'in Lübnan'ı Haziran 1982'de işgal etmesiyle gergin bir döneme girmiştir. Bu dönemde 'karşılıklı güvensizlik' ortamının oluştuğu söylenebilir. Bu karşılıklı güvensizlik ortamını açıklayabilmek için dört farklı neden üzerinde durulabilir. Bunlardan birincisi, İsrail'in Lübnan'ı işgal etmesiyle birlikte ortaya çıkan FKÖ'nün ASALA ve diğer Türkiye kökenli yasadışı örgütlerle olan ilişkisidir. İkinci neden FKÖ'nün Yunanistan ve Güney Kıbrıs ile kurduğu yakın ilişkidir. Üçüncü neden ise Filistin kökenli eylemcilerin Türkiye'de şiddet eylemlerinde bulunmalarıdır. Eylül 1986'daki Neva Şalom katliamı ve Temmuz 1985'te Ürdün Büyükelçiliği Başkatibi Ziat J. Sati'nin suikaste uğraması bu eylemlerden bazılarıdır. Son olarak ise bu dönemde Türkiye'nin ABD'nin telkinleri doğrultusunda İsrail'le ilişkilerini düzeltmeye başlaması ve bu durumun FKÖ'nün tepkisini çekmesi karşılıklı güvensizliği ortaya çıkartan nedenler arasında sayılabilir. İsrail'in 1985'te Tunus'a saldırmasının ardından Türkiye-FKÖ ilişkilerinde yakınlaşma belirtileri göze çarpsa da ilişkilerde gerginlik ve karşılıklı güvensizlik 1987 yılının sonunda Batı Şeria ve Gazze'de başlayan 'İntifada hareketi'ne kadar devam edecektir.

Türkiye kamuoyunda yaşanan tartışmalara bakıldığında ise İsrail karşıtı ve Filistin yanlısı havanın yaygınlaştığı görülmektedir. Gazetelerde yer alan yorumlarda İsrail'in eylemleri 'insanlık dışı' ve 'terör' olarak nitelendirilmiş; bazı yorumlarda Türkiye'nin İsrail ile olan diplomatik ilişkisini tamamen kesmesi gerektiği söylenmiştir. FKÖ'nün ASALA ve diğer Türkiye kökenli sol örgütlerle ilişkisinin ortaya çıktığı dönemlerde dahi yorumların çoğunlukla İsrail aleyhtarı ve Filistin yanlısı içerikli olduğu göze çarpmaktadır. Ayrıca 12 Eylül döneminin din eksenli söylemleri de Türkiye kamuoyundaki Filistin yanlısı tutumu etkileyen faktörler arasında yer almaktadır.

Sonuç olarak bu dönemde Türkiye bir yandan Arap ülkelerine siyasi ve ekonomik açılımlarını devam ettirmiş ve Filistin yanlısı söylemlerine devam etmiştir. Ancak

Türkiye, Filistin yanlısı söylemlerde bulunurken FKÖ'ye destek vermekten çoğu zaman kaçınmış; konuyu Filistin halkının bir meselesi olarak değerlendirmiştir. Diğer yandan Türkiye bu dönemde İsrail ile güvenlik çerçevesinde işbirliği yapmaya başlamıştır.

4.1. Lübnan Savaşı (Galilee için Barış Operasyonu)

4 Haziran 1982'de İsrail'in Londra Büyükelçisi Shlomo Agor'un vurulmasının ardından İsrail olayın sorumlusunun FKÖ olduğunu iddia etmiş ve İsrail hava kuvvetleri Lübnan'ın başkenti Beyrut'un güneyindeki Filistin kamplarına yönelik saldırı düzenlemiştir. Saldırı sonucunda 49 kişinin öldüğü ve 400 kişinin yaralandığı açıklanmıştır²²⁴. İsrail uçaklarının Lübnan'daki Filistin kamplarını bombalaması üzerine ABD Başkanı Ronald Reagan, İsrail'den saldırılara son vermesini istemiştir. Mısır hükümeti de İsrail'den Lübnan'daki saldırılara son vermesi çağrısında bulunmuştur. İsrail hükümeti ise yaptığı resmi açıklamada, Lübnan'daki Filistin kamplarına yönelik başlatılan harekâtın adının Galilee için Barış harekâtı olduğunu belirtmiş, amacının ise Lübnan'daki bütün İsrail karşıtı gerilla kamplarının temizlenmesi olduğunu açıklamıştır. Açıklamanın yapıldığı 6 Haziran günü, İsrail birliklerinin karadan Lübnan'a girdiği haberleri dünya basınında yer almaya başlamıştır²²⁵. Lübnan'a giren İsrail birlikleri, ülkede bulunan Barış Gücü askerlerine ateş açmıştır²²⁶. İlerleyen günlerde, saldırılar sırasında 14 Türk vatandaşının hayatını kaybettiği ortaya çıkmıştır²²⁷. İsrail saldırılarının yoğunlaşması üzerine ABD Başkanı Ronald Reagan, SSCB lideri Brejnev ile yaptığı görüşmenin ardından "*Lübnan'ın işgaline son verilmesi çağrısında*" bulunmuştur²²⁸.

İsrail'in Lübnan'ı işgal etmesinin ardından ABD-İsrail ilişkilerinin gerildiği göze çarpmaktadır. Öyle ki, 20 Ağustos'ta ABD Dışişleri Bakanlığına getirilmesi düşünülen George Schultz, İsrail'in Lübnan'ı işgal etmesinden sonra ABD-İsrail ilişkilerinin gerildiğini fakat "*Bağların sıkılığını koru[maya] devam ettiğini*" belirtmiş

²²⁴ "Ayn Tarihi", <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AynTarihi/1982/haziran1982.htm> [5.10.2008].

²²⁵ "Ayn Tarihi", <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AynTarihi/1982/haziran1982.htm> [5.10.2008].

²²⁶ "İsrail, Güney Lübnan'ı İstila Etti", **Hürriyet**, 7 Haziran 1982.

²²⁷ Engin Bilginer, "14 Türk Öldü", **Hürriyet** 12 Haziran 1982.

²²⁸ Engin Bilginer, "14 Türk Öldü", **Hürriyet**, 12 Haziran 1982.

ve “İsrail’in güvenliğini desteklemekle yükümlüyüz” diyerek gerginliğin kalıcı olmadığı mesajını vermiştir²²⁹.

İsrail’in Lübnan’ı işgal etmesinin ardından ABD Başkanı Ronald Reagan bir barış planı hazırlamış; planda Filistinli gerillaların Lübnan’dan çıkarak komşu Arap ülkelerine dağılmalarını öngörülmüştür²³⁰. Bu dönemde Lübnan’da bulunan Cumhuriyet yazarı Cengiz Çandar, ABD’nin çağrısının FKÖ’nün Lübnan’daki askeri varlığına son vermesini öngördüğünü, ancak örgütün siyasi varlığının devam edebileceğini ima ettiğini öne sürmüştür²³¹. ABD’nin FKÖ’yü muhatap alarak barış çağrısında bulunması Çandar’ın düşüncesini doğrular niteliktedir. Nitekim 25 Temmuz’da FKÖ lideri Arafat İsrail’i tanıdığını açıklamıştır. FKÖ’nün İsrail’i tanımasının ardından ise ABD Dışişleri Bakanlığı bir açıklama yaparak ABD’nin FKÖ ile bundan böyle görüşebileceğini belirtmiştir²³².

29 Temmuz 1982’de FKÖ Beyrut’tan çıkmayı kabul etmiştir²³³. 11 Ağustos’ta Reagan’ın barış planını hem İsrail hem de FKÖ tarafından kabul edilmiştir. Anlaşmanın kabul edilmesinin ardından başta Suriye olmak üzere birçok Arap ülkesi Filistinli gerillaları kabul edebileceğini açıklamıştır. 23 Ağustos’ta ise FKÖ ve diğer örgütler Lübnan’ı boşaltmaya başlamış ve ilk FKÖ kafilesi Güney Kıbrıs’a gitmiştir²³⁴. 27 Ağustos’ta ise 1000 kişilik FKÖ grubu Kıbrıs bandıralı bir gemi ile yaptıkları altı günlük yolculuğun ardından Tunus’a ulaşmıştır. 30 Ağustos’ta yabancı ajanslar FKÖ lideri Yaser Arafat’ın Yunan bandıralı bir gemi ile Beyrut’tan ayrıldığını duyurmuştur²³⁵.

4.1.1. Türkiye’nin Tutumu

Siyasi bir karar olan Kudüs’ün İsrail tarafından başkent ilan edilmesine İsrail ile diplomatik ilişkilerini asgari düzeye indirerek tepki gösteren Türkiye, birçok insanın hayatını kaybettiği İsrail’in Lübnan’ı işgal etmesine resmi olarak fazla tepki

²²⁹ “Ayn Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1982/agustos1982.htm> [06.10.2008]

²³⁰ “Ayn Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/ayintarihi/1982/temmuz1982.htm> [06.10.2008].

²³¹ Cengiz Çandar, “İsrail Çabuk Sonuç Alma Çabasında”, **Cumhuriyet**, 2 Temmuz 1982.

²³² “Arafat İsrail’in Varlığını Kabul Etti”, **Hürriyet**, 26 Temmuz 1982.

²³³ FKÖ Beyrut’tan Çıkmayı Kabul Etti”, **Cumhuriyet**, 30 Temmuz 1982.

²³⁴ “Ayn Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1982/agustos1982.htm> [06.10.2008].

²³⁵ “Ayn Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1982/agustos1982.htm> [06.10.2008].

göstermemiştir. Bu tepkisizliğin temel nedeni Türkiye kökenli yasadışı örgütlerin ve ASALA'nın Bekaa Vadisinde Filistinli örgütlerin denetimi altındaki kamplarda silahlı eğitim gördüklerine dair haberlerdir.

Hükümet yetkililerinin yaptığı açıklamalara bakıldığında “Ortadoğu barışına” vurgu yapıldığı, önceki yıllara göre “İsrail’in saldırgan tutumunu” eleştiren demeçlerin daha az verildiği göze çarpmaktadır. Savaşın başlamasının ardından açıklama yapan Dışişleri Bakanı İltis Türkmen, İsrail’in Lübnan’a saldırmasını kınamış, *“İsrail’in Lübnan’a karşı tecavüzünü derhal durdurması ve Lübnan’ın toprak bütünlüğüne riayet edilmesini”* istediğini belirtmiştir. Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Büyükelçi Nazmi Akman ise, *“İsrail’in Lübnan’a karşı sürdürdüğü yoğun saldırının üzüntüyle karşılandığını”* belirtmiş ve *“Saldırıların bu defa bir işgal vaziyeti olan boyutlara varması ve dolayısıyla bölgenin güvenliği ve barışı açısından önemli sorunlar doğurabilecek nitelik taşıması endişe vericidir”* diyerek Ortadoğu’daki istikrarsızlığın Türkiye’yi kaygılandırıldığını ifade etmiştir²³⁶. İsrail’in Lübnan’ı karadan işgale başlamasının ardından ise Dışişleri Bakanlığı bir açıklama yaparak, Lübnan’a insani yardım için gidecek İran uçaklarına Türkiye’nin hava koridorunu kullanma izni verildiği açıklanmıştır²³⁷. Konuyla ilgili açıklama yapan Başbakan Bülend Ulusu, İran uçaklarına sınırlı sayıda geçiş izni verileceğini, İran uçaklarının her defasında Türkiye’den izin almak durumunda olduğunu ve uçakların yalnızca ilaç ve yiyecek taşıyacağını belirtmiştir²³⁸. 11 Haziran’da FKÖ Türkiye’den silah yardımı istemiş fakat herhangi bir cevap alamamıştır. Türkiye savaş sırasında hayatını kaybedenlerin arasında Türklerin de olduğunu ortaya çıkmasının ardından İsrail’i protesto etmiştir²³⁹.

26 Haziran’da ABD Başkanı Ronald Reagan, Devlet Başkanı Kenan Evren’e mesaj göndermiş ve Türkiye’nin Lübnan sorununun çözümünde ABD’ye yardımcı olabileceğini belirtmiştir²⁴⁰. Hem ABD’nin hem de Türkiye’nin Ortadoğu’daki

²³⁶ “Ayn Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1982/haziran1982.htm> [5.10.2008]

²³⁷ “Ayn Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1982/haziran1982.htm> [5.10.2008]

²³⁸ İran, Türkiye üzerinden Lübnan’a asker göndermek istemiş, bu isteğe Türkiye olumsuz karşılık vermiştir. “İran, Türkiye Üzerinden Lübnan’a Asker Sevketmek İstiyor”, **Hürriyet**, 12 Haziran 1982.

²³⁹ Engin Bilginer, “İsrail’in Zaferi Kan ve Enkaz”, **Hürriyet**, 12 Haziran 1982.

²⁴⁰ “Ayn Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1982/haziran1982.htm> [5.10.2008]

istikrarsızlıktan rahatsız olduklarını açıklaması ve bu konuda ABD'nin Türkiye'den yardım istemesi dikkat çekicidir.

3 Ağustos'ta Türkiye'ye resmi ziyaret için gelen Sudan Devlet Başkanı Cafer Muhammed Nimeyri ile Türk hükümetinin yayınladığı ortak bildiride, Lübnan'da istikrarın yeniden kurulması için İsrail birliklerinin Lübnan topraklarından çekilmesi ve bölgede barışın yeniden tesis edilmesi için sarf edilen çabalara destek verilmesi gerektiği vurgulanmıştır²⁴¹. Açıklamalardan anlaşıldığı üzere, Türkiye'nin Lübnan savaşıyla ilgili olarak FKÖ yanlısı söylemlerde bulunmaktan kaçındığı göze çarpmakta; başta ASALA olmak üzere Türkiye kökenli yasadışı örgütlerin Lübnan'daki Filistin kamplarında konumlanmış olmasının Türkiye'yi rahatsız ettiği anlaşılmaktadır. Doksanlı yıllarda, Türkiye'nin ASALA, PKK ve Türkiye kökenli sol örgütlere karşı İsrail'le birlikte Lübnan'da operasyon düzenlediği ortaya çıkacaktır²⁴².

4.1.2. Lübnan'da Türkiye-İsrail İşbirliği

Lübnan savaşı sırasında İsrail kuvvetleri Filistinli gerillaların yanında Türkiye kökenli yasadışı örgüt üyesi bazı militanları da ele geçirmiştir. 1 Temmuz 1982'de yakalandıktan sonra İsrail televizyonuna çıkartılan İran asıllı Keban Ali Şiabani isimli gerilla, "*Tutsak kampında Türk, Lübnanlı, Faslı ve Suriyeli gerillalar ile birlikte bulunduğunu*" açıklamıştır.²⁴³ 2 Temmuz'da ise İsrail Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan bir açıklamada, Lübnan'daki operasyonlar sırasında Türk ve Ermeni teröristlerin ele geçirildiğini ve bu teröristlerle ilgili bilgilerin "*Türk hükümetince resmen istendiği*" açıklanmıştır²⁴⁴. 10 Temmuz'da Türkiye kökenli yasadışı örgüt üyelerinin isimleri Hürriyet'te yayınlanmıştır²⁴⁵. Hürriyet'in aynı

²⁴¹ "Aydın Tarihi", <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1982/agustos1982.htm> [06.10.2008].

²⁴² Fırat, Kürüçüoğlu, "Arap Devletleriyle İlişkiler", 128.

²⁴³ "İsrail İşgüderi: FKÖ Kamplarında ASALA'ya Ait Belgeler Bulundu", **Cumhuriyet**, 2 Temmuz 1982; "FKÖ Kamplarında ASALA'ya Ait Arşivler Ele Geçirildi", **Tercüman**, 2 Temmuz 1982.

²⁴⁴ "İsrail'den ASALA ile İlgili Belgeleri Resmen İstedik", **Tercüman**, 3 Temmuz 1982.

²⁴⁵ "Aydın Tarihi", <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/ayintarihi/1982/temmuz1982.htm> [06.10.2008], Hürriyetin haberine göre Teslim Töre isimli terörist 12 Mart müdahalesinden itibaren FKÖ kamplarında eğitim görmüş ve ASALA ile bağlantılı olarak, öldürülen diplomatlardan Danış Tunalıgil, İsmail Erez ve Oktay Cavit'in cinayetlerine karıştığı ortaya çıkmıştır. Özkan Altıntaş, "İşte Hain", **Hürriyet**, 10 Temmuz 1982.

tarihte çıkan bir başka haberinde ise, İsveç'te ASALA'ya bağlı uyuşturucu şebekesinin Filistinli gerillalardan eroin tedarik ettiği öne sürülmüştür²⁴⁶.

11 Temmuz'da ise bir İsrailli askeri yetkili, Lübnan'da ele geçirilen Türk örgüt üyelerinin FKÖ içinde subay rütbesine kadar yükseldiğini ifade etmiş ve THKO ve THKPC örgütlerinin FKÖ ile yakından ilişkili olduklarının tespit edildiğini açıklamıştır. Tel-Aviv Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olan Anti-terör uzmanı Shlomo Elad, Milliyet'teki röportajında ASALA teröristlerinin Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nden (GKRY) destek gördüğünü, Suriye'den eğitim aldığını ve Lübnan'da üslendiğini iddia etmiştir²⁴⁷.

İsrailli yetkililer tarafından ortaya atılan iddialar karşısında FKÖ'nün Türkiye temsilcisi Abu Firaz, iddiaların asılsız olduğunu savunmuştur²⁴⁸. Buna karşılık İsrail'in Ankara Maslahatgüzarı Alon Liel, ele geçirilen teröristlerin Türk olduğunun kesinleştiğini, bu konuda hiçbir şüphe olmadığını belirtmiştir²⁴⁹.

FKÖ ile ASALA arasındaki yakın ilişkiye dair iddiaların yoğunlaştığı dönemde Ermeni örgütlerin eylemlerinde artış görülmüştür. 22 Temmuz 1982'de Türkiye'nin Rotterdam Başkonsolosu Kemalettin Demirel "Ermeni Kızıl Ordusu" isimli bir örgüte mensup militanlar tarafından silahlı saldırıya uğramış; kendisi saldırıdan yara almadan kurtulmuştur.²⁵⁰ 7 Ağustos 1982'de ASALA örgütüne mensup iki terörist Ankara Esenboğa Havalimanı'na baskın düzenlemiş; baskında üçü emniyet görevlisi olmak üzere dokuz kişi hayatını kaybetmiş ve 72 kişi yaralanmıştır. Esenboğa baskını, ASALA'nın Türkiye'de gerçekleştirdiği ilk terör eylemidir.²⁵¹ Eylemle ilgili olarak Günaydın gazetesinde yer alan haberde teröristlerin Lübnan'dan geldiği iddia edilmiştir²⁵². 27 Ağustos'ta ise Türkiye'nin Kanada Askeri Ateşesi Albay Atilla Altıkat yine ASALA tarafından öldürülmüştür²⁵³. Saldırıların ardından FKÖ'nün Türkiye temsilcisi Abu Firaz Milliyet'e yaptığı açıklamada, "*Terör eylemleri*

²⁴⁶ "Filistinli Gerillalar ASALA'ya Eroin Temin Etmiş", **Hürriyet**, 10 Temmuz 1982.

²⁴⁷ "Aydın Tarihi", <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/ayintarihi/1982/temmuz1982.htm> [06.10.2008].

²⁴⁸ Gencer Özcan, **Türkiye-İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi**, 39.

²⁴⁹ "Aydın Tarihi", <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/ayintarihi/1982/temmuz1982.htm> [06.10.2008].

²⁵⁰ "Rotterdam Başkonsolosluğumuz Saldırıya Uğradı", **Cumhuriyet**, 22 Temmuz 1982.

²⁵¹ "Ermeni Terörizmi Yurdumuzda İlk Toplu Cinayetinde 5 Can Aldı; 72 Yaralı", **Cumhuriyet**, 8 Ağustos 1982.

²⁵² "Teröristlerin Türkiye'ye Lübnan'dan Geldikleri Sanılıyor", **Günaydın**, 9 Ağustos 1982.

²⁵³ "Ermeni Terörüne Bir Kurban Daha", **Cumhuriyet**, 28 Ağustos 1982.

nereden gelirse gelsin bunları kınadıklarını” belirterek²⁵⁴ FKÖ-ASALA ilişkisine dair iddialardan dolayı gelebilecek tepkileri hafifletmeye çalışmıştır.

ASALA eylemlerinin kamuoyunda yarattığı tepki ve FKÖ-ASALA ilişkileri ile ilgili iddiaların karşısında Türk hükümeti FKÖ’yü ve diğer Filistinli örgütleri uyarmıştır. Dışişleri Bakanı İltar Türkmen, Cumhuriyet’ten Sedat Ergin’le yaptığı söyleşide konu ile ilgili olarak gelişmelerden duyulan rahatsızlığı ifade etmiş ancak Türkiye’nin “Filistin davasına” bakışında bir değişiklik olmadığını vurgulamıştır. Ancak ifade edilen rahatsızlığın ortaya çıkardığı sonuç Türkiye’nin uzun bir aradan sonra Filistinli örgütlere karşı olumsuz tavır almaya başladığı yönündedir²⁵⁵:

“Biz Filistin örgütlerini bu konuda birkaç kez uyardık. Bize Türkiye’ye karşı eyleme girişmek eğiliminde olan hiçbir teröristin kamplarda mevcut olmadığı yolunda teminat verdiler. Oysa, Türkiye’de de aranan bazı teröristlerin bu kamplarda mevcudiyetine dair bazı deliller ortaya çıkar gözükmektedir. Bu itibarla, Filistinli örgütlerin, bizim bu hassasiyetlerimizi [dikkate] almamaları onlar açısından bir hata teşkil etmiştir. Fakat kendilerine karşı bu serzenişlerimiz olmakla beraber, bu tabii Filistin davasındaki temel tutumumuzu değiştirmemize yol açmaz. Bizim maksadımız Filistin milletine yardım etmektir.”

Sedat Ergin aynı söyleşide, Türkiye’nin İsrail’e fazla tepki göstermediğinin altını çizerek Türkmen’e Türkiye’nin Ortadoğu politikasında herhangi bir değişiklik olup olmadığını sormuştur. Türkmen ise Türkiye’nin herhangi bir tutum değişikliği içerisinde olmadığını, gerekli diplomatik faaliyetlerin sonuç vermesini beklediklerini fakat bu girişimlerin sonuç vermediğini belirtmiştir²⁵⁶:

“Bundan herhangi bir tutum değişikliği emaresi görmek yanlış olur. Biz İsrail’in Lübnan’a karşı saldırısının gayet tabii esefle karşıladık. İsrail hükümetinin Lübnan’ı terk etmesi gerektiğini vurguladık. BM’de özel bir Genel Kurul toplanmaktadır. Burada da görüşlerimizi belirteceğiz... Beyrut’un [işgalinden] sonra gayet yoğun diplomatik faaliyet başladı. Bu diplomatik faaliyetin bir an önce son bulmasını, netice vermesini bekledik. Fakat gecikti. Tabii Beyrut’ta hepimizin bildiği dram yaşandı. Şimdi bundan sonraki aşamaya bakmak lazımdır. Ve bugün yine aynı şeyi söylüyoruz: Bir kere Filistinlilerin bütün meşru hakları korunmalıdır. Filistin davasının ne kadar önemli olduğunu Beyrut ve Lübnan hadiseleri kanaatimizce bir kez daha göstermiştir. Filistinlilerin meşru haklarını koruyacak bir çözüm yolu bulunmadıkça

²⁵⁴ “Ayn Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1982/agustos1982.htm> [06.10.2008].

²⁵⁵ Sedat Ergin, “Lübnan’ın Geleceği Bizim için Büyük Önem Taşıyor”, **Cumhuriyet**, 22 Ağustos 1982.

²⁵⁶ Türkmen’in söz ettiği diplomatik girişimlerin, Reagan’ın FKÖ’nün Beyrut dışına çıkmasını öngördüğü barış planı ve Suudi Arabistan’ın hazırladığı, İsrail’in işgal ettiği Arap topraklarından çekilmesini öngören, aynı zamanda FKÖ’nün İsrail’i tanımasını tavsiye eden plan olması muhtemeldir. Sedat Ergin, “Lübnan’ın Geleceği Bizim için Büyük Önem Taşıyor”, 22 Ağustos 1982.

Ortadoğu’da bir barış, İstikrar ve güvenlik ortamı yaratılamaz. Bu kanaatimiz devam etmektedir. Filistinlileri davarında desteklemeye devam ediyoruz. Bundan en ufak bir kuşku olmasın.”

Türkmen’in Sedat Ergin’e verdiği cevapta İsrail’e yönelik suçlayıcı ifadeler kullanmaması dikkat çekicidir. Bununla birlikte Türkmen’in, Filistin meselesinin çözümünü Ortadoğu’da barış ve istikrar çerçevesinde değerlendirdiği anlaşılmaktadır. İlder Türkmen 22 Ağustos’ta yayınlanan röportajın devamında, Lübnan’da Türkiye kökenli terör örgütlerinin ortaya çıkmasının, Türkiye’nin Arap dünyasına açılma politikasında herhangi bir değişiklik yaratmayacağını ifade etmiş; Filistinlilerin Lübnan’ı terk etmesiyle Filistin davasının son bulmayacağını savunmuştur²⁵⁷. Türkmen’in Filistinli örgütlere yönelik açıklaması ile yukarıdaki ifadeler bir araya getirildiğinde, Türkiye’nin Filistin meselesi ile FKÖ arasında ayırım yapmaya başladığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Böylelikle Türkiye FKÖ’yü uyarmaktan çekinmezken, Filistin yanlısı söylemlerine devam etme imkânı bulacaktır. Diğer taraftan İlder Türkmen’in 25 Ağustos’taki İKÖ toplantısında yaptığı konuşmada, İsrail’i suçlayıcı ifadelerle başvurması dikkat çekicidir. Konuşmada kullanılan üslubun, İsrail karşıtı duyguların yükseldiği İslam ülkelerine yönelik açılım politikasının bir parçası olduğu düşünülebilir. Türkmen’in Lübnan’daki Ermeni teröristlerin varlığına son verilmesi çağrısını konuşmasına eklemesi önemli bir ayrıntı olarak göze çarpmaktadır. Türkmen’in açıklamalarından Türkiye’nin Arap ülkelerini memnun edecek açılımlara devam etmek istediği, ancak Filistinli örgütlerin Ermeni teröristleriyle yakın ilişki içerisinde olmasından rahatsızlık duyduğu anlaşılabılır²⁵⁸:

“Herkes tarafından açıkça bilinmelidir ki, İsrail uzlaşmaz tutumundan, sürekli olarak kuvvete başvurma itiyatından, bölgedeki diğer ülkelerin çıkarlarını hiçe sayan eğiliminden ve Birleşmiş Milletler Yasasında yer alan prensipler ile Güvenlik Konseyi kararlarına uygun bir şekilde vazgeçmediği takdirde, Ortadoğu’da barış ve güvenlik tesis edilemeyecektir... Lübnan’a karşı girişilen saldırı, İsrail’in merhametsiz davranışları, çok sayıda can kaybı, Lübnan ve Filistin halklarına verilen ıstırap ve mal kaybı, Türk kamuoyu tarafından dehşet ve yeis ile takip edilmektedir. İsrail’in politikasını ve faaliyetlerini yeniden kınıyoruz. İsrail istilasından zarar görenlere yardımcı olmak ve Ortadoğu’da barış ve güvenliğin tesisi [için] yeniden sarf edilecek çabalara katılmak üzere bütün İslam ülkeleri ile işbirliğine hazırız... Lübnan Ermeni teröristler için bir eğitim alanı ve faaliyetlerinin başlangıç noktasını teşkil etmesi üzüntü verici

²⁵⁷ Sedat Ergin, “Ortadoğu’da Yeni Denge Oluşumları Beklenmeli”, **Cumhuriyet**, 22 Ağustos 1982.

²⁵⁸ “Türkmen: Teröre Destek Veren Ülkeler Teröre Hedef Oldu”, **Tercüman**, 26 Ağustos 1982.

olmaktadır, bu durdurulmalıdır. Lübnan'ın Ermeni canileri için artık bir cennet olma vasfını sürdürmesine son verilmelidir.”

FKÖ'nün Lübnan'daki Ermeni teröristlerle yakın ilişki kurmasının yanında bazı Filistinli gerillaların Güney Kıbrıs'a ASALA militanlarıyla birlikte gitmeleri ve silahlarını bu ülkede bırakmaları da Dışişlerinde büyük rahatsızlık yaratmıştır. Dışişleri Sözcüsü Nazmi Akman, Filistinli gerillaların silahlarını Güney Kıbrıs'a bırakmalarını “*Tehlikeli boyutlara varabilecek bir gelişme*” olarak değerlendirmiş; ASALA'nın Güney Kıbrıs'ta barındırılmasının ise Rum Yönetimi açısından büyük bir hata olacağını belirtmiştir²⁵⁹.

Lübnan savaşının Türkiye-FKÖ ilişkileri açısından en çarpıcı gelişmesi ise Türkiye'nin küçük bir grupla Lübnan'da ASALA ve diğer Türkiye kökenli yasadışı örgütlere karşı sınırlı operasyon düzenlemesi olmuştur.²⁶⁰ Konuyla ilgili olarak 12 Ağustos'ta Günaydın'da yer alan habere göre Türk İstihbarat Örgütleri Ermeni teröristlerin önemli bir kısmının Beyrut'ta olduğu tespit edilmiş ve çeşitli ülkelerde faaliyet gösteren militanları etkisiz hale getirmek için ‘vurucu timler’ hazır hale getirilmiştir²⁶¹. 30 Ağustos'ta İngiliz International Herald Tribune'de yer alan habere göre, Türkiye yurtdışında Ermeni teröristleri etkisiz hale getirmek için harekete geçmiştir²⁶². Eylül 1982'de Günaydın'da çıkan haberlere göre ise, beş kişilik bir grup ASALA ve diğer Ermeni örgütlerini etkisiz hale getirmek için Lübnan'a gitmiştir²⁶³. Lübnan savaşı sırasında gerçekleştirilen Türk-İsrail ortak operasyonunda ASALA ve JCGA'nın (Ermeni Soykırımı Adalet Komandoları) kampları yok edilmiş ve JCGA lideri Alıcıyan'ın da aralarında bulunduğu çok sayıda militan öldürülmüştür²⁶⁴. Türkiye'nin İsrail ile güvenlik alanında yaptığı işbirliği FKÖ ile ilişkilerini olumsuz yönde etkilemiştir.

²⁵⁹“Aydın Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1982/agustos1982.htm> [06.10.2008]; “Akman: ‘Filistinlilerin Silahlarını Kıbrıs’a Bırakmaları Tehlikeli Bir Gelişmedir’”, **Milliyet**, 25 Ağustos 1982. Tercüman'da çıkan bir haberde ise Filistinli 80 gerillanın Güney Kıbrıs'ta kaldığı ve bu gerillaların Türkiye'ye karşı terör faaliyetlerinde kullanılabileceği öne sürülmüştür. Metin Çetin, “80 Gerilla Rum Kesiminde Kaldı”, **Tercüman**, 26 Ağustos 1982.

²⁶⁰ Özcan, **Türk-İsrail İlişkilerinde Dönüşüm**, 39.

²⁶¹ “Vurucu Timler Hazır”, **Günaydın**, 12 Ağustos 1982.

²⁶²“Hedef ASALA Liderleri”, **Günaydın**, 29 Ağustos 1982. “Türkiye Ermenilere Karşı Harekete Geçiyor”, **Tercüman**, 31 Ağustos 1982.

²⁶³ Günaydın'da bu haberin yer almasından hemen önce Devlet Başkanı Kenan Evren, “*Türk diplomatlarını katleden teröristler bundan böyle dünyanın hiçbir ülkesinde güvenlik içinde olmayacaklardır*” belirtmiştir. “Artık Her Tedbirde Serbestiz”, **Günaydın**, 30 Ağustos 1982; Çitlioğlu, **age**, 28; “Günah Bizden Gitti”, **Tercüman**, 30 Ağustos 1982.

²⁶⁴ Çağrı Erhan, Ömer Kürükcüoğlu, “Arap Olmayan Devletlerle İlişkiler”, **Türk Dış Politikası: Kuruluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, ed. Baskın Oran, c.2, 5.bs, (İstanbul: İletişim, 2003), 150.

4.1.3. Kamuoyu Tepkisi

Türk kamuoyu, İsrail'in daha önceki eylemlerinde olduğu gibi Lübnan'ın işgal edilmesine büyük tepki göstermiştir. Ancak Lübnan'da Türkiye kökenli yasadışı örgüt üyelerinin İsrail kuvvetleri tarafından yakalandığına dair haberlerin yaygınlaşmasına yönelik basında fazla tartışma olmaması dikkat çekicidir.

Bu dönemde liberal bir yayın çizgisine sahip olan Hürriyet gazetesinin yazarı Oktay Ekşi, İsrail'in 'saldırgan tutumunun' sorumlusunun ABD'nin 'ikiyüzlü' politikaları olduğunu vurgulamıştır. Ekşi'ye göre, Kıbrıs çıkartmasının ardından Türkiye'ye ambargo koyan ABD'nin İsrail'i derhal durdurması gerekmektedir ve eğer durduramıyorsa da *"ikiyüzlü bir politika izlediğini itiraf etmelidir"*²⁶⁵. Diğer bir Hürriyet yazarı Hasan Pulur, Arap dünyasının parçalanmışlığı ve tepkisizliğinden dolayı Filistin meselesine yeterince sahip çıkamadığını belirttikten sonra, İsrail'in Lübnan'daki Türkiye kökenli yasadışı örgütlerle ilgili iddiaları bir an önce açıklığa kavuşturmasını istemiştir²⁶⁶. Pulur, İsrail'in iddialarının doğru olması halinde Türk halkının Filistin davasına bakışının değişeceğini öne sürmüştür²⁶⁷:

"Eğer İsrail'in bu iddiaları doğru çıkarsa Türk milletinin bundan etkilenmemesi mümkün değildir. Ayrıca Türkiye'yi 12 Eylül'e getiren terörün acımasız katilleri, Filistin Kurtuluş Örgütü kamplarına sığınmışlarsa ya da orada eğitilip Türkiye'ye gönderilmişlerse Türk milletinin bundan da ne yönde ve hangi ölçüde etkileneceği bellidir. İsrail bu iddialarını bir an önce açıklığa kavuşturmalıdır. Bunların doğruluğu ve yanlışlığı da Türkiye Cumhuriyeti tarafından soruşturulup ortaya çıkarılmalıdır."

Sol eğilimli Cumhuriyet gazetesinde FKÖ'nün ASALA ve diğer Türkiye kökenli örgütlerle ilişkisinin fazla sorgulanmadığı göze çarpmaktadır. Ergun Balcı, 1 Temmuz 1982'deki yazısında İsrail'in amacının Filistin milliyetçiliğini ortadan kaldırmak olduğunu savunmuştur²⁶⁸:

"İsrail Lübnan'ı neden işgal etti? Gerilla saldırılarından korunmak için Güney Lübnan'da 40 km'lik bir tampon kurmak amacıyla mı? Bu iddianın bir balon olduğu saldırının ilk günlerinde

²⁶⁵ Oktay Ekşi, "Sorumlu İsrail mi Amerika mı?", **Hürriyet**, 7 Haziran 1982.

²⁶⁶ Haziran ayında İsrail'in Lübnan'da Türkiye kökenli terör örgütlerine mensup kişileri ele geçirdiğine dair iddialar henüz söylenti düzeyindeydi.

²⁶⁷ Hasan Pulur, "İsrail Dilinin Altındaki Baklayı Çıkarsın", **Hürriyet**, 20 Haziran 1982. Hasan Pulur iddiaların belgelenmesi üzerine Filistin halkının dramına ortak olmakla birlikte, kim olursa olsun teröre karışanların affedilemeyeceğini ifade etmiştir. Hasan Pulur, "İsrail Baklayı Çıkarmaya Başladı", **Hürriyet**, 8 Temmuz 1982.

²⁶⁸ Ergun Balcı, "İsrail'in Hedefi", **Cumhuriyet**, 1 Temmuz 1982.

anlaşılmıştır. Kaldı ki, Filistinli gerillalar geçtiğimiz yıl Bakan Reagan'ın temsilcisi Philip Habib tarafından düzenlenen ateşkes antlaşmasına uymaya özen gösteriyor. İsrail'e saldırı için bahane vermemeye çalışıyorlardı. FKÖ'nün altyapısını çökertmek, ortadan kaldırmak için mi? Bu kuşkusuz İsrail'in amaçlarından biridir. Ama nihai amaç değildir. Sanırsanız nihai amaca ulaşmak için bir araçtır. Nedir nihai amaç? Nihai amaç Filistin milliyetçiliğini ortadan kaldırmak, böylece Batı Şeria ve Gazze'nin ilhakına giden yolu açmaktır.”

Türkkaya Ataöv ise İsrail'in amacının Londra'da öldürülen diplomatının hesabını sormak değil, 'yayılmacı politikasını' devam ettirmektir. Ataöv'e göre İsrail kuruluşundan itibaren Lübnan'ın güneyinde bir 'Yahudi devleti' kurmayı amaçlamaktadır²⁶⁹.

Bir başka liberal yayın organı olan Milliyet'te çıkan yazılarda İsrail'in sağlıklı bir politika izlemediği yolunda değerlendirmeler yer almıştır. Mehmet Barlas İsrail'in Londra'daki diplomatının silahlı saldırıya uğraması karşısında yaptığı misillemenin *“Problemleri çözeceği yerde, bunlara yeni ve daha büyüklerinin eklemelenmesine yol aç[cağını]”* savunmuştur²⁷⁰. Çetin Altan, İsrail'in Ortadoğu'daki 'askeri hâkimiyetinin' en önemli sebebinin Arap ülkelerinin birbiriyle yaşadığı çatışmaların ve İsrail'e karşı ortak bir politika izleyememesi olduğunu belirtmiştir.²⁷¹ Mümtaz Soysal ise İsrail'in uyguladığı politikaların gelecekte kendisini olumsuz etkileyeceğini savunan bir yazı kaleme almıştır²⁷²:

“Bunca yıllık kovuluşların ve ezilişlerin bilemediği Filistinli güç, çok daha diri, çok daha iyi örgütlenmiş bir biçimde Ortadoğu sahnesinin başka bir köşesinde kaçınılmaz rolünü yine sürdürecektir. Vatan toprağı dışında doğmuş üçüncü kuşağa bile 'vatan için ölmek' düşüncesini aşılayabilmiş bir örgütlenme yeteneği kolay kolay ortadan kaldırılamaz. Bunu en iyi, binlerce yıllık kovuluşların ve ezilişlerin yarattığı İsrail anlamalıydı. En kötü o anlıyor...”

Sağ görüşlü Tercüman gazetesinin manşetlerinde İsrail karşıtı ifadeler dikkat çekerken, bazı köşe yazılarında İsrail'in uyguladığı politikayı Türkiye'nin örnek alması gerektiği ve Filistinli örgütlerin teröre başvurduğu için İsrail tarafından cezalandırıldığını ifade eden yazılar kaleme alınmıştır. İsrail'in eylemini eleştiren yazarlardan Zafer Atay 14 Haziran'daki yazısında İsrail'in *“Teröristlikle devlet [olmak] arasında”* bir tercih yapmak zorunda olduğunu, fakat bunun mümkün olmadığını, çünkü Başbakan Menahem Begin'in ve Dışişleri Bakanı İzak Şamir'in

²⁶⁹ Türkkaya Ataöv, “Gözü Hep Lübnan'daydı”, **Cumhuriyet**, 5 Temmuz 1982.

²⁷⁰ Mehmet Barlas, “Misilleme Örnekleri”, **Milliyet**, 8 Haziran 1982.

²⁷¹ Çetin Altan, “İsrail Saldırısının Arkasındaki Hesaplar”, **Milliyet**, 11 Haziran 1982.

²⁷² Mümtaz Soysal, “Ezilmezlik”, **Milliyet**, 12 Haziran 1982.

geçmişinde terör örgütü liderliği bulunduğunu yazmıştır²⁷³. Ahmet Kabaklı ise, İsrail'in ABD tarafından desteklendiğini, İsrail'in bu tutumunun sonuçlarını 'çok acı bir şekilde' ödeyeceğini savunmuştur²⁷⁴.

İsrail'in Lübnan'ı işgal etmesinin haklı taraflarının da bulunduğunu öne süren Rauf Tamer "*Misillemeye Dair*" başlıklı yazısında, İsrail'in Londra Büyükelçisine suikast düzenleyen Filistinlilere yürüttüğü operasyonun aynısını Türkiye'nin Ermenilere yönelik gerçekleştirmesi gerektiğini savunmuştur. Tamer yazısında FKÖ'nün terörist bir örgüt olduğunu ima etmekte ve ASALA ile benzerlik kurmaktadır²⁷⁵. Nazlı Ilıcak ise Filistinlilerin terör faaliyetlerinde bulunduğunu dile getirmiş ve örgütün ASALA ile ilişkisini değerlendirmiştir²⁷⁶:

"İsrail yabancı bir devletin topraklarında (Lübnan'da) üstelik sivil halkı da katlederek ilerliyor. Elbette bu kınanacak bir tutumdur. Yalnız unutmamak gerekir ki, o yabancı devletin ismi ve cismi yoktur. Gene unutmamak gerekir ki, Filistinli teröristler, ermeni terörü de dahil olmak üzere beynelmilel terörizmin kaynağı haline gelmişlerdir. Türk şiddet eylemcilerinin nasıl Filistin kamplarında eğitildikleri bizzat bu gruplar tarafından açıklanmıştır. Filistinliler Müslüman'dır. Yurtları ellerinden alındığı ve kamplarda perişan halde yaşadıkları için mağdurdur. Hiçbir suçları bulunmayan yüz binlerce sivil Filistinlinin hayatları tehlikededir. Bütün bu sebeplerden dolayı onlara sempatiyle bakıyoruz. Ama Lübnan'daki mülteci kamplarında sivil halkla iç içe yaşayan Filistinli teröristler mevcuttur. Bu teröristler, sadece İsrail'e yönelik eylemlerde bulunmayan, bütün bölgede ve Türkiye 'de bir istikrarsızlık unsuru olmaya devam ediyor."

Türkiye-FKÖ arasındaki gerilim Sabra ve Şatila'da yaşayan Filistinli mültecilerin katledilmesinin ardından da devam edecektir. Bu katliamın ardından Türkiye yine yoğun olmayan bir tepki gösterecek ve FKÖ'nün İsrail ile ilişkilerin kesilmesi yönündeki talebini geri çevirecektir. Eylül 1982'de Bekaa'daki Türkiye kökenli yasadışı örgütlere yönelik gerçekleştirilen Türk-İsrail ortak operasyonu Türkiye ile FKÖ arasındaki gerilimin artmasına neden olacaktır.

4.2. Sabra ve Şatila Katliamı

Ağustos 1982'de Filistinli gerillaların Lübnan'ı terk etmesinin ardından 15 Eylül 1982'de İsrail birlikleri Beyrut'un batısını işgal etmiştir. İşgale neden olarak, Lübnan

²⁷³ Başbakan Begin "Irgun", Dışişleri Bakanı Şamir ise "Stern" örgütlerinde liderlik yapmışlardır. Zafer Atay, "Terörist Devlet", **Tercüman**, 14 Haziran 1982.

²⁷⁴ Ahmet Kabaklı, "Amerika Şaşırmış mıdır?", **Tercüman**, 11 Haziran 1982.

²⁷⁵ Rauf Tamer, "Misillemeye Dair", **Tercüman**, 6 Haziran 1982.

²⁷⁶ Nazlı Ilıcak, "İsrail-Filistin ve Terör", **Tercüman**, 20 Haziran 1982.

Cumhurbaşkanlığına seçilmiş olan Hristiyan lider Beşir Cemayel'in öldürülmesi ve ardından Beyrut'taki Müslümanlar ve Hristiyanlar arasında meydana gelen silahlı çatışmalar gösterilmiştir²⁷⁷. FKÖ lideri Yaser Arafat, İsrail'in Batı Beyrut'u istila etmesiyle tüm anlaşmaları ihlal ettiğini ifade etmiştir²⁷⁸. Filistinli direnişçilerin karşı koyması sonucunda meydana gelen çatışmaları takip eden BBC muhabiri olayla ilgili olarak "*Beyrut ölüyor*" yorumunda bulunmuştur. ABD ise İsrail'e nota vererek Batı Beyrut'un derhal boşaltılmasını istemiştir²⁷⁹. İşgalin ilerleyen günlerinde İsrail askerleri Sovyet elçiliğini basmış ve Sovyet diplomatlarını bir odaya hapsedmiştir. Sovyet Dışişleri ise baskını çok sert bir dille kınamış ve elçiliğin derhal boşaltılmasını istemiştir. İsrail hükümeti ise ABD'nin 'çekil' çağrısına uymayacaklarını belirtmiş; Hürriyet'in haberine göre İsrail askerleri camileri ibadete kapatmış ve direnenleri kurşuna dizmiştir²⁸⁰. İşgalin ardından bir açıklama yapan İsrail Silahlı Kuvvetler Komutanlığı, "*Çarpışmaları önlemek ve barışı sağlamak*" amacıyla Beyrut'un batısının denetim altına alındığını bildirmiştir²⁸¹.

İsrail'in Beyrut'un batısını işgal etmesinden üç gün sonra ise Hristiyan Falanjistler, Sabra ve Şatila isimli Filistin kamplarında binden fazla kişiyi öldürmüşlerdir²⁸². Katliam karşısında İsrail dünya kamuoyunun hedefi haline gelmiştir. ABD Başkanı Ronald Reagan, "*Katliam haberinden dehşete kapıldığını*", Sovyet TASS Ajansı İsrail'in ve İsrail'le işbirliği yapan Hristiyanların katliamdan sorumlu olduğunu, bir Alman Televizyonu ise "*Filistinlilere ait hayvanlar[ın] bile öldürüldüğünü*" açıklamıştır²⁸³. Burada Doğu ve Batı bloğunun İsrail'i kınama ve Filistinlilere destek çıkma konusunda birleşmeleri dikkat çekicidir. İsrail'le diplomatik ilişki kurmuş olan tek Arap ülkesi olan Mısır dahi katliamın ardından İsrail'deki Büyükelçisini geri çekmiştir²⁸⁴. Katliam, İsrail'de de değişik kesimler tarafından tepkiyle karşılanmıştır. İsrail basını olaylardan İsrail askeri yetkililerini sorumlu tutmuştur²⁸⁵. 25 Eylül'de Ariel Şaron, Falanjist milislere Batı Beyrut'taki eylemlerine izin verdiğini itiraf etmiştir. Aynı tarihte İsrail Enerji Bakanı Yitzhak Berman istifa etmiş; İsrail meclisi

²⁷⁷ "İsrail Batı Beyrut'a Girdi", **Cumhuriyet**, 16 Eylül 1982.

²⁷⁸ "İsrail Yine Azdı", **Hürriyet**, 16 Eylül 1982.

²⁷⁹ "Beyrut Bitti", **Hürriyet**, 17 Eylül 1982.

²⁸⁰ "İsrail Tankları Sovyet Büyükelçiliğini Bastı", **Hürriyet**, 18 Eylül 1982.

²⁸¹ "Ayn Tarihi", <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1982/eylul1982.htm> [10.10.2008].

²⁸² "Ayn Tarihi", <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1982/eylul1982.htm> [10.10.2008].

²⁸³ "Utanç Tablosu", **Hürriyet**, 20 Eylül 1982.

²⁸⁴ "Mısır İsrail Elçisini Geri Çekti", **Hürriyet**, 21 Eylül 1982.

²⁸⁵ "İsrail Yetkilileri Katliama Göz Yumdu", **Milliyet**, 21 Eylül 1982.

ise konu ile ilgili olarak soruşturma açılmasını reddetmiştir²⁸⁶. Yine 25 Eylül’de İsrail’de 350.000 kişinin katıldığı gösteride katliam protesto edilmiş ve hükümet istifaya davet edilmiştir²⁸⁷.

4.2.1. Türkiye’nin Tutumu

Katliam sırasında kırk Türk vatandaşının öldüğüne dair haberler Türk kamuoyunun tepkisini arttırırken²⁸⁸, Dışişleri Bakanı İlder Türkmen katliamı kınamakta gecikmemiştir²⁸⁹:

“Lübnan’da Filistin mülteci kamplarına yapılan saldırı sonucu yüzlerce masum insanın hunharca öldürülmesini infial ve dehşet içinde karşı[lıyoruz]... İsrail bu olayların vebal ve sorumluluğundan kurtulamaz”

Türkmen, İKÖ’nün ‘Filistinlilerle Dayanışma Günü’ ilan ettiği 24 Eylül’de yaptığı açıklamada ise, “*İsrail hükümetinin basiret yolunu seçeceğinden umutlu olduğumuzu söyleyemem*” diyerek, İsrail’in uzlaşmaz bir politika izlemeye devam ettiğini belirtmiştir²⁹⁰. Devlet Başkanı Kenan Evren ise yaşananların ‘vahşice ve barbarca’ olduğunu ifade etmiştir²⁹¹:

“Batı Beyrut’a giren kuvvetlerin vahşice saldırılarını tüylerimiz ürpererek televizyonda seyrettik. Bu saldırıyı hem kim yapmış olursa olsun, bu vahşice ve barbarca bir saldırdır. Bu saldırının oluşmasında bölgeyi kontrolleri altında bulunduran İsrail kuvvetlerinin ve genel olarak İsrail devletinin büyük sorumluluğu vardır. Bütün medeni alem gözlerini buraya çevirmelidir. Türkiye Cumhuriyeti olarak biz bu olayı lanetliyor ve Birleşmiş Milletler Teşkilatı’nın bu bölgede huzur ve güvenliği sağlayıcı etkin tedbirleri almasını ve çabuklaştırmasını diliyoruz.”

Türkiye’nin katliam karşısındaki resmi tepkisi, Lübnan savaşının ardından gösterilen tepkiye göre daha sert olduğu gözlemlenmektedir. Ancak FKÖ yetkilileri bu tepkiyi yeterli bulmamıştır. 20 Eylül’de FKÖ Ankara Temsilcisi Abu Firaz, “*İsrail’in tutumu karşısında Türk hükümetinin kesin tavır alması gerektiğini*” ifade etmiş; “*Türkiye’deki bütün İsrail bayraklarını indirilmesi gerektiği[ni]*” savunmuştur²⁹². Ancak Lübnan’da ele geçirilen Türkiye kökenli yasadışı örgüt üyelerinin Türkiye’de

²⁸⁶ “Şaron Milislere İzin Verdiğini İtiraf Etti”, **Cumhuriyet**, 23 Eylül 1982.

²⁸⁷ “İsrail’de 350 bin Kişi Katliamı Protesto Etti”, **Cumhuriyet**, 26 Eylül 1982.

²⁸⁸ “Katliamda 40 Türk Öldü”, **Hürriyet**, 23 Eylül 1982.

²⁸⁹ “Ayn Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1982/eylul1982.htm>

[10.10.2008]. “ABD: Sorumlu İsrail”, **Milliyet**, 20 Eylül 1982.

²⁹⁰ “İsrail Hükümeti Basiret Gelmeli”, **Tercüman**, 25 Eylül 1982.

²⁹¹ “Evren: Batı Beyrut’taki Katliamı Lanetliyoruz”, **Milliyet**, 21 Eylül 1982.

²⁹² “Ebu Firaz: ‘İsrail Katliamından Sonra Türk Hükümeti Kesin Tavır Almalı’”, **Milliyet**, 21 Eylül 1982.

uyandırdığı rahatsızlık hükümet yetkililerinin yaptığı açıklamalara yansımaya devam ettiği göze çarpmaktadır. Dışişleri Bakanı Türkmen ise Türkiye'nin kınamanın ötesinde bir yaptırım uygulamasının söz konusu olmadığını belirterek²⁹³, hükümetin FKÖ'ye yönelik olumsuz bakışın devam ettiğini göstermiştir.

Türkiye katliamının ardından FKÖ'yü tatmin edecek dış politika adımlarını atmamasına karşın, kamuoyundaki hassasiyetin artmasına yönelik bir takım politikalara başvurmuştur. 24 Eylül "Filistinlilerle Dayanışma Günü"nde Türkiye'deki bütün camilerde hutbe ve mevlit okutulmuş ve Danışma Meclisi'nde katliamda ölenler anısına saygı duruşunda bulunulmuştur²⁹⁴. Danışma Meclisi Başkanvekili Fenni İslimyeli Sabra ve Şatila katliamlarını kınayan bir açıklama yapmıştır²⁹⁵:

"Himayesiz, korumasız bir bölgede bulunan sivil Müslümanlara karşı girişilen katliam hareketini, Türk milletini temsil eden sizlerin de hislerine tercüman olarak lanetliyor ve protesto ediyorum. İnsanlık aleminin Afganistan'da, Lübnan'da ve dünyanın diğer çeşitli bölgelerinde sürdürülen katliamlar ve terör hareketleri karşısında aciz kalması, 20. yüzyıl uygarlığı için utanç verici bir tablodur. Danışma Meclisinin daha önce yaptığı çağrıda ifade edildiği gibi, bütün dünya parlamentolarını ve Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nı [...] terör eylemlerine karşı kesin tavır almaya tekrar davet ediyorum."

TRT'de ise katliamla ilgili görüntüler günlerce yayınlanmıştır²⁹⁶. Kamuoyuna yönelik bu tutum, 12 Eylül sonrasında toplumu İslami söylemler yoluyla bir arada tutma çabasıyla açıklanabilir.

Türkiye ile FKÖ arasında yaşanan gerginliğe rağmen, hükümet yetkililerinin Filistin yanlısı söylemlere devam ettiği görülmektedir. 1 Aralık 1982'de Dışişleri Bakanı İlder Türkmen, 'Filistin Halkıyla Dayanışma Uluslararası Günü'nün 5. yıldönümünde, Filistin Halkının Vazgeçilmez Haklarının Kullanılması Komitesi Başkanlığı'na gönderdiği mesajda "*Lübnan'da vuku bulan olayların Türkiye'de büyük infial uyandırdığını*" belirtmiştir²⁹⁷. 24 Aralık'ta ise Cumhurbaşkanı Kenan

²⁹³ Gencer Özcan, **Türkiye-İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi**, 40.

²⁹⁴ Fırat, Kürükçüoğlu, "Arap Devletleriyle İlişkiler", 128; "Eller İsrail'i Lanetlemek için Kalktı", **Hürriyet**, 25 Eylül 1982.

²⁹⁵ "Danışma Meclisi'nde Beyrut Katliamı Kınandı", **Milliyet**, 23 Eylül 1982.

²⁹⁶ Erhan, Kürükçüoğlu, "Arap Olmayan Devletlerle İlişkiler", 150.

²⁹⁷ "Ayn Tarihi", <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1982/aralik1982.htm> [10.10.2008].

Evren²⁹⁸ Bangladeş’e yaptığı ziyaret esnasında Türkiye’nin Filistinlilerin yurt kurma hakkını desteklediğini açıklamıştır²⁹⁹:

“Ortadoğu’da İsrail’in emrivakilerini kınıyoruz. Filistinli kardeşlerimizin barış içinde yaşayacakları bir vatan kavuşmaları en içten dileğimizdir. Türkiye, Ortadoğu’da ve İslam âleminde barış ve güvenin yerleşmesi için aktif katkılarını sürdürecektir, ayrıca buradaki ülkelerle her türlü ilişki bağlarını güçlendirilmesine çalışacaktır.”

Buradan Türkiye’nin Filistin meselesine yönelik hassasiyetinin devam ettiği ancak FKÖ’ye mesafeli yaklaştığı bir kez daha anlaşılmaktadır. Çünkü İsrail’i kınayan ve Filistin halkına destek mesajları içeren açıklamalarda FKÖ’nün adının geçmediği görülmektedir. Sonuç olarak Türkiye’nin Filistin halkına yönelik destek mesajlarının ardında Arap ülkelerine yönelik ekonomik ve siyasal açılımın rolü olduğu öne sürülebilir.

FKÖ’nün ise Türkiye’nin kendisine yönelik mesafeli tutumuna karşın ilişkileri korumaya çalıştığı görülmektedir. Yaser Arafat 26 Aralık’ta Cumhuriyet’ten Cengiz Çandar ile söyleşisinde, “*Türkiye’nin bölgede büyük bir güç olduğunu, bu nedenle Türkiye’den destek beklediklerini*” belirtmiş; Türkiye ve Filistin halklarının yakın bağlara sahip olduğunu, dolayısıyla Türkiye’nin Filistin meselesinde daha etkin bir rol oynaması gerektiğini ifade etmiştir³⁰⁰:

“[...] Türkiye’nin bölgede bir güç olmasından öteye, Türk halkıyla her yönden çok derin ve güçlü tarihsel tarihsel bağlarımız var. Bu nedenle, daha fazla destek umuyordum. En azından istila sırasında, saldırı sırasında. Ve bu desteği hala beklemekteyiz. Türkiye büyük rol oynayabilir. Bu bölgede büyük rolü var ve bu rolü oynamalıdır. Filistin halkını ve onun haklı davasını desteklemelidir. Sultan Abdülhamid’in Siyonist Planını ilk reddeden kişi olduğunu hatırlamalısınız [...] Umarım [Türkiye, İsrail ile diplomatik ilişkilerini keser]. En azından, zaten İslam Konferansı kararlarına göre Türkiye İsrail’le ilişkilerini tümüyle kesmek zorunda. Türkiye, İslam Konferansı Örgütü’nün tam üyesi. [Türkiye’nin İsrail’le ilişkilerini dondurması] yetmez. En azından ve özellikle bu son istiladan sonra, bu cinayetlerden sonra, Sabra ve Şatila’daki Filistin halkına girişilen soykırımdan sonra, daha fazla umuyordum. Benim halkıma çok yakın olduğu için Türkiye halkından bunu istemeye hakkım var.”

Yaser Arafat’ın bu değerlendirmesi somut olarak FKÖ’nün politikalarına yansımış ve Ocak 1983’te FKÖ Siyasi Büro Şefi Faruk Kaddumi yılın ilk ziyaretini

²⁹⁸ Kenan Evren Kasım 1982’deki Anayasa’nın kabulüne yönelik halk oylamasının ardından Türkiye’nin 7. Cumhurbaşkanı olmuştur.

²⁹⁹ Hami Alkaner, “Evren: İsrail’i Kınıyoruz”, **Hürriyet**, 24 Aralık 1982.

³⁰⁰ Cengiz Çandar, “Arafat: Türkiye Bölgede Büyük Bir Rol Oynayabilir”, **Cumhuriyet**, 27 Aralık 1982.

Türkiye'ye yapmıştır. Faruk Kaddumi Dışışleri Bakanı İlder Türkmen'i ve Başbakan Bülent Ulusu'yu Ankara'da ziyaret etmiş ve Türkiye'nin FKÖ açısından önemini Başbakan ve Dışışleri Bakanı'na ifade etmiştir. Kaddumi, Türkmen'le gerçekleştirdiği toplantının ardından, Türk halkının desteğinin Filistin davası açısından son derece önemli olduğunu ve Türkiye ile FKÖ arasındaki mevcut ilişkileri güçlendirmek adına bu ziyareti gerçekleştirdiğini belirtmiştir. İlder Türkmen ise yaptığı açıklamada, *"FKÖ'nün kahramanca mücadelesini takdirle izlediğini"* vurgulamıştır³⁰¹. Bu karşılıklı samimi sözlerin arka planını anlayabilmek için Faruk Kaddumi'nin ertesi gün Cumhuriyet'e yaptığı açıklamaları değerlendirmek faydalı olabilir.

Kaddumi Cumhuriyet'ten Sedat Ergin ve Cengiz Çandar ile yaptığı söyleşide, FKÖ'nün ASALA ile hiçbir ilişkisinin olmadığını, Türkiye'ye zarar verebilecek hiçbir oluşumla işbirliği yapmayacaklarını ve aynı şekilde Türkiye'nin de Filistin halkına zarar verebilecek politiklardan kaçınmasını, yani İsrail'le ilişkilerini tamamen keserek Filistin davasına yardımcı olmasını istediklerini belirtmiştir. Kaddumi ayrıca Türkiye'nin bir NATO ve Avrupa ülkesi olarak Batılı ülkelere Filistin sorunun çözümü için baskı yapması gerektiğinin altını çizmiştir³⁰². Bu açıklamaların ardından, FKÖ'nün NATO üyesi bir Müslüman ülke olan Türkiye'nin desteğine ihtiyaç duyduğu ve Türkiye ile yaşanan 'gerilimden' rahatsız olduğu sonucuna varılabilir. Ayrıca Türkmen'in Kaddumi ile gerçekleştirilen toplantının ardından FKÖ'ye yönelik sıcak ifadeler kullanması da Türkiye ile FKÖ'nün ASALA ve diğer Türkiye kökenli yasadışı örgütler hakkında bir anlaşmaya varıldığının göstergesi olabilir. Nitekim 1984 yılından itibaren FKÖ ASALA ile olan ilişkilerini sona erdirecektir³⁰³. Diğer yandan FKÖ'nün Türkiye'den İsrail ile ilişkilerini kesmesi yönündeki talepleri karşılık bulamayacak; olumlu yönde gelişmeler gözlenirse de ikili ilişkilerde soğukluk bir süre daha devam edecektir.

4.2.2. Kamuoyunun Tepkisi

Türkiye kamuoyu, Sabra ve Şatila mülteci kamplarında yaşanan katliamlara karşılık Filistin yanlısı tutumunu yinelemiştir. Gazeteler katliamla ilgili haberlerde, "İsrail Yine Azdı", "Müslüman Katliamı" ve " Utanç Tablosu" gibi başlıklar kullanmıştır.

³⁰¹ "Kaddumi: Türkiye'den Destek Bekliyoruz", *Cumhuriyet*, 4 Ocak 1983.

³⁰² Cengiz Çandar, Sedat Ergin, "Türkiye Batı'ya Baskı Yapabilir", *Cumhuriyet*, 5 Ocak 1983.

³⁰³ Hoffman, *age*, 16.

Hürriyet yazarı Oktay Ekşi, İsrail Başbakanı Menahem Begin ve Savunma Bakanı Ariel Şaron'un birer 'terörist' olduğunu ve İsrail'in katliamlarının durdurulmaması halinde insanlığın başına daha kötü olaylara geleceğini öne sürmüştür³⁰⁴:

“ ... Bu kamplarda sürüp giden katliam, birçok gerçeği ortaya çıkardı. Bunlardan birincisi, çağımızın en büyük teröristlerinin (Nobel Barış Ödülü Sahibi) Bay Menahem Begin ile onun suç ortağı, Savunma Bakanı Ariel Şaron olduğudur. İkincisi bu katiller eğer durdurulamazsa insanlığın başına her gün daha ciddi bir takım sorunlar açacaklarının artık inkar edilemez hale gelmesidir... Begin ile Şaron'un gerek ilk beyanları gerekse İsrail Parlamentosunda (Knesset) yaptıkları konuşmaları suçluların telaşı içinde olduklarını göstermektedir. Nitekim 'soruşturma' komisyonunun kurulmasına karşı çıkmalarını, neticede kendilerinin sorumlu tutulacağını bilmelerinden kaynaklanmaktadır. Eğer aksi olsaydı, yani gerçek suçlunun başkası olduğundan –örneğin katliamı yaptığı bildirilen sağcı Hristiyanların kumandanı Binbaşı Haddad ve askerlerinin hesap vermesi gerektiğinden- emin olsalardı, bu soruşturmaya seve seve izin vermeleri gerekirdi.”

Milliyet'te katliamla ilgili olarak sert eleştirilerini manşete taşımıştır. Milliyet yazarlarının bir kısmının Türkiye'nin İsrail'le ilişkilerini tamamen kesmesi gerektiğini ifade etmişler; İsrail'in Kudüs'ü başkent ilan etmesinin ardından yayınlanan yazılara oranla daha sert bir üslup kullanmışlardır. Mümtaz Soysal yazısında Türkiye'nin kısa vadeli çıkarlarını gözden geçirip İsrail ile olan ilişkilerini kesmesi gerektiğini öne sürmüştür³⁰⁵:

“Türkiye '1967 öncesi sınırlarına çekilmiş, Siyonist olmayan bir İsrail devleti'nin varlığına özde karşı olmadığını belirterek, şimdiki İsrail devletiyle diplomatik ilişkilerini büsbütün kesmeli ve bunu bütün dünyaya böylece ilan etmelidir. Etkili çözümlerin bulunabilmesi için, Türkiye'nin şimdiye kadar kendi kısa vadeli çıkarlarını ve ilişkilerini düşünerek belki de haklı olarak atmadığı bu adımı artık mutlaka atması gerekiyor.”

Örsan Öymen ise yazısında Türkiye'nin İsrail'e gösterdiği tepkinin yeterli olmadığını savunarak eleştirmiş; İsrail'in Lübnan'ı bombalaması sırasında Türkiye kökenli terör örgütlerini de etkisiz hale getirdiğine dair iddiaların Türkiye'yi fazla etkilememesi gerektiğini ima etmiştir. Öymen'in yazısı Türkiye-FKÖ ilişkilerindeki gerilemeye dikkat çeken bir nitelik taşımaktadır³⁰⁶:

“Türkiye, Mısır'la birlikte İsrail'i tanıyan tek İslam ülkesi... Korsanlar Kudüs'ü gasp edip başkent yaptıklarında ilk tepki bizden geldi. Diplomatik ilişkileri katip düzeyine indirdik. Ya sonra? Lübnan kasabı Türkiye topraklarını 'Stratejik çıkarların bölgesel çerçevesi içinde

³⁰⁴ Oktay Ekşi, “Sabra ve Şatila'dan Sonra”, **Hürriyet**, 24 Eylül 1982.

³⁰⁵ Mümtaz Soysal, “Canavar ve Akıl”, **Milliyet**, 22 Eylül 1982.

³⁰⁶ Örsan Öymen, “Lübnan Kasapları”, **Milliyet**, 23 Eylül 1982.

gösterince’ sinek vızıltısından farksız bir ses çıkardık: -‘Stratejik konseptimiz farklıdır’ demekle yetindik. ‘Filistin halkının haklı davasından söz eden çok barışçı dış politikamız’ Filistin halkının haklı davası İsrail tanklarıyla çiğnenirken de sus pus olduk. Neden? Uyuştulduk... ‘Sesinizi çıkartmayın, teröristlerinizi enseledik, iade edeceğiz’ yutturmacılığına kapıldık. Hatta ‘Ermeni terörünün merkezi de bombalanıyor’ diye için için sevindik. Evet, şimdi tüylerimiz ürperiyor. Son katliam dünya âlemini ayağa kaldırmışken, en azından Mısır’ın yaptığını yapamaz mıydık? ‘Kâtip düzeyinde’ de olsa, İsrail’deki temsilcimizi sembolik olarak geri çağırılmaz mıydık? Elçiliğimizin kapısına anlamlı bir kilit koyamaz mıydık? Bakın, Yaser Arafat, Roma’da devlet adamı gibi karşılanıyor. Parlamento salonlarında ayakta alkışlanıyor. Vatikan’da Katolik kilisesinin ruhani lideri tarafından ağır lanıyor. Bir anlamlı ‘dost selamı’ da gönderemez miydik Lübnan’da katledilen masum Filistinli çocuğun anısına.”

Cumhuriyet yazarları ise İsrail’in dünya kamuoyu tarafından yargılanması gerektiğini belirtmişler, yaşananları Nazi döneminin soykırımlarına benzetmişlerdir. Konuyla ilgili en çarpıcı yazıyı Uğur Mumcu kaleme almış ve yaşananları bir ‘insanlık suçu’ olarak nitelendirmiştir³⁰⁷:

“Eğer, İsrail yılanının başı ezilmezse, yarın bu yılan, bir ahtapot olup, bütün dünyayı sarıp sarmalayacaktır. Bu kanlı soykırım, tıplı –nasyonal- sosyalizmin ilk başkaldırısı gibi yeni bir serüven döneminin ilk belirtileridir. Bunun için önlem bugünden alınmalıdır. Bütün dünya bu insanlık suçunu yargılamalı, elden gelen her önlem alınmalı ve İsrail serüvencileri ders alacak bir şekilde cezalandırılmalıdır. Kınama bildirilerinin yerini, Birleşmiş Milletler askerleri almalıdır.”

Sağ eğilimli Tercüman gazetesi de İsrail’i sert bir üslupla eleştirmiştir. Ancak köşe yazılarına bakıldığında ise Nazlı Ilıcak ve Rauf Tamer gibi FKÖ’ye mesafeli duran fakat İsrail’i eylemlerinden dolayı eleştiren yazarların katliamla ilgili yazı yazmamış olmaları dikkat çekicidir. Bunun nedeni olarak FKÖ ve diğer Filistinli örgütlerin sosyalist bir yapıya sahip olmaları ve bu örgütlerin ASALA ile işbirliği yaptığına dair iddiaların yaygınlaşması olabilir. Diğer yandan Tercüman yazarı Ahmet Kabaklı hem Batılı ülkeleri hem de İsrail’i eleştiren çok sert bir yazı yazmıştır³⁰⁸:

“Bu katliamın asıl suçluları şüphesiz, önce Yahudileri Araplara saldırtarak denge kurmaya kalkışan Amerika ve bazı Batılı ülkelerdir. Daha sonra aynı Amerika ve Batılılar, İslam silahşorlarını Beyrut’tan çıkarmış... Üstelik ‘Barış gücü’nü de azaltarak, biçare Müslümanları Begin, Şaron ve Haddad’ın namussuzluklarına terk etmişlerdir. Bu korkunç katliamın telafisi mümkün değil, ancak İsrail yöneticileri ile onları teşvik edenler yarın bir harp divanında hesap vermeğe çağırırlarsa insanların yüreği bir parça soğuyabilir.”

³⁰⁷ Uğur Mumcu, “İnsanlık Suçu”, **Cumhuriyet**, 21 Eylül 1982.

³⁰⁸ Ahmet Kabaklı, “Kıyamete Kadar Lanet”, **Tercüman**, 21 Eylül 1982.

4.3. FKÖ'nün Yunanistan ve Güney Kıbrıs İlişkileri

Yunanistan, Filistinli örgütlerle yetmişli yıllardan itibaren yakın ilişki kurmuştur. Bu örgütlerin arasında Kara Eylül, Abu Nidal Grubu, 15 Mayıs Örgütü ve FKÖ yer almaktadır³⁰⁹. Yunanistan'ın Filistinli örgütlere yakınlığını anlamak için bu ülkenin yetmişli yılların ortalarından itibaren Arap dünyasına açılma politikasına bakmakta fayda vardır. Bu yıllarda petrol fiyatlarındaki dramatik artış Yunanistan'ı Arap dünyasına yakınlaştırmıştır.³¹⁰ Bununla birlikte 1981'de iktidara gelen Andreas Papandreu'nun üçüncü dünya ülkelerine liderlik etme isteği bu yakınlaşmayı arttıran etkenlerin arasındadır. Bu yakınlaşma çerçevesinde Yunanistan FKÖ'ye 1981'de diplomatik statü tanımış ve diğer AT ülkelerine göre daha fazla İsrail karşıtı tutum sergilemiştir³¹¹. Bu çerçeveden bakıldığında Türkiye ile Yunanistan'ın Filistin politikası arasında oldukça büyük benzerlikler vardır. Öyle ki, Yunanistan, Kıbrıs ve Ege sorunlarında Arap ülkelerinin desteğini almak için uğraşmış; Arap sermayesinin Yunanistan'a girmesi için çaba göstermiştir³¹².

FKÖ ise Yunanistan'ın bu yakınlaşma çabasını karşılıksız bırakmamıştır. FKÖ'nün Yunanistan'a olumlu karşılık vermesinin altında örgütün bazı üst düzey görevlilerinin Ortodoks olmaları ve Yunanistan'da eğitim görmeleridir³¹³. Ayrıca FKÖ'nün Kıbrıs sorunuyla Filistin sorununu benzer kabul ettiği için Yunanistan ve Güney Kıbrıs'a yakınlaştığı düşünülebilir. Nitekim FKÖ yetmişli yıllarda Kıbrıs konusunda Rumlara destek vermiştir. Bu durum ise FKÖ'nün Türkiye'de temsilcilik açmasını geciktiren nedenlerin başında gelmektedir³¹⁴. FKÖ'nün Yunanistan ve Güney Kıbrıs'a yakınlaşmasının bir diğer nedeni de Türkiye'den Kudüs konusunda beklediğini tam olarak bulamaması ve üçüncü dünyaya liderlik etmeye çalışan bir Avrupa ülkesi olan Yunanistan'ı işbirliği konusunda daha cazip bulması olabilir³¹⁵. Bu yakınlaşmanın en somut göstergesi FKÖ lideri Yaser Arafat'ın 14 Aralık 1981'de Atina'yı ziyaret etmesi olmuştur. Bu ziyaretin, Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilerin Kıbrıs sorunu nedeniyle gergin olduğu bir döneme rastlaması önemli bir

³⁰⁹ Spinos Ch. Kaminaris, "Greece and the Middle East", **Middle East Review of International Affairs**, s. 2, 1999, <http://meia.idc.ac.il/journal/1999/issue2/jv3n2a4.htm> [12.10.2008].

³¹⁰ Kaminaris, **age**.

³¹¹ **age**.

³¹² **age**.

³¹³ Yavuz, **age**, 247.

³¹⁴ Yavuz, **age**, 246.

³¹⁵ Başta Abu Firaz olmak üzere FKÖ yetkilileri İsrail'in Kudüs'ü başkent ilan etmesinden sonra Türkiye'nin İsrail'le diplomatik ilişkilerini tamamen kesmesini istemişlerdir. Ancak Türkiye bu isteğe olumlu karşılık vermemiştir. Bnz: **2.3. İsrail'in Kudüs'ü Başkent İlan Etmesi** bölümü

ayrındır³¹⁶. Arafat, ziyaretinden önce, Yunanistan devlet televizyonuna açıklamada, Türkiye'nin kendisinden istemesi halinde “*Kıbrıs konusunda arabuluculuk*” yapabileceğini ifade etmiş, kendisine bu konu ile ilgili Türkiye'den herhangi bir talep gelmediğini de sözlerine eklemiştir³¹⁷.

Arafat'ın bu çağrısına Türkiye'den herhangi bir cevap gelmemiştir. Milliyet'te yer alan habere göre, Arafat'ın resmi ziyareti sırasında Arafat ile Yunanistan Başbakanı Andreas Papandreu, “*Yunan-Arap ilişkilerini ve bu alanda yapılabilecek daha geniş işbirliği çalışmalarını, Kıbrıs sorununu ve Ortadoğu'daki gelişmeleri gözden geçirmişlerdi*”³¹⁸. Papandreu ile Arafat'ın görüşmesinin ardından yayınlanan ortak bildiride “*Yunanistan'ın FKÖ'yü Filistin halkının yasal temsilcisi olarak gördüğünü ve Atina'daki FKÖ Temsilciliğine bundan böyle diplomatik statü tanıdığı*” açıklanmıştır³¹⁹.

Haziran 1982'de İsrail'in Lübnan'ı işgal etmesinin ardından ise Beyrut'tan ayrılan Filistinli gerillaların Güney Kıbrıs'a gitmeleri Türkiye'yi oldukça rahatsız etmiştir. Güney Kıbrıs'a giden Filistinlilerin silahlarını bu ülkede bırakması karşısında Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Nazmi Akman, “*Olayın çok yakından izlendiğini, ada Türklerinin aleyhine olabilecek bir değişikliğe Türkiye'nin sessiz kalmayacağını*” belirtmiştir³²⁰. Diğer yandan FKÖ lideri Arafat'ın Beyrut'tan Yunan bandıralı bir gemiyle Yunanistan'a gitmesi ve burada Başbakan Papandreu tarafından samimi bir şekilde karşılanması Yunanistan ile FKÖ arasındaki yakın ilişkinin göstergesi olarak kabul edilebilir. Arafat, Yunanistan'a gelmesinin ardından, “*İlk durak olarak Atina'ya gelmekten onur duy[duğunu]*” ifade etmiştir³²¹. Arafat'ın Yunanistan'da Kıbrıs konusunda yaptığı açıklama ise Türkiye'nin kabul edemeyeceği ifadeler içermektedir: “*...Bildiğiniz gibi Kıbrıs halkını tamamen yürekte destekliyoruz. Kıbrıslı arkadaşlarımıza mücadelelerinde yardımcı olacak her türlü deneyimlerimizi*

³¹⁶ Nur Batur, “Papandreu Gerginliği Arttırıyor”, **Tercüman**, 17 Kasım 1981. Arafat'ın Yunanistan'a resmi ziyarette bulunduğu gün Yunan hükümeti Selanik'te Türk hükümeti aleyhine gösteri yapılmasına izin vermiştir. Tercüman'ın haberine göre gösteriyi yapanlar Türkiye'den Yunanistan'a kaçmış olan siyasi mültecilerdir. “Yunan Hükümeti, Türkiye Aleyhine Gösteri Yapılmasına İzin Verdi”, **Tercüman**, 14 Aralık 1981.

³¹⁷ Özgen Acar, “Arafat: İstenirse Kıbrıs Konusunda Arabuluculuk Yaparım”, **Milliyet**, 14 Aralık 1981.

³¹⁸ Özgen Acar, “FKÖ Lideri Arafat Atina'da Papandreu ile Görüşmelere Başladı”, **Milliyet**, 15 Aralık 1981.

³¹⁹ “Yunanistan, FKÖ'ye Statü Tanıdı”, **Milliyet**, 17 Aralık 1981.

³²⁰ “Akman: Filistinlilerin Silahlarını Kıbrıs'a Bırakmaları Tehlikeli Bir Gelişmedir”, **Milliyet**, 25 Ağustos 1982.

³²¹ Özgen Acar, “Arafat: Beyrut Halkını Soykırımdan Kurtarmak Yenilgiyse, Evet Yenildim”, **Milliyet**, 2 Eylül 1982.

vermeye hazırız.”³²² Papandreu ise Arafat’ı karşılamasının ardından yaptığı açıklamada FKÖ’den Kıbrıs konusunda destek beklediklerini ifade etmiştir³²³:

“Kıbrıs Cumhuriyeti’nin bağımsızlığı ve yabancı askerden arınması için yaptığımız mücadele gibi Filistin halkına da aynı oranda destek olacağız. Şunu da eklemek zorundayız ki, eğer halklar başka halkların bağımsızlığı için destekçi olmazsa, o zaman kendi bağımsızlıklarını aşağılamış olurlar. Onun için bu mücadele ortaklaşa bir mücadeledir. Bu mücadele için elimizden gelen desteği vereceğiz. Ortadoğu sorunun sonu gelmektedir. Yeni bir diplomatik aşamaya gelinmiştir. Filistinlilerin artık kendi vatanlarına kavuşma zamanı gelmiştir.”

Türkiye’nin Eylül 1982’deki Sabra ve Şatila katliamlarına yoğun olmayan bir tepki göstermesinde FKÖ’nün Yunanistan ve Kıbrıs ile ilgili tutumunun payı olduğu öne sürülebilir. FKÖ ise Yunanistan ile kurduğu yakın ilişkiye rağmen Türkiye’den destek talep etmeye devam etmiştir. Daha önceki bölümde de değinildiği gibi Arafat, Aralık 1982’de Cumhuriyet gazetesine yaptığı açıklamada, Türkiye’nin Ortadoğu’da büyük bir güç olduğunu, Türkiye ve Filistin halkları arasında derin tarihsel bir bağ bulunduğunu belirtmiş; Türkiye’nin Filistin meselesinde daha aktif bir rol alması ve İsrail’le ilişkilerini kesmesi çağrısında bulunmuştur³²⁴. Ayrıca Ocak 1983’te Türkiye’yi ziyaret eden FKÖ Siyasi Büro Şefi Faruk Kaddumi, FKÖ’nün Türkiye ile Yunanistan arasında dengeli bir politika yürütmeyi amaçladığını, FKÖ’nün Yunanistan’la olan yakınlığının Türkiye’nin aleyhine bir durum olarak algılanmaması gerektiğini ifade etmiş; Yaser Arafat’ın çağrısını yineleyerek Türkiye’nin İsrail ile diplomatik ilişkilerini kesmesini istemiştir³²⁵. Fakat bu çağrıya Türkiye’den olumlu yanıt gelmemiş; seksenli yılların ikinci yarısının başında ikili ilişkilerde bir takım gelişmeler göze çarpsa da sorunlar devam etmiştir.

4.4. Tunus Gerilimi ve Türkiye

FKÖ’nün Beyrut’tan çıkarak Tunus’a yerleşmesinin ardından da İsrail-FKÖ gerilimi sona ermemiştir. Nitekim 1 Ekim 1985 tarihinde İsrail savaş uçakları Tunus’taki FKÖ karargâhını bombalamış; bombardımanda 60 kişi yaşamını kaybetmiş 50 kişi de yaralanmıştır. İsrail Tunus’taki FKÖ kampını bombalamasına gerekçe olarak

³²² “Ayn Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1982/eylul1982.htm> [15.10.2008].

³²³ Özgen Acar, “Arafat: Beyrut Halkını Soykırımdan Kurtarmak Yenilgiyse, Evet Yenildim”, **Milliyet**, 2 Eylül 1982.

³²⁴ Cengiz Çandar, “Arafat: Türkiye Bölgede Büyük Bir Rol Oynayabilir”, **Cumhuriyet**, 27 Aralık 1982.

³²⁵ Sedat Ergin, “FKÖ, Türkiye ile Yunanistan Arasında Dengeli Politika İzlemek İstiyor”, **Cumhuriyet**, 6 Ocak 1983; “Kaddumi: Türkiye’den Destek Bekliyoruz”, **Cumhuriyet**, 4 Ocak 1983.

“Kıbrıs’ın Larnaka limanında üç İsrail vatandaşının öldürülmesini” göstermiştir. Tunus, İsrail uçaklarının FKÖ kamplarını bombalamasının ardından BM Güvenlik Konseyini olağanüstü toplantıya çağırmıştır³²⁶.

Olay, daha önceki İsrail saldırılarında olduğu gibi tepkiyle karşılanmıştır. AET Dışişleri Bakanları bir açıklama yaparak İsrail’i kınamışlar ve Filistin-Ürdün ortak heyetiyle görüşme kararı almışlardır.³²⁷ İsrail’in saldırısı Libya, Ürdün, Mısır, Suudi Arabistan, İngiltere, Federal Almanya, İtalya, İspanya, Yunanistan, Portekiz, Çin Sovyetler Birliği ve Japonya tarafından kınanmıştır. İsrail basını saldırıyı endişeyle karşılamış; Ortadoğu’daki barış girimlerinin bu saldırıyla beraber baltalanabileceğine dair yorumlar İsrail gazetelerinde yer almıştır³²⁸. ABD Başkanı Ronald Reagan ise teröre karşı meşru müdafaa olarak değerlendirmiş³²⁹ ve FKÖ ve Tunus’un tepkisini çekmiştir. Tunus Devlet Başkanı Habib Burgiba, ABD’nin resmi makamlarının yaptığı açıklamaya karşılık olarak ABD’ye protesto notası vermiştir. FKÖ lideri Yaser Arafat ise ABD’nin bu saldırıdan haberdar olduğunu ve İsrail’e yardım ettiğini ileri sürmüştür³³⁰. Diğer taraftan ABD Dışişleri Bakanı George Schultz’un İsrail’in saldırısını kınadığını açıklaması, ABD yönetimin konu ile ilgili olarak fikir ayrılığı yaşadığına dair yorumların yapılmasına neden olmuştur.³³¹

Lübnan Savaşı sırasında ortaya çıkan ABD-İsrail gerginliğinin Tunus saldırısının ardından yaşanmaması dikkat çekicidir. Bu dönemde, FKÖ’nün silahlı mücadele yerine diplomasiye daha fazla önem verdiği anlaşılmakta ve İsrail eylemlerinin ardından dünya hükümetleri ve kamuoyu tarafından daha fazla desteklendiği görülmektedir. Bu durum Türkiye’nin de FKÖ politikasını etkileyecek ve Türkiye-FKÖ ilişkilerinde iyileşme belirtileri göze çarpacaktır. Özellikle Türkiye’nin İsrail’e yönelik sert açıklamaları FKÖ yetkilileri tarafından memnuniyetle karşılanacaktır³³².

4.4.1. Türkiye’nin Tutumu

1985 yılına gelindiğinde Ortadoğu’nun Türk dış politikasının ağırlık noktası olmaya devam ettiği gözlemlenmektedir. Türkiye’nin Arap ülkelerine yönelik ihracat

³²⁶ “İsrail Arafat’ı Yuvasında Bastı”, **Milliyet**, 2 Ekim 1985.

³²⁷ “Ayn Tarihi,” <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/AynTarihi/1985/ekim1985.htm> [20.11.2008].

³²⁸ “İsrail’e Tepki Büyük”, **Cumhuriyet**, 3 Ekim 1985.

³²⁹ “En Büyük Terörist İsrail”, **Milliyet**, 2 Ekim 1985.

³³⁰ “Ayn Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/AynTarihi/1985/ekim1985.htm> [20.11.2008].

³³¹ “İsrail’e Tepki Büyük”, **Cumhuriyet**, 3 Ekim 1985.

³³² Özcan, **Türkiye-İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi**, 45–46.

rakamlarındaki önemli artış bu açıdan anlamlıdır³³³. Bu dönemde dikkat edilmesi gereken diğer konular ise KKTC'nin (Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti) ilanının ve Bulgaristan'da yaşayan Türklere yönelik baskı politikasının ortaya çıkmasının ardından, Türkiye'nin Arap devletlerinin desteğine daha fazla ihtiyaç duymasıdır. Diğer yandan 1983 yılında yapılan genel seçimlerin sonucunda Başbakan olan Turgut Özal'ın pragmatik kişiliği de Arap ülkeleri ile olan ilişkilere olumlu yansımıştır. Özal'ın bu yönetim anlayışı FKÖ ile ilişkileri de olumlu etkilemiş; buna karşılık İsrail ile diplomatik ilişkilerde de yükselme eğilimi ortaya çıkmıştır. Bu dönemde Türkiye'nin Filistin yanlısı açıklamalarını yine Arap ülkelerinden beklenen destek çerçevesinde değerlendirmek doğru olacaktır. Ayrıca FKÖ'nün ASALA ile ilişkisini sona erdirmesi, Türkiye'nin FKÖ'ye tekrar yakınlaşmasında etkili olmuştur³³⁴. Nitekim İsrail'in Tunus'taki FKÖ karargâhına yönelik hava saldırısı Türkiye tarafından sert bir şekilde kınanmıştır.

İsrail'in Tunus'a yönelik hava saldırısından hemen önce dönemin Dışişleri Bakanı Vahit Halefoğlu ile İsrail Dışişleri Bakanı İzhak Şamir New York'taki BM Genel Kurul toplantısı sırasında bir görüşme yapacaklarını açıklamışlardır³³⁵. Ancak İsrail'in Tunus'a saldırmasının ardından Vahit Halefoğlu, görüşmeyi tek taraflı olarak iptal ettiğini açıklamış³³⁶ ve sert bir şekilde İsrail'in saldırısını eleştirmiştir³³⁷:

“İsrail bu suretle Tunus'un egemenliğini ihlal ederek, Birleşmiş Milletler Yasa Hükümlerini ve uluslar arası hukuku çiğnemekle kuvvet kullanmak siyasetinde ısrarını bir kere daha göstermiştir. Bu tutum, bütün dünyanın özlemini çektiği Ortadoğu'da barışı sağlamaya yönelik çabalara tam bir çelişki teşkil ettiği ortadadır.”

Vahit Halefoğlu BM Güvenlik Konseyinde de İsrail'i eleştiren bir konuşma yapmış; İsrail'in gerçekleştirdiği eylemin Türk hükümeti tarafından hoşgörülle karşılanamayacağını ifade etmiştir. Halefoğlu'nun yaptığı açıklamanın devamında “*Bu eyleme sempati duyanlar Ortadoğu'da barışı engelliyorlar*” ifadesini kullanması, kendisinin ABD'yi eleştirdiğine dair yorumlar yapılmasına neden

³³³ 1984–1985 yılları arasında Arap ülkelerine yönelik ihracatta 1 milyar dolarlık bir artış meydana gelmiştir. Yavuz, **age**, 244.

³³⁴ Hoffman, **age**, 17.

³³⁵ Özcan, **Türkiye-İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi**, 45–46.

³³⁶ “İsrail'e Randevu Tokadı”, **Milliyet**, 3 Ekim 1985.

³³⁷ “Ayın Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/AyinTarihi/1985/ekim1985.htm> [20.11.2008].

olmuştur³³⁸. Nitekim BM Güvenlik Konseyi'nde Türkiye, Tunus, Mısır, Kuveyt ve Hindistan, ortak bir açıklama yaparak ABD ve İsrail'in resmi görüşlerini kınamışlar ve Güvenlik Konseyi'ni İsrail'e karşı yaptırım uygulamaya çağırmışlardır. Saldırıdan bir gün sonra ise Dışişleri Bakanlığı resmi bir açıklama yaparak İsrail'in son eylemini uluslararası hukukun bir ihlali olarak niteleyerek kınamıştır. Halefoğlu'nun açıklaması son yıllarda Türkiye Dışişlerinin Yaptığı en ağır İsrail karşıtı çıkış olarak nitelendirilmiştir:

“Ortadoğu'daki komşularının egemenliğini sürekli ve ısrarlı bir şekilde ihlal eden İsrail'in şimdi de Akdeniz'in öteki yarısında, Kuzey Afrika'da benzer eylemlere girişmesi, gerçekten hayret verici olduğu kadar huzur bozucudur... İsrail büyük bir çelişki içindedir. Bir taraftan FKÖ'yü Filistin halkının temsilcisi olarak tanımayı reddetmekte, diğer taraftan da herhangi bir Filistinlinin suç işlemesi karşılığında FKÖ'yü sorumlu tutmaktadır.”³³⁹

BM'deki görüşmelerde İsrail Dışişleri Bakanı İzhak Şamir'in konuşması sırasında ise Halefoğlu salonu terk etmiştir.³⁴⁰ Halefoğlu'nun açıklamalarından Türkiye'nin Ortadoğu'daki istikrarsızlıktan rahatsız olduğu ve İsrail'in kendisinden binlerce kilometre uzakta olan bir ülkeyi bombalamasının Türkiye için de bir tehdit oluşturabileceğine dair endişelerin yaygınlaştığı sonucuna varılabilir.

Dışişleri Bakanlığı Enformasyon Dairesinin yaptığı açıklamada ise FKÖ'ye yönelik destek içeren ifadeleri göze çarpmaktadır³⁴¹:

“Dost Tunus'a yapılan bu saldırının Tunuslu ve Filistinli kardeşlerimiz arasında büyük can kaybına yol açması, İsrail'in kuvvet kullanma siyasetinde ısrar ettiğini bir kere daha göstermiştir... Türkiye hiçbir şekilde tecviz edilemeyecek bu son saldırıyı, şiddetle kınamakta ve bölgede uzun zamandır özlemi duyulan adil ve sürekli barışın kurulması için sarf edilen çabaları devamlı olarak akamete uğratan İsrail'in bu tür davranışlarına artık son vermesi gerektiğine inanmaktadır.”

2 Ekim'de Cumhurbaşkanı Kenan Evren, İsrail'in Tunus'taki FKÖ karargâhını bombalamasını kınamış; saldırının sadece FKÖ'yü hedef almadığını aynı zamanda

³³⁸ “İsrail'e Tepki Büyük”, **Cumhuriyet**, 3 Ekim 1985. Bu dönemde Türkiye ile ABD arasında Savunma İşbirliği Anlaşması çerçevesinde sıkıntılar ortaya çıkmıştır. Turgut Özal Cumhuriyet'in söyleşisinde Türkiye ile ilgili olarak ABD Kongresinde tartışılan konuların Türkiye'yi rencide ettiğini belirtmiş ve Türk kamuoyunun bundan üzüntü duyduğunu ifade etmiştir. Yalçın Doğan, “Özal: ABD ile Problem Var”, **Cumhuriyet**, 1 Ekim 1985. Türkiye'nin ABD'ye İsrail'in Tunus'a saldırması konusunda da tepki göstermesini bu çerçevede değerlendirmek mümkün olabilir.

³³⁹ “Ayn Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/AynTarihi/1985/ekim1985.htm> [20.11.2008]; “İsrail'e Tepki Büyük”, **Cumhuriyet**, 3 Ekim 1985

³⁴⁰ “İsrail'e Tepki Büyük”, **Cumhuriyet**, 3 Ekim 1985; “Büyük Protesto”, **Tercüman**, 4 Ekim 1985.

³⁴¹ “Ankara'da İnfial”, **Hürriyet**, 3 Ekim 1985.

“*Dost ve kardeş Tunus’un egemenliğinin de ihlal edil[diğini]*” belirtmiştir³⁴². Başbakan Turgut Özal ise “*Herkesin bir başka memleketi istediği gibi bombalamakta serbest olamayacağını*” söylemiş³⁴³; ABD gezisi sırasında kendisiyle görüşmek isteyen İsrail Başbakanı Şimon Peres’in bu talebini geri çevireceğini açıklamıştır³⁴⁴. Yapılan bu açıklamalar FKÖ çevrelerinde memnuniyet yaratmıştır³⁴⁵. Cumhuriyet’ten Sedat Ergin’in FKÖ Siyasi Büro Şefi Faruk Kaddumi ile yaptığı söyleşide, Kaddumi’nin ifadelerinden Türkiye’nin İsrail ile ilişkilerini düzeltmeye çalışmasından FKÖ’nün rahatsızlık duyduğu anlaşılmaktadır. Kaddumi, Tunus saldırısının ardından ise Türkiye’nin İsrail’i sert bir dille kınamasından ve Halefoğlu’nun Şamir ile görüşmesini iptal etmesinden son derece memnun olduğunu belirtmiştir³⁴⁶:

“[Halefoğlu-Şamir] görüşme[si] olsaydı bizim açımızdan düş kırıklığı olurdu. Çünkü Türkiye’nin çok zayıf düzeyde de olsa İsrail ile ilişkileri vardı. Oysa İslam Konferansı üyesi olarak İsrail ile ilişkisini koruyan tek ülke Türkiye. Bizim Türkiye’den beklediğimiz, ABD’ye baskı yaparak Ortadoğu sorunun çözümüne yardımcı olmasıdır. Bunun yolu da İsrail ile ilişkileri güçlendirmekten geçmez.”

FKÖ Lideri Yaser Arafat da Türkiye’nin destek mesajlarına karşılık vermiştir. Arafat, Türkiye’nin İslam dünyasının bir parçası olduğunu ve İslam dünyasının her zamankinden çok birliğe ihtiyaç duyduğunu belirtmiştir³⁴⁷. Bununla birlikte, Arap ülkelerinin Türkiye’nin İsrail’le ilişkilerini geliştirmeye yönelik attığı adımlardan rahatsız olduğu ve bu son açıklamaların ardından Arap ülkelerinin memnuniyetsizliğinin giderildiğine dair haberler gazetelerde yer almıştır. Ancak Türkiye’nin İsrail’in Tunus’a saldırmasının ardından yaptığı açıklamalarda Halefoğlu-Şamir görüşmesinin ertelenmesine yönelik ifadelerin yer almaması, Türkiye’nin ABD’nin tavsiyeleri doğrultusunda İsrail’le ilişkilerini yumuşatmaya devam ettiğine dair yorumların yapılmasına neden olmuştur³⁴⁸.

Lübnan savaşıyla kıyaslandığında yapılan açıklamaların sertliği göze çarpmaktadır. Bununla birlikte gerek Dışişleri Bakanı Halefoğlu’nun İzhak Şamir’le olan

³⁴² “Ayn Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/AyinTarihi/1985/ekim1985.htm> [20.11.2008].

³⁴³ “Barış Katledildi”, **Milliyet**, 3 Ekim 1985.

³⁴⁴ “Ayn Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/AyinTarihi/1985/ekim1985.htm> [20.11.2008].

³⁴⁵ Özcan, **Türkiye-İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi**, 45–46.

³⁴⁶ Sedat Ergin, “Kaddumi: Halefoğlu-Şamir Randevusu Beni Şoke Etti”, **Cumhuriyet**, 4 Ekim 1985.

³⁴⁷ “Arafat: ‘İslam Dünyası Tehlikede’”, **Milliyet**, 8 Ekim 1985.

³⁴⁸ “Ankara’da İnfial”, **Hürriyet**, 3 Ekim 1985.

görüşmesini iptal etmesi, gerekse Başbakan Özal'ın Şimon Peres'in görüşme talebini geri çevirmesi³⁴⁹ FKÖ ile ilişkilerin geliştirilmek istenmesi şeklinde yorumlanabilir. Nitekim bu yakınlaşma sürecinin sonunda Yaser Arafat, 1986 yılında Türkiye'yi ikinci sefer ziyaret etmiş; Cumhurbaşkanı Kenan Evren ile bir görüşme yapmıştır. Bu ziyaretin sonunda yapılan açıklamada *“Türkiye'nin Filistin halkının self determinasyon hakkına dayanarak bağımsız bir devlet kurmasını destekleyeceği”* ifade edilmiştir³⁵⁰.

4.4.2. Kamuoyunun Tepkisi

İsrail'in Tunus'ta bulunan FKÖ kampına hava saldırısı düzenlemesinin ardından İsrail karşıtı ifadeler gazetelerin manşetlerine taşınmıştır. Milliyet gazetesi “En Büyük Terörist İsrail” başlığını kullanırken³⁵¹, Hürriyet'teki bazı yorumlarda İsrail'in gelecekte Türkiye için bir tehdit oluşturabileceğine dair düşünceler ileri sürülmüştür³⁵². Sol eğilimli Cumhuriyet gazetesi de İsrail'in bu eylemiyle ABD dışında tüm dünyayı karşısına aldığına dikkat çekmiştir³⁵³. Sağ eğilimli basın kuruluşu Tercüman ise İsrail'in Tunus'a saldırması karşısında Türkiye'nin gösterdiği sert tepkiyi manşet yapmıştır³⁵⁴.

Milliyet yazarı Örsan Öymen, İsrail'in saldırısı ile ilgili yaptığı yorumda İsrail'i “korsan devlet” olarak nitelemiş; Türkiye'nin İsrail'le diplomatik ilişkilerini geliştirmeye çalışmasını eleştirmiştir³⁵⁵:

“Şimdi bütün dünya tepki gösteriyor. Tabii Amerika hariç. Tepki gösteriyor da ne oluyor? Bu kaçınıcı korsanlık bu kaçınıcı tepki? Huylu huyundan vaz mı geçiyor? Yooo. Bize gelince: ‘Filistinli kardeşlerimizin yanında olduğumuzu’ bir kez daha tekrarladık. Başbakanımızın deyimi ile ‘Olacak iş değil, üzüntü vericiden daha kuvvetli bir olay’ dedik. Halefoğlu, New York'ta İsrail Dışişleri Bakanı'nın görüşme isteğini geri çevirdi. Bütün bunlar iyi, güzel de, şu sıralarda Amerika'da Özal ile İsrail Başbakanı Peres arasında gene Washington'un baskısı ile bir diyalog planlanıyor. Diplomatik ilişkilerimizin düzeyini yükseltmeye yönelik bir diyalog. Ekim'in son haftası için düşünülen bu buluşmaya karşı Turgut Özal ne yapacak?”

Hürriyet yazarı Oktay Ekşi ise İsrail'in yakın bir gelecekte Türkiye için de bir tehlike olabileceğini öne sürmüştür³⁵⁶:

³⁴⁹ “İsrail'e Randevu Tokadı”, **Milliyet**, 3 Ekim 1985.

³⁵⁰ Fırat, Kürükçüoğlu, “Arap Devletleriyle İlişkiler”, 129; Yavuz, **age**, 246.

³⁵¹ “En Büyük Terörist İsrail”, **Milliyet**, 2 Ekim 1985.

³⁵² Oktay Ekşi, “Tunus Olayı ve İki Nokta”, **Hürriyet**, 5 Ekim 1985.

³⁵³ “İsrail'e Tepki Büyük”, **Cumhuriyet**, 3 Ekim 1985.

³⁵⁴ “En Sert Tepki Türkiye'den”, **Tercüman**, 3 Ekim 1985.

³⁵⁵ Örsan Öymen, “Korsan Devlet”, **Milliyet**, 5 Ekim 1985.

“Bu olay göstermektedir ki, Türkiye de bir bakıma İsrail’in tehdidi altındadır. Nitekim yarın öbür gün İsrail’in “misilleme” yapacağı bir eylem, eğer Türkiye’nin resmi veya gayri resmi bir desteği yokken, ama Türkiye’de cereyan edecek olsa, İsrail Tunus’a saldırmasıyla ilgili ilgili gerekçeye sığınıp Türkiye’ye de –elbet gözü tutarsa- saldırabilir.”

Cumhuriyet yazarı Uğur Mumcu ise saldırının sorumlusunun İsrail ile birlikte ABD olduğunu savunmuştur³⁵⁷:

“İsrail, ABD yeşil ışık yakmadıkça ve Akdeniz’de kol gezen 6. Filo destek olmadıkça, Tel Aviv’den kalkıp Tunus’u bombalayamaz. Uçaklar, Tel Aviv’den kalktıkları anda 6. Filo radarları saldırıyı öğrenirler. Saldırının Reagan tarafından da savunulması, ABD’nin olaydan haberi olduğunu göstermektedir. Ortadoğu’da sinek uçaşa Pentagon’un haberi olur. ABD; İsrail savaş uçaklarını, havaalanından kalktıkları anda yörüngelerini, hedeflerini, nereden ve nasıl yakıt alacaklarını, hangi görevi yaptıktan sonra üslerine geri döneceklerini anında bilir. Bu saldırı, Açıkça ABD tarafından desteklenen İsrail terörüdür.”

Tercüman’dan Fahir Armaoğlu İsrail’in Tunus’u bombalamasının Ortadoğu barışına yönelik umutları azalttığının altını çizmiştir³⁵⁸:

“...Bunun dışında, İsrail’in Tunus saldırısı, Şubat ayından beri ortaya çıkan ‘doğrudan görüşme’ çabalarına ve bu husustaki ümit belirtilerine ağır bir darbe olmuştur. Eğer İsrail gelişmekte olan barış çabalarına ve belirmekte olan ümit ışıklarından rahatsız olmuş ve bu çabaları ve ümitleri baltalamak istemişse, Tunus saldırısı ile doğrusu amacını gerçekleştirmişti. Fakat ne var ki, şimdi meydan Suriye ve Libya gibi İsrail’e karşı sertlik politikası taraftarlarının olacaktır. Herhangi bir ‘ılımlı’ davranışa, bundan sonra mantık ve destek bulmak zorlaşacaktır. Hatta ve hatta Arafat’ın Suriye’ye dönmesi veya yanındakilerin Abu Musa’ya kaymasını frenlemek, gerçekleşmesi zor bir imkân olacaktır.”

4.5. Türkiye’deki Şiddet Eylemleri ve Karşılıklı Güvensizlik

FKÖ ile ilişkilerde gözlenen gelişmeye rağmen Türkiye’nin bu konuda ihtiyatlı davranmaya devam ettiği görülmektedir. Türkiye’nin bu yaklaşımının altında yatan nedenlerin arasında Filistin kökenli bazı eylemcilerin Türkiye’de terör faaliyetlerinde bulunmasıdır. Bu terör faaliyetlerine örnek olarak Ürdün Büyükelçiliği Başkatibi Ziat J. Sati’nin öldürülmesi, Nisan 1986’da Ankara’da Amerikan Subay Kulübü’nün bombalanması ve Eylül 1986’da İstanbul’daki Neva Şalom Sinagogu’nun bombalanması gösterilebilir³⁵⁹. Bu terör eylemlerinin bir kısmının Suriye destekli

³⁵⁶ Oktay Ekşi, “İki Nokta”, **Hürriyet**, 5 Ekim 1985.

³⁵⁷ Uğur Mumcu, “Gücü Gücü Yetene”, **Cumhuriyet**, 4 Ekim 1985.

³⁵⁸ Fahir Armaoğlu, “Güle Güle Barış”, **Tercüman**, 3 Ekim 1985.

³⁵⁹ Özcan, **Türkiye-İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi**, 42–44.

Ebu Nidal örgütüne bağlı militanlarca gerçekleştirildiği ortaya çıksa da³⁶⁰ ve dolayısıyla FKÖ tarafından onaylanmamış olsa da³⁶¹ Türkiye'nin FKÖ'ye olan güvensizliğinin artmasına neden olmuştur. Özellikle Ziat J. Sati cinayetinin ardından gözaltına alınanların arasında FKÖ'nün Türkiye temsilcisi Abu Firaz'ın yeğeni Eşref El Farah'ın da bulunması bu sıkıntıların en temel etkenlerinden birisidir. Eylemcilerin Suriye bağlantısı ise Türkiye-Suriye ilişkilerinin gerilmesine neden olmuş; Türkiye ve İsrail bu dönemde diplomatik ilişkilerini yeniden geliştirmek için karşılıklı adımlar atmaya başlamışlardır³⁶².

İkili ilişkilerdeki bu olumsuzluklara ilave olarak, FKÖ'nün Bulgaristan'da yaşayan Türklere yapılan baskı ile ilgili olarak İKÖ'nün Bulgaristan aleyhine aldığı kararı engellemek istemesi³⁶³, Yunanistan ve Güney Kıbrıs'la devam ettirdiği ilişkiler de Türkiye'nin FKÖ'ye ihtiyatla yaklaşmasının ve İsrail ile ilişkilerini geliştirmeye çalışmasının arasında sayılabilir³⁶⁴. Sonuç olarak 1985–1987 yılları arasında ikili ilişkilerde yaşanan bazı olumlu gelişmeler Türkiye ile FKÖ arasındaki güven bunalımını ortadan kaldırmamıştır. Ancak Haziran 1987'de başlayan 'İntifada' hareketi, Türkiye-FKÖ ilişkilerinin uzun bir aradan sonra yeniden iyileşmesine neden olacaktır.

³⁶⁰ <http://www.ntvmsnbc.com/news/170406.asp> [17.12.2008].

³⁶¹ Yaser Arafat Sinagog saldırısı ardından bir kınama mesajı yayınlamıştır.

“Ayın Tarihi”, http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/Ayin_Tarihi/1986/eylul1986.htm [10.12.2008].

³⁶² Özcan, **Türkiye-İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi**, 42–44.

³⁶³ Yavuz, **age**, 246.

³⁶⁴ Özcan, **Türkiye-İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi**, 43.

5. 1987–1989: YENİDEN YAKINLAŞMA

Lübnan Savaşının ardından Türkiye-FKÖ ilişkilerinde yaşanan ‘soğukluk’ ve ‘karşılıklı güvensizlik’, Aralık 1987’de Filistin topraklarında başlayan İntifada³⁶⁵ hareketiyle birlikte sona ermiş; Türkiye ile FKÖ arasındaki yakınlaşma dönemi başlamıştır. Bu yakınlaşmayı belirleyen altı ayrı faktörden bahsedebiliriz. Birincisi, bu dönemde FKÖ’nün silahlı eylemlerden uzak durması ve diplomasiye ağırlık vermesidir. Özellikle FKÖ’nün İsrail’i tanıyabileceğini açıklamasıyla İsrail’le de ilişkilerini geliştiren Türkiye’nin FKÖ ile ilişkiler konusunda olumlu adımlar atmasına yardımcı olmuştur. İkinci olarak, 1983 yılında Başbakan olan Turgut Özal’ın FKÖ’yü Ortadoğu’nun önemli bir unsuru olarak kabul etmesi, yakınlaşmayı etkileyen faktörler arasındadır. Üçüncü faktör ise, 1983 yılında ilan edilen Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin tanınması yönünde İslam Konferansı Örgütü üyelerinden beklenen destektir. İKÖ toplantılarına katılan FKÖ ile bu çerçevede yakın ilişki kurulmaya çalışılmıştır. Dördüncü olarak Bulgaristan’da yaşayan Türk azınlığa yönelik Bulgar hükümetinin yaptığı baskıları kınaması için yine FKÖ’nün desteği aranmıştır. Beşinci faktör ise seksenli yıllar boyunca devam eden Türkiye’nin Ortadoğu’ya yönelik ihracatını arttırma politikasıdır. Aynı zamanda, seksenli yıllarda Türk hükümetlerinin Arap sermayesinin Türkiye’ye gelmesine önem vermesi göz önünde bulundurulmalıdır. Yine bu çerçevede petrol alımı konusunda Arap ülkelerinden beklenen kolaylığın önemli olduğu söylenebilir. Son olarak, Türkiye kamuoyunun İntifada’ya yönelik sempatisi de FKÖ’ye yönelik desteğin önemli bir nedeni olarak öne sürülebilir. Türkiye’nin İntifada hareketinin başlamasıyla beraber FKÖ’ye verdiği desteğin zirve noktası, Kasım 1988’de ilan edilen Filistin devletinin tanınması olmuştur. Ancak bu dönemde Türkiye’nin FKÖ’yü desteklemesine karşın İsrail’le olan diplomatik ilişkilerini geliştirmeye devam etmesi ise dikkat çekicidir.

³⁶⁵ İntifada Arapça da “Silkinme” anlamına gelmektedir. Erhan, Kürkçüoğlu, “Arap Olmayan Devletlerle İlişkiler”, 151.

5.1. İntifada Hareketi

Aralık 1987’de İsrail işgali altında bulunan Batı Şeria ve Gazze’de Filistinli göstericilerle İsrail askerleri arasında çatışma çıkmış; İsrailli askerlerin ateşi sonucunda otuz Filistinli yaralanmıştır³⁶⁶. İsrail askerleri ve Filistinli eylemciler arasındaki çatışmalar kısa süre içerisinde bir ayaklanmaya dönüşmüş³⁶⁷; olaylar Kudüs’e de sıçramıştır³⁶⁸. İsrail birlikleri, ayaklanmayı bastırmak için Lübnan sınırını geçmiş ve ülkedeki Filistinli ve Lübnanlı gerillalarla çatışmaya girmiştir³⁶⁹. Ayaklanma dünya kamuoyunun Filistin sorununa yönelik duyarlılığını arttırırken İsrail askerlerinin gösterileri şiddetle bastırması³⁷⁰ ise tepki çekmiştir. ABD ve BM Güvenlik Konseyi İsrail’in Filistinlilere şiddet uygulamasını kınarken³⁷¹, İngiltere Filistinli eylemcilere ve İsrail askerlerine şiddet eylemlerine son verme çağrısında bulunmuştur³⁷². Vatikan’ın ruhani lideri II. Jean Paul ise, haftalık konuşmasında İsrail’i kınayarak acı çeken insanların yanında olduğunu söylemiştir³⁷³. Filistinlilerin aralarındaki tüm görüş farklılıklarını bir kenara bırakarak İsrail’e karşı ortak mücadeleye başlaması, İntifada’ya ivme kazandırmıştır. İntifada ile birlikte FKÖ, *“tüm Filistin halkının tek ve meşru temsilcisi olma yönünde önemli bir ilerleme sağlamıştır.”* İsrail’de ise halk şiddet ortamından bunalmış ve gösterilerle İsrail hükümetinin sertlik politikasını protesto etmeye başlamıştır³⁷⁴. Amerika’daki Musevi lobileri ise İntifada konusunda görüş ayrılığı yaşamışlar; bazı Musevi grupları İsrail’i desteklerken bazı gruplar askeri müdahalelere karşı çıkmıştır³⁷⁵.

İntifada hareketi aynı zamanda görüş ayrılıkları nedeniyle bir araya gelerek ortak karar alamayan Arap ülkelerinin Filistinlilere destek konusunda bir araya gelmesini sağlamıştır. İsrail birliklerinin Filistinli göstericilere yönelik tutumu Mısır, Ürdün ve

³⁶⁶ Fırat, Kürkçüoğlu, “Arap Devletleriyle İlişkiler”, 128.

³⁶⁷ “Filistinli Ayaklanması Önlenemiyor”, **Milliyet**, 15 Aralık 1987; “Filistinlilerin İsyanı”, **Cumhuriyet**, 17 Aralık 1987.

³⁶⁸ “Kudüs, Savaş Alanı”, **Hürriyet**, 20 Aralık 1987; “İsrail Alarmda”, **Hürriyet**, 21 Aralık 1987; “Kudüs Ayaklandı”, **Milliyet**, 20 Aralık 1987; “Çatışmalar Kudüs’e Sıçradı”, **Cumhuriyet**, 20 Aralık 1987.

³⁶⁹ “İsrail Saldırıyor”, **Hürriyet**, 16 Aralık 1987.

³⁷⁰ “İsrail, Şiddette Kararlı”, **Hürriyet**, 16 Aralık 1987.

³⁷¹ “İsrail’den ‘Vur’ Emri”, **Hürriyet**, 25 Aralık 1987; “ABD, İsrail’i Azarladı”, **Milliyet**, 25 Aralık 1987; “İsrail’i ABD’de Kınadı”, **Cumhuriyet**, 24 Aralık 1987.

³⁷² “İsrail’den Gövde Gösterisi”, **Cumhuriyet**, 18 Aralık 1987.

³⁷³ “İsrail Alarmda”, **Hürriyet**, 16 Aralık 1987.

³⁷⁴ Erhan ve Kürkçüoğlu, “Arap Olmayan Devletlerle İlişkiler”, 151; “İsrail Alarmda”, **Hürriyet**, 21 Aralık 1987; “İsrail’e İsrailli Protestosu”, **Milliyet**, 21 Aralık 1987; “İsrail Zulmüne İsrail’de Tepki”, **Tercüman**, 21 Aralık 1987.

³⁷⁵ “İsrail Katliam Yapıyor”, **Tercüman**, 17 Aralık 1987.

diğer Arap ülkeleri tarafından kınanmış; İsrail Devlet Başkanı Haim Herzog ise olaylardan ötürü Arap ülkelerini suçlamıştır³⁷⁶. FKÖ lideri Yaser Arafat, olayların önlenmesi için BM Barış Gücü askerlerinin bölgeye gelmesini istemiştir³⁷⁷.

5.2. İntifada ve Türkiye'nin Tutumu

İntifada hareketinin başlamasından kısa bir süre sonra Dışişleri Bakanı Vahit Halefoğlu, İsrail'in ayaklanmayı bastırmak Lübnan topraklarında yeni bir harekâta başladığına dair haberlerin³⁷⁸ endişe verici olduğunu açıklamıştır³⁷⁹. İsrail'in Lübnan'a girdiğine dair haberlerin yayılmasından kısa bir süre sonra Dışişleri Bakanının bu açıklaması Türkiye'nin FKÖ konusunda daha hassas davrandığına dair bir işaret olabilir. Zira Lübnan Savaşı boyunca Türkiye'nin İsrail'e çok fazla tepki göstermediğini hatırlatmak gerekir. 8 Ocak'ta ise Dışişleri Bakanlığı bir açıklama yaparak, İsrail'in Filistinli göstericilere yönelik sert tutumunu kınamıştır³⁸⁰:

“Türkiye[...] İsrail'in işgali altındaki Arap topraklarında yaşayan yerli halkını insan haklarını ihlal eden keyfi tedbir uygulamalarını ve olayları tırmandıracak nitelikte yeni önlemlere başvurmasını kına[makta], uluslararası kamuoyunu bu konuda gösterdiği hassasiyet ve kararlılığın, İsrail üzerinde etkili olmasını bekle[mektedir].”

Buradan, Türkiye'nin dünya kamuoyunun İntifada'ya yönelik olumlu bakışından cesaret aldığı ve Filistin halkına destek veren bir açıklamada bulunduğu söylenebilir. 1 Mart'ta Türkiye'nin BM'deki daimi temsilcisi İlter Türkmen BM Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmada, Filistin meselesinin siyasi bir meseleden çok hukuki bir mesele olduğunu, tabiatı ne olursa olsun FKÖ'nün resmi fonksiyonlarını yerine getirmesinde hiçbir kısıtlama ile karşılaşmaması gerektiğini ifade etmiş; ABD'nin FKÖ personelinin resmi görevlerini yapmaları için ABD'ye girmesine ve burada kalmasına izin verme yükümlülüğü altında olduğunu belirterek³⁸¹ Türkiye'nin FKÖ'ye desteğini vurgulamıştır. Türkmen'in ifadelerinden Türkiye'nin, FKÖ'nün uluslararası meşruiyetinin ABD tarafından kabul edilmesini istediği öne sürülebilir. Türkmen'in açıklamasından bir gün sonra ise Dışişleri Bakanlığı İsrail'in

³⁷⁶“Ayn Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1987/aramlik1987.htm> [24.12.2008]. Haziran 1988'deki Arap Birliği zirvesinde Filistin ayaklanmasının devamı için 100 milyon dolar tutarında mali yardım kararı alınmıştır. “Ayn Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1988/haziran1988.htm> [24.12.2008].

³⁷⁷ “İsrail Katliam Yapıyor”, **Tercüman**, 17 Aralık 1987.

³⁷⁸ “İsrail Saldırıyor”, **Hürriyet**, 16 Aralık 1987.

³⁷⁹ “Türkiye'den Tepki: İsrail Şiddet Hareketlerine Son Versin”, **Tercüman**, 17 Aralık 1987.

³⁸⁰ “Ayn Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1988/ocak1988.htm> [24.12.2008].

³⁸¹ “BM'de FKÖ'ye Destek Verdik”, **Milliyet**, 2 Mart 1988.

Ankara'daki Maslahatgüzarı Yehuda Millo'yu çağırarak kendisine İsrail askerlerinin Filistinli göstericilere yönelik sert tutumunun Türkiye tarafından kınandığını içeren bir mesaj iletmiştir³⁸².

16 Nisan 1988'de İsrail istihbaratı tarafından Tunus'ta öldürülen FKÖ'nün ikinci adamı Ebu Cihad için Cumhurbaşkanı Kenan Evren ve Başbakan Turgut Özal, Yaser Arafat'a mesaj göndererek Cihad'ın ölümünden dolayı duydukları üzüntüyü ifade etmişlerdir³⁸³. 23 Nisan'da ise Ebu Cihad için BM Güvenlik Konseyi'nde bir konuşma yapan Türkiye'nin BM Daimi Temsilcisi İlter Türkmen, bu olayı bir 'devlet destekli terörizm' olarak gördüğünü belirtmiş ve İsrail'i kınamıştır³⁸⁴. 26 Ağustos'ta ise Dışişleri Sözcü Yardımcısı Elçi Nazım Belger Ankara'da yaptığı açıklamada; *"Türkiye'nin İsrail işgali altındaki topraklarda olayları bastırmak için başvurmaya devam ettiği aşırı sert güvenlik önlemlerini ve son hafta içinde 12 Filistinliyi daha sınır dışı etmesini"* kınadığını belirtmiştir³⁸⁵. Tüm bu açıklamalardan Türkiye'nin FKÖ'yü uzun bir aradan sonra yoğun bir şekilde desteklediği görülmektedir.

İntifada'nın başlamasıyla beraber Yaser Arafat'ın özel temsilcileri Ankara'ya gelmeye başlamıştır. Uzun süre devam eden 'soğukluk' ve 'karşılıklı güvensizlik' ortamının İntifada ile birlikte sona erdiği buradan anlaşılabilir. Şubat 1988'de FKÖ İcra Komitesi üyesi Abdülrahim Ahmed, Cumhurbaşkanı Kenan Evren ve Başbakan Turgut Özal'ı ziyaret etmiştir. Abdülrahim Ahmed Başbakan Özal ve Cumhurbaşkanı Evren'e FKÖ lideri Yaser Arafat'ın Batı Şeria ve Gazze'deki olaylarla ilgili mesajını sunmuştur³⁸⁶. Mart 1988'de ise FKÖ Siyasi Büro Şefi Faruk Kaddumi Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Kaddumi ziyaretin ardından bir açıklama yaparak Başbakan Turgut Özal'ın Filistin davasına inanmış bir kişi olduğunu söylemiştir. Kaddumi, Türkiye'nin desteğinin Filistin davası için çok önemli olduğunu ve Türkiye'nin NATO aracılığıyla ABD'ye baskı yaparak bu ülkenin BM Güvenlik Konseyi kararlarını bloke etmesini önleyebileceğini belirtmiştir. Kaddumi, Ankara'dan ayrılmadan önce gazetecilerle yaptığı söyleşide Türk hükümetinin

³⁸² "Ayn Tarihi", <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1988/nisan1988.htm> [24.12.2008].

³⁸³ "Suikast FKÖ'yü Birleştirdi", **Güneş**, 18 Nisan 1988.

³⁸⁴ "Ayn Tarihi", <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1988/nisan1988.htm> [24.12.2008].

³⁸⁵ "Ayn Tarihi", <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1988/agustos1988.htm> [25.12.2008].

³⁸⁶ "Ayn Tarihi", <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1988/subat1988.htm> [24.12.2008].

kendisine Filistin davasına desteklemeye devam edeceğine dair söz verdiğini söylemiş; Türkiye'nin Filistin davasına daha aktif destek vermesini beklediğini ifade etmiştir³⁸⁷. Dışişleri Bakanı Mesut Yılmaz ise Ortadoğu'da barış ve istikrar için Filistin halkına kendi kendini yönetme dâhil tüm haklarının tanınması gerektiğini ve *“Türkiye'nin Filistinlilere siyasi, manevi ve insani yardımının devam edeceğini”* ifade etmiştir³⁸⁸. Nitekim 26 Nisan'da Dışişleri Bakanı Mesut Yılmaz, Brüksel'deki NATO Olağanüstü Konsey Toplantısında yaptığı konuşmada, İsrail'in işgal ettiği Arap topraklarında yaşayan Filistinlilere karşı uyguladığı baskı politikasını kınamış; Filistinlilerin meşru hakları tanınmadıkça Ortadoğu sorununa çözüm bulunamayacağını söylemiştir³⁸⁹. Mesut Yılmaz'ın bu girişiminden Türkiye'nin geçmiş dönemlere kıyasla FKÖ'nün taleplerine daha fazla önem verdiği gözlemlenmektedir.

5.2.1. FKÖ'nün İsrail Kararı

Bu dönemde Türkiye'nin FKÖ'ye olan desteğini arttıran önemli bir etken de Yaser Arafat'ın, FKÖ'nün BM'nin 242 ve 348 sayılı kararlarına dayanarak İsrail'i tanıyacağına dair açıklaması olmuştur³⁹⁰. Mart 1988'de Türkiye'yi ziyaret eden FKÖ Siyasi Büro Amiri Faruk Kaddumi, İsrail'in Batı Şeria ve Gazze'deki işgali sona erdirmesi halinde FKÖ'nün İsrail'i tanıyabileceğini açıklamıştır. Kaddumi'nin mesajı Türk hükümeti tarafından olumlu karşılanmış; bu mesajın ABD ve İsrail'e iletileceği kendisine ifade edilmiştir³⁹¹. Türkiye'nin İsrail ile diplomatik ilişkilerini geliştirmeye başladığı bu dönemde FKÖ'nün bu açıklaması Türkiye'nin FKÖ'ye destek konusunda elini güçlendirdiği anlaşılmaktadır. Ayrıca İsrail'in Batı Şeria ve Gazze'deki işgalini sona erdirmesi Türkiye açısından yeni siyasi ve ticari açılımlar için bir fırsat olarak değerlendirilmiş olabilir. Filistin sorunun çözümünün, Ortadoğu'da istikrarın sağlanması ve serbest ticaretin önünün açılması açısından Türkiye'nin öncelikleri arasında yer aldığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte Türkiye'nin bir taraftan uluslararası sorunları bağlamında Arap ülkelerinin desteğini almayı planladığı, diğer taraftan sorunlu komşuları İran ve Suriye'ye karşı İsrail ile

³⁸⁷ Semih İdiz ile Faruk Kaddumi'nin Söyleşi, “Kaddumi'den ‘Daha Aktif Destek’ Çağrısı”, **Cumhuriyet**, 10 Mart 1988.

³⁸⁸ “Ayn Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1988/mart1988.htm> [24.12.2008].

³⁸⁹ “Ayn Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1988/nisan1988.htm> [24.12.2008].

³⁹⁰ “Ayn Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1988/subat1988.htm> [24.12.2008].

³⁹¹ “Kral Fahd'dan Evren'e Mesaj”, **Milliyet**, 9 Mart 1988.

ilişkilerini korumaya çalıştığını söylemek mümkündür. Bu çerçevede, Filistin İntifadasının, Türkiye'nin bu politikasını gerçekleştirmek açısından bir fırsat oluşturduğu ileri sürülebilir. Başbakan Özal'ın konu ile ilgili olarak yaptığı açıklamalar ve gazetelerde yer alan bazı haber ve yorumlar bu düşünceleri doğrular niteliktedir. Başbakan Özal 6 Mart 1988'de TRT'de yayınlanan Panorama programında Ortadoğu'da yaşanan gelişmeler ve Türkiye'nin Ortadoğu'daki rolü ile ilgili olarak, Türkiye'nin Ortadoğu'daki etkinliğinin arttığını savunmuştur: *“Türkiye'nin dış etkinliği artmıştır. Türkiye Ortadoğu'da ihmal edilebilecek bir ülke değildir. Türkiye'nin itibarı eskiyle kıyas kabul edilemez.”*³⁹² 22 Mart'ta Milliyet'te yayımlana haber ise Özal'ın bu açıklamalarının devamı niteliğindedir³⁹³:

“Türkiye Ortadoğu'da uzun vadede kalıcı bir barışın sağlanabilmesi ve korunabilmesi için her şeyden önce bölge ülkeleri arasında güvenin artırılması görüşünde. Özal hükümeti, İslam dünyasına Avrupa'daki süreç model alınarak, Ortadoğu'da da ‘Güven ve güvenlik artırıcı önlemler sistemi’ kurulmasını önerecek. Özal hükümeti, siyasal atılımın yanı sıra yaklaşık bir yıl önce [ortaya] atılan ‘Barış Suyu’ projesi için harekete geçmiş durumda.”

İlter Türkmen'in Mart ayındaki BM Genel Kurulunda yaptığı konuşmada, FKÖ personelinin ABD'de faaliyetlerini rahatça yerine getirebilmesi gerektiğini ve bunun için FKÖ yöneticilerine ABD tarafından vize verilmesi gerektiğini ifade etmesi³⁹⁴ bu çerçevede ele alınabilir. Yukarıda da ifade edildiği gibi Türkiye FKÖ'yü Ortadoğu'nun önemli bir unsuru olarak kabul etmekte olduğu ve FKÖ'nün uluslararası meşruiyetinin ABD tarafından tanınmasını istediği anlaşılmaktadır. Aynı şekilde Kenan Evren'in Nisan ayında yapılan İKÖ mini zirvesindeki ifadelerden, Türkiye'nin FKÖ'yü uluslararası alanda dikkate alınması gereken bir örgüt olduğunu ve Ortadoğu'daki sorunun ancak Filistin topraklarındaki işgalin sona erdirilmesi halinde sona ereceğine inandığını ve bu süreçte rol almak istediğini anlamak mümkündür³⁹⁵:

“Bütün ilgili tarafların mutabakatıyla Ortadoğu konusunda uluslararası bir barış konferansı toplantısına karar verildiği takdirde Türkiye, özel konumu ve tüm taraflarla mevcut iyi ilişkileri ve diyalogu sayesinde üzerine düşebilecek rolü üstlenmeye hazırdır. Türkiye'nin bundan yegane beklentisi barışı yeniden bölgemize getirmek ve Filistinli kardeşlerimizin meşru haklarına kavuşmasını görmek olacaktır.”

³⁹² “Aydın Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1988/mart1988.htm> [24.12.2008].

³⁹³ “Ortadoğu'ya Türk Barış Atığı”, **Milliyet**, 22 Mart 1988.

³⁹⁴ “BM'de FKÖ'ye Destek Verdik”, **Milliyet**, 2 Mart 1988.

³⁹⁵ “Evren, Arafat ile Görüştü”, **Cumhuriyet**, 12 Nisan 1988.

5.2.2. Bulgaristan'daki Türkler

Türkiye'nin İntifada sürecinde FKÖ'ye yoğun destek vermesinin nedenleri arasında Bulgaristan'daki Türk azınlığın Bulgar hükümeti tarafından baskı altında tutulması da bulunmaktadır. Nisan 1988'de Kuveyt'te yapılan İKÖ toplantısında *“Bulgaristan'daki Müslüman Türk azınlığın durumunun izlenmesine devam edilmesi ve Türkiye'nin önerdiği güven arttırıcı mekanizmanın oluşturulmasına ilişkin çalışmanın hızlandırılmasına”* karar verilmiştir. Konferansta konuşma yapan Cumhurbaşkanı Kenan Evren, Türkiye'nin Filistin halkının davasını desteklediğini söylemiştir. Evren ayrıca Türk halkının İntifada'ya büyük sempati beslediğini ve Türkiye'nin İntifada süresince *“İsrail'i bu olaylardaki insanlık dışı tutumu dolayısıyla kınadığını”* söylemiştir. Konferans sırasında Cumhurbaşkanı Kenan Evren Yaser Arafat'la özel bir görüşme yapmıştır³⁹⁶. Bulgaristan'daki Türkler konusunda Türkiye ile ayrı düşen Yaser Arafat'ın konu ile ilgili desteğinin istendiği anlaşılmaktadır. Konferansın ardından Kenan Evren Kuveyt televizyonuna yaptığı açıklamada Filistin yanlısı açıklamalarda bulunmuştur. Evren, Filistinlilerin haklı davalarının bir gün sonuç vereceğine inandığını ve Türk halkının Filistin ayaklanmasını hayranlıkla izlediğini ve gönülden desteklediğini belirtmiştir³⁹⁷. Temmuz 1988'de ise İKÖ Temas Grubunca hazırlanan bir raporda, *“Bulgaristan'daki Türklere yapılan baskı ve zulmün hala devam ettiği ve Bulgar hükümetinin Türklerin milli, dini ve kültürel kimliğini ortadan kaldırmaya kararlı olduğunu... Müslüman Türklere yapılanların ise büyük bir felaket[e dönüştüğü]”* ifade edilmiştir³⁹⁸.

5.2.3. Kıbrıs Sorunu

Türkiye'nin FKÖ'yü destekleyen politikasının ardında yatan diğer bir neden ise KKTC'nin ilan edilmesinin ardından Arap dünyasından beklenen destektir. 1983'te kurulan KKTC dünya üzerinde sadece Bangladeş tarafından tanınmış³⁹⁹; diğer Müslüman ülkeler tarafından ise tanınmamıştır. KKTC'nin ilanının ardından Türk hükümeti, Arap ülkelerinin kolektif olarak KKTC'yi tanımasının beklenmediğini

³⁹⁶ “Ayn Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1988/nisan1988.htm>

[24.12.2008]; “Evren, Arafat ile Görüştü”, **Cumhuriyet**, 12 Nisan 1988; Mithat Sirmen, “Evren, ‘İslam Alemleri Güven Bunalımı İçinde’”, **Güneş**, 12 Nisan 1988.

³⁹⁷ “Evren, Arafat ile Görüştü”, **Cumhuriyet**, 12 Nisan 1988.

³⁹⁸ “Müslüman Türkler’e Yapılan Eziyetler Ciddi Boyutlarda”, **Tercüman**, 18 Temmuz 1987.

³⁹⁹ “Ayn Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1983/kasim1983.htm> [17.12.2008].

ancak bu ülkelerin Kıbrıslı Türklere duyduğu sempatiyi vurgulamasını beklediğini ifade etmiştir⁴⁰⁰. 1987 yılına gelindiğinde ise KKTC'nin hiçbir Müslüman ülke tarafından tanınmadığı görülmekte; FKÖ'nün ise GKRY ile yakın ilişkisini devam ettirdiği anlaşılmaktadır. Bu çerçevede Türkiye, İslam ülkeleri ve FKÖ'nün Kıbrıs konusunda daha fazla desteğini almak için çaba gösterdiği ve İntifada sürecinde hem bu desteği almak hem de FKÖ'yü yanına çekmek istediği söylenebilir⁴⁰¹. Nisan 1988'de gerçekleştirilen İslam Konferansı "Mini Zirvesi" sonrasında Kenan Evren'in yaptığı açıklamalar da bu açıdan anlamlıdır. Zirvenin ardından açıklama yapan Evren, İslam dünyasının Kıbrıs konusundaki desteğinin Kıbrıs'taki Türk halkı için son derece önemli olduğunu belirtmiştir⁴⁰². Mart 1988'de Türkiye'ye gelen Faruk Kaddumi, Cumhuriyet'ten Semih İdiz ile yaptığı söyleşide Kıbrıs'taki Rum ve Türk taraflarının barışçıl bir çözüme ulaşmalarını arzu ettiğini ve BM Genel Sekreterinin çabasıyla oluşacak mutabakatın FKÖ tarafından destekleneceğini ifade etmiştir⁴⁰³. Kaddumi'nin açıklamalarından FKÖ'nün Kıbrıs konusunda tarafsız bir politika izlemeye başladığı sonucuna varılabilir. Kaddumi'nin Kıbrıs konusunda çözüm için BM'nin çözüm için gösterdiği çabaya vurgu yapması dikkat çekicidir. FKÖ'nün Kıbrıs konusunda daha önce Rum tarafını destekleyen açıklamalar da bulunduğunu hatırlamak bu açıdan faydalı olabilir. Sonuç olarak, Türkiye'nin İntifada başladıktan sonra FKÖ'yü desteklediği ve buna karşılık FKÖ'nün de Kıbrıs konusundaki Türkiye aleyhtarı tutumunu yumuşattığı anlaşılmaktadır.

5.2.4. Ürdün'ün Filistin Kararı ve Arafat'ın Türkiye Ziyareti

Ağustos 1988'de Filistin devletinin kurulması yönünde önemli bir adım daha atılmıştır. 1950 yılından beri Batı Şeria ile hukuki ve idari bağları bulunan Ürdün, bu bağları sona erdirme kararı almıştır. FKÖ'den bir heyetin Ürdün yönetimi ile yaptığı görüşmeler sonucunda yayınlanan bildiride, "*Ürdün'ün bağımsız bir Filistin devleti*

⁴⁰⁰ "Ayın Tarihi", <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1983/kasim1983.htm> [17.12.2008].

⁴⁰¹ Batı ülkeleri ve BM, Kıbrıs konusunda Türkiye'nin tezlerini kabul etmemiş ve Kıbrıslı Rumları desteklemişlerdir. Dönemin BM Genel Sekreteri Perez de Cuellar 15 Aralık 1987'de Güvenlik Konseyine sunduğu Kıbrıs raporunda Kıbrıslı Rumların tezlerini destekleyen ifadeler kullanmış ve Türk askeri ile silahlarının Adadaki artışına dikkat çekmiştir. Türkiye'nin BM Daimi Temsilcisi İlter Türkmen ise Cuellar'a bu rapordan dolayı tepki göstermiştir. Doğan Uluç, "Perez de Cuellar'a Sert Çıktı", **Hürriyet**, 16 Aralık 1987.

⁴⁰² "Evren, Arafat ile Görüştü", **Cumhuriyet**, 12 Nisan 1988; Mithat Sirmen, "Evren, 'İslam Alemi Güven Bunalımı İçinde', **Güneş**, 12 Nisan 1988.

⁴⁰³ Semih İdiz ile Faruk Kaddumi'nin Söyleşi, "Kaddumi'den 'Daha Aktif Destek' Çağrısı", **Cumhuriyet**, 10 Mart 1988

ilan edilmesi ve sürgünde hükümet kurulması yolundaki planlarıyla ilgili olarak FKÖ'ye tam destek verdiği" açıklanmıştır.⁴⁰⁴ Böylelikle Filistin devletinin kurulması yönünde hiçbir engel kalmamıştır. Tercüman'dan Fahir Armaoğlu FKÖ'nün BM Genel Kurulu'nda alınmış olan 29 Kasım 1947 tarihli ve 181 sayılı kararı kabul etmesinin Filistin Devleti'ne hukuki bir dayanak oluşturacağını ifade etmiştir⁴⁰⁵.

FKÖ'nün Filistin devletini kurması yönünde hiçbir engel kalmadığı bu dönemde, Türkiye ile FKÖ arasındaki yakınlaşma devam etmiş; Yaser Arafat kurulacak devlete destek konusunda girişimlerde bulunmak için Ekim ayında Türkiye'ye gelmiştir⁴⁰⁶. Özal, Arafat'ı karşılama töreninde Kasım ayında yapılacak Filistin Ulusal Konseyi toplantısının bölge için *"adil ve kalıcı bir barışın tesisine katkıda bulunmasını"* arzu ettiğini belirtmiş; bölgede barışın sağlanabilmesi için Filistin Devleti'nin mutlaka kurulması gerektiğini vurgulamıştır⁴⁰⁷. Ancak hükümetin ve dışişlerinin Filistin Devleti'nin tanınması konusunda bazı tereddütleri olduğu da gazetelerde yer almıştır. Buna göre Türkiye, Arafat'a Filistin Devleti'nin kurulması sürecinde dört koşulun yerine getirilmesi halinde yeni devleti tanıyabileceğini söylemiştir. Türkiye, Filistin Devleti'nin kuruluşu aşamasında bütün Filistinli grupların aynı çatı altında toplanması, Arap ülkelerinin desteğinin sağlanması, İsrail ve ABD'de yapılacak olan seçimlerin beklenmesi ve İsrail'in tanınması şartlarını Arafat'a bildirmiş; bu şartların yerine getirilmesi halinde Türkiye'nin Filistin Devleti'ni tanıyabileceği ifade edilmiştir⁴⁰⁸.

Bu dört koşula bakılacak olursa, Türkiye'nin FKÖ'yü Filistin'in tek yasal temsilcisi olarak görmek istediği anlaşılmaktadır. FKÖ'nün son dönemlerdeki diplomasiye önem verme eğilimi ve terörü reddetmesi, Türkiye'nin FKÖ'nün diğer Filistinli gruplar üzerinde etkin olmasını istediği şeklinde yorumlanabilir. İkinci olarak ise Türkiye, başta Mısır ve Suudi Arabistan olmak üzere Arap dünyasının önde gelen 'ılımlı' ülkelerinin kabul edemeyeceği bir Filistin Devleti'ni tanımak istemediği anlaşılmaktadır. Üçüncüsü İsrail ve ABD'deki seçimlerin sonucunda ortaya çıkacak

⁴⁰⁴ "Ayn Tarihi", <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1988/agustos1988.htm> [24.12.2008]; "Bağımsızlık Gelecek Ay mı?", **Tercüman**, 16 Ağustos 1988; "Gözler FKÖ'de", **Güneş**, 16 Ağustos 1988.

⁴⁰⁵ 29 Kasım 1947 tarihli ve 181 (II) A sayılı karar Filistin bölgesinde Araplar ve Yahudilerin yan yana devlet kurmasını öngörmektedir. Fahir Armaoğlu, "Filistin Devleti", **Tercüman**, 9 Ağustos 1988

⁴⁰⁶ "Arafat! Özal Karşılacak", **Cumhuriyet**, 24 Ekim 1988.

⁴⁰⁷ Filistin Ulusal Konseyi toplantısından Filistin Devleti'nin ilan kararının çıkması beklenmekteydi. "İhtiyatlı Destek", **Cumhuriyet**, 25 Ekim 1988.

⁴⁰⁸ Semih İdiz, "Arafat'a 4 Mesaj", **Cumhuriyet**, 24 Ekim 1988.

yeni hükümetlerin Ortadoğu konusundaki eğilimlerin Türkiye tarafından değerlendirileceği, bu nedenle FKÖ'ye bu ülkelerdeki seçimleri bekleme tavsiyesinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca her iki ülkedeki seçim sürecinde Filistin Devleti'nin ilan edilmesi, bir oldubitti olarak algılanabileceği ve diplomatik olarak FKÖ'nün yalnızlaşmasını beraberinde getireceğine dair değerlendirmeler Türk hükümeti ve dışışleri tarafından yapılmış ve Arafat'a iletilmiş olabilir. Son olarak Ortadoğu'da barış ve istikrar istediğini birçok defa altını çizen Türk hükümetinin Arafat'a, İsrail'le yan yana yaşayacak bir devlet kurması için telkinde bulunduğu söylenebilir.

5.2.5. İntifada ve Kamuoyunda Tartışmalar

İntifada süresince Türkiye kamuoyundaki tartışmalara bakıldığında değişik görüşten birçok kesimin Filistinlileri destekleyen bir tutum sergilediği görülmektedir. Farklı yayın çizgisine sahip basın kuruluşları, bütün siyasi partiler ve Türkiye'nin önde gelen siyasetçileri ve uzmanları İsrail'in Filistinlilere yönelik tutumunu eleştirmişlerdir.

Gazetelere bakıldığında İntifada hareketi ile ilgili haberlerin “İsrail Şiddette Kararlı”, “İsrail Çaresiz”, “Kudüs Ayaklandı”, “Filistinlilerin İsyanı”, “Devlet Terörü” gibi başlıklar altında yayınlandığı görülmektedir⁴⁰⁹. Köşe yazılarına bakıldığında ise İsrail'in olaylara yönelik sert yaklaşımının kendisi için olumsuz sonuçlar doğuracağına ilişkin görüşlerin yaygınlık kazandığı gözlemlenmektedir. Gazeteciler İsrail'i eleştiren haberleri manşetlerine taşımakla kalmamış; Şubat 1988'de İsrail'i protesto etmek için İsrail Maslahatgüzarlığına siyah çelenk koymuşlardı⁴¹⁰. Yazarların birçoğu İsrail-Filistin anlaşmazlığını ancak Filistin devletinin kurulmasıyla çözülebileceği konusunda görüş birliğine varmıştır. Coşkun Kırca, liberal çizgide yayın yapan Hürriyet'te, İsrail'in Batı Şeria ve Gazze'de bir Filistin devleti kurulmasına rıza göstermesi gerektiğini belirtmiştir⁴¹¹:

“Milletler arasındaki arazi kavgaları, genellikle orduların eriştiği sınırlarda biter. Fakat İsrail-Arap kavgasında bu olağan uygulamayı benimsemek imkânsızdır. Çünkü o vakit Filistinli Arapları insandan saymamak gerekecektir. Buna imkân yoktur. Şu halde, Filistin'i bölmek

⁴⁰⁹ “İsrail Şiddette Kararlı”, **Hürriyet**, 16 Aralık 1987; “İsrail Çaresiz”, **Milliyet**, 17 Aralık 1987; “Kudüs Ayaklandı”, **Milliyet**, 20 Aralık 1987; “Filistinlilerin İsyanı”, **Cumhuriyet**, 17 Aralık 1987; “Devlet Terörü: İsrail 5 Yıl Sonra Yine Lübnan'da”, **Tercüman**, 16 Aralık 1987.

⁴¹⁰ “Ayn Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1988/subat1988.htm> [24.12.2008].

⁴¹¹ Coşkun Kırca, “İsrail'in Büyük Meselesi”, **Hürriyet**, 23 Aralık 1987.

lazımdır. Araplar, bundan 40 yıl önce reddettikleri bu ilkeyi artık kabule yanaşır gibidirler. İsrail'in bu ilkeyi benimsemesi şarttır. İsrail, Batı Yakası'nda ve Gazze'de bağımsız bir Filistin Arap devletinin kurulmasına rıza göstermek zorundadır.”

Liberal çizgide yayın yapan bir başka basın kuruluşu Milliyet'te ise Sami Kohen, Filistin ayaklanmasının uluslararası kurumların ve büyük devletlerin bölgeyle yeterince ilgilenmediği için ortaya çıktığını; Filistinlilerin kendilerini dünyaya yeniden hatırlatmak için harekete geçtiklerini yazmıştır⁴¹²:

“[...] Daracık bir şerit oluşturan Gazze'de 650 bin Filistinli adeta üst üste yaşıyor. Bunların üçte ikisi, yaşamlarını mülteci kamplarında, zor koşullar altında sürdürüyor. Gazze Mısır toprakları içinde iken de, buranın halkı sefalet içinde idi. Şimdi bu halkın yüzde 60'ını 20 yaşından genç olan yeni kuşak oluşturuyor. Bu gençlerin duyduğu eziklik ve hiddet var. Daha iyi bir gelecek için beklentileri ve idealleri var. Kısacası Gazze de, Batı Şeria gibi patlamaya elverişli bir ortama sahip. Arap Birliği'nin son Amman zirvesi ile Washington'daki Reagan-Gorbachov doruğu, Filistin sorununa ve bu topraklarda yaşayan 1,5 milyon insanın geleceğine beklenen ilgiyi göstermedi. FKÖ liderleri gibi, bu insanlar da “unutulmuş” olmaktan büyük üzüntü ve infial duydular. ‘Le Monde’un belirttiği gibi, Gazze'deki son olaylara, bu ‘unutkanlığa karşı bir ayaklanma’ olarak bakmak yeter.”

Sol eğilimli Cumhuriyet gazetesi daha önceki olaylarda olduğu gibi Filistin yanlısı çizgisini devam ettirmiştir. Ergun Balcı konu ile ilgili yazısında dünyanın Filistin meselesine yeterince önem vermediğini öne sürmüştür:

“[...] Geçen ay Amman'da toplanan Arap zirvesinde dikkatler Körfez [İran-Irak] Savaşı üzerinde yoğunlaşırken, Filistin sorunu ikinci plana itildi. Reagan-Gorbachov zirvesinde ise Afganistan, insan hakları, füzeler ve Yıldız Savaşları ile uğraşan iki lider, Filistin sorunun sözünü bile etmediler. Dünya, 20 yıldır İsrail baskısı altında inleyen bu insanların dramını unutmuştur. Oysa Gazze'de dram günden güne büyüyordu.”⁴¹³

Sağ eğilimli Tercüman gazetesi ise İntifada süresince İsrail askerlerinin sert tutumu ile ilgili haberleri, “Devlet Terörü”, “İsrail Katliam Yapıyor”, “İsrail Zulmüne, İsrail'de Tepki” gibi sert başlıklarla yayınlamıştır⁴¹⁴. Ancak köşe yazarlarının konuya fazla ilgi göstermediği dikkat çekmektedir. Konuya değinen nadir yazarlardan Zafer Atay, “Filistinliler” başlıklı yazısında Arap ülkelerini Filistinlileri yalnız bıraktığı için eleştirmiştir:

⁴¹² Sami Kohen, “Demir Yumrukla Halledilemez”, **Milliyet**, 18 Aralık 1987.

⁴¹³ Ergun Balcı, “Filistinlilerin İsyanı”, **Cumhuriyet**, 21 Aralık 1987.

⁴¹⁴ “Devlet Terörü: İsrail 5 Yıl Sonra Yine Lübnan'da”, **Tercüman**, 16 Aralık 1987; “İsrail Katliam Yapıyor”, **Tercüman**, 17 Aralık 1987; “İsrail Zulmüne, İsrail'de Tepki”, **Tercüman**, 21 Aralık 1987.

“[...] Filistin’i ve Kudüs’ü kurtarmak... Yıllardan beri söylenmektedir. Kimdir bu kurtarıcılar? İşte bu belli değildir. Mısır savaş alanından çekilmiştir. Ürdün kendi derdine düşmüştür. Ya diğerleri: Ne Suudi, Arabistan, ne Libya, ne Irak, ne İran, ne Fas, ne Tunus, ne Cezayir hiçbiri şimdiye kadar Filistinlilerin yanında tek bir kurşun bile sıkmamışlardır. Bırakın çarpışmayı, Arap dünyasında birçok ülkenin kapısı Filistinlilere kapalıdır.”⁴¹⁵

İntifada hareketi karşısında İsrail’in sert tutumu Türkiye’deki birçok siyaset insanının tepkisini çekmiştir. Eski Başbakanlardan Bülent Ecevit Hürriyet’e yaptığı açıklamada, Türkiye’nin Filistin meselesi konusunda yeterince adım atmadığını söyleyerek hükümeti eleştirmiştir:

“Yine bölgemizde bir başka gelişme... İsrail, Filistin halkına karşı yeni ve zalimce bir şiddet dönemini başlatıyor, sınır ötesi saldırılara geçiyor. Bütün dünya buna tepkisini dile getiriyor. On binlerce kilometre uzaklıktaki Japonya’nın parlamentosu, sırf bu olayı görüşmek üzere, özel oturum düzenliyor. Fakat hükümet programında bu son gelişmeye değinilmediği gibi, TBMM’deki muhalefet partileri de, ikişer saatlik konuşmalarının ikişer dakikasını olsun bu konuya ayırma gereği duymuyorlar.”⁴¹⁶

Ecevit’in açıklamalarından kendisinin Başbakanlığı döneminde FKÖ ile geliştirilen özel ilişki akla gelmektedir. Daha önceki bölümlerden hatırlanacağı üzerine kendisi Ekim 1979’da Ankara’da Filistin temsilciliğinin açılması sırasında Yaser Arafat ile son derece samimi bir diyalog kurmuş ve FKÖ’yü ulusal kurtuluş hareketi olarak tanımlamıştır⁴¹⁷. 25 Ekim 1988’de ise Bülent Ecevit ve SHP (Sosyal Demokrat Halkçı Parti) Genel Başkanı Erdal İnönü basına ayrı ayrı yaptıkları açıklamalarda bağımsız bir Filistin devletinin Türkiye tarafından desteklenmesi gerektiğini belirtmişlerdir⁴¹⁸.

Filistin İntifadasına karşılık İsrail’in sert tutumu çeşitli siyasi partiler tarafından da kınanmıştır. 30 Ocak 1988’de bir grup SHP milletvekili İsrail’i protesto etmek için İsrail Maslahatgüzarlığına siyah çelenk koymuş; ardından Filistin Temsilciliğine giderek iyi dileklerini iletmışlerdir⁴¹⁹.

Tüm bu eleştiri, kınama ve protestoların yanında toplumda da İsrail karşıtı eylemlerin arttığı göze çarpmaktadır. Özellikle üniversite öğrencileri yaptıkları Filistin yanlısı gösterilerle dikkat çekmiştir. Buna karşın, hükümetin Filistin yanlısı

⁴¹⁵ Zafer Atay, “Filistinliler”, **Tercüman**, 21 Aralık 1987.

⁴¹⁶ “Ecevit: ‘Dünyayı Unuttuk’, **Hürriyet**, 31 Aralık 1987.

⁴¹⁷ Bkz: Bölüm 3.3. FKÖ Temsilciliğinin Açılması

⁴¹⁸ “Aydın Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1988/ekim1988.htm> [24.12.2008].

⁴¹⁹ “Aydın Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1988/ocak1988.htm> [24.12.2008]

tutumuna rağmen Filistin yanlısı gösteri yapan üniversite öğrencilerinin gözaltına alınması⁴²⁰ diğer bir dikkat çekici konudur. Mart 1988’de Siirt’te 15 bin kişi Filistinlilere destek yürüyüşü yapmış; aynı gün Yıldız Üniversitesinde bir grup öğrenci İsrail aleyhine gösteri yapmıştır⁴²¹. Türkiye’deki bazı belediyeler de İsrail’in Filistinlilere yönelik sert tutumunu eleştiren açıklamalarda bulunmuştur. Şanlıurfa Belediye Başkanı Halil Çelik, “İsrail’in Filistin halkına karşı uyguladığı saldırgan tutumu protesto etmek amacıyla FKÖ lideri Yaser Arafat ile Abu Firas’ı Şanlıurfa’da yürüyüş yapmaya” çağırmıştır⁴²².

Arafat’ın Ekim ayındaki Türkiye ziyaretinde ise SHP Genel Başkanı Erdal İnönü ile eski Başbakan Bülent Ecevit Türkiye’nin kurulacak olan bir Filistin Devleti’nin Türkiye tarafından tanınması gerektiğini, yıllarca hem iktidarın hem de muhalefetin Filistinlileri desteklediğini, böyle bir kararın Türkiye’nin tarihi sorumluluğu altında olduğunu, kurulacak bir Filistin Devleti’nin Ortadoğu’daki sorunlara çözüm getireceğini ifade etmişleridir⁴²³.

Sonuç olarak kamuoyundaki tartışmalarda değişik kesimlerin İsrail’e tepki konusunda birleştiğini görmek mümkündür. Toplumdaki yoğun tepkiye bakıldığında ise 12 Eylül 1980 darbesi sonrasında ortaya çıkan ‘dini hassasiyetin’ etkili olduğu anlaşılmaktadır. Darbe sonrası askeri hükümetin İslami söylemlerinin kamuoyunu ve toplumu etkilediği, sonuç olarak bu söylemlerin İntifada sürecinde İsrail’e yönelik büyük tepkinin temel etkenlerinden biri olduğu anlaşılmaktadır. Bu tepkinin seçimle iktidara gelen ANAP’ın dış politikasını etkilediği ve Filistin yanlısı politikalarını oluşturan faktörlerden birisi haline geldiği öne sürülebilir. Diğer taraftan sol eğilimli basın kuruluşları ve sol partilerin FKÖ yanlısı tutumunu yine Soğuk Savaş içerisinde değerlendirmek uygun olacaktır. Sosyalist ve laik bir yapıya sahip olan FKÖ, daha önce olduğu gibi sol çevrelerden İntifada sürecinde de büyük destek görmüştür.

5.3. Filistin Devleti’nin İlanı

Ürdün’ün Batı Şeria, Gazze ve Doğu Kudüs’teki hukuki ve idari bağlarını sona erdirmesinin ardından 14 Kasım 1988’de Cezayir’de toplanan Filistin Ulusal

⁴²⁰ 11 Şubat 1988’de İstanbul Üniversitesi’nin çeşitli kampüslerinde Filistinlilere destek gösterileri yapılmış; gösteriler sırasında 24 öğrenci gözaltına alınmıştır.

“Ayn Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1988/subat1988.htm> [24.12.2008]

⁴²¹ “Ayn Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1988/mart1988.htm> [24.12.2008].

⁴²² “Ayn Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1988/subat1988.htm> [24.12.2008]

⁴²³ “Destekleyelim”, *Cumhuriyet*, 26 Ekim 1988.

Konseyi (FUK) Filistin Devleti'nin kurulduğunu ilan etmiştir⁴²⁴. Yaser Arafat, Filistin Devleti'nin başkentinin Kudüs olduğunu açıklamıştır⁴²⁵. 15 Kasım'da basın toplantısı düzenleyen Yaser Arafat, “*BM Güvenlik Konseyi'nin 1967 tarih ve 242 sayılı kararını 'barış için' kabul ettiklerini*” açıklamıştır. Bağımsız Filistin Devleti, Cezayir, Irak, Malezya, Ürdün, Tunus, Bahreyn, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan, Moritanya, Yemen, SSCB ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi tarafından tanınmıştır⁴²⁶.

Batı ülkeleri Filistin Devleti'ni tanımasa da, Batı kamuoyu genelinde Filistin Devleti'nin kurulmasının olumlu karşılandığı görülmektedir. Bu durum Batılı ülkelerin FKÖ ile ilişkiler konusunda daha olumlu bir tavrı beraberinde getirmiştir. Bunda FKÖ'nün BM Güvenlik Konseyi'nin 1967 tarih ve 242 sayılı kararını ve İsrail'le yan yana bir devlet oluşturmayı kabul etmesinin önemli bir payı olduğu söylenebilir. İsrail Başbakanı İzak Şamir ise FKÖ'nün 242 sayılı BM kararını tanınmasının bir taktikten ibaret olduğunu belirterek, bu kararın kendileri için herhangi bir şey ifade etmediğini belirtmiştir⁴²⁷.

Batılı ülkelerin FKÖ'ye yönelik olumlu politikalarına somut bir örnek olarak ABD'nin FKÖ ile diyalog kurmayı kabul etmesi⁴²⁸ gösterilebilir. 15 Aralık'ta ABD'nin Tunus Büyükelçisi FKÖ'nün merkezini telefonla aramıştır⁴²⁹. 24 Aralık'ta ise AET İsrail'in aracılığı olmadan ilk kez Filistin Devleti'nden mal ithal etmiştir⁴³⁰. Ayrıca bu dönemde Soğuk Savaş koşullarının yumuşamaya başladığı görülmektedir. Bu bağlamda Çekoslovakya, Macaristan, Polonya ve Bulgaristan gibi ülkelerle İsrail'in yakınlaşmaya başladığı gözlemlenmektedir⁴³¹. FKÖ ise Soğuk Savaşın sona yaklaştığı ve bloklar arası cepheleşmelerin ortadan kalkmaya başladığı bu dönemde

⁴²⁴Sönmezoglu, **age**, 451; Cengiz Çandar, “Bağımsızlık İlan Ettiler: Gün Filistin'in”, **Hürriyet**, 15 Kasım 1988; Cemal Aydın, “40 Yıllık Bir Rüya Gerçek Oldu”, **Tercüman**, 15 Kasım 1988; Aydın Bilgin, “Bağımsız Filistin Devleti Kuruldu”, **Sabah**, 15 Kasım 1988; “...Ve Filistin Devlet”, **Güneş**, 15 Kasım 1988.

⁴²⁵Fırat, Kürükcüoğlu, “Arap Devletleriyle İlişkiler”, 128; “...Ve Filistin Devleti, **Cumhuriyet**, 15 Kasım 1988.

⁴²⁶“Ayn Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1988/kasim1988.htm> [25.12.2008].

⁴²⁷“Filistin Ulusal Konseyi'ne Tepkiler”, **Milliyet**, 15 Kasım 1988.

⁴²⁸“FKÖ ile Görüşebiliriz”, **Cumhuriyet**, 15 Aralık 1988; “ABD'den FKÖ'ye Evet”, **Güneş**, 15 Aralık 1988.

⁴²⁹“Ayn Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1988/arakik1988.htm> [25.12.2008].

⁴³⁰“Ayn Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1988/arakik1988.htm> [25.12.2008].

⁴³¹Sönmezoglu, **age**, 451.

diplomaside daha esnek davranma imkânı bulmuştur. Önceki yıllarda SSCB ve Suriye ile yakın ilişki içerisinde olan FKÖ, değişen Soğuk Savaş koşullarıyla beraber Batı bloğuyla da ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır. Buna örnek olarak Yaser Arafat'ın Ocak 1989'da AET dönem başkanı İspanya'ya giderek Filistin Devleti'nin tanınması yönünde destek istemesi gösterilebilir. Ancak AET Filistin Devleti'nin tanınması için zamanın henüz erken olduğunu bildirmiştir⁴³². FKÖ ile iyi ilişkilere sahip olan Yunanistan ise 1988 sonu itibariyle Filistin Devleti'ni ve İsrail'i aynı anda tanıyacağını bildirmiştir⁴³³. FKÖ'nün diplomasie ve diyaloga yönelik adımları şiddet yanlısı Filistinli grupların marjinalleşmesine yol açmıştır. Bazı Filistinli gruplar çeşitli ülkelerde şiddet eylemlerini sürdürmüşlerdir. Örnek olarak, İskoçya'nın Lockerbie kasabasında düşen bir PANAM uçağının Ebu Nidal grubunun sabotajı sonucunda düştüğüne dair haberler gazetelerde yer almıştır⁴³⁴. Şiddet yanlısı Filistinli grupların eylemlerine karşılık FKÖ'nün barış yanlısı tutumunun, FKÖ'nün uluslararası itibarını arttırdığı söylenebilir. FKÖ açısından uluslararası alanda yaşanan olumlu gelişmeler, Türkiye'nin önemli bir adım atarak 15 Kasım 1988'de Filistin Devleti'ni tanımasını beraberinde getirmiştir.

5.3.1. Türkiye'nin Filistin Devleti'ni Tanınması

14 Kasım 1988'de ilan edilen Filistin Devleti bir gün sonra Türkiye tarafından da tanınmıştır.⁴³⁵ İntifada'nın başlamasından itibaren FKÖ'ye büyük destek veren Türkiye, böylelikle bu desteği daha ileri düzeye götürecek bir adım atmıştır. Türkiye'nin Filistin Devleti'ni tanıdığı bizzat Başbakan Turgut Özal tarafından açıklanmıştır. Özal tanıma kararının açıklanmasında, Filistin Devleti'nin kurulmasını Türkiye'nin memnuniyetle karşıladığını ve kararın bölgede barışı getirmesini umduğunu belirtmiştir⁴³⁶:

“Filistin sorununun içinde bulunduğu tarihi dönemde, 12–15 Kasım'da Cezayir'de toplanan FUK'da 1947'den bu yana Filistin'le ilgili alınan bütün BM kararlarının kabulü ve bağımsız bir Filistin Devleti kurulması yolunda alınan kararları Türkiye memnurlukla karşılamıştır.”

⁴³² “Avrupa Filistin'e Karşı Gönülsüz”, **Hürriyet**, 20 Ocak 1988.

⁴³³ Yunanistan'ın bu tarihte İsrail ile diplomatik ilişkisi bulunmamaktaydı. “AT Filistin'i Tanımıyor”, **Cumhuriyet**, 18 Kasım 1988.

⁴³⁴ “Gözler Ebu Nidal'de”, **Güneş**, 24 Aralık 1988.

⁴³⁵ “Aydın Tarihi”, <http://byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1988/kasim1988.htm> [25.12.2008]; “Türkiye Tanıdı”, **Cumhuriyet**, 16 Kasım 1988; “Filistin'i Tanıdık”, **Hürriyet**, 16 Kasım 1988; Sevinç ve Gurur”, **Tercüman**, 16 Kasım 1988.

⁴³⁶ “Bağımsız Filistin'i Tanıdık”, **Sabah**, 16 Kasım 1988; “Filistin'i Kucakladık”, **Güneş**, 16 Kasım 1988; “Filistin'i Tanıyan İlk NATO Üyesiyiz”, **Hürriyet**, 16 Kasım 1988.

Türkiye Filistin Devleti'ni dünyada beşinci, NATO içerisinde ise ilk tanıyan ülke olmuştur⁴³⁷. Türkiye'nin Filistin Devleti'ni birçok Arap ülkesinden önce tanıması dikkat çekicidir⁴³⁸.

Türkiye'nin Filistin Devleti'ni tanıması birçok tartışmayı da beraberinde getirmiş; tanıma kararının erken olduğuna dair eleştiriler ortaya atılmıştır. ABD Dışışleri Bakanlığı'na yakın bazı kişiler tanıma kararında acele edildiğine dair eleştiride bulunurken, Dışışleri Bakanı Mesut Yılmaz kararın “*Türk milletine ait olduğunu*” ve Ortadoğu'yu olumlu yönde etkileyeceğini savunmuştur⁴³⁹. Dışışleri Bakanlığı Sözcüsü İnal Batu ise eleştirilere cevaben “*zamanlama[nın]...Türkiye Cumhuriyeti'nin bir takdiri [olduğunu]*” ve “*kararın tutarlı [olduğunu]*” açıklamıştır. İsrail tanıma kararına tepki göstermiş ve Türkiye'yi protesto etmiştir. Türkiye'nin İsrail Maslahatgüzarı Ekrem Güvendiren İsrail Dışışleri Bakanlığı'na çağrılmış ve kendisine Türkiye'nin aldığı karardan ötürü İsrail'in düş kırıklığına uğradığı belirtilmiştir. Ekrem Güvendiren ise kendisinin İsrail Dışışleri Bakanlığı'na çağırılacağını bir gün önce televizyonda öğrendiğini belirtmiş; bu durumu diplomatik bir nezaketsizlik olarak nitelendirmiştir⁴⁴⁰. Görüşmenin ardından basında çıkan haberlere göre görüşme son derece sert geçmiştir⁴⁴¹. Sonuç olarak, seksenli yıllar boyunca Türkiye'nin Filistin yanlısı söylem ve politikalarına fazla tepki göstermeyen İsrail'in, Türkiye'nin Filistin Devleti'ni tanımasının ardından harekete geçerek Türkiye'nin FKÖ'ye yakınlaşmasına tepki göstermeye başladığı görülmektedir.

FKÖ lideri Arafat ise gerek hükümetin, gerekse muhalefet partileri ve tüm kamuoyunun desteği nedeniyle Filistin halkının Türkiye'ye yürekten teşekkür ettiğini belirtmiştir⁴⁴². Gazetelerde ise, kararın Özal tarafından tek başına alındığı ve amacının Türkiye'yi Ortadoğu'da kilit bir ülke haline getirmek olduğuna dair yorumlar yer almıştır⁴⁴³. Bu dönemde Özal'ın Dışışleri Bürokratlarını ikinci plana atarak dış politika ile ilgili kararların kendisi tarafından alındığına dair tartışmaların⁴⁴⁴ Filistin Devleti'nin tanınması sürecine de yansıdığı görülmektedir.

⁴³⁷ “Filistin'i Taniyan İlk NATO Ülkesiyiz”, **Hürriyet**, 16 Kasım 1988.

⁴³⁸ Furat ve Kürüçüoğlu, “Arap Devletleriyle İlişkiler”, 128.; Sönmezoğlu, **age**, 451.

⁴³⁹ “Acele mi Ettik?”, **Milliyet**, 17 Kasım 1988.

⁴⁴⁰ “Diplomatik Terbiyesizlik”, **Milliyet**, 17 Kasım 1988; Sedat Sertoğlu, “İsrail Ankara'yı Protesto Etti”, **Sabah**, 17 Kasım 1988; “İsrail'i Kızdırdık”, **Güneş**, 17 Kasım 1988.

⁴⁴¹ Mehmet Ali Birand, “İsrail'in Türkiye'ye Karşı Haksız Kampanyası”, **Milliyet**, 18 Kasım 1988.

⁴⁴² “Türkiye'ye Teşekkür”, **Cumhuriyet**, 23 Kasım 1988.

⁴⁴³ “Ayn Tarihi”, <http://byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1988/kasim1988.htm> [25.12.2008].

⁴⁴⁴ Turgut Özal, Dışışleri bürokrasisinin tutucu olduğunu, bu nedenle iktidarı sınırladığını söylemiş ve bürokrasinin “*Atatürk'ün değil, İsmet İnönü'nün çizgisinde*” olduğuna inandığını ifade etmiştir.

Özal'ın bu karar aşamasında Dışişlerinin değerlendirmesine başvurmadan hareket ettiğine dair yorumlar gazetelerde yer almıştır⁴⁴⁵. Ancak alınan kararın kamuoyunca ve diğer siyasi partilerce olumlu karşılanması ve TBMM'nin Filistin Devleti'nin kurulmasından dolayı FUK'a bir tebrik mesajı göndermesi⁴⁴⁶ Özal'ın elini güçlendirdiği anlaşılmaktadır.

Filistin Devleti'nin tanınmasıyla birlikte Türkiye ile FKÖ arasındaki yakınlaşmanın zirveye çıktığı görülmektedir. Türkiye Filistin Devleti'nin kurulmasının ardından da FKÖ yanlısı söylemlerine devam etmiştir. 30 Kasım'da bir açıklama yapan Dışişleri Sözcüsü İnal Batu, ABD'yi Yaser Arafat'a vize vermediği için eleştirmiştir⁴⁴⁷. İnal Batu, 14 Aralık'taki bir başka açıklamasında "*Yaser Arafat'ın Cenevre'deki BM oturumunda yaptığı konuşmanın Türkiye tarafından 'yapıcı ve olumlu' bulunduğunu*" söylemiştir⁴⁴⁸. Bu dönemde ABD ile FKÖ'nün yakınlaşmasında Turgut Özal'ın ABD Dışişleri Bakanı George Schultz ile yaptığı görüşmelerin etkisi olduğuna dair haberler gazetelerde yer almıştır. Hürriyet'ten Sedat Ergin'in hazırladığı habere göre, Başbakan Özal ABD Dışişleri Bakanı Schultz'a FKÖ ile diyalog kurulması yönünde telkinde bulunmuş; Schultz ise konu ile ilgili olarak olumlu yanıt vermiştir⁴⁴⁹. Türkiye'nin Filistin Devleti'ni tanıma kararına başlangıçta mesafeli yaklaşan ABD'nin, özellikle Arafat'ın 'barışçıl' mesajları ve Turgut Özal'ın çabalarının ardından bu kararın Ortadoğu'daki istikrarı olumlu yönde etkileyebileceği yönünde değerlendirmeye başladığı sonucuna varılabilir.

Türkiye'nin Filistin Devleti'ni tanımasında Arap ülkeleriyle ticari ilişkiler, FKÖ'nün BM Güvenlik Konseyi'nin 181, 242 ve 328 sayılı kararlarını tanıdığını açıklayarak İsrail'i dolaylı olarak tanıması, KKTC'nin ve Bulgaristan'daki Türklerin durumuyla ilgili Arap ülkelerinden beklenen destek gibi nedenler sayılabilir. Tüm bunlara

Mehmet Barlas, "Turgut Özal'ın Anıları" başlıklı söyleşi dizisi. "Bürokratlar Atatürkçü Değil İnönücüdür...Statükocudur.", **Sabah**, 14 Temmuz 1994; Gencer Özcan, "Türkiye Dış Politikasında Algılamalar, Karar Alma ve Oluşum Süreci", **Türk Dış Politikasının Analizi**, ed. Faruk Sönmezoğlu, 3.bs., (İstanbul: Der Yayınları, 2004), 869.

⁴⁴⁵ "Acele mi Ettik?", **Milliyet**, 17 Kasım 1988.

⁴⁴⁶ "Aydın Tarihi", <http://byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1988/kasim1988.htm> [25.12.2008].

⁴⁴⁷ "Aydın Tarihi", <http://byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1988/kasim1988.htm> [25.12.2008].

⁴⁴⁸ "Aydın Tarihi", <http://byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1988/araklik1988.htm>; [25.12.2008]; Arafat bu konuşmasında 242 sayılı BM kararını tanıdığını ve terörizmi reddederek İsrail ile barış içinde yan yana yaşamak istediklerini ifade etmiştir. "Dışişleri: Arafat'ın Konuşması Yapıcı", **Cumhuriyet**, 15 Aralık 1988.

⁴⁴⁹ "ABD'yi Özal Yumuşattı", **Güneş**, 16 Aralık 1988; "ABD FKÖ ile Görüşecek", **Hürriyet**, 15 Aralık 1988; Sedat Ergin, "Özal Büyük Oynuyor", **Hürriyet**, 16 Aralık 1988.

Turgut Özal'ın pragmatik kişiliği ve karar alma sürecini hızlandırma isteği de⁴⁵⁰ eklenebilir.

Türkiye'nin Filistin Devleti'ni tanımasındaki en önemli etkenin, Filistin Devleti'nin BM Güvenlik Konseyi'nin 181, 242 ve 348 sayılı kararlarını tanıyarak İsrail'le yan yana devlet kurma arzusunu ortaya koyması olduğu görülmektedir⁴⁵¹. Turgut Özal'ın Filistin Devleti'nin Türkiye tarafından tanındığına dair yaptığı açıklamada, “*barış adına hayırlı olmasını*” arzu ettiğini açıklaması⁴⁵² bu açıdan önemlidir. Türkiye'nin Ortadoğu'daki çatışmaların sona ermesini ve bölgenin serbest ticarete uygun hale gelmesini arzu ettiği anlaşılmaktadır. Dışişleri Bakanı Mesut Yılmaz'ın konu ile ilgili açıklaması ise bu görüşü destekler niteliktedir. Yılmaz yaptığı açıklamada, Filistin Devleti'nin var olma hakkını vurgulamasının yanında Filistin Devleti'nin İsrail dâhil bölgedeki tüm devletlerin var olma hakkına saygılı olması gerektiğini de ifade etmiştir⁴⁵³.

Türkiye'nin Filistin Devleti'ni tanımasını sağlayan bir diğer etken de Arap ülkeleriyle olan ticari ilişkileri olduğu öne sürülebilir. Nitekim Cumhuriyet'in haberine göre, tanıma kararının ardından ABD'li bazı yetkililer Türkiye'nin bu adımı zengin Arap ülkelerinden gelen bir takım vaatler doğrultusunda atmış olabileceğini belirtmişlerdir⁴⁵⁴.

Tanıma kararının alınmasındaki bir diğer önemli neden ise KKTC'nin tanınması konusunda Arap ülkelerinden beklenen destek olduğu görülmektedir. Nitekim Filistin Devleti ilan edildiği gün KKTC tarafından tanınmıştır. Filistin Devleti'nin KKTC tarafından GKRY'den önce tanınması⁴⁵⁵ dikkat çekicidir. Bununla birlikte, Türkiye'nin FKÖ yönetimini “*Ortodoks ve Yunan sempatisanı Filistinlilere karşı güçlü kılmak*” için böyle bir karar aldığı düşünülebilir⁴⁵⁶. Ancak Türk hükümeti KKTC'yi Filistin Devleti'nin tanınması sürecinde pazarlık konusu haline getirmediği anlaşılmaktadır. Dışişleri Bakanı Mesut Yılmaz, bu konu ile ilgili kendisine

⁴⁵⁰ Gencer Özcan, “Türkiye Dış Politikasında Algılamalar, Karar Alma ve Oluşum Süreci”, 869; Mehmet Barlas, “Turgut Özal'ın Anıları” başlıklı söyleşi dizisi. “Bürokratlar Atatürkçü Değil İnönücüdür... Statükocudur.”, **Sabah**, 14 Temmuz 1994.

⁴⁵¹ Erhan, Kürükçüoğlu, “Arap Olmayan Devletlerle İlişkiler”, 151.

⁴⁵² “Aydın Tarihi”, <http://byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1988/kasim1988.htm> [25.12.2008].

⁴⁵³ “Acele mi Ettik”, **Milliyet**, 17 Kasım 1988.

⁴⁵⁴ “Ankara ABD'yi Şaşırttı”, **Cumhuriyet**, 18 Kasım 1988.

⁴⁵⁵ “Aydın Tarihi”, <http://byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1988/kasim1988.htm> [25.12.2008].

⁴⁵⁶ Yavuz, **age**, 247. FKÖ'nün içerisinde George Habbaş'ın liderlik ettiği FHKC (Filistin Halk Kurtuluş Cephesi) gibi Ortodoks ve Yunanistan'a yakın gruplar bulunmaktaydı. “İsrail'e Karşı Mücadele Veren Filistinli Radikal Örgütler”, **Sabah**, 11.11.2004.

yöneltiren bir soruya cevaben, Kıbrıs konusunda uluslararası müzakerelerin devam ettiği bir süreçte Türkiye'nin konuyu Filistin Devleti'nin kuruluşuyla bağdaştırmak istemediğini belirtmiştir⁴⁵⁷. Ancak basında yer alan tartışmalarda Türkiye'nin Filistin Devleti'nden KKTC'yi tanımasını beklediğine dair yorumlar göze çarpmaktadır. Kamuoyunda da Filistin Devleti'nin KKTC'yi tanıması gerektiğine dair görüşler ağırlık kazanırken Filistinli yetkililer, KKTC'de bir irtibat bürosu açabileceklerini ifade etmişlerdir⁴⁵⁸. 25 Kasım'da FKÖ'nün Ankara Temsilcisi Abu Firaz'ın düzenlediği basın toplantısında gazetecilerin kendisine FKÖ'nün KKTC'yi tanıyıp tanımayacağına dair sorularına cevaben, Filistin Devleti'nin henüz çalışmaya başladığını belirtmekle yetinmiştir⁴⁵⁹. Türkiye her ne kadar Filistin Devleti'ni tanıma sürecinde KKTC şartını öne sürmese de, Filistin Devleti'nden beklentilerinden bir tanesinin KKTC'yi tanıması olduğu söylenebilir.

5.3.2. Kamuoyunda Tartışmalar

Filistin Devleti'nin ilan edilmesi Türk kamuoyunda memnuniyetle karşılanmıştır. Gazetelerde Filistin Devleti'nin kurulması ilk sayfalarda yer alırken köşe yazarlarının önemli bir kısmı bu gelişmenin Filistin sorunun çözümü için olumlu bir adım olarak nitelemişler; Türkiye'nin Filistin'i tanımasıyla birlikte Türkiye'nin Ortadoğu'daki etkinliğinin artacağına işaret etmişlerdir. Diğer yandan, Filistin Devleti'nin kurulmasına mesafeli yaklaşan ve Türkiye'nin Filistin'i tanımasını ihtiyatla karşılayan köşe yazarları, Türkiye'nin ABD'deki Yahudi Lobisi, AT gibi kurumlarla ilişkisine dikkat etmesi gerektiğini ifade etmişler; benzer bir adımın Kıbrıs ve Bulgaristan'daki Türkler konusunda Arap ülkelerinin atacağından kuşkulu olduklarının altını çizmişlerdir.

Sol eğilimli Cumhuriyet, Filistin Devleti'nin ilan edilmesini heyecanla karşılamıştır. Cumhuriyet bu gelişmeyi "...Ve Bağımsız Filistin Devleti" başlığıyla okurlarına iletmiştir⁴⁶⁰. Aynı gazetenin "Olayların Ardındaki Gerçek" isimli köşesinde ise Bağımsız Filistin Devleti'nin kuruluşu ile Türk Kurtuluş Savaşı sırasında TBMM'nin faaliyetleri arasında paralellik kurulmuştur⁴⁶¹.

⁴⁵⁷ Nur Batur, "Filistin Devletini Tanınırken Yaşanan KKTC Burukluğu", **Milliyet**, 17 Kasım 1988.

⁴⁵⁸ "Acele mi Ettik", **Milliyet**, 17 Kasım 1988.

⁴⁵⁹ "Arafat'ın Şükranı", **Cumhuriyet**, 26 Kasım 1988.

⁴⁶⁰ "...Ve Filistin Devleti", **Cumhuriyet**, 15 Kasım 1988.

⁴⁶¹ Olayların Ardındaki Gerçek, "Filistin Devleti", **Cumhuriyet**, 15 Kasım 1988.

Liberal çizgide yayın yapan Hürriyet'te ise konuyla ilgili yorumlarda Türkiye'nin kararı almakla acele ettiğine dair düşünceler dikkat çekmektedir. Konuyla ilgili Hürriyet'te fazla yorum yazısının yer almamasının da önemli bir ayrıntı olduğu söylenebilir. Coşkun Kırca konuyla ilgili yazısında Türkiye'nin Filistin Devleti'ni tanımasının acele bir karar olduğunu belirterek dış politika açısından hatalı davranıldığını savunmuştur⁴⁶²:

“Türkiye'nin yeni devleti tanımına gelince...FKÖ'nün bildirisi, tam metin halinde incelenmeden açıklanan bu karara şaşmamak, bir diplomat için zordur. Türk kamuoyunda çok kişi, Araplarla Müslüman olmaktan doğan bir dayanışma duygusu hissettiğinden, yada insan haklarına bağlılığından dolayı, bu tanıma kararını hoşnutlukla karşılayacaktı. Fakat, diplomatik kararlar, sadece bu gibi duygulara dayandırılmaz. Bir devletin tanınabilmesi için, onun gerçekten 'devlet' olması gerekir. Arap Filistin, devlet olabilmek için, belirli bir arazi üzerinde, o milletten kaynaklanan hiçbir merkezi kamusal otorite mevcut değildir. Milletlerarası hukuk açısından, ortada bir devlet yoktur ki, Türkiye bu devleti tanıyor! Türkiye elbette, Filistinli Arapların devlet kurma hakkına saygılıdır[...] Acaba FKÖ ve Arap Devletleri KKTC'yi tanımamakla hala ısrarlı iken, Arap alemi, bize nasıl bir olumlu karşılık verecek ki biz bu tutuma girdik?”

Coşkun Kırca'nın eski bir diplomat olması, Özal'ın kararın alınma sürecinde Dışişleri Bakanlığına danışmadan kendi başına aldığına dair tartışmaları akıllara getirmektedir.

Milliyet'te de konuyla ilgili yazıların az olması göze çarpmaktadır. Mehmet Ali Birand, Türkiye'nin Filistin Devleti'ni tanımasının doğru bir adım olarak nitelemiştir. Birand bu kararın “*yürekli, akılcı ve eski hataları affettirici ve onurlu bir karar*” olduğunu ve İsrail'in politikalarını gözden geçirmesi gerektiğini öne sürmüştür⁴⁶³:

“[...] İşte bu heyecanlı hava içinde, Türkiye'nin bağımsızlık kararını en erken ülke olması, Tel Aviv'i son derece rahatsız etti. Ankara'nın açıklamalarından birkaç saat sonra Türk maslahatgüzarı İsrail'de Dışişleri Bakanlığı'na çağrıldı. Türkiye'nin deneyimli diplomatı Güvendiren, gereken yanıtları vermesine vermiş ancak, bu görüşme, Amerikan basını tarafından dahi 'son derece sert' diye nitelendiriliyor. Anlaşılan İsrailliler ağızlarına geleni söylemişler[...] İsrail, yaşama, var olma hakkı elinden alınamayacak bir devlettir. Ancak bu günkü gibi 'Durumun sorumlusu şu taş atan çocuklardır. Arafat onları kışkırtarak, samimi olmadığını gösteriyor' mantığıyla hareket etmeyi bırakmalı, artık gerçekleri görmelidir. Kaç tane savaşa, hem de zaferle bitirdikleri savaşa rağmen gerilediklerini hissetmeli ve uzlaşi için biraz çaba harcamalıdır.”

⁴⁶² Coşkun Kırca, “Acelecilik”, **Hürriyet**, 18 Kasım 1988.

⁴⁶³ Mehmet Ali Birand, “İsrail'in Türkiye'ye Karşı Haksız Kampanyası”, **Milliyet**, 18 Kasım 1988.

Sabah'tan Güneri Civaoglu ise Filistin'in İslam âlemi için özel bir önemi olduğunu, Türkiye'nin kurulan devleti tanımakla İslam dünyasındaki itibarını arttırdığını vurgulamıştır⁴⁶⁴. Güneş'ten Mithat Sirmen konuya şüpheyile yaklaşan yazarlar arasında yer almıştır. Sirmen, Türkiye'nin Batı ittifakının bir parçası olarak Filistin Devleti'ni tanınmasıyla önemli bir fedakarlıkta bulunduğunu belirtmiş; aynı fedakarlığın Kıbrıs ve Bulgaristan'daki Türkler konusunda Arap dünyasının göstereceğinden kuşkulu olduğunu ima eden bir yazı yazmıştır⁴⁶⁵. Sonuç olarak liberal çizgide yayın yapan gazetelerin konuya mesafeli yaklaştığı söylenebilir.

Sağ görüşlü Tercüman'da ise konuyla ilgili çarpıcı haber başlıkları kullanılırken⁴⁶⁶, köşe yazarlarının daha önceki gelişmelerde olduğu gibi konuya fazla ilgi göstermedikleri dikkat çekmektedir. Köşe yazılarında, FKÖ ve Arap dünyasına yönelik şüphelerin öne çıktığı görülmektedir. Bu durumu etkileyen faktörler arasında Tercüman'ın geleneksel olarak FKÖ'ye mesafeli yaklaşması ve Kıbrıs konusunda Arap dünyasından beklenen desteğin gelmemesi gösterilebilir. Yılmaz Öztuna, Türkiye'nin Filistin Devleti'ni tanımakla ABD ve AT'yi karşısına almak pahasına büyük bir fedakârlık yaptığını, aynı fedakârlığın Arap ülkeleri tarafından da KKTC konusunda gösterilmesi gerektiğini ifade etmiştir⁴⁶⁷:

“Türkiye bir Avrupa devletidir. Bu bakımdan diğer hiçbir Müslüman devletin durumunda değildir. NATO ve AB üyesidir. Avrupa Topluluğu'na ve Batı Avrupa Savunma Birliği'ne girmek için adaydır. Birleşik Amerika ile son derece grift münasebetleri vardır. Ermeni ve Kürt meselelerinde Washington'la tam mutabakat halinde değildir. Kıbrıs meselesinde de öyle. Washington ise, ülkesindeki Musevileri ve dolayısıyla İsrail'i incitecek radikal hareketlerin karşısındadır. Amerika'da Yahudiler şu ana kadar tavır almadılar. Andıkları anda yukarıda anılan ve Türkiye Cumhuriyeti için her biri ayrı ayrı ve hayati vazgeçilmez bulunan meselelerde, çok tatsız gelişmelerle karşı karşıya kalırız. Bilmem Filistinli, Arap ve Müslüman kardeşlerimiz için neyi göze aldığımızı ifade edebildim mi? Aynı derinlemesine dostluğu bizim de kendilerinden beklemek hakkımızdır. Tek taraflı aşkların ne facialara sebep olduğunu pek çok büyük romancı ve şair, kudretle anlatmıştır.”

Türkiye'nin Filistin Devleti'ni tanınması siyasi partiler tarafından da olumlu karşılanmıştır. 16 Kasım'da Dışişleri Bakanı Mesut Yılmaz TBMM'de yaptığı konuşmada Filistin Devleti'nin tanınmasıyla ilgili olarak bilgi vermiş; TBMM

⁴⁶⁴ Güneri Civaoglu, “Filistin ve Ankara”, **Sabah**, 16 Kasım 1988.

⁴⁶⁵ Mithat Sirmen, “Helal Olsun”, **Güneş**, 16 Kasım 1988.

⁴⁶⁶ “40 Yıllık Bir Rüya Gerçek Oldu”, **Tercüman**, 15 Kasım 1988; “Sevinç ve Gurur”, **Tercüman**, 16 Kasım 1988.

⁴⁶⁷ Yılmaz Öztuna, “Filistin Devleti”, **Tercüman**, 22 Kasım 1988.

içerisinde ve dışında olan partiler Yılmaz'ın konuşmasına destek vermişlerdir. SHP, DSP (Demokratik Sol Parti) ve DYP (Doğru Yol Partisi) kararın doğru bir adım olduğunu açıklamışlardır⁴⁶⁸.i DYP Genel Başkanı Süleyman Demirel, Filistin halkının yıllardır sürdürdüğü mücadelenin sonucunda Filistin Devleti'nin kurulmasını olumlu karşıladığını ifade etmiştir⁴⁶⁹. DYP Grup Başkanvekili Köksal Toptan Filistin Devleti'nin tanınmasının doğru bir adım olduğunu, gelişmeleri takip ederek hükümeti bu karara yönelten Dışişleri Bakanı Mesut Yılmaz'ı kutladığını belirtmiştir. SHP Genel Başkanı Erdal İnönü, Filistin Devleti'nin kuruluş bildirgesinde yer alan barışçıl ifadelerin Ortadoğu barışına katkı sağlayacağına inandığını, Filistin Devleti'nin kurulmasının partisi tarafından desteklendiğini vurgulamıştır⁴⁷⁰. SHP İstanbul milletvekili İsmail Cem ise Türkiye'nin Filistin Devleti'ni tanımakla görevini yaptığını ve aynı hassasiyetin KKTC konusunda Arap devletleri tarafından da gösterilmesi gerektiğini ifade etmiştir⁴⁷¹. RP (Refah Partisi) Genel Başkanı Necmettin Erbakan ise Türkiye'nin Filistin'i ilk tanıyan ülke olma şansını kaçırdığını belirterek hükümeti eleştirmiştir⁴⁷². Siyasi partilerin İntifada'nın başlamasının ardından toplumda oluşan Filistin yanlısı duyarlılıktan etkilendiğini söylemek mümkündür. Ayrıca 1989 baharında yapılacak olan yerel seçimleri bu çerçevede dikkate almak doğru olabilir.

Sonuç olarak, İntifada hareketinin FKÖ'nün uluslararası prestijini arttırması ve Yaser Arafat'ın İsrail'in var olma hakkını tanıdığını açıklaması sonucunda, uluslararası sorunları bağlamında Arap ülkelerinin desteğini arayan Türkiye örgütlerle ilişkilerini yeniden geliştirmeye başlamıştır. Özellikle KKTC ve Bulgaristan'daki Türk azınlığın statüsü ile ilgili olarak İKÖ toplantılarında FKÖ ile özel görüşmeler yapıldığı görülmektedir. Bu dönemde Arap dünyasında ve uluslararası kamuoyunda itibarı artan FKÖ'nün desteğinin alınması Türkiye'nin Ortadoğu politikasındaki öncelikler arasında yer almıştır. Filistin Devletinin tanınması ise bu sürecin bir sonucu olarak değerlendirilebilir.

Filistin Devleti'nin tanınma aşamasında ise Başbakan Özal'ın kararı Dışişlerine danışmadan aldığına dair tartışmalar yaşanması ise Ortadoğu politikasının bizzat Özal tarafından oluşturulduğu ve yönlendirdiği düşüncesini akla getirmektedir.

⁴⁶⁸ “Aydın Tarihi”, <http://byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1988/kasim1988.htm> [25.12.2008].

⁴⁶⁹ “Filistin Devleti'ni Kucakladık”, **Güneş**, 16 Kasım 1988.

⁴⁷⁰ “Bağımsız Filistin'i Tanıdık”, **Sabah**, 16 Kasım 1988.

⁴⁷¹ “TBMM'den Tam Destek”, **Tercüman**, 17 Kasım 1988.

⁴⁷² “Filistin'i Kucakladık”, **Güneş**, 16 Kasım 1988.

Buradan Özal'ın FKÖ'nün itibarının uluslararası alanda artmış olmasını iyi değerlendirdiğini Türkiye'nin FKÖ'ye yaklaşması için çaba gösterdiği sonucuna varılabilir.

6. 1989–1991 YILLARI: GERGINLİK VE İLİŞKİLERDE ZAYIFLAMA

15 Kasım 1988’de ilan edilen Filistin Devleti’ni tanıyan Türkiye, buna karşılık FKÖ’nün Ankara’daki Temsilciliğini büyükelçilik statüsüne yükseltmemiştir. Bu durum, Türkiye ile FKÖ arasında gerginliğe neden olmuştur. FKÖ, Filistin Temsilciliğinin büyükelçilik statüsüne yükseltilmesi için defalarca Türkiye’ye çağrı yapsa da, Türkiye bu çağrılara olumlu karşılık vermemiş ve bu durum Yaser Arafat’ın tepkisini çekmiştir. Filistin Temsilciliğinin büyükelçilik statüsüne yükseltilmemesiyle başlayan gerginlik sürecine ek olarak, dünya konjonktüründe yaşanan değişimle birlikte, ikili ilişkilerin zayıflamaya başladığı görülmektedir. Somut olarak ifade etmek gerekirse, Soğuk Savaşın sona ermesi Türkiye’nin dış politika seçeneklerini arttırmış ve Arap ülkelerini destekleyen dış politika çizgisini değiştirmeye başlamasına neden olmuştur. Buna ilave olarak, Ağustos 1990’da ortaya çıkan Körfez krizi sürecinde FKÖ’nün Irak yanlısı bir tutum takınarak Türkiye’nin de destek verdiği ABD yanlısı koalisyonun karşısında yer alması, Türkiye-FKÖ ilişkilerinin zayıflamasına neden olmuştur. Türkiye buna karşılık 1991’de Madrid’de başlayan Ortadoğu Barış Sürecine destek vermiştir. Bu desteğin temel nedeninin Türkiye’nin Ortadoğu’nun istikrara kavuşturulmasından faydalanmak istemesi olduğu öne sürülebilir. Böylelikle Türkiye’nin Ortadoğu Barış sürecinde Arap-İsrail barışına katkı sağlayarak, Soğuk Savaş sonrasında bölgedeki önemini korumaya çalıştığı düşünülebilir.

6.1. Filistin Temsilciliğinin Statüsü Sorunu

1987’de başlayan İntifada hareketinin ardından 15 Kasım 1988’de Türkiye’nin ilan edilen Filistin Devleti’ni tanımasıyla zirveye çıkan Türkiye-FKÖ ilişkileri, Ankara’nın Filistin Temsilciliğine büyükelçilik statüsü tanımaması sonucunda gergin bir döneme girmiştir. Filistin Devleti’nin tanınmasından kısa bir süre sonra Yaser Arafat ve FKÖ Siyasi Bürosu Türkiye’nin Filistin Temsilciliğinin statüsünün yükseltilmesi için çağrıda bulunmaya başlamıştır. Şubat 1989’da Cumhuriyet’e konuşan FKÖ Siyasi Büro Şefi ve Filistin Devleti Dışişleri Bakanı Faruk Kaddumi, başlangıçta Türkiye’nin KKTC konusunda kendilerinden beklediği destekten dolayı

Temsilciliğin statüsünün henüz yükseltilmediğini düşündüklerini söylemiştir. Daha sonra asıl nedenin ABD'deki Yahudi Lobisi'nin Türkiye'ye yönelik baskısı olduğunu anladıklarını, Türkiye'nin Temsilciliğin statüsünü yükseltmesi halinde KKTC konusunda adım atabileceklerini ifade etmiştir. Kaddumi, Mart ayındaki İslam Konferansı Örgütü Dışişleri Bakanları Toplantısına kadar bu kararın alınmasını beklediklerini ifade etmiştir⁴⁷³. Burada FKÖ'nün KKTC konusunu, Filistin Temsilciliğinin statüsünün yükseltilmesi için bir pazarlık unsuru olarak öne sürmeye çalıştığı düşünülebilir. Ancak Dışişleri Bakanlığı bu çağrıya olumlu bir yanıt vermemiştir. Bakanlıktan yapılan açıklamada, Türkiye'nin Yahudi Lobisinin baskısı altında olmasının söz konusu olmadığı vurgulanmış; bu konudaki kararın Türkiye'nin kendi ulusal çıkarları doğrultusunda verileceğinin altı çizilmiştir⁴⁷⁴.

Türkiye ile FKÖ arasında yaşanan gerginliğe dair tartışmalar basında da yer almıştır. Hürriyet'in haberine göre FKÖ'nün Ankara Temsilcisi Abu Firaz, Türkiye ile ilişkilerin gözden geçirilmesi için Yaser Arafat tarafından Tunus'a çağırılmıştır. Aynı habere göre Turgut Özal'ın ABD'deki Yahudi Lobisinin önde gelen isimlerinden Morris Abraham ile görüşmesi ve Filistin Temsilciliğinin statüsünün yükseltilmeyeceği sözünü vermesi FKÖ nezdinde hayal kırıklığı yaratmıştır⁴⁷⁵. Şubat ayında Mısır'a resmi ziyarette bulunan Dışişleri Bakanı Mesut Yılmaz ise FKÖ Temsilciliğinin Büyükelçilik seviyesine yükseltilmesi için zorlayıcı bir nedeninin olmadığını, Filistin sorununda taraflardan birinin körü körüne desteklenmesinin soruna çözüm getirmeyeceğini belirtmiştir. Mesut Yılmaz'ın Mısır ziyareti sırasında FKÖ'nün ikinci adamı olarak nitelendirilen Salah Halef ile görüştüğüne dair haberler basında yer almıştır. Hürriyet'te yer alan habere göre, Mesut Yılmaz aynı düşünceleri Halef'e iletmıştır. Salah Halef ise Kahire'de düzenlediği basın toplantısında, FKÖ'nün Türkiye ile sorun yaşamasının söz konusu olmadığını, basında bu konuyla ilgili yer alan haberlerin gerçeği yansıtmadığını söylemiştir.⁴⁷⁶ Kamuoyundaki yapılan tartışmalarda ise Mart ayında Riyad'da yapılacak olan İslam Konferansı Zirvesine kadar Filistin Temsilciliğinin büyükelçilik statüsüne yükseltilmeyeceği görüşü ağır basmış; FKÖ'nün Türkiye'ye yönelik tepkisinin ise anlaşılır olmadığı, Türkiye'nin İntifada süresince FKÖ'ye ve Filistin halkına önemli ölçüde destek

⁴⁷³ Sabetay Varol, "Türkiye FKÖ için Büyük Dost", **Cumhuriyet**, 13 Şubat 1989; "FKÖ Ankara'ya Buruk", **Cumhuriyet**, 8 Şubat 1989.

⁴⁷⁴ Sabetay Varol, "Türkiye FKÖ için Büyük Dost", **Cumhuriyet**, 13 Şubat 1989

⁴⁷⁵ "FKÖ ile Kriz Dönemi", **Hürriyet**, 4 Şubat 1989.

⁴⁷⁶ Murat Bardakçı, "Filistin Ayaklanmasına İlk Yardım Türkiye'den", **Hürriyet**, 10 Şubat 1989.

verdiği değerlendirilmesi yapılmıştır⁴⁷⁷. Sonuç olarak Türkiye FKÖ'nün çağrısına uymamış; dolayısıyla FKÖ Temsilciliğini Mart 1989'da yapılan İslam Konferansı Zirvesine kadar büyükelçilik seviyesine yükseltmemiştir.

Mart ayında Riyad'da toplanan İslam Konferansı Örgütü Dışişleri Bakanları Toplantısında konuşan Mesut Yılmaz, İslam ülkelerinden Bulgaristan'daki Türklerin yaşadığı sorunlar, KKTC ve Batı Trakya'daki Türkler için destek talebinde bulunmuştur. Ancak zirve sonunda alınan kararda Kıbrıslı Türklerin Rumlarla “*eşit statüye kavuşma ve haklarının elde etme mücadelelerinin desteklendiği*” yolundaki açıklamayla ilan edilmekle yetinilmiştir⁴⁷⁸. İslam ülkeleri ve FKÖ'nün KKTC'nin tanınması yönünde çaba sarf etmemeleri, buna karşılık Türkiye'nin Filistin Temsilciliğini büyükelçilik seviyesine yükseltmemesi sonucunda, FKÖ ile ilişkilerde sıkıntıların ortaya çıkmaya başladığı görülmektedir. Mayıs 1989'da ikili ilişkilerde gerginliğe neden olan önemli bir gelişme daha yaşanmıştır. DSÖ (Dünya Sağlık Örgütü) üye olmak için başvuran FKÖ, ABD'nin baskısıyla diğer üyelerin oylarıyla DSÖ' ye üye yapılmamıştır. Türkiye bu oylamada çekimser kalmıştır. Türkiye'nin bu oylamada çekimser kalması üzerine FKÖ'nün Ankara Temsilcisi Abu Firaz Türkiye'nin tutumunun çelişkili olduğunu söylemiştir⁴⁷⁹:

“Türkiye resmen Filistin Devleti'ni ilk tanıyan ülkeler arasında yer alıyor. Geçen hafta Türk Dışişleri Bakanlığı Sözcüsünün Türkiye'nin Filistin Devleti'nin üyeliğini doğal olarak desteklediğini açıklamıştı. Türkiye'nin bu tutumu ve daha sonraki açıklamaları dikkate alınırsa oylamada çekimser kalmasını anlayamıyoruz. Bizim açımızdan bir sürpriz oldu . Şok etkisi de yarattı diyebiliriz. Çelişkili bir durum[...]

Milliyet'e konuşan bir hükümet yetkilisi ise FKÖ'nün DSÖ'ye girmesi halinde ABD'nin bu örgüte desteğini kesmekle üyeleri uyardığını belirtmiş; Filistin'e önemli yardımlar yapan ve ABD ve AT tarafından finanse edilen DSÖ'nün yardımsız kalmasının FKÖ içinde iyi olmayacağını ifade etmiş ve Türkiye'nin bu nedenle oylamada çekimser kaldığını söylemiştir⁴⁸⁰. Emekli Büyükelçi ve Milliyet yazarı Coşkun Kırca ise Türkiye'nin bu tutumuyla Filistin Devleti'ni tanımakla yaptığı

⁴⁷⁷ “Ankara, Ortadoğu için Beklemede”, **Hürriyet**, 21 Şubat 1989.

⁴⁷⁸ “Ayın Tarihi” <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/AyinTarihi/1989/mart1989.htm> [17.01.2009].

⁴⁷⁹ Nur Batur, “Türkiye-Filistin İlişkilerinde ‘Şok’”, **Milliyet**, 15 Mayıs 1989.

⁴⁸⁰ Nur Batur, “Türkiye-Filistin İlişkilerinde ‘Şok’”, **Milliyet**, 15 Mayıs 1989.

hatayı bir ölçüde tamir ettiğini belirtmiş; Türkiye'nin yine de çelişkili bir dış politika izlediğinin altını çizmiştir⁴⁸¹:

“Türkiye, bu karara çekimser oy vermiştir. Bu isabetli bir karar olmuştur. Bu da, işin başında hayali devleti tanımak hatasını işlemiş Türk diplomasisi için yeğlenebilecek tek yoldu. Bize kalırsa, Türkiye yine de, erteleme kararına olumlu oy kullanmış gelişme yolundaki Üçüncü Dünya ülkeleri kadar gerçekçi ve cesaretli olabilirdi. Kişilikli dış politika, herkese boncuk dağıtılarak yapılamaz. Türkiye, Filistinlilerin kendi kaderlerini tayin hakkını açıkça tanımışken, hukuk ve siyaset planında çok tartışmalı tanıma yoluna sapınca, aslında bu konuda kişilikli olabilme imkanını da kendi kendine zaten silmişti. Onun için bu kadarına da pekala.”

Aynı ay içerisinde haftalık basın toplantısında konuşan Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü İnal Batu, gazetecilerin Türkiye ile Filistin Devleti arasında bir gerginlik olup olmadığına dair sorularına muhatap olmuştur. İnal Batu, böyle bir gerginliğin olmadığını söylese de⁴⁸² Yaser Arafat 1990 yılının başlarında uzun yıllar FKÖ'nün Anakara temsilciliğini yapmış olan Abu Firaz'ı Tunus'a çağırarak⁴⁸³ Türkiye'ye olan tepkisini göstermiştir. Arafat'ın bu tutumu, Türkiye ile Filistin Devleti arasındaki gerginliği gösteren bir işaret olarak anlaşılabilir.

Türkiye ile Filistin Devleti arasındaki gerginliğe rağmen, Türkiye İsrail'in işgal altında tuttuğu topraklarda gerçekleştirdiği bazı eylemlere tepki göstermeye devam etmiştir. Ancak bu tepki söylemlerinde İntifada'nın başlangıç sürecinde olduğunun aksine FKÖ'ye destek vurgusu yapılmaması dikkat çekicidir. 19 Mayıs 1990'da askeri üniformalı bir İsraillinin Filistinli işçilerin üzerine ateş açarak sekiz kişinin ölümüne neden olması ve ertesi gün bu olayı protesto etmek isteyen Filistinlilerin nedeniyle İsrail askerleri tarafından ateş açılması üzerine beş Filistinlinin yaşamını kaybetmesi⁴⁸⁴ nedeniyle Türkiye İsrail'i kınadığını açıklamıştır. Yapılan açıklamada İsrail'in “uluslararası sözleşmeler uyarınca görevlerini yerine getirmesi çağrısında” bulunulmuştur⁴⁸⁵. Bu açıklama, Lübnan Savaşı süresince Türkiye'nin İsrail'e yönelik tepkilerini aklı getirmektedir. Bu süreçte de Türkiye ASALA-FKÖ ilişkisinin ortaya çıkması nedeniyle, FKÖ'ye soğuk yaklaşmış ve İsrail'in Lübnan topraklarında gerçekleştirdiği operasyonlara düşük düzeyli bir tepki göstermiştir.

⁴⁸¹ Coşkun Kırca, “Filistin”, **Milliyet**, 15 Mayıs 1989.

⁴⁸² “Ayn Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1989/mayis1989.htm> [17.01.2009].

⁴⁸³ Sönmezoglu, **age**, 441.

⁴⁸⁴ “Filistin ‘İntikam’ Diyor”, **Milliyet**, 22 Mayıs 1990; “İsrail’de Katliam”, **Cumhuriyet**, 21 Mayıs 1990.

⁴⁸⁵ Semih İdiz, “Katliama Kınama”, **Cumhuriyet**, 23 Mayıs 1990.

Türkiye'nin İsrail'i kınamasından kısa bir süre sonra FKÖ yeniden Türkiye'den destek talep etmeye başlamıştır. 24 Mayıs 1990'da basına yansıyan haberlere göre, *“Filistin Devleti, Türkiye'den, İsrail işgali altındaki topraklarda yaralanan Filistinlilerin tedavilerinin Türkiye'de yapılmasını”* istemiştir⁴⁸⁶. İntifada süresince Türkiye'yi Filistin konusunda NATO ve ABD'ye baskı yapabilecek bir ülke olarak gören FKÖ'nün Türkiye'nin bu konumunu sürdürmesini istediği öne sürülebilir. Ancak Türkiye, FKÖ'nün yakınlaşma çabalarına karşılık adım atmamış ve bu durum Arafat'ın tepkisini çekmeye devam etmiştir. 1 Haziran 1990'da bir açıklama yapan Yaser Arafat, Türkiye'nin İsrail ile ilişkilerini yükseltmesi halinde bu durumun Arap Birliği'nde değerlendirileceğini söylemiştir⁴⁸⁷. Buradan, Türkiye'nin İsrail ile ilişki düzeyini yükseltmesi halinde Arafat'ın Arap dünyasında Türkiye aleyhine lobi yapacağı sonucu çıkartılabilir.

Türkiye ile Filistin Devleti arasında gerginliğe neden olan Filistin Temsilciliğinin statüsünün yükseltilmemesinin ardında yatan dört ayrı nedenden söz edebiliriz. Birinci neden, Türkiye'nin Filistin Devleti'ni tanımasının ardından ABD'deki Yahudi Lobisinin gösterdiği tepkidir. İkinci neden ise Arap ülkelerinden KKTC ve Bulgaristan'daki Türkler bağlamında beklenen destekten bir sonuç çıkmamasıdır. Üçüncü olarak ise Yaser Arafat'ın Türkiye aleyhtarı söylemlerinden bahsedilebilir. Dördüncü ve son neden ise Soğuk Savaşın sona yaklaşmasıyla birlikte Türkiye'nin bölgedeki jeopolitik önemini korumak amacıyla İsrail'le olan ilişkilerini geliştirmeye çalışmasıdır.

6.1.1. Yahudi Lobisi Faktörü

Türkiye'nin Anakara'daki Filistin Temsilciliğini büyükelçilik statüsüne yükseltilmemesi nedenlerinin arasında Yahudi Lobisinin Filistin Devletinin tanınmasına gösterdiği tepki ve Türkiye'nin ABD'deki Rum⁴⁸⁸ ve Ermeni Lobilerine karşı Yahudi Lobisinin desteğine ihtiyaç duyması bulunmaktadır. Özellikle Ocak 1989'dan itibaren ABD Kongresinde Ermeni Soykırımının tanınmasına yönelik tartışmaların başlaması Türkiye'nin Yahudi Lobisiyle yakın ilişki kurmasına yol açmıştır. ABD Temsilciler Meclisi üyesi Tony Gelhozo'nun Ermeni Soykırımı yasa

⁴⁸⁶ “Filistin'den Özel İstek”, **Milliyet**, 25 Mayıs 1990.

⁴⁸⁷ Zafer Arapkirli, “Arafat'tan Anlamlı Uyarı”, **Cumhuriyet**, 2 Haziran 1990.

⁴⁸⁸ ABD Senatörü Larry Presler Türk hükümetinin Kıbrıs konusunda adım atmaması durumunda Türkiye'ye yönelik tüm dış yardımların kesilmesini öngören karar tasarısını ABD Kongresi'ne sunmuştur. Sedat Ergin, “Yunan Lobisi'nden Yardıma Çelme”, **Hürriyet**, 2 Şubat 1989.

tasarısını Kongre'ye sunmasından⁴⁸⁹ bir ay sonra Türkiye'ye gelen ABD'deki Musevi Cemaatinin Ortadoğu Uzmanı Dr. George Gruen, Cumhuriyet'e yaptığı açıklamada, Başbakan Özal ve Dışişleri Bakanı Yılmaz'ın istemesi halinde Türkiye'yi Ermeni ve Rum Lobilerine karşı yardım edebileceğini belirtmiştir. Gruen, Türkiye'nin Filistin Devleti'nin tanınmasının erken olduğunu ancak Filistin Temsilciliğinin statüsünün yükseltilmemesinin yerinde olduğunu belirtmiştir⁴⁹⁰. Gruen'un açıklamalarından Yahudi Lobisinin Türkiye'ye yönelik desteğinin Filistin Temsilciliğinin statüsüyle yükseltilip yükseltilmemesine bağlı olduğu anlaşılabılır. Aynı tarihlerde FKÖ Siyasi Büro Şefi Faruk Kaddumi'nin Türkiye'nin Yahudi Lobisinin baskısı altında kalmaması ve Ankara'daki Filistin Temsilciliğinin statüsünün yükseltilmesi gerektiğine dair açıklama yapması⁴⁹¹ ise önemli bir ayrıntı olarak görülebilir. Bu durumdan, FKÖ ve Yahudi Lobisi'nin Filistin Temsilciliği konusunda Türkiye'yi değişik kozlar öne sürerek ikna etmeye çalıştığı sonucu çıkartılabilir. FKÖ'nün Türkiye'yi ikna edebilmek için KKTC konusunda adım atmayı taahhüt ettiği⁴⁹², Yahudi Lobisi'nin ise ABD'deki Rum ve Ermeni Lobilerine karşı Türkiye'ye yardım teklifinde bulundukları görülmektedir. Türkiye ise FKÖ'nün önerilerine karşılık vermemiş; Yahudi Lobisiyle diyalog kurmayı tercih etmiştir. Dışişleri Bakanı Mesut Yılmaz, Şubat 1989'da American Jewish Committee üyelerine İsrail'le ilişki düzeyinin arttırılacağını söylemiştir⁴⁹³. Bununla birlikte 1974–1980 yılları arasında İsrail'in önde gelen lobi şirketi APIAC'ın Başkanlığını yapan Morris Amitay, ABD'de Türkiye lehine lobi yapması için kurulan International Advisers Inc. Şirketinin başına getirilmiştir. Yahudi Lobisi'ne yakın olan Amitay'ın Türkiye'yi ABD'de diğer lobilere karşı savunacak olması, Türkiye'nin Yahudi Lobisi ile olan işbirliğini geliştirmesi yönünde önemli bir adım olarak nitelendirilebilir⁴⁹⁴. Sonuç olarak, Türkiye'nin ABD'deki Ermeni ve Rum Lobilerinin Türkiye aleyhtarı etkinliklerine karşı Yahudi Lobisi'nin desteğine ihtiyaç duyması, Ankara'daki Filistin Temsilciliğinin büyükelçilik statüsüne yükseltilmemesinin nedenleri arasında sayılabilir.

⁴⁸⁹ Ufuk Güldemir, "ABD'den Ermeni Atığı", **Cumhuriyet**, 5 Ocak 1989.

⁴⁹⁰ Nilay Karaman, "Pazarlık", **Cumhuriyet**, 13 Şubat 1989.

⁴⁹¹ Sabetay Varol, "Türkiye FKÖ için Büyük Dost", **Cumhuriyet**, 13 Şubat 1989.

⁴⁹² Sabetay Varol, "Türkiye FKÖ için Büyük Dost", **Cumhuriyet**, 13 Şubat 1989.

⁴⁹³ Özcan, **Türkiye-İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi**, 47.

⁴⁹⁴ Turan Yavuz, "Türk Lobisine Güçlü İsim", **Milliyet**, 11 Mart 1989.

6.1.2. Arap Ülkelerinden Beklenen Destek ve Hayal Kırıklığı

Türkiye'nin Ankara'daki Filistin Temsilciliğini büyükelçilik statüsüne yükseltmemesinin nedenleri arasında, Arap ülkelerinden KKTC ve Bulgaristan'daki Türklerin durumu ile ilgili olarak beklediği desteği bulamamasıdır⁴⁹⁵. Türkiye'nin Filistin Devleti'ni tanımasından dört ay sonra Riyad'da yapılan İslam Konferansı Örgütü Dışişleri Bakanları Zirvesinde, Dışişleri Bakanı Mesut Yılmaz İslam ülkelerinden Batı Trakya Türkleri, Bulgaristan'daki Türkler ve Kıbrıs sorunu ile ilgili olarak destek istemiştir. Ancak İslam Konferansı Zirvesinden Türkiye'nin beklediği destek çıkmamış; Kıbrıs'taki Türklerin Ada'daki Rumlarla eşit statüye kavuşturulması yönünde destek verileceği açıklamasıyla yetinilmiştir⁴⁹⁶. Sonuç olarak, Arap ülkeleri KKTC'yi tanımama politikasına devam etmiş; Bulgaristan'daki Türk azınlığın durumu ile ilgili olarak ise bir karar alınmamıştır. Arap ülkelerinden beklediği desteği alamaması sonucunda Türkiye'nin FKÖ'den uzaklaşması ve İsrail'e yakınlaşması, FKÖ'nün Ankara Temsilcisi Abu Firaz'ın da dikkatini çekmiştir. Firaz Cumhuriyet'ten Yasemin Çongar'la yaptığı söyleşide Arap ülkelerinin Türkiye'ye sırtlarını döndüğüne dair düşüncenin doğru olmadığını ve Türkiye'nin İsrail'le yakınlaşmasının *“Arap ülkelerinin yüzüne tükürmek gibi bir şey olduğunu”* savunmuştur⁴⁹⁷:

“Ankara'nın Arap ülkelerinden destek bulamadığı doğru değildir. Buna rağmen, Ankara'daki 16 Arap ülkesinin temsilcileri İsrail ile Türkiye arasındaki durumu üzüntüyle müşahade ediyor. Bu durum, Türkiye'nin gerçek destekçileri olan Arap ülkelerinin yüzüne tükürülmesi gibi bir şeydir.”

Türkiye'nin Filistin Devleti'nin Temsilciliğine büyükelçilik statüsü vermemesi ve İsrail'le ilişkilerini geliştirme yönünde adım atması karşısında Yaser Arafat, Türkiye'nin durumunun Arap Birliği nezdinde değerlendirileceğini ifade etmiştir⁴⁹⁸. 1 Temmuz 1990'da ise Arap Birliği Genel Sekreter Yardımcısı Adnan Ömer,

⁴⁹⁵Sönmezoğlu, **age**, 441.

⁴⁹⁶“İKÖ'de Türk Ağırlığı”, **Güneş**, 15 Mart 1989; “Kıbrıs Türk'üne Destek”, **Güneş**, 17 Mart 1989; “Yılmaz'ın Çağrısı”, **Milliyet**, 16 Mart 1989. Bu tarihlerde Batı Trakya'da yaşayan Türklerin arazilerine Yunan hükümeti tarafından el konulmuştur. Bu konu Türkiye ile Yunanistan arasında gerginliğe neden olmuştur. Reha Muhtar, “Ölürüz de, Terk Etmeyiz”, **Milliyet**, 4 Mart 1989; “Atina'ya Uyarı”, **Milliyet**, 9 Mart 1989. Mesut Yılmaz Kıbrıs sorunu ve Bulgaristan'daki Türk azınlığın durumunun yanı sıra vbu konuyu da İKÖ zirvesine taşımıştır.

⁴⁹⁷ Yasemin Çongar, “Abu Firaz'dan Ankara'ya Tepki”, **Cumhuriyet**, 20 Ekim 1989.

⁴⁹⁸ “Ayın Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/AyinTarihi/1990/haziran1990.htm> [17.01.2009].

Türkiye’den destek beklediklerini ifade ederek⁴⁹⁹ Türkiye ile ilişkileri yumuşatmaya çalışmıştır. Ancak Türkiye İsrail’le ilişkilerini geliştirmeye devam etmiştir.

6.1.3. Arafat’ın Türkiye Aleyhtarı Tutumu

Filistin Temsilciliğinin seviyesinin büyükelçiliğe yükseltilmemesinin bir diğer nedeni de Yaser Arafat’ın Türkiye aleyhtarı bazı davranışları olmuştur. Yaser Arafat’ın Şubat 1989’da Güney Kıbrıs’ı ziyaret edeceğine dair haberler gazetelerde yer almıştır. Bu haberler üzerine açıklama yapan Dışişleri Bakanlığı sözcüsü İnal Batu, Arafat dâhil tüm üçüncü ülke liderlerinin Kıbrıs’taki iki topluma eşit mesafede yaklaşması gerektiğini ifade etmiştir⁵⁰⁰. FKÖ’nün Ankara Temsilcisi Abu Firaz ise Arafat’ın 1973 yılından itibaren en az on defa Güney Kıbrıs’a davet edildiğini ancak bu ülkeyi bu tarihten beri ziyaret etmediğini söylemiştir. Hürriyet’te yer alan habere göre ise Dışişleri yetkilileri Arafat’ın Güney Kıbrıs’ı ziyaret edeceğine ihtimal vermediklerini ifade etmiştir⁵⁰¹. Mayıs ayında Arafat’ın iki yardımcısının suikast sonucu öldürülmesi üzerine, Arafat Güney Kıbrıs gezisini güvenlik gerekçesiyle iptal ettiğini açıklamıştır⁵⁰².

20 Mart’ta ise Arafat’ın Kuveyt’te düzenlediği basın toplantısında Ermeni katliamından söz etmesi Türkiye-FKÖ ilişkilerinde gerginlik yaratmıştır. Arafat, Kuveyt’teki konuşmasında Filistinlilerin Ermeniler gibi katliama uğratılamayacağını söylemiştir. FKÖ’nün Ankara Temsilcisi Abu Firaz Arafat’ın bu sözleri üzerine Dışişleri Bakanlığına çağırılarak, “*daha dikkatli davranılması ve gerçeklerin saptırılmaması*” istenmiştir. Arafat’ın bu sözlerinin Türkiye-FKÖ ilişkilerine zarar verdiğine dair değerlendirmeler gazetelerde yer almıştır⁵⁰³.

6.1.4. Soğuk Savaş’ın Sona Ermesi ve İsrail’le İlişkiler

Türkiye’nin Filistin Temsilciliğinin statüsünün yükseltilmemesinin dördüncü nedeni ise İsrail ile ilişkilerin gelişmesidir. Varşova Paktının gücünü yitirmesi ve Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte Türkiye, Batı açısından önemini koruyabilmek için İsrail ile ilişkilerini geliştirmeye önem vermiştir. Bununla birlikte Türkiye’de

⁴⁹⁹ “Ayın Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/AyinTarihi/1990/temmuz1990.htm> [17.01.2009].

⁵⁰⁰ “ABD Dışişleri Bakanı Geliyor”, **Hürriyet**, 2 Şubat 1989.

⁵⁰¹ “FKÖ ile Kriz Dönemi”, **Hürriyet**, 4 Şubat 1989.

⁵⁰² “Arafat Şoku”, **Milliyet**, 4 Mayıs 1989.

⁵⁰³ “Ayın Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/AyinTarihi/1989/mart1989.htm> [17.01.2009]; Mithat Sirmen, “Ankara Arafat’ı Uyardı”, **Güneş**, 21 Mart 1989; “Arafat Saçmaladı”, **Milliyet**, 20 Mart 1989; “FKÖ’den Açıklama İstendi”, **Milliyet**, 16 Mart 1989.

yükselmeye başlayan Siyasal İslam ve İran'ın Türkiye'ye yönelik 'devrim ihracı' olarak algılanan bir takım politikaları bu yakınlaşmayı güçlendiren nedenler arasında sayılabilir⁵⁰⁴. Özellikle Ekim 1989'da ABD Kongresi'ne sunulan Ermeni Soykırımı yasa tasarısına karşılık İsrail'in Washington Büyükelçiliğinin Türkiye'ye yardım için harekete geçmesi bu yakınlaşmaya bir örnek olarak gösterilebilir⁵⁰⁵. Bununla birlikte İsrail'de yapılan Türkiye Yahudiliği Kongresi'ne dışişleri bürokratları katılmıştır. Bu durum FKÖ'nün Ankara Temsilcisi Abu Firaz'ın tepkisini çekmiştir. Firaz Cumhuriyet'ten Yasemin Çongar'a yaptığı değerlendirmede Türkiye'nin bu tutumunun kabul edilebilir olmadığını söylemiştir⁵⁰⁶. 27 Ekim tarihinde ise İsrail'in Horzelya kentinde bir Türk kültürü ve Türkiye Yahudiliği merkezinin kurulmasına karar verilmiştir⁵⁰⁷.

Bu yakınlaşmanın diğer bir somut göstergesi de 1990 yılında İsrail'in dış temsilciliklerinde gerçekleştirilen ulusal kutlamalara Türk diplomatların tam kadro katılması olarak gösterilebilir. Ayrıca İsrail'in Ankara Maslahatgüzarlığında yapılan kutlamaya Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Turgay Özçeri'nin katılması bu tespiti güçlendirmektedir⁵⁰⁸.

Diplomatik ilişkilerde gözlenen gelişmelerin yanında Türkiye-İsrail arasındaki ticari ilişkilerin de önemli ölçüde arttığı görülmektedir. İki ülke arasındaki ticari hacim 1986'da 55 milyon dolar iken 1990'da 109 milyon dolara çıkmıştır⁵⁰⁹. Türkiye-İsrail ilişkilerindeki gelişmeyi gösteren bir başka somut örnek ise 1990'da Türkiye'nin Tel-Aviv'deki diplomatik temsilciliğini büyükelçilik seviyesine yükseltmesi olmuştur⁵¹⁰. Tüm bu gelişmeler ışığında, Türkiye'nin Filistin Temsilciliğini büyükelçilik seviyesine çıkartmama nedeni daha iyi anlaşılabilir.

⁵⁰⁴ "Eylemli Cuma: Kışkırtmaya Dikkat", **Milliyet**, 11 Mart 1989; Oktay Özkesici, "İrtica Sorunu Köşkte", **Güneş**, 22 Mart 1989; "İran Artık Fazla Oldu", **Güneş**, 23 Mart 1989; "Sultanahmet Baskını", **Hürriyet**, 25 Kasım 1989.

⁵⁰⁵ "Kudüs'ten Ankara'ya Destek İddiası", **Cumhuriyet**, 20 Ekim 1989.

⁵⁰⁶ Yasemin Çongar, "Abu Firaz'dan Ankara'ya Tepki", **Cumhuriyet**, 20 Ekim 1989.

⁵⁰⁷ "İsrail'de Türk Kültürü Merkezi", **Cumhuriyet**, 28 Ekim 1989.

⁵⁰⁸ Cüneyt Arcayürek, "İçerisi Dışarı", **Cumhuriyet**, 3 Mayıs 1990; Özcan, **Türkiye-İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi**, 47-48

⁵⁰⁹ Yavuz, **age**, 247.

⁵¹⁰ Erhan, Kürükçüoğlu, "Arap Olmayan Devletlerle İlişkiler", s.568.

6.1.5. Kamuoyunda Tartışmalar

Filistin Temsilciliğinin büyükelçiliğe yükseltilmemesiyle ilgili kamuoyunda çok fazla tartışma yaşanmadığını öne sürmek mümkündür. Buna neden olarak Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte uluslararası ortamda meydana gelen değişimin kamuoyunun daha fazla ilgisini çekmesi ve Filistin sorunu gibi spesifik konuların geri planda kalması gösterilebilir. Bununla birlikte Türkiye'nin Filistin sorununa ilgisini kaybetmesi ve FKÖ ile ilişkilerin gerilmesi de kamuoyunun konuyla fazla ilgilenmemesini beraberinde getirdiği savunulabilir.

Bu süreçte konuya en çok ilgiyi Cumhuriyet gazetesinin gösterdiğini söylemek mümkündür. Özellikle Mayıs 1990'da Filistin topraklarında meydana gelen olaylar sonucunda iki günde iki Filistinlinin ölmesinin ardından Cumhuriyet'te Filistin'le ilgili haberlerin yoğunlaştığı göze çarpmaktadır⁵¹¹. Konuyla ilgili olarak tek yazıyı ise Ergun Balcı yazmıştır. Balcı, Filistin'de meydana gelen olay sonrasında Arap dünyasında ve Filistinliler arasındaki radikal unsurların güçleneceğini ve böylece Ortadoğu barışının zora gireceğini savunmuştur⁵¹²:

“[...]Katliamın[...] sonucu, Filistin hareketini radikalize etmesi, kitlelerde İsrail'e duyulan tepkiyi arttırması oldu. Bu da Mısır Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek ve Ürdün Kralı Hüseyin gibi ılımlı Arap liderlerini herhalde güç durumda bırakabilecektir. Hüsnü Mübarek, Arap dünyasının liderliği için Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin'le rekabet halindedir. Arapların öfke içinde oldukları bu ortamda 'İsrail'in yarısını kimyasal silahlarla yok etme' tehdidinde bulunan Saddam Hüseyin'in, Tel Aviv'e karşı sert tavır almaktan kaçınan Hüsnü Mübarek'e oranla ağırlığının artacağı açıktır. Katliam, bu açıdan Bağdat zirvesine birkaç gün kala Saddam'ın işine yaradığı söylenebilir. Aynı şekilde Filistin Kurtuluş Örgütü içinden de sertlik yanlısı grupların seslerini yükselttiği gözleniyor. İsrail'de diyalog kapısını açık bırakan ve soruna siyasal çözüm arayan Yaser Arafat, son zamanlarda Batı Şeria'da radikal İslamcı hareket "Hamas"la, George Habbaş'ın liderliğindeki radikal Filistin Halk Kurtuluş Örgütü üyeleri arasındaki yakınlaşmadan tedirgindi. İsrail'deki katliamdan sonra bu yakınlaşmanın hızlanması, FKÖ liderinin tedirginliğini büsbütün arttıracaktır[...]"

6.2. Körfez Krizi ve İkili İlişkiler

Irak'ın Kuveyt'i 2 Ağustos 1990'da işgal etmesiyle ortaya çıkan Körfez Krizi, Türkiye-FKÖ ilişkileri açısından bir kırılma noktası olmuştur. Ankara'daki Filistin Temsilciliğinin diplomatik seviyesi ve gelişen Türk-İsrail ilişkileri nedeniyle gergin

⁵¹¹ Bkz: "İsrail'de Katliam", *Cumhuriyet*, 21 Mayıs 1990; "Filistinliler Ayakta", *Cumhuriyet*, 22 Mayıs 1990

⁵¹² Ergun Balcı, "İsrail'deki Katliam ve Ötesi", *Cumhuriyet*, 24 Mayıs 1990.

bir döneme giren Türkiye-FKÖ ilişkilerinin, Körfez Krizinde FKÖ'nün Irak'ı desteklemesi sonucunda daha da zayıflamaya başladığı görülmektedir. Bu dönemde Türkiye İsrail ile ilişkilerini geliştirmeye devam ederken, İsrail'in Filistinlilere yönelik saldırgan tutumuna düşük düzeyli tepki göstermeye devam etmiştir.

6.2.1. Körfez Krizi ve Yarattığı Etkiler

2 Ağustos 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesiyle birlikte, Ortadoğu yeni bir krizin odağı haline gelmiştir. Petrol zengini bir ülke olan Kuveyt'in Irak tarafından işgal edilmesi sonucunda başta ABD olmak üzere birçok ülke Irak'ı kınamış ve bu ülkenin Kuveyt topraklarını terk etmesini istemiştir⁵¹³. İşgalden saatler sonra, BM Güvenlik Konseyi'nin on beş üyesi Irak'a yönelik ambargo uygulanmasına karar vermişler; bir sonuç alınamayınca, 29 Kasım 1990'da, Irak'ın Kuveyt'i 15 Ocak 1991'e kadar terk etmemesi halinde bu ülkeye yönelik güç kullanılacağını açıklamışlardır⁵¹⁴. Irak'ın Güvenlik Konseyi'nin çağrısına uymaması sonucunda ABD'nin öncülüğünde koalisyon güçleri Irak'a müdahale etmişlerdir⁵¹⁵.

Körfez Krizinin ortaya çıkmasıyla beraber petrol fiyatları ve dolar yükselmiş; dünya piyasalarında önemli dalgalanmalar meydana gelmiştir⁵¹⁶. Krizin ortaya çıkardığı en önemli etkilerden bir tanesi de Arap dayanışmasının temelden sarsılması olmuştur⁵¹⁷. Mısır, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi ABD ile yakın ilişki içinde olan ve petrol zengini ülkeler Irak'a karşı bir cephe oluştururken, Ürdün ve FKÖ Irak'ın yanında yer almışlardır⁵¹⁸.

6.2.2. FKÖ'nün Tutumu

FKÖ, Körfez Krizi sürecinde Irak'ın yanında yer almıştır. Bu durumun nedeni ise Filistin halkının Batıya duyduğu öfke olduğu savunulmuştur. Yapılan bir yorumda, FKÖ'nün barışa yönelik attığı adımlara rağmen Batı'dan olumlu bir karşılık görememesi Filistin halkında büyük bir öfke yaratmış; FKÖ'nün Irak'ı desteklememesi halinde Arafat'ın bir gün bile liderlik koltuğunda oturamayacağı öne

⁵¹³ “Irak Kuveyt'i İşgal Etti”, **Cumhuriyet**, 3 Ağustos 1990.

⁵¹⁴ Reynolds, **age**, 588.

⁵¹⁵ Harekâta çöl fırtınası adı verilmiştir. Evans, Newnham, **age**, 432.

⁵¹⁶ “Petrol Fiyatları ve Dolar Yükseldi”, **Cumhuriyet**, 3 Ağustos 1990.

⁵¹⁷ Özcan, “Türk-İsrail İlişkileri”, 339–340

⁵¹⁸ Reynolds, **age**, 588–589; Fatih M. Yılmaz, “Yaser Arafat'a Büyük Öfke Var”, **Cumhuriyet**, 25 Ağustos 1990.

sürülmüştür⁵¹⁹. Petrol üreticisi Arap ülkeleri ise FKÖ'nün tutumuna tepki göstermişlerdir. Birleşik Arap Emirlikleri'nde çıkan ve yönetimin görüşlerini yansıtan gazetelerde, Arafat'ın Irak'ı desteklemesinin mantıklı olmadığı, FKÖ'nün bu tutumunun ardından “*petrol zengini ülkelerden ‘bir dirhem’ bile yardım alamayacağı[...]*” yorumları yapılmıştır⁵²⁰. Tüm bu tepkilere rağmen FKÖ Irak'ı desteklemeye devam etmiştir. 7 Ocak 1991'de bir açıklama yapan Arafat, çıkacak bir savaşta Irak'ı destekleyeceklerini söylemiştir⁵²¹.

Filistin Devleti'nin ilan edilmesinden sonra oluşmaya başlayan ABD-FKÖ diyalog süreci, FKÖ'nün savaş sırasında Irak'ı desteklemesinin ardından zora girmiştir. 10 Mart 1991'de Mısır, Suudi Arabistan ve Kuveyt'ten gelen gazetecilere açıklama yapan ABD Başkanı George Bush, FKÖ'nün bu tutumuyla güvenilirliğini yitirdiğini ve “*ABD'nin yakın gelecekte FKÖ ile diyalog kurmaya niyetli olmadığını*” belirtmiştir⁵²². Bununla birlikte petrol zengini Arap ülkelerinin de FKÖ'ye tavır aldıkları görülmektedir. 30 Mart 1991'de bir açıklama yapan KİK (Körfez İşbirliği Konseyi) Genel Sekreteri Abdullah Bizara, savaşta Irak'ı destekleyen Ürdün ve FKÖ'ye yönelik mali yardımların askıya alındığını belirtmiştir⁵²³. Aynı şekilde Suriye Savunma Bakanı Mustafa Tlass'da Arafat'ın Irak'ı desteklemekle hata yaptığını ve El Fetih'e yıllardır yardım eden Kuveyt'i karşısına aldığını söylemiştir⁵²⁴. Tepkilere karşılık Yaser Arafat Ortadoğu'da FKÖ olmadan hiçbir adım atılamayacağını savunarak⁵²⁵, FKÖ'yü dışlamaya yönelik söylemlere tepki göstermiştir. Ancak FKÖ'nün, İntifada sürecinde kazandığı uluslararası saygınlığın bir kısmını Körfez Krizinde Irak'ı destekleyerek kaybettiği anlaşılmaktadır⁵²⁶.

⁵¹⁹ Mehmet Ali Birand, “ ‘Asıl İstilacı ABD’ ”, **Milliyet**, 5 Eylül 1990.

⁵²⁰ Fatih M. Yılmaz, “Yaser Arafat'a Büyük Öfke Var”, **Cumhuriyet**, 25 Ağustos 1990.

⁵²¹ “Aydın Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1991/ocak1991.htm> [17.02.2009].

⁵²² “Aydın Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1991/mart1991.htm> [17.02.2009].

⁵²³ “Aydın Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1991/mart1991.htm> [17.02.2009].

⁵²⁴ “Yaser Arafat'ın İş Zorlaştı”, **Cumhuriyet**, 4 Mart 1991.

⁵²⁵ “Aydın Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1991/nisan1991.htm> [17.02.2009].

⁵²⁶ Süha Bölükbaşı, “Türkiye ve İsrail: Mesafeli Yakınlıktan Stratejik Ortaklığa”, **Türkiye'nin Dış Politika Gündemi: Kimlik, Demokrasi, Güvenlik**, ed. Şaban H. Çalış, İhsan D. Dağlı, Ramazan Gözen, (Ankara: Liberte, 2001), 261.

6.2.3. Körfez Krizi ve Türkiye

Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesinin ardından Türkiye, uluslararası koalisyon yanlısı bir tutum sergilemiştir. Cumhurbaşkanı Turgut Özal aktif dış politika anlayışını sürdürerek, Türkiye'nin ABD'nin yanında yer almasını sağlamıştır⁵²⁷. 7 Ağustos 1990'da Irak'ın Türkiye'ye yönelik petrol akışını sağlayan boru hattının Türkiye tarafından kapatıldığı açıklanmıştır⁵²⁸. Saddam Hüseyin'in ABD'yi destekleyen bütün ülkeleri tehdit etmesi üzerine, NATO Türkiye'ye Irak'a karşı askeri yardım güvencesi vermiştir.⁵²⁹ Kuveyt Başbakanı Şeyh Saad Abdullah El Sabah ise Ankara'ya gelerek, Türkiye'ye yardımlarından dolayı teşekkür etmiştir. Salim, Türkiye'nin petrol boru hattını kapatması nedeniyle uğrayacağı zarara karşılık destek vereceklerini ifade etmiştir⁵³⁰. Ayrıca 32. Gün programının yapımcısı Mehmet Ali Birand'ın haberine göre Suudi Arabistan Türkiye'ye yılda 1,5 milyarlık bedava petrol vereceğini açıklamıştır⁵³¹. Savaşın başlamasının ardından ise Türkiye İncirlik üssünü ABD öncülüğündeki koalisyon güçlerine açmıştır⁵³². Tüm bu gelişmeler ışığında, Türkiye'nin bir taraftan güvenlik bağlamında Batı ile ittifak halinde olduğu, diğer yandan ekonomik olarak petrol üreticisi Arap ülkeleriyle işbirliğine girdiği söylenebilir. Sonuç olarak Türkiye Körfez Krizi sürecinde, Irak'a karşı oluşturulan koalisyonun içinde yer almıştır.

6.2.4. Zayıflayan Türkiye-FKÖ İlişkileri

Türkiye ve FKÖ'nün Körfez Krizi sürecinde farklı cephelerde yer alması ikili ilişkilerin zayıflamasına neden olmuştur. Türkiye'nin Irak'a karşı koalisyonda yer alması FKÖ'nün tepkisini çekmiştir. Ayrıca Türkiye'nin bir taraftan sorunun barışçıl yöntemlerle çözülmesi yönünde çağrı yapması diğer taraftan ABD'nin Körfez politikasına destek vermesi FKÖ tarafından eleştirilmiştir. FKÖ'nün Ankara Temsilcisi Fuat Yasin bir açıklama yaparak Türkiye'nin krizdeki tutumunun “açık ve

⁵²⁷ Krizin ortaya çıkmasıyla beraber devlet zirvesinde Türkiye'nin tutumunun ne olması gerektiğine dair tartışmalar yaşanmıştır. Başbakan Yıldırım Akbulut, Dışişleri Bakanı Ali Bozer ve Genelkurmay Başkanı Necip Toruntay, Türkiye'nin Körfez Krizi sürecinde taraf olması konusunda çekinceli davranmıştır. Fırat, Kürükçüoğlu, “Arap Devletleriyle İlişkiler”, 551.

⁵²⁸ “Ankara Boru Hattını Kapatı”, **Cumhuriyet**, 8 Ağustos 1990.

⁵²⁹ “NATO'dan Irak'a Karşı Türkiye'ye Güvence”, **Cumhuriyet**, 11 Ağustos 1990.

⁵³⁰ “Kuveyt'ten Teşekkür Mesajı”, **Cumhuriyet**, 15 Ağustos 1990. Kuveyt verdiği yardım sözünü süreklili ertelemiştir. Bilal Çetin, “Sıkıştığımız Biraz Bekleyin”, **Cumhuriyet**, 20 Mayıs 1991.

⁵³¹ Habere göre Suudi Arabistan ülkeyi ziyaret eden ABD Dışişleri Bakanı James Baker'ın önerisiyle bu kararı almıştır. “Suudi Arabistan'dan Bedava Petrol”, **Sabah**, 1 Ekim 1990. Bu dönemde akaryakıt fiyatlarına gelen zamlar göz önünde bulundurulduğunda önerinin Türkiye için son derece önemli olduğu sonucuna varılabilir. Bkz: “Akaryakıtta Yeniden Zam Yapıldı”, **Sabah**, 1 Ekim 1990.

⁵³² Davutoğlu, **age**, 412.

belirgin olmadığını” belirtmiştir⁵³³. Türkiye’nin Körfez Krizi sürecinde herhangi bir politika değişikliği yapmadığı gibi FKÖ ile ilişkiler konusunda da adım atmadığı görülmektedir. Türkiye’nin bu tutumunun ardında İsrail’le olan ilişkilerini geliştirmesinin yattığı söylenebilir. Nitekim Körfez Kriziyle birlikte Arap dayanışmasının temelinden sarsılması ve FKÖ’nün Körfez ülkeleri tarafından dışlanması, Türkiye’ye Ortadoğu politikasını daha özgürce şekillendirme imkânını sağlamıştır⁵³⁴. Ayrıca ABD, Körfez Savaşının sona ermesinin ardından Ortadoğu’da Batı yanlısı bir ittifak kurulması için Türkiye ve İsrail’in siyasi ve askeri işbirliği çerçevesinde yakınlaşmasını teşvik etmiş, hatta Ürdün’ün de bu ittifakın içinde yer alması için çaba harcamıştır⁵³⁵. Bunlarla birlikte, Körfez Savaşı sonrası Kuzey Irak’ta oluşan güç boşluğundan faydalanan PKK’nın eylemlerine hız vermesi⁵³⁶ ve Suriye’nin de bu eylemlere destek vermesi, Türkiye’nin İsrail’e yakınlaşma motivasyonunu desteklemiştir⁵³⁷. Kamuoyunda oluşmaya başlayan ‘İrtica ve İslami terör’ korkusu da Türkiye’nin İsrail’e yakınlaşma nedenleri arasında gösterilebilir⁵³⁸. Tüm bunların sonucunda Türkiye-FKÖ ilişkilerinin zayıfladığını söylemek mümkündür. Ancak Türkiye FKÖ ile ilişkiler konusunda ileriye yönelik adım atmasa da Filistinlilerin İsrail’e karşı sürdürdüğü mücadeleyi destekleyen söylemlerine devam etmiştir. 9 Ekim 1990’da Kudüs’te meydana gelen olaylarda otuz Filistinlinin hayatını kaybetmesinin ardından Türkiye’nin resmi açıklama ile olayı kınaması bu duruma örnek olarak gösterilebilir⁵³⁹.

6.2.5. Kudüs Olayları ve Türkiye

9 Ekim 1990’da Müslümanlarca kutsal sayılan Mescid-i Aksa ve Harem-i Şerif bölgesinde yeni bir tapınak yapma girişiminde bulunan Yahudilere müdahale eden Filistinlilere İsrail askerinin ateş açması sonuncu otuz Filistinli ölmüş ve bin kadar

⁵³³ “Aydın Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/AyinTarihi/1991/agustos1991.htm> [17.02.2009].

⁵³⁴ Özcan, “Türk-İsrail İlişkiler”, 339–340; Bölükbaşı, *age*, 261.

⁵³⁵ Sönmezoglu, *age*, 578.

⁵³⁶ Davutoğlu, *Stratejik Derinlik: Türkiye’nin Uluslararası Konumu*, s. 141.

⁵³⁷ Yavuz, *age*, 248–249; Bkz: “PKK’dan İki Kanlı Baskın... Bir Öğretmen ile 5 Köylü Öldürüldü”, *Sabah*, 11 Ekim 1990.

⁵³⁸ 6 Ekim 1990’da Türkiye’nin önde gelen siyaset insanlarından Bahriye Üçok bombalı saldırı sonucu hayatını kaybetmiştir. Üçok’un İslamcı teröristler tarafından öldürüldüğüne dair haberler gazetelerde yer almıştır. “SHP’li Üçok Bombalı Paketle Öldürüldü”, *Sabah*, 7 Ekim 1990; “İslami Terör Korkutuyor”, *Sabah*, 8 Ekim 1990; ABD eski Dışişleri Bakanlarında Henry Kissinger, Irak’ın yayılma politikasına devam etmesi halinde Türkiye’ye şeriat gelebileceğini öne sürmüştür. “Kissinger’den Şeriat Uyarısı”, *Sabah*, 20 Ekim 1990.

⁵³⁹ “Aydın Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1990/ekim1990.htm> [17.02.2009].

Filistinli de yaralanmıştır⁵⁴⁰. Olaylar Türk Dışişleri Bakanlığı tarafından ciddi bir tahrik olarak değerlendirilmiştir. Bakanlıktan yapılan açıklamada, Körfez Kriziyle birlikte “*ağırlaşmış bulunan siyasal atmosferin bu ve benzeri tüm tahriklerden olumsuz bir şekilde etkilenmesinden endişe duy[ul]duğu*” ifade edilmiştir⁵⁴¹. Cumhurbaşkanı Turgut Özal da İSEDAK (İslam Konferansı Teşkilatı Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi) toplantısında olayı kınadığını açıklamış; dikkatlerin Körfez Krizine odaklandığı bir dönemde yaşanan olayların gözden kaçmayacağını belirtmiştir⁵⁴²:

“İşgal altındaki topraklarında en tabii haklarını elde etmekten başka bir düşünceleri olamayan insanlara yöneltilen bu kabil hareketler karşısında sessiz kalmak mümkün değildir. Filistin halkının haklı davası bir kez daha gözler önüne serilmiştir. Maalesef dikkatlerin kardeşler arası uzlaşmazlıklara teksif edilmesinden yararlanarak masum Filistin halkına karşı böyle hareketlere girişme teşebbüslerinin asla gözden kaçmayacağı bilinmelidir. Şartlar ne olursa olsun Filistin halkının davası hepimizin davasıdır ve en tabii haklarını elde edinceye kadar böyle kalacaktır.”

Diğer yandan, FKÖ yönetimi Türkiye’nin bu çıkışını yetersiz bulmuştur. FKÖ’nün Ankara Temsilcisi Fuat Yasin, barış için çabalamanın “*lafla olmayacağını*” belirterek Türkiye’ye mesaj göndermiştir⁵⁴³:

“Ben bölge halklarının dolayısıyla Türk halkının çıkarları açısından, Türkiye’nin coğrafi, tarihi, bölgesel anlamda, çok önemli bir rol oynayabileceğine inanıyorum. Eminim Türkiye, bütün bu önemli yönlerden, çok faydalı ve verimli şeyler yapabilir. Barışı düşünmek ve onun için çalışmak lafla olmaz.”

Türkiye, FKÖ’nün bu mesajı karşısında sessiz kalmıştır. Buna karşın Türkiye’nin Filistin sorunun çözümü için taraflar arasında diyalog kurulması yönünde çaba gösterebileceğini belirtmesi ilgi çekicidir. 19 Mayıs 1991’de Mısırlı gazetecilerle sohbet eden Turgut Özal, “*Filistin sorunun çözümü konusunda Türkiye’nin rol oynayabileceğini ve bu konuda taraflarla temaslarda bulunabileceğini*” ifade etmiş; “*Ortadoğu’da barış sağlanmadıkça ‘barış suyu projesinin’ uygulanamayacağını*” öne sürmüştür⁵⁴⁴. Özal’ın açıklamaları yukarıda savunulan, Türkiye’nin Arap-İsrail barışının sağlanması konusunda rol almak istediği ve Ortadoğu’daki etkinliğini arttırmaya çalıştığı düşüncesini destekler niteliktedir. Bir diğer önemli nokta ise

⁵⁴⁰ “Kudüs’te Büyük Katliam”, **Güneş**, 9 Ekim 1990.

⁵⁴¹ “Filistinliler Ayakta”, **Güneş**, 10 Ekim 1990; “İsrail’in Katliamı Körfez Krizi için Büyük Bir Tahriktir”, **Sabah**, 10 Ekim 1990.

⁵⁴² “Özal Kınadı”, **Güneş**, 11 Ekim 1990.

⁵⁴³ Canan Onas, “Filistin Öfkesi Doludizgin Geliyor”, **Güneş**, 17 Ekim 1990.

⁵⁴⁴ “Ankara, Kahire’ye Yakınlaşıyor”, **Cumhuriyet**, 20 Mayıs 1991. Barış Suyu Projesi ile ilgili tartışmalar Ağustos ayında yoğunlaşacaktır. Bkz: Bölüm 6.3. Ortadoğu Barış Konferansı ve Türkiye.

Türkiye'nin seksenli yıllardaki söylemlerinin aksine İsrail'i kınamak yerine, sorunun çözümü için taraflar arası diyalog önermesidir. Bu bağlamda, Soğuk Savaş'ın bitmesi ve Körfez Savaşının Ortadoğu'daki dengeleri değiştirmesiyle birlikte Türkiye'nin İsrail'i gözeterek politika oluşturmaya başladığını söylemek mümkündür.

1991 yılının ortalarından itibaren ise Arap-İsrail barışı ile ilgili tartışmalar dünya ve Türkiye kamuoyunda yoğunluk kazanmıştır. Körfez Savaşının sona ermesinin ardından dünyada tek süper güç olarak kalan ABD⁵⁴⁵, Ortadoğu'yu “yeni dünya düzeninin”⁵⁴⁶ bir parçası olması için çaba göstermiştir. Bu çerçevede, Ortadoğu Arap ülkelerini “içeren diplomatik/ekonomik nitelikli bölgesel planlar devreye sokulmuştur”⁵⁴⁷. ABD'nin bu çabasının ilk aşaması Arap-İsrail sorunun çözümü olmuştur. Türkiye ise bölgesel güç olabilmek amacıyla Arap-İsrail sorununun çözümünde rol almak için çaba göstermiştir.

6.2.6. Kamuoyunda Tartışmalar

Türkiye-FKÖ ilişkilerindeki zayıflamanın kamuoyundaki tartışmalara da yansıdığı görülmektedir. Körfez Krizinin ortaya çıkmasından sonra, gazetelerde Filistin sorunuyla ilgili az sayıda köşe yazısının çıkması dikkat çekicidir. Kamuoyunun Körfez Krizine odaklanması, Filistin sorunuyla ilgili tartışmaların az olmasının nedenleri arasına sayılabilir.

Ana akım gazetelere bakıldığında, Mehmet Ali Birand'ın FKÖ'nün Irak yanlısı tutumuyla ilgili yazısı ilgi çekicidir. Birand, Filistin halkındaki Batı aleyhtarı havayı gördükten sonra Arafat'ın Irak'ı desteklemesinin daha iyi anlaşılabilceğini belirtmiştir⁵⁴⁸:

“Filistin kamplarında ve Ürdün'deki Filistinlilerdeki muazzam tepkiyi gördükten sonra, Arafat'ın Saddam Hüseyin'i desteklemekten başka çaresi olmadığı daha kolaylıkla anlaşılıyor. Eğer Arafat, karşı tarafı seçmiş olsaydı, bir dakika dahi liderlikte kalamazdı. ‘Batı bize ne yaptı? Sadece İsrail'i destekledi. En son olarak, Arafat İsrail'in varlığını kabul etti, terör hareketlerini durdurmaya kadar gitti. Karşılığında ne gördü? Hiçbir şey. Hatta Amerika, plaj olayını yeterince eleştirmedi diyerek diyalogu dahi kesti. Irak'ı destekleyerek belki paraca büyük bir kaybımız oldu. Ancak liderlik başka bir tutum alamazdı’ diyen Filistinli yetkililer, Irak'ı güvenebilecekleri tek kurtarıcı ülke olarak görüyorlar.”

⁵⁴⁵ SSCB bu dönemde dağılma sürecine girmiştir. Reynolds, *age*, 569–576.

⁵⁴⁶ *age*, 588.

⁵⁴⁷ Davutoğlu, *age*, 345.

⁵⁴⁸ Mehmet Ali Birand, “‘Asıl İstilacı ABD’”, *Milliyet*, 5 Eylül 1990.

Güneş yazarı Cengiz Çandar ise Türkiye'nin İsrail ile ilişkilerini geliştirirken FKÖ'yü ihmal ettiğini ve böylece Ortadoğu'da etkinliğini kuramadığını belirterek Filistin politikasını eleştirmiştir⁵⁴⁹:

“Türkiye? Türkiye, devre dışıdır. Dışışleri'nin yayımlayacağı basmakalıp sözcüklerle, süslü, sade suya tirit bir açıklamanın dışında gelişmeleri etkileyebilecek, yön verecek konumda değildir. İsrail'e büyükelçi tayini ile Türkiye'deki FKÖ Temsilciliğinin büyükelçiliğe yükseltilmesini, aynı anda aynı açıklamayla yapmak demek, Türkiye'nin Ortadoğu politikasına ilgisini ve bir bölgesel varlık olarak ağırlığını açıklamak demektir. Bunu yapmak için, İsrail'den 'barışçı çözüm yönünde anlamlı bir adım' beklemek, hem dış politikamızı pasif bir konuma tabi kılmak, başkalarına göre biçimlendirmek demektir, hem de sittin sene İsrail'in böyle bir adım atmasını beklersiniz ve İsrail üzerinde de hiçbir etkiniz olamaz. Ortadoğu'da pasif ve seyirci bir Türkiye Batı'da da aktif olamaz. Türkiye'nin Ortadoğu ve Batı'daki etkisi her iki coğrafyada da aktif davranmasıyla kabildir.”

Hürriyet'ten Ercüment Yavuzalp, Ortadoğu'da barışın sağlanabilmesi için FKÖ'nün olduğu kadar İsrail'in de adım atmasının gerekli olduğunu yazmıştır⁵⁵⁰:

“Körfez Krizi, Filistin sorunun bir türlü çözülemeden sürüp gitmekte olmasının, bölge barışı ve güvenliği için nasıl bir saatli bomba teşkil ettiğini, bir kere daha gözler önüne sermiştir. Tarafların, artık birbirilerini yok farz etmek tutumlarına bir son vermeleri gerekecektir. Bu yüzden, Filistin tarafı belki yeterli olmayan, fakat cesaret isteyen bazı adımlar atmıştır. Sıra İsrail'dedir. Krizin bir kere daha ortaya koyduğu gerçekler, herhalde İsrail üzerinde daha anlayışlı bir politika için baskıları arttıracaktır. Sorunun çözümünde ABD'nin önemi aşikar . Rolünü oynayabilmesi için, iç politika mülahazalarının etkisi altındaki Ortadoğu politikalarında bazı ayarlamaların yapılması zamanının geldiğini idrak edileceği de ümit edilir.

6.3. Ortadoğu Barış Konferansı ve Türkiye

Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte oluşan uluslararası ortam, Ortadoğu'daki Arap-İsrail çatışmasının sona ermesi yönündeki beklentileri arttırmıştır. Bu beklentinin oluşmasını sağlayan en önemli nedenlerden biri ise Körfez Savaşı sırasında Irak'a karşı oluşturulan koalisyonda petrol üreticisi Arap ülkeleri ile İsrail'in birlikte yer alması olmuştur. Türkiye ise bu süreci değerlendirerek İsrail'le ilişkilerini geliştirmeye devam ederken, Arap ülkeleri ile ilişkilerini sürdürmeye çalışmıştır. Türkiye, Ortadoğu Barış Konferansı sırasında Filistin yanlısı söylemlerine devam ederken, FKÖ ile bozulan ilişkilerini düzeltmek yönünde fazla bir adım atmamıştır. Türkiye, Aralık 1991 sonunda İsrail'in Ankara

⁵⁴⁹ Cengiz Çandar, “Türkiye ve Kudüs Katliamı”, **Güneş**, 10 Ekim 1990.

⁵⁵⁰ Ercüment Yavuzalp, “Saddam Sonrasında Ortadoğu”, **Hürriyet**, 25 Ocak 1991.

Maslahatgüzarlığını ve Filistin Temsilciliğini Büyükelçilik statüsüne yükselmiş; böylelikle İsrail ile ilişkilerini geliştirse dahi Arap ülkelerine sırtını dönmeyeceği mesajını vermeye çalışmıştır.

6.3.1. Ortadoğu Barış Konferansı

İki kutuplu dünyanın ortadan kalkmasının ve Körfez Savaşının sona ermesinin ardından bir araya gelen ABD ve SSCB, Arap-İsrail çatışmasının sona erdirilmesi için 30 Ekim 1991’de İspanya’nın başkenti Madrid’de bir “Barış Konferansının” düzenlenmesine ön ayak olmuşlardır. Arap ülkelerinin İsrail’i tanınması, İsrail’in 1967’de işgal ettiği Batı Şeria ve Gazze’nin durumu, yine İsrail’in 1981 yılında ilhak ettiği Golan Tepeleri ve Kudüs meselesi Konferansın temel tartışma noktaları olmuştur⁵⁵¹. İsraililerin FKÖ ile doğrudan temas sağlamak istememesi nedeniyle, Filistin delegasyonu konferansta Ürdün heyeti içerisinde temsil edilmiştir⁵⁵².

Filistinliler Madrid’de düzenlenecek Ortadoğu Barış Konferansını bağımsızlıklarını tüm dünyaya tanıtmaya yönünde bir fırsat olarak değerlendirirken, çatışma ortamından yorulan İsraililer barış için umutlanmışlardır⁵⁵³. FKÖ lideri Yaser Arafat, Fransa’da yayınlanan Le Figaro’ya verdiği demeçte, Doğu Kudüs’teki haklarından vazgeçmeyeceklerini belirtmiştir. Diğer taraftan Arafat barış için İsrail Başbakanı ile görüşebileceğini açıklayarak⁵⁵⁴ uzlaşma mesajı vermiştir. Aynı günlerde, İsrail’in başkenti Tel Aviv’de otuz bin İsrailli barış için yürüyüş yapmış; Başbakan İzhak Şamir’den Araplara barış elini uzatmasını istemişlerdir. Şamir ise uzlaşma için her yolu deneyeceğini söylemiştir⁵⁵⁵.

30 Ekim 1991’de Madrid’de başlayan Barış Konferansı, İspanya Başbakanı Felipe Gonzales’in konuşmasıyla başlamıştır. ABD Başkanı George Bush, Arap ve İsrailli liderlere, barışın sağlanabilmesi için toprak tavizinde bulunulmasının ve bir arada yaşamak istediklerini göstermelerinin şart olduğunu söylemiş; SSCB Başkanı Mihail Gorbachov ise barışın ancak Filistinlilerin temel haklarının tanınmasıyla elde edilebileceğini ifade etmiştir. Ancak İsrail Başbakanı İzhak Şamir, toprak konusunda taviz vermelerinin söz konusu olmadığını belirtmiştir. Şamir, Arap liderleri İsrail’e

⁵⁵¹“Ortadoğu Barış Konferansı İmkânsız Gerçekleştirecek”, **Güneş**, 27 Ekim 1991.

⁵⁵²“Ayin Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/AyinTarihi/1991/ekim1991.htm> [17.02.2009].

⁵⁵³“İsrail Halkının 4’de 3’ü İşgalin Bitmesinden Yana”, **Güneş**, 16 Kasım 1991.

⁵⁵⁴“Arafat, İsrail Başbakanı’yla Görüşme İstedi”, **Güneş**, 24 Ekim 1991.

⁵⁵⁵“İsraillilerden Barışla Destek”, **Hürriyet**, 28 Ekim 1991; Ted Levite, “Tel Aviv’de Barış Şarkıları”, **Milliyet**, 28 Ekim 1991.

davet etmiş ve görüşmelerin Ortadoğu’da yapılması önerisinde bulunmuştur.⁵⁵⁶ Burada, Şamir’in ABD ve SSCB ile ters düştüğü görülmektedir.

Madrid Barış Konferansı devam ederken, İsrail’in işgal altında tuttuğu topraklarda ve Lübnan’da olaylar çıkmıştır. Güney Lübnan’da bazı radikal İslamcı gruplar yedi İsrail askerini öldürmüştür. Buna karşılık İsrail askerleri Lübnan’daki Şii yerleşim bölgelerinde karşı saldırıya geçmiştir. Batı Şeria’da ise İsrail’le hiçbir konuda uzlaşılmasını kabul etmeyen radikal Filistinliler ile Yaser Arafat’a bağlı El Fetih örgütü arasında silahlı çatışmalar yaşanmıştır⁵⁵⁷.

6.3.2. Türkiye’nin Tutumu

Türkiye, katılmamasına⁵⁵⁸ rağmen Madrid Konferansı süresince Ortadoğu’daki etkinliğini arttırmak için çaba göstermiştir. Dışişleri Bakanlığı, konferansa katılan ülkelere birer mektup göndererek, konferansın ileriki aşamalarının Türkiye’de düzenlenebileceğini belirtmiştir⁵⁵⁹. Madrid Konferansının sona ermesini hemen ardından ise, görüşmelerin ileriki aşamasının Türkiye’de yapılması çağrısı yinelenmiştir. Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Özdem Sanberk, Türkiye’nin Ortadoğu’nun önemli bir ülkesi olarak üzerine düşen görevi yerine getireceğini bildirmiştir.⁵⁶⁰

“Türkiye, bu toplantıya ev sahipliği önerisini zaten daha önce yapmıştı. Şimdi ikili temasların başlama ihtimaliyle birlikte bu pozisyonumuz yeniden gündeme gelmiştir. Bu bölgenin önemli bir ülkesi olarak, bizden bir hizmet istenirse elbette gerçekleştireceğiz. Ama tekrar ediyorum, benim bu konuda yetkililere iletmek gibi bir talimatım yok.”

Cumhuriyet’in haberine göre, Türkiye’nin konferansın ileriki aşamasına katılacağı bildirilmiştir. Aynı habere göre Türkiye, konferansa katılan ülkelere üç ayrı öneri sunmuştur. Buna göre Türkiye bölgesel sorunların görüşüleceği üçüncü aşamada taraf olarak katılmak istediğini bildirmiştir. İkinci olarak, Türkiye bu toplantıya ev

⁵⁵⁶Sedat Sertoğlu, Cengiz Çandar, “Gözler Madrid’de”, **Sabah**, 30 Ekim 1991.

⁵⁵⁷“Filistinliler Çatıştı”, **Hürriyet**, 31 Ekim 1991.

⁵⁵⁸“Türkiye Ortadoğu Barış Konferansında Yok”, **Hürriyet**, 24 Ekim 1991.

⁵⁵⁹“Türkiye, Barış Konferansına Hazır”, **Güneş**, 24 Ekim 1991.

⁵⁶⁰Sanberk’in açıklamalarında bu konu ile ilgili herhangi bir talimat almadığını belirtmesi, bu dönemde hükümetin henüz kurulmadığını akla getirmektedir. Sanberk’in açıklamasından Dışişleri Bakanlığı bürokrasisinin iç politikadaki tartışmaları bir an önce sona ermesi ve dış politikaya önem verilmesini istediği şeklinde algılanabilir. “Konferansta Ev Sahipliğimiz Yeniden Gündemde”, **Milliyet**, 4 Kasım 1991; “İşgal Altındaki Filistinlilere Kendini Yönetme Hakkı”, **Tercüman**, 4 Kasım 1991. Madrid Konferansı’nın sona ermesinin ardından Barış Konferansının devamının hangi ülkede olacağına dair tartışmalar başlamıştır. “Barış Konferansı’na Yer Aranıyor”, **Güneş**, 5 Kasım 1991.

sahipliği yapmayı teklif etmiştir. Üçüncü olarak ise Türkiye, konferansın ikinci aşamasının İstanbul veya Antalya’da yapılabileceğini belirtmiştir⁵⁶¹.

Bununla birlikte Barış Konferansı nedeniyle Arap ülkeleri ve İsrail’in bir araya gelmesi ise Türkiye’nin İsrail ile diplomatik ilişkilerini normalleştirme yönünde adım atmasını kolaylaştırmıştır. Barış Konferansının başlamasıyla beraber Türkiye’nin İsrail ile diplomatik ilişki seviyesini yükseltmeye hazırlandığına dair haberler basında yer almıştır⁵⁶². Bu dönemde, Türkiye ile İsrail arasındaki ilişkilerin geliştiğini gösteren somut gelişmeleri gözlemlemek mümkündür. Örneğin, 29 Kasım 1991’de Antalya’da Türkiye-İsrail dostluk semineri düzenlenmiştir⁵⁶³.

21 Ekim 1991 seçimlerinin ardından Başbakan olan Süleyman Demirel⁵⁶⁴ ve yeni hükümetin Dışişleri Bakanı olan Hikmet Çetin⁵⁶⁵, Ortadoğu Barış Konferansını olumlu karşıladıklarını belirten açıklamalar yapmıştır. Başbakan Demirel ve Dışişleri Bakanı Çetin’in konuyla ilgili görüşlerinde, Filistin yanlısı bir söylem kullanmaları dikkat çekicidir. 28 Kasım’da Filistin ile Dayanışma Günü’nde BM’nin ilgili Komite Başkanı Absa Cladwe Dietto’ya bir mesaj gönderen Süleyman Demirel, Türkiye’nin Barış Konferansı’nın toplanmasından memnuniyet duyduğunu ve Filistin halkının self-determinasyon hakkının sağlanması yönündeki mücadelesini desteklediklerini belirtmiştir⁵⁶⁶:

“Bu yıl, Ortadoğu Barış Sürecine ilişkin önemli gelişmelere denk düşen Filistin ile Dayanışma Günü dolayısıyla, kendim ve hükümetim adına, Filistin halkının self determinasyon hakkı da dahil olmak üzere bütün yerel hakları için mücadelesini destekliyoruz[...] Bu alandaki çabalardan sonuç alınmasının İsrail’in uzlaşmaz politikası yüzünden 43 yıl gecik[miştir][...] Daha önce de birçok olayda vurguladığımız gibi, bu konferansı BM Güvenlik Konseyi’nin 242 ve 338 sayılı kararlarına dayalı olarak, Filistin ve Arap-İsrail sorununa acil, kalıcı bir çözüm bulunması için tarihi bir fırsat ve bölgede uzun zamandır beklenen güvenlik ve istikrarın kurulmasına yönelik cesaretli bir adım olarak niteliyoruz.”

⁵⁶¹ Özgen Acar, “Türkiye Konferansta Yer Alıyor”, **Cumhuriyet**, 3 Kasım 1991.

⁵⁶² Baran Yinanç, “İsrail’e Büyükelçilik Gündemde”, **Milliyet**, 30 Ekim 1991.

⁵⁶³ Hikmet Yıldız, “Türkiye-İsrail Dostluk Semineri”, **Milliyet**, 30 Kasım 1991.

⁵⁶⁴ Süleyman Demirel’in liderliğini yaptığı DYP, 21 Ekim 1991’de gerçekleştirilen genel seçimlerin sonucunda birinci parti olarak hükümeti kurma yetkisi kazanmıştır. Sekiz yıllık ANAP iktidarı dönemi bu seçimlerin ardından sona ermiştir. “Aydın Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/AyinTarihi/1991/ekim1991.htm> [17.02.2009]. 20 Kasım 1991’de DYP-SHP koalisyonu kurulmuş ve Süleyman Demirel Başbakan olmuştur. “Aydın Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/AyinTarihi/1991/kasim1991.htm> [17.02.2009]; “DYP-SHP Hükümeti Hazır”, **Cumhuriyet**, 20 Kasım 1991.

⁵⁶⁵ Hikmet Çetin 20 Kasım 1991’de Dışişleri Bakanı olmuştur. “Aydın Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/AyinTarihi/1991/kasim1991.htm>; [17.02.2009]; “Demirel Keyifli Döndü”, **Cumhuriyet**, 21 Kasım 1991.

⁵⁶⁶ “Demirel: ‘Filistin’in Davasını Destekliyoruz’”, **Milliyet**, 30 Kasım 1991.

Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin ise Dietto'ya gönderdiği mesajda, barış sürecinin “İsrail tarafından engellenmesine göz yum[ulmaması]” gerektiğini belirterek, uluslararası toplumun bölgedeki barışın tesisi yönünde gayret göstermesi gerektiğini ifade etmiştir⁵⁶⁷.

Diğer taraftan, hükümetin konu ile ilgili açıklamalarında FKÖ'den söz etmediği görülmektedir. FKÖ ise Türkiye'ye çağrıda bulunarak Madrid Barış Konferansı'na ağırlığını koymasını istemiştir. 6 Ağustos 1991'de Cumhuriyet'e konuşan FKÖ Siyasi Büro Şefi Faruk Kaddumi, “*Ortadoğu Barış Konferansına katılacak olan Filistinlilerin belirlenmesi ve temsil edilmesi konusunda Türkiye'den destek aradıklarını*” söylemiş; Türkiye'nin Filistin sorunun çözümü için İsrail ve ABD'ye baskı yapabileceğini ifade etmiştir⁵⁶⁸. 27 Ekim'de ise Filistin Ulusal Konseyi Genel Sekreteri Muhammed Subeyh, Türkiye'nin Madrid Konferansı'na katılacak Filistin heyetine destek vermesini beklediklerini ifade etmiştir. Subeyh, bölgede barışın sağlanmasının Türkiye'nin de yararına olacağını söylemiştir⁵⁶⁹:

“Eğer bölgede barış sağlanırsa, bu aynı zamanda Türkiye'nin birçok bakımdan çıkarına olacaktır. Buna örnek olarak ekonomik kalkınma projelerini gösterebiliriz. Türkiye, ayrıca bölgede kapsamlı barış kurulmadan kendisini tam olarak rahat hissedemeyeceğini ABD'ye anlatabilir. Bütün bunları göz önüne alarak Türk halkı ve hükümetine, içinde bulunduğumuz bu kritik günlerde Barış Konferansı'na katılacak Filistin heyeti ve işgal altındaki topraklarda yaşayan Filistinlilere destek verme çağrısında bulunmak istiyorum.”

Burada FKÖ'nün Türkiye ile ilişkilerini normalleştirmeye çalıştığı sonucuna varılabilir. Ayrıca daha önceki bölümlerde ifade edildiği gibi FKÖ, Türkiye'yi Filistin sorununun çözümü konusunda ABD ve NATO'ya Filistin lehine baskı yapabilecek bir ülke olarak gördüğünü anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, Türkiye'nin İsrail ile ilişkilerini geliştirmeye başlamasının ardından FKÖ'nün Türkiye'nin İsrail'e de baskı yapmasına yönelik çağrıda bulunmaya başladığı görülmektedir. Ancak Türkiye'nin İsrail'e bu konuda baskı yapmadığı görülmekle beraber siyonizmin bir ırkçılık türü olduğuna dair BM Genel Kurulunda yapılan oylamaya da katılmamıştır. Buna karşılık Türkiye, 31 Aralık 1991'de Ankara'daki İsrail Maslahatgüzarlığıyla beraber ve Filistin Temsilciliğini de Büyükelçilik seviyesine

⁵⁶⁷“Çetin'den Barış Çağrısı”, **Milliyet**, 30 Kasım 1991.

⁵⁶⁸“Ayın Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/AyinTarihi/1991/agustos1991.htm> [17.02.2009].

⁵⁶⁹“Türkiye'den Konferansa Destek Bekliyoruz”, **Güneş**, 28 Ekim 1991; “Türkiye'den Destek Bekliyorlar”, **Hürriyet**, 28 Ekim 1991.

yükseltmiştir⁵⁷⁰. İsrail Maslahatgüzarlığının Büyükelçiliğe yükseltilmesi İsrail kamuoyunda memnuniyet yaratmıştır. Jersusalem Post'ta yapılan yorumlarda Türkiye'nin Ortadoğu'da daha etkin bir rol oynamak için bu kararı aldığı belirtilmiştir. İsrail Dışişleri Bakanı David Levy ise altı hafta içinde Ankara'ya Büyükelçi atanacağını açıklamıştır⁵⁷¹. Filistin tarafı ise konuyla ilgili olarak yorum yapmamıştır. Buradan Filistinlilerin karardan çok memnun olmadıkları anlaşılabılır. Sonuç olarak Ortadoğu'da güçlü bir ülke olan İsrail'in Ankara'da Büyükelçilik açması, Filistinlilerin Büyükelçiliğe sahip olmasından daha avantajlı olarak görülebilir.

6.3.3. Barış Suyu Projesi

Barış Suyu Projesi, Türkiye'nin Ortadoğu'daki etkinliğini arttırma yönünde bir hamle olarak değerlendirilebilir. Türkiye tarafından ilk defa Mart 1988'de ortaya atılan Barış Suyu Projesinin amacı, Türkiye'nin suyu bir ticari meta olarak Ortadoğu ülkelerine ihraç etmesidir. Türkiye, bunun için Ortadoğu'daki çatışmaların sona ermesini ve Arap-İsrail barışının gerçekleşmesini arzulamıştır⁵⁷². Ortadoğu Barış Süreci ise Türkiye'nin Barış Suyu Projesi'ne daha fazla vurgu yapmasını sağlamıştır. Yapılan bir yorumda, Türkiye'nin Ortadoğu'daki su kaynaklarını elinde tutmasının Ortadoğu Barış sürecinin ileriki aşamalarına müdahil olmasını sağlayacağı belirtilmiştir⁵⁷³.

4 Ağustos 1991'de İstanbul'da düzenlenen İslam Konferansı Örgütü Dışişleri Bakanları Toplantısında açılış konuşması yapan Cumhurbaşkanı Turgut Özal, Kasım ayı içerisinde bir "Ortadoğu Su Zirvesi" düzenleneceğini açıklamıştır. Özal, bölgede barışın sağlanmasının Barış Suyu Projesi'nin gerçekleştirilmesi yönünde önemli bir adım olacağını ifade etmiştir⁵⁷⁴. Ancak Barış Suyu Toplantısına Suriye'nin itirazı nedeniyle İsrail davet edilmemiştir. Suriye hükümeti, İsrail'in zirveye katılımı durumunda kendisinin katılmayacağını Türkiye'ye bildirmiştir⁵⁷⁵. Bu durum ise

⁵⁷⁰ Özcan, "Türk-İsrail İlişkileri", 339-340; "Filistin'e Akredite Elçilik", **Hürriyet**, 1 Ocak 1992.

⁵⁷¹ Ted Levite, "Elçilik Düzeyi İsrail'i Sevindirdi", **Milliyet**, 1 Ocak 1992.

⁵⁷² Türkiye Barış Suyu Projesi'nden ilk defa bahsettiği dönemde İran-Irak Savaşı devam etmekteydi. Türkiye gerek bu savaşın gerekse Arap-İsrail çatışmasının sona ermesi yönünde çağrıda bulunarak Barış Suyu Projesi'nin gerçekleştirilmesini savunuyordu. Bkz: Özal'ın açıklamaları. "Ortadoğu'ya Türk Barış Atağı", **Milliyet**, 22 Mart 1988.

⁵⁷³ Cengiz Çandar, "Madrid'de Tarihi Uzlaşma", **Sabah**, 31 Ekim 1991

⁵⁷⁴ "Aydın Tarihi", <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/AyinTarihi/1991/agustos1991.htm> [17.02.2009].

⁵⁷⁵ "Su Zirvesine Davetsiz Misafir", **Milliyet**, 28 Ağustos 1991.

İsrail'in tepkisini çekmiştir. İsrail yetkilileri kendilerinin davet edilmediği bir toplantıya ABD'nin de katılmayacağını açıklamışlardır. Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Murat Sungur ise “*bölge ülkelerinin itirazları nedeniyle İsrail'e davette bulun[ul]madığını*” belirtmiştir⁵⁷⁶. İsrail'in Su Zirvesine davet edilmemesi Arap dünyası tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Su Zirvesi ile ilgili tüm bu tartışmalar ise su meselesinin Ortadoğu barışının “*kilit unsurlarından biri olacağını ortaya koy[muştur]*”⁵⁷⁷.

İsrail gibi FKÖ de su zirvesine davet edilmemiştir. Bunun üzerine FKÖ konferansa katılmak için başvuruda bulunmuştur. FKÖ'nün Ankara Temsilcisi Fuat Yasin, Ortadoğu'daki su sıkıntısının bölgedeki bütün tarafları ilgilendirdiğini, dolayısıyla FKÖ'nün de konferansa katılması gerektiğini ifade etmiştir⁵⁷⁸. Burada FKÖ'nün gerek Türkiye ile ilişkilerini normalleştirmek açısından gerekse Körfez Krizinde kaybettiği itibarı yeniden kazanmak açısından böyle bir toplantıda yer almak istediği anlaşılmaktadır. FKÖ'nün Türkiye ile ilişkilerini normalleştirmek istemesinin ardında yatan nedenin ise, düzenlenecek olan Ortadoğu Barış Konferansında Türkiye'nin desteğini kazanma isteği olduğu söylenebilir.

6.3.4. Türkiye'nin Politikasını Belirleyen Etkenler

Türkiye'nin Ortadoğu Barış Sürecine müdahil olma isteğinin ardında iki temel nedenin bulunduğu savunulabilir. Bunlardan birincisi Türkiye'nin “yeni dünya düzeni” çerçevesinde oluşan konjonktürün Ortadoğu ülkeleri tarafından benimsenmesini sağlamaktır. Türkiye böylelikle, ABD açısından önemini arttırmak ve bölgesel bir güç haline gelmeyi amaçlamıştır. Turgut Özal'ın Ağustos 1991'de İstanbul'da düzenlenen İslam Konferansı Örgütü Dışişleri Bakanları Toplantısının açılış konuşmasındaki ifadeleri bu bağlamda örnek olarak gösterilebilir. Özal, İKÖ üyesi ülkelerin arasında ekonomik işbirliğinin geliştirilmesi ve AGİK (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı) benzeri bir örgütün kurulması gerektiğini söylemiştir. Özal, Türkiye'nin Avrupa'da silahsızlanma adımlarına katkıda bulunduğunu, Arap ülkelerinin de Türkiye'nin tecrübelerinden yararlanabileceğini

⁵⁷⁶ “Aydın Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/AyinTarihi/1991/agustos1991.htm> [17.02.2009].

⁵⁷⁷ “Su Zirvesi Barışın Kilidi”, **Milliyet**, 29 Ağustos 1991.

⁵⁷⁸ “Su Zirvesine Davetsiz Misafir”, **Milliyet**, 28 Ağustos 1991.

belirtmiştir⁵⁷⁹. Aynı toplantıda Türkiye tarafından sunulan bildiride, Arap ülkelerinin insan haklarına yönelik evrensel ilkeleri benimsemesi istenmiştir.⁵⁸⁰ Burada, Türkiye'nin Soğuk Savaşın sona ermesinin ardından Ortadoğu'da oluşan güç boşluğunu doldurmak istediği sonucuna varmak mümkündür⁵⁸¹.

İkinci neden ise Türkiye'nin İsrail ile ilişkilerini geliştirirken Arap ülkeleri ile bağlarını kopartmak istememesidir. Burada, Türkiye'nin Arap-İsrail barışına katkı sağlayarak her iki unsurun da güvenliğini kazanmak istediği görülmektedir. Türkiye'nin böylelikle bölgedeki manevra alanını geliştirmeyi amaçladığı sonucuna varılabilir. Öyle ki, Barış Suyu Projesi'nin geliştirilebilmesi için her iki unsur ile bağların sıkı tutulması gerekmektedir. Nitekim Ortadoğu Barış Konferansı ile ilgili olarak gerek Başbakan Süleyman Demirel gerekse Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin'in sorunun çözümü konusunda Filistin yanlısı söylemler kullanmıştır⁵⁸². Başbakan Demirel ve Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin'in Filistin yanlısı açıklama yaptığı bir dönemde Türkiye'nin İsrail ve Filistin Devleti ile diplomatik ilişkisini aynı anda Büyükelçilik seviyesine yükselteceğine dair haberlerin gazetelerde yer alması ise dikkat çekicidir⁵⁸³. Burada, Türkiye'nin İsrail ile ilişkilerini geliştirdiği bir dönemde Arap dünyası ile bağlarını kopartmak istemediği sonucuna varmak mümkündür. Her iki nedene bakıldığında Turgut Özal'ın aktif dış politika izleyerek Ortadoğu'ya açılma isteğinin izleri görülmektedir. Ancak seksenli yıllarda bu açılım politikasının Türkiye'nin ekonomik ihtiyaçlarını karşılamaya çalıştığı, doksanlı yılların başında ise Ortadoğu'daki etkinliği artırma isteğinin bir yansıması olarak devam ettiği anlaşılmaktadır.

Türkiye'nin bu dönemdeki politikaları Ortadoğu'da da yankı bulmuştur. Mısır'da yayınlanan El Ahram gazetesinde, Körfez Savaşının ardından Türkiye'nin bölgedeki önemini arttırdığını ve uzun yıllar bölgedeki önemini devam ettireceğini ifade eden bir yorum yazısı yayınlanmıştır⁵⁸⁴.

⁵⁷⁹“Ayın Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/AyinTarihi/1991/agustos1991.htm> [17.02.2009]; Ayşe Karasu, Murat Bardakçı, Aziz Utkan, “Suudiler Barış Konferansı için Bastırıyor”, **Hürriyet**, 5 Ağustos 1991.

⁵⁸⁰ Arap ülkeleri Türkiye'nin yayınladığı bu bildiriye olumsuz tepki göstermiştir. Aziz Utkan, “İslam Ülkelerinde İnsan Hakları Rahatsızlığı”, **Hürriyet**, 10 Ağustos 1991.

⁵⁸¹ Özcan, “Türk-İsrail İlişkileri”, 339-340

⁵⁸² “Ayın Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/AyinTarihi/1991/kasim1991.htm> [17.02.2009].

⁵⁸³ Baran Yinanç, “İsrail'e Büyükelçilik Gündemde”, **Milliyet**, 30 Ekim 1991; Yalçın Doğan, “Dış Politikada İlk Atak: İsrail”, **Milliyet**, 30 Kasım 1991.

⁵⁸⁴ “El Ahram: Türkiye'nin Önemi Arttı”, **Cumhuriyet**, 4 Kasım 1991.

6.3.5. Kamuoyunda Tartışmalar

Ana akım gazeteler, Ortadoğu Barış Konferansına genel olarak olumlu yaklaşmıştır. Soğuk Savaşın sona ermesiyle beraber ABD ve SSCB'nin yakınlaşması, kamuoyunda Ortadoğu'da da benzer bir sürecin yaşanabileceğine dair yorumların yapılmasına neden olmuştur. Yapılan yorumlar ve atılan başlıklara bakıldığında ise Türkiye'nin Ortadoğu Barış Konferansına yeterince müdahil olamadığı yönündeki eleştirilere rastlamak mümkündür. Bazı yazarlar da Türkiye'nin konferansa katılmamasını olumlu karşılamışlardır. Hürriyet'ten Ferai Tınç Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte, Arap ülkelerinin SSCB desteğinden mahrum kaldığını, dolayısıyla ABD'nin dayatmalarına daha açık hale geldiğini belirtirken ABD'nin bundan böyle İsrail'e eskisi kadar destek vermeyeceğini öne sürmüştür⁵⁸⁵:

“Körfez Savaşı sırasında, Saddam'ın tüm ısrarlarına rağmen Kuveyt işgali ve Filistin sorunu arasında bağlantı kurmamakla direnen ABD Başkanı Bush'un, adaletini kanıtlamak için gösterdiği çaba sonuç verdi. Ancak, bu konferansın yapılabilmesinin en önemli nedeni, Soğuk Savaş döneminin sona ermiş olmasıdır. Sovyet desteğinden mahrum kalan Arap ülkeleri, ABD'nin dayatmalarına karşı eskisi kadar korunaklı değiller artık. ABD açısından da durum eskiye göre daha farklı. Bölgede bir tek ülkeye tam destek vererek, kendi etki alanını kurma zorunluluğu, dolayısıyla İsrail'e eskisi kadar bağımlılığı kalmadı.”

Milliyet'ten Sami Kohen ise Barış Konferansının imkânsızı mümkün kılabileceğini savunmuştur⁵⁸⁶:

“Diplomasinin imkânsızı mümkün kıldığı çok görülmüştür. Hele son 1-2 yılda, bunun sayısız örneklerine tanık olduk. Yıllanmış çetin meselelerin son zamanlarda nasıl halledildiği hatırlanınca, ‘Ortadoğu Barışı’ndan umut kesmemek gerek. Gene son yılların deneyimi göstermiştir ki, eskiden halledilemez gibi görünen bazı sorunlar, zaman içinde, dünyanın değişen konjonktürü sonucunda çözüme kavuşmuştur. İki süper devletin çeşitli konularda anlaşmaları da bunun canlı örneğidir. Neden Ortadoğu meselesinde de böyle olmasın! Belki aylar ister; ama yeter ki, konuşmalar kesilmesin, bugün Madrid'de başlayacak olan süreç ve ‘momentum’ devam etsin.

Sami Kohen, bir başka yazısında Ortadoğu Barış Konferansında Türkiye'nin durumuna değinmiştir. Kohen, Barış Konferansının İstanbul'da yapılmamasının normal bir durum olduğunu, Arap-İsrail meselelerine karışmamanın Türkiye'ye zarar vermeyeceğini savunmuştur⁵⁸⁷:

⁵⁸⁵ Ferai Tınç, “Madrid'e Doğru”, **Hürriyet**, 27 Ekim 1991.

⁵⁸⁶ Sami Kohen, “Yeter ki Konuşmalar Sürsün”, **Milliyet**, 30 Ekim 1991.

⁵⁸⁷ Sami Kohen, “İstanbul Olamaz mıydı?”, **Milliyet**, 31 Ekim 1991.

“[...] Türkiye’nin Ortadoğu meselesinde İspanya kadar müsait bir durumda olmadığını kabul etmeli. Evet, Türkiye bu bölgededir. Arap dünyası ile tarihi bağları vardır. Ama gene de, itiraf etmeli ki, taraflar örneğin İspanya’ya daha sıcak bakmaktadır. Türkiye, Filistin’in bağımsızlığını tanımış, ama Ankara’daki misyonuna tam diplomatik statüyü hala vermemiştir. Bir role soyunurken, bunun gerektirdiği niteliklere de sahip olmak gerek. Yoksa lafta kalır. Aslında, Türkiye’nin Ortadoğu’da aktif bir rol oynaması ve mutlaka bir şeyler yapması (ya da yapıyor görünmesi) de şart değil. Türk diplomasisi Arap-İsrail anlaşmazlıklarına bulaşmamasının hiçbir zararını görmedi. Aksine hareket ettiği takdirde, yararının ne olacağı da araştırılmaya değer.”

Milliyet’in bir diğer yazarı Yalçın Doğan, seksenli yıllarda Türkiye’nin İsrail’le ilişki seviyesini düşürmesinde Arap petrolünün önemli bir etken olduğunu belirtmiş; yeni hükümetin İsrail ve Filistin’le diplomatik ilişkilerini yükseltme kararını ise olumlu karşılamıştır. Doğan, hükümetin bu kararla dünyadaki değişimi algıladığını gösterdiğini savunmuştur:

“[...]Şimdi önümüzdeki günlerde yeni hükümetin dış politikasındaki ‘ilk adımı’ bu olacaktır. İsrail ve FKÖ ile büyükelçilik düzeyinde ilişkiye geçecek... Böyle bir girişim, yeni hükümetin ‘dünyadaki değişimi algıladığının’ en önemli göstergelerinden biri... Üstelik, kendi sorunlarını aşmada İsrail ile ilişkilerde ‘bir beklentinin ürünü’ yansıtıyor.”⁵⁸⁸

Sabah yazarı Cengiz Çandar ise konferansa gerekli ilgiyi göstermediği ve iç politikaya çok fazla yoğunlaştığı⁵⁸⁹ gerekçesiyle kamuoyunu eleştirmiştir. Çandar yazısının devamında Türkiye’nin Ortadoğu’da zayıf bir politika izlediğini öne sürmüştür:

“Biliyorum hiç umurunuzda değil, Madrid’de neler olup bittiği. Türkiye’de dikkatler iç politika üzerinde[...] Ortadoğu Barış Konferansı’nın ileri ki bir aşamasında Türkiye de devreye girecek, Ortadoğu’daki su kaynaklarını elde tuttuğu için. Türkiye, bu konferansa ev sahipliği yapamaz mıydı? Hayır yapamazdı. Bölgeye ilgisi bu kadar düşük, kendi iç sorunlarına bu kadar gömülmüş olduğu için. Yapabilirdi, Eğer, İsrail ile diplomatik ilişkilerini yeniden büyükelçilik düzeyine çıkarmış olsaydı; Filistinli Doğu Kudüs’te kapattığı Başkonsolosluğu’nu yeniden açmayı akıl etseydi [...] Ortadoğu Barış Konferansı’na ev sahipliği, en az İspanya kadar hakkıydı.”⁵⁹⁰

Sağ ve sol eğilimli olarak nitelendirilen gazetelerdeki yorumlara bakıldığında yorumlardaki benzerlik ilgi çekicidir. Örneğin Cumhuriyet’ten Ergun Balcı ve

⁵⁸⁸ Yalçın Doğan, “Dış Politikada İlk Atak: İsrail”, **Milliyet**, 30 Kasım 1991.

⁵⁸⁹ Bu dönemde Türkiye 21 Ekim 1991’de gerçekleştirilen genel seçimleri tartışmaktaydı. Ekim ayının sonundan itibaren gazetelerde seçim değerlendirmeleri ve koalisyon tartışmaları ön plana çıkmıştır. “Ayn Tarihi”, <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/AynTarihi/1991/ekim1991.htm> [17.02.2009].

⁵⁹⁰ Cengiz Çandar, “Madrid’de Tarihi Uzlaşma”, **Sabah**, 31 Ekim 1991.

Tercüman'dan Zafer Atay, Soğuk Savaşın sona ermesinin ardından İsrail'in ABD açısından öneminin azaldığını öne sürmüştür. Buradan, Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte sağ ve sol eğilimli gazetelerin arasındaki katı yorum farklılıklarının azaldığı sonucuna varılabilir. Ergun Balcı, ABD'nin Ortadoğu'da istikrar istediğini ve bundan böyle İsrail'in uzlaşmaz politikalarına destek vermeyeceğini savunmuştur:

“[...] Bu noktada ABD-İsrail ilişkilerini iyi değerlendirmek gerekiyor. Washington, Irak'ı ezmiş, Suriye'yi de yanına almış durumda. Global çıkarlara sahip bir süper güç olarak bölgede istikrar istiyor. İsrail'in uzlaşmaz tutumunu sürdürmesi, bu istikrarı engelleyip radikal akımların güçlenmesine yol açabilir. Ayrıca, Irak ezilmiş, Suriye de Washington'un kanatları altına sığınmış olduğundan, İsrail bir jandarma ya da vurucu güç olarak, ABD açısından artık Soğuk Savaş döneminde olduğu kadar önemli değil. Aksine, uzlaşmaz tutumu ABD için ayak bağı oluşturuyor. Arap ülkeleri ile ilişkilerinin geliştirilmesini engelliyor; bölgede radikal akımların güçlenmesi tehlikesini doğuruyor.”⁵⁹¹

Tercüman'dan Zafer Atay ise, Ergun Balcı ve Ferai Tınç gibi İsrail'in ABD açısından öneminin azaldığını öne sürmüştür. Atay'ın yazısında İsrail'i suçlayıcı ifadeler kullandığı görülmektedir:

“[...] İsrail, 40 yıldan beri savaştığı için ekonomisi batağa sürüklenmiştir. Musevi gençleri askerlikten de savaşmaktan da bıkmışlardır. ‘Şimdi Barış’ örgütünün yürüyüşlerine on binlerce kişinin katılması boşuna değildir. Madrid’de yakalanan tarihi fırsat kaçırılmamalıdır. İsrail, ‘Burası vaat edilmiş topraklardır’ diyerek kendisine ait olmayan yerleri daha ne kadar işgali altında tutacaktır? Daha ne kadar, elde silah düşmanlarla çevrili bir yerde yaşayacaktır. İsrail, uzun yıllar Batı tarafından özellikle ABD tarafından korundu. Ama artık bitti. ABD Kongresinde ilk defa İsrail’e ayrılan fonlar kesiliyor, hatta iptal ediliyor. Batı’da İsrail’e büyük sempati duyanlar bile, haksız, acımasız bir işgalci ile beraber olmak istemiyorlar. Arap ülkeleri de İsrail’i yok etmek, Musevileri denize dökmek hayalinden vazgeçiyorlar. Her savaş, her terör eylemi, her direniş, sadece bölge halkına acı getiriyor.”⁵⁹²

Gazetelerdeki tartışmaların yanı sıra eski Dışişleri Bakanı Vahit Halefoğlu'nun Ortadoğu Barış Süreci ile ilgili açıklamaları ilgi çekicidir. Halefoğlu, ABD'nin kurulduğu günden bu yana İsrail'i koruduğunu ve desteklediğini belirtmiş; Türkiye'nin İsrail ile diplomatik ilişki seviyesini yükseltmesi gerektiğini vurgulamıştır⁵⁹³:

⁵⁹¹ Ergun Balcı, “Madrid Konferansı ve ABD”, **Cumhuriyet**, 4 Kasım 1991.

⁵⁹² Zafer Atay, “Barışı Ararken”, **Tercüman**, 4 Kasım 1991.

⁵⁹³ “Halefoğlu: Ortadoğu’da Barışı ABD İstiyor”, **Güneş**, 4 Kasım 1991.

“1967’den sonra biz, İsrail ile olan ilişkimizi düşük bir seviyeye indirdik ve ondan sonra daha da düşürdük. Ben, Dışişleri Bakanlığında, bu düzeyi tekrar adını koymadan yükselttim ve ne Araplardan ne de diğer ülkelerden herhangi bir reaksiyon da gelmedi.”

Sonuç olarak, Filistin Temsilciliğinin Büyükelçilik seviyesine yükseltilmemesinin Türkiye-FKÖ ilişkilerinin bozulmasının başlangıç aşaması olduğu söylenebilir. Türkiye’nin bu dönemde uluslararası sorunları bağlamında Arap ülkelerinden fazla destek bulamaması bunun önemli nedenleri arasında sayılabilir. Örnek olarak seksenli yıllar boyunca Türkiye’nin KKTC, Bulgaristan’daki Türk azınlığın durumu gibi temel meselelerinde İKÖ’den beklediği desteği bir türlü alamamıştır. Bununla birlikte Arafat’ın Ermeni soykırımından bahsetmesi ve Güney Kıbrıs’ı ziyaret edeceğine dair iddiaların ortaya çıkması Türkiye’nin hayal kırıklığını arttırmıştır. Buna karşın Ermeni Lobisinin Türkiye aleyhtarı faaliyetlerine karşı Türkiye’nin Yahudi Lobisiyle iyi ilişkiler geliştirdiği görülmektedir. Ayrıca SSCB’nin zayıflamasıyla beraber Türkiye’nin tehdit algılamasının Suriye ve İran’a yönelmesi İsrail ile ilişkilerin gelişmesini sağlamıştır.

Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan farklı ekonomik ve ticari faaliyet alanları ise Türkiye’nin Arap ülkelere bağımlılığını azaltmıştır. Körfez Savaşı sırasında Körfez ülkelerinin İsrail’le aynı kampta yer alması ise Türkiye’nin İsrail’le ilişkilerini geliştirmesi konusunda elini güçlendirmiştir. Körfez Savaşı sırasında Irak’ı destekleyen FKÖ’nün uluslararası prestiji sarsılırken Türkiye’nin örgütle ilişkileri zayıflamıştır. Türkiye’nin bu dönemde İsrail’in Filistin halkına yönelik sert tutumunu eleştirmesi ise İsrail’le yakınlaşırken Arap ülkelerini küstürmemek istemesinden kaynaklandığı söylenebilir.

Savaş sonrasında ortaya çıkan Ortadoğu Barış Süreci ise Türkiye’nin Ortadoğu ülkelere bağımlı olmaktan kurtulup, bu bölgedeki etkinliğini arttırması yönünde adım atmasını sağlamıştır. Türkiye’nin Ortadoğu’daki etkinliğini arttırma isteğinin oluşmasında ise Arap ülkeleri ile İsrail arasındaki yakınlaşma olmuştur. Seksenli yılların ikinci yarısından itibaren bölgede barışa daha fazla vurgu yapan Türkiye’nin, Barış Sürecini bir fırsata çevirerek hem Arap ülkeleriyle hem de İsrail’le ekonomik ve ticari faaliyetlerini arttırmak istemiştir. Türkiye’nin aynı gün hem İsrail Maslahatgüzarlığını hem de Filistin Temsilciliğini Büyükelçilik seviyesine yükseltmesi ise Ortadoğu’da etkin olma arzusunun bir yansıması olarak algılanabilir.

7.SONUÇ

Türkiye, seksenli yıllar boyunca Filistin yanlısı bir tutum izlemiştir. Filistin yanlısı tutumun arka planında Arap ülkelerine yakınlaşma politikası bulunmaktadır. Bu yakınlaşma politikasının ardında ise Soğuk Savaş koşulları çerçevesinde SSCB ve İran'ın çevrenmesi önemli bir etkidir. Daha geniş bir ifadeyle İran'da meydana gelen İslam Devrimi ve SSCB'nin Afganistan'ı işgal etmesinin ardından Türkiye'nin, NATO'nun bir parçası olarak SSCB ve İran'ın çevrenmesinde rol oynadığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'nin seksenli yıllardaki dış politikasını ABD eksenli Ortadoğu açılımının belirlediği söylenebilir. 1980 yılının başında ABD tarafından ortaya atılan Carter Doktrini ve Yeşil Kuşak Teorisi ile Türkiye'de yaşanan 12 Eylül askeri darbesiyle birlikte geliştirilen din eksenli politikalar, bu yeni dış politika anlayışının çerçevesini oluşturmuştur.

Türk dış politikasının bu dönemde Ortadoğu'ya kaymasının bir başka önemli nedeni de yetmişli yılların ikinci yarısından itibaren yaşanan petrol krizidir. Türkiye, bu dönemde petrol krizinin ağır etkilerinden kurtulmak için Arap ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmek istemiştir. Bununla birlikte 24 Ocak kararlarıyla birlikte ihracatı teşvik politikasını benimseyen Türkiye'nin Arap ülkelerini potansiyel birer pazar olarak görmesi, seksenli yıllardaki Ortadoğu açılımının bir diğer önemli nedenidir.

Türkiye'nin bu dönemdeki dış politikasını şekillendiren unsurlar arasında, uluslararası sorunlar bağlamında Arap ülkelerinden beklenen destek bulunmaktadır. 12 Eylül darbesinin ardından AT tarafından dışlanan Türkiye, ABD'yi gözeterek diplomatik yalnızlığını Arap ülkeleriyle gidermeye çalışmıştır. Türkiye, seksenli yılların ikinci yarısından itibaren ise KKTC ve Bulgaristan'daki Türk azınlığın yaşadığı sorunların çözümü ile ilgili olarak Arap ülkelerinden destek talep etmiştir.

Son olarak ise 1983–1991 yılları arasında iktidarda bulunan ANAP'ın dış politika anlayışı Türkiye'nin Ortadoğu açılımına önemli ölçüde katkı sağlamıştır. 12 Eylül yönetiminin başlattığı Ortadoğu açılımı politikası, Başbakan Turgut Özal'ın pragmatist politika anlayışı sayesinde ivme kazanmıştır. ANAP iktidarının son iki yılında Cumhurbaşkanı olan Turgut Özal, bu dönemde de dış politikada ağırlığını

hissettirmiş; özellikle Körfez Savaşı ve Ortadoğu Barış Süreci sırasında Türkiye'nin Ortadoğu'daki etkinliğini arttırmak için çaba göstermiştir.

Türkiye-FKÖ ilişkilerine bakıldığında dört ayrı dönemden ve kırılma noktasından bahsetmek mümkündür. Bunlardan birincisi Ankara'da Filistin Temsilciliğinin açıldığı Ekim 1979 ile İsrail'in Lübnan'ı işgal ettiği Haziran 1982 arasındaki dönemdir. Bu dönemin başlangıcında iktidarda bulunan CHP hükümetinin üçüncü dünya ülkelerine yakın bir politika izlediği görülmektedir. CHP'nin bu ideolojik tutumu ve yaşanan petrol krizi nedeniyle Arap ülkelerine yakınlaşma ihtiyacı, Türkiye'nin FKÖ ile iyi ilişkiler geliştirmesini sağlamıştır. Temmuz 1979'da Filistin Devrimi Kartalları isimli örgütün Mısır Büyükelçiliğine baskın düzenlemesinin ardından FKÖ'nün üstlendiği yapıcı rol, ikili ilişkilerin diplomatik düzeye çıkarılması konusunda bir fırsat olarak kabul edilmiştir. Bu gelişme, Türkiye ile Arap ülkeleri arasında olumlu bir havanın oluşmasını sağlamıştır. Temmuz 1980'de ise İsrail'in Kudüs'ü başkent ilan etmesinin ardından Türkiye, önce Tel Aviv Maslahatgüzarını Türkiye'ye çağırması ve ardından Kudüs Konsolosluğunu kapatmıştır. Bu dönemde iktidarda olan Süleyman Demirel hükümeti İsrail'le ilişki seviyesini düşürmemiştir. Bu da AP'nin Türkiye'nin ABD ve NATO yanlısı dış politika çizgisine zarar vermek istememesinden kaynaklanmaktadır. 12 Eylül 1980 darbesiyle yönetime el koyan askerler ise bir adım daha öteye giderek İsrail ile ilişkileri asgari düzeye indirmişlerdir. Bu dönemde Suudi Arabistan'dan beklenen kredi ve toplumu İslami söylemler yoluyla bir arada tutma çabası etkili olmuştur. Askeri yönetimin bu kararı ABD ile ilişkileri bozmamıştır. Bu bir çelişki olarak gözüktüğü de ABD'nin Türkiye'nin Arap ülkelere ve sınırlı da olsa FKÖ'ye yakınlaşmasını desteklediği sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Ancak bu dönemde yurt dışındaki Türk diplomatlarına yönelik suikastlar düzenleyen ASALA örgütünün Beyrut'ta FKÖ ile yakın işbirliği içerisinde olduğuna dair iddialar, askeri yönetimin FKÖ'ye kuşkuyla bakmasını beraberinde getirmiştir.

Haziran 1982'de İsrail'in Lübnan'ı işgal etmesinin ardından FKÖ'nün ASALA ve yasadışı sol örgütler ile yakın ilişki içerisinde olduğuna dair belgelerin İsrail istihbaratı tarafından Türkiye'ye servis edilmesi ise ikili ilişkilerde gerginliğe neden olmuştur. Bununla birlikte 1981'in sonlarına doğru FKÖ ile Yunanistan'ın yakınlaşması ve Lübnan Savaşının ardından Filistinli gerillaların Güney Kıbrıs'a giderek silahların bir kısmını Rum Kesiminde bırakmaları ikili ilişkilerde gerginliği

arttırmıştır. Bu dönemde Türkiye ve İsrail'in ortak operasyon düzenleyerek Bekaa'daki ASALA ve sol örgütleri etkisiz hale getirmesi ise, Türkiye'nin dış politikasını ekonomik kaygılarla beraber güvenlik kaygılarının belirlemeye başladığını göstermektedir. Lübnan Savaşı ile Sabra ve Şatila katliamları sırasında Türkiye tepki düzeyini düşük tutsa da, Filistin yanlısı ve İsrail aleyhtarı söylemini devam ettirmiştir. Ancak Türkiye resmi açıklamalarında FKÖ'ye vurgu yapmamıştır. Buradan hareketle Türkiye'nin Filistinlileri destekleyici açıklama yapmasının FKÖ'ye destek anlamına gelmediği anlaşılmaktadır. Diğer bir nokta ise İsrail aleyhtarı söylemin eylem düzeyinde her zaman bir karşılığının olmadığı, Türkiye'nin İsrail'i eleştirse de bu ülkeyle işbirliği yapabileceğidir.

İsrail'in 1985'te Tunus'taki FKÖ kamplarını bombalamasının ardından ise Türkiye'nin İsrail'e yönelik tepki düzeyinde bir artış gözlemlenmektedir. Bunun önemli bir nedeni, dönemin Başbakanı Turgut Özal'ın Arap ülkelerine yaklaşma politikası bağlamında FKÖ ile ilişkilere özel önem vermesidir. Bir başka neden ise bu dönemde KKTC'nin tanınması ve Bulgaristan'daki Türk azınlığın sorunları bağlamında Arap ülkelerinden beklenen destektir. Son olarak FKÖ'nün 1984'te ASALA ile ilişkisini sona erdirmesi dikkat çeken bir diğer etken olarak değerlendirilebilir. Ancak Filistinli gerillaların Türkiye'deki şiddet olaylarına karıştıklarına dair iddialar Türkiye'nin tepki düzeyini yükseltmesine engel olmuştur. Burada dikkat çekici bir diğer nokta ise Türkiye'nin seksenli yılların ortasından itibaren İsrail ile de ilişkilerini geliştirmek için adım atmaya başlamasıdır. Bunun nedeni de Özal hükümetinin Ortadoğu'daki çatışma ortamının sona ermesini istemesi ve bölgenin pazar ekonomisinin ilerlemesi açısından daha güvenli bir yer olmasını istemesidir. Böylelikle Türkiye bölgeye yönelik ticari faaliyetlerini arttırmayı ummuştur. İsrail'le ilişkilerini geliştirmeye başlayan Türkiye için 1987'de başlayan İntifada hareketi ise FKÖ ile ilişkileri geliştirmek açısından da önemli bir fırsat olmuştur. Sonuç olarak, Türkiye'nin FKÖ'ye yaklaşması İsrail ile ilişkilerini geliştirmesi açısından bir engel olmamıştır.

İntifada'nın Türkiye-FKÖ ilişkileri açısından yeni bir kırılma noktası olduğunu söylemek mümkündür. Bu dönemde, Türkiye İsrail'in Filistinlilere yönelik şiddetini sert bir şekilde eleştirirken, resmi açıklamalarında FKÖ'ye de vurgu yapmıştır. Burada, FKÖ'nün uluslararası itibarının artması, örgütün teröre başvurmayacağını ve İsrail'i tanıyacağını açıklaması Türkiye'nin elini güçlendirmiştir. Bu döneme ait

önemli bir diğer ayrıntı ise Türkiye'nin KKTC'nin tanınması ve Bulgaristan'daki Türk azınlığın yaşadığı sorunlar bağlamında Arap ülkelerinden destek talep etmeye devam etmesidir. Ayrıca Türkiye, bölgenin pazar ekonomisine tam olarak açık hale gelmesi için İsrail- Filistin sorununun barışçıl yollarla çözülmesini istemiştir. Dolayısıyla FKÖ'nün terörü reddetmesi ve İsrail'le yan yana yaşama arzusu ortaya koyması, Türkiye'yi bu açıdan umutlandırmıştır. Sonuç olarak Türkiye, Kasım 1988'de ilan edilen Filistin Devletini ilk tanıyan ülkeler arasında yer almıştır. Türkiye böylelikle, Ortadoğu'daki prestijini arttırmak istemiş ve uluslararası sorunlar bağlamında Arap ülkelerinden destek alacağını öngörmüştür. Ancak, Türkiye Arap ülkelerinden beklediği desteği bulamadığı gibi İsrail ve ABD'nin tepkisine maruz kalmıştır. Bu nedenle Türkiye, Filistin Devletini tanımasına rağmen Ankara'daki Filistin Temsilciliğini Büyükelçilik seviyesine yükseltmemiştir. Ankara'nın Filistin Temsilciliğine Büyükelçilik statüsü tanımaması ise Türkiye-FKÖ ilişkileri açısından yeni bir kırılma noktası olmuştur. 1989 yılından itibaren ikili ilişkiler yeniden gerilmiş ve zayıflama sürecine girmiştir.

Türkiye'nin Filistin Temsilciliğini Büyükelçiliğe yükseltmemesi nedeniyle gerilen FKÖ ile ilişkileri, Körfez Savaşında FKÖ'nün Irak'ı desteklemesi nedeniyle kopma noktasına gelmiştir. Ayrıca bu dönemde Türkiye'nin ABD'deki Ermeni lobisinin faaliyetleri dolayısıyla sıkıntıya girmesi nedeniyle Yahudi lobisinden destek alması da, Filistin Temsilciliğinin Büyükelçilik seviyesine yükseltmemesi nedenleri arasındadır.

Diğer yandan, Türkiye FKÖ'den uzaklaşsa da İsrail'in Filistinlilere yönelik şiddet politikasını eleştirmeye devam etmiştir. Körfez Savaşından sonra ortaya çıkan Ortadoğu Barış Sürecinde ise Türkiye bölgedeki etkinliğini arttırmak için çaba göstermiştir. Bu dönemde Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte kutuplar arası gerginliğin kaybolması, benzer bir sürecin Arap-İsrail barışı için de oluşabileceğine dair umudu arttırmıştır. Bu umut, Türkiye'nin Filistin ve İsrail Temsilciliklerinin Büyükelçilik seviyesine yükseltilmesini beraberinde getirmiştir.

Seksenli yıllar boyunca Filistin meselesiyle ilgili olarak kamuoyunda tartışmalara bakıldığında ise genel olarak İsrail'e yönelik bir tepkinin var olduğunu söylemek mümkündür. Kamuoyunda yoğun tartışmalara sebep olan iki olay Mısır Büyükelçiliğinin Filistinli gerillalar tarafından basılması ve Lübnan Savaşının ardından FKÖ'nün ASALA ve yasadışı sol örgütler ile ilişkisinin ortaya çıkması

olmuştur. Burada tartışmaların FKÖ'nün sol eğilimli bir örgüt olmasından kaynaklandığını söylemek mümkündür. Bu iki spesifik konu dışında ise sağ basın İsrail'in Filistinlilere karşı sert tutumunu eleştirdiği görülmektedir. Soğuk Savaş koşullarının yumuşaması ve FKÖ'nün terörü terk ettiğini açıklamasının ardından ise sağ basın Filistin yanlısı tutumunu güçlendirmiştir.

Yine sağ görüşlü olarak tanımlanabilecek olan İslami basın ise katı bir şekilde İsrail karşıtı tutum sergilemiştir. İslami basının FKÖ yanlısı bir çizgi izlediği görülmektedir. Sağ basının FKÖ gibi sosyalist yapıda bir örgüte yakın durması, İslami kesimin bu dönemde "katı Batı aleyhtarı" bir duruş sergilemesinden ve "Müslüman dayanışmasına" öncelik vermesinden kaynaklanmaktadır.

Sol görüşlü basın ise Mısır Büyükelçiliği baskını sırasında Filistin Devrimi Kartalları örgütüne mesafeli yaklaşmakla birlikte FKÖ yanlısı bir çizgi benimsemiştir. Bunda FKÖ'nün sosyalist bir çizgiye sahip olmasının payı bulunmaktadır. Diğer gelişmelerde sol basının FKÖ yanlısı çizgisini devam ettirdiği görülmektedir. FKÖ'nün ASALA ve Türkiye kökenli yasadışı sol örgütlerle ilişkisinin ortaya çıktığı dönemde dahi sol basın FKÖ yanlısı çizgisinden sapmamıştır. Özellikle köşe yazarlarının FKÖ'nün ASALA ve diğer yasadışı örgütlerle ilişkisine değinmediği görülmektedir. Oysa bu dönemde sol basının önde gelen gazetelerinden Cumhuriyet, ASALA'nın eylemlerine en sert tepki gösteren gazetelerin başında gelmektedir.

Ana akım/liberal gazeteler ise Mısır Büyükelçiliği baskını olayında Filistin Devrimi Kartalları örgütüne yönelik eleştiride bulunsun da FKÖ'ye yönelik eleştirel bir tavır almamıştır. Bununla birlikte, FKÖ'nün ASALA ve yasadışı sol örgütlerle ilişkisinin ortaya çıkması ana akım gazetelerde manşet olurken, köşe yazarlarının konuyla fazla ilgilenmedikleri görülmektedir. Ancak 1989 yılında Arafat'ın Kuveyt'te Ermeni soykırımından bahsetmesi bazı ana akım gazetelerin Arafat'ı eleştirmesine neden olmuştur. Ana akım gazeteler, İsrail'in Filistinlilere yönelik şiddet hareketlerine ise sert tepki göstermiştir. Bu dönemde, bazı yazarların İsrail ile ilişkilerin tamamen kesilmesini önerdikleri görülmektedir. Burada, geniş kitlelere hitap etme iddiasında olan ana akım gazetelerin toplumun Filistin meselesine yönelik duyarlılığını dikkate aldığı söylenebilir.

Soğuk Savaşın sona ermesi ve Ortadoğu Barış Sürecinin ortaya çıkmasının ardından ise farklı yayın çizgisi izleyen yayın kuruluşları arasındaki görüş farklılıklarının

yumuşadığı gözlemlenmektedir. Bunun nedeni de ideolojik kamplaşmaların eskisi kadar sert olmamasıdır.

Seksenli yıllarda İsrail'in Filistinlilere yönelik şiddet eylemleri toplumun tüm kesimleri tarafından kınanmıştır. Yetmişli yıllarda genellikle sol grupların desteklediği Filistin hareketini⁵⁹⁴, seksenli yıllarda sağ görüşlü kesimin de desteklemeye başladığı görülmektedir. Bunda, 12 Eylül darbesinin ardından askeri yönetimin din eksenli bir söylem kullanarak toplumu bir arada tutmaya çalışmasının payı bulunmaktadır. Ayrıca Sovyetler Birliği'nin zayıflamasının ardından FKÖ'nün sosyalist çizgisini yumuşatması sağ kesim tarafından olumlu karşılanmış olabilir. İntifada hareketi sırasında yurt genelinde yapılan gösteriler ve eylemler bu çerçevede değerlendirilebilir.

Bu dönemde konuyla ilgili olarak sağ ve sol kökenli akademisyenlerin ve eski siyasetçilerin de konuya İsrail karşıtı bir perspektiften yaklaştığı görülmektedir. Sonuç olarak kamuoyunun önemli bir kısmı Filistin meselesi ile ilgili olarak İsrail karşıtı bir tutum sergiledikleri görülmektedir.

Veriler bir araya getirilip değerlendirildiğinde meselenin gayet karmaşık ve iç içe geçmiş olgular çerçevesinde şekillendiği anlaşılmaktadır. Türkiye'nin seksenli yıllardaki Filistin politikasıyla ilgili yedi farklı sonuçtan bahsetmek mümkündür. Bunlardan birincisi seksenli yıllarda Türkiye-FKÖ ilişkilerinin inişli çıkışlı bir seyir izlemiş olmasıdır. Türkiye bu dönemde İsrail'i Filistinlilere yönelik tutumundan dolayı eleştirirken, FKÖ ile dönemsel olarak sorunlar yaşamıştır. Buradan, Türkiye'nin Filistin yanlısı tutumunun FKÖ'ye destek anlamına gelmediği sonucu çıkartılabilir.

İkinci sonuca göre, Türkiye'nin FKÖ ile yaklaşması İsrail ile ilişkilerini geliştirmesine bir engel olmamıştır. Bunun en çarpıcı örneği, Türkiye'nin İntifada sürecinde İsrail'i sert bir şekilde kınarken, bu ülkeyle ilişkilerini geliştirmeye çalışmasıdır.

Üçüncü olarak Türkiye'nin Ortadoğu açılımı ABD'nin çizdiği çerçevede şekillenmiştir. Türkiye'nin İsrail ile diplomatik ilişkilerini tam olarak kesmemesi bunun göstergesidir.

⁵⁹⁴ Bkz: Bölüm 3.9.. Lübnan Harekatı: Duraklamaya Doğru

Dördüncü olarak ise Türkiye'nin ABD karşıtı olan FKÖ ile dönemsel olarak iyi ilişkiler içerisinde olması ilgi çekicidir. Burada ABD'nin, Türkiye'nin FKÖ ile "sınırlı" düzeyde ilişki kurmasından rahatsız olmadığı anlaşılmaktadır. Sonuç olarak, Türkiye'nin FKÖ ile kurduğu olumlu ilişkinin ABD eksenli Arap ülkelerine yaklaşma politikasının bir parçası olduğu görülmektedir.

Beşinci olarak, Soğuk Savaşın sona ermesi Türkiye'nin dış politika alternatiflerini arttırmış; Arap ülkelerine bağımlılığını azaltmıştır. Türkiye, Özal'ın inisiyatifiyle Arap ülkelerine bağımlı bir ülke olmaktan kurtulup, bölgede etkin bir ülke olmaya çalışmıştır. Dolayısıyla seksenli yıllarda Arap ülkelerine açılımın bir parçası olan FKÖ ile ilişkilere eskisi kadar önem verilmemiş ve ilişkiler kopma noktasına gelmiştir. Ankara'daki Filistin Temsilciliğinin Büyükelçilik statüsüne yükseltilmesi ise Arap ülkeleriyle ilişkilerin sürdürülmesi için sembolik bir anlam taşımanın ötesine geçmemiştir. Diğer yandan İsrail Temsilciliğinin Büyükelçilik statüsüne yükseltilmesi doksanlı yıllar boyunca gerçekleştirilecek olan askeri ve siyasi işbirliğinin⁵⁹⁵ başlangıç noktası olarak görülebilir.

Altıncı olarak ise bu dönemde dış politika yapım sürecinde devlet kurumları arasında görüş farklılıkları olduğu görülmektedir. Özellikle Özal'ın pragmatist politika anlayışının Dışişleri çevrelerini rahatsız ettiği anlaşılmaktadır. Yine bu dönemde emniyet çevrelerinin FKÖ'ye olumsuz yaklaşmasına rağmen Özal'ın FKÖ ile ilişkilere önem vermesi kurumlar arasındaki görüş ayrılıklarına bir örnek olarak gösterilebilir. Filistin Devletinin tanınması kararını Özal'ın Dışişlerine danışmadan tek başına alması bu konuyla ilgili bir diğer örnek olarak değerlendirilebilir.

Son olarak kamuoyundaki tartışmalara bakıldığında, kamuoyunun önemli bir kısmının Filistin yanlısı bir tutum aldığı görülmektedir. Ancak, Soğuk Savaşın Türkiye'yi yoğun olarak etkilediği dönemlerde sağ basının sol eğilimli FKÖ karşıtı bir çizgi benimsediği anlaşılmaktadır. Soğuk Savaşın yumuşadığı ve sona erdiği dönemlerde ise, farklı yayın çizgisine sahip gazetelerde Filistin meselesi ile ilgili benzer yorumların ortaya çıkması ilgi çekicidir.

Genel bir değerlendirme yapılacak olursa, Türkiye'nin seksenli yıllar boyunca Filistin yanlısı bir tutum izlemesinin dönemsel bir politikanın ürünü olduğu ve İsrail

⁵⁹⁵ Özcan, "Türk-İsrail İlişkileri", 340-358.

ile diplomatik ilişkilerin asgari düzeye düşürülmesine rağmen, bu ülkeden uzun vadede uzaklaşmak gibi bir amacının olmadığını söylemek mümkündür. Bir yoruma göre, Türkiye'nin İsrail ile diplomatik ilişkisinin en alt seviyede olduğu dönemlerde ikili ilişkiler kapalı kapılar ardından sürdürülmüştür.⁵⁹⁶ Benzer bir süreç günümüzde de yaşanmaktadır. Türkiye bir taraftan İsrail'in Filistinlilere uyguladığı şiddeti kıyasıya eleştirirken diğer taraftan İsrail ile askeri ve stratejik işbirliğine devam etmektedir.

⁵⁹⁶ Davutoğlu, **age**, 419.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR:

Arım, Reşat. “Türkiye ve Kudüs Sorunu”. **Türkiye ve Ortadoğu: Tarih, Kimlik, Güvenlik**. (Boyut Kitapları: 1999, İstanbul): 147-178.

Baytok, Taner. **Dış Politika’da Bir Nefes**. (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2005).

Bengio, Ofra. **The Turkish-Israeli Relationship: Changing Ties of Middle Eastern Outsiders**. (Palgrave Macmillan: 2004).

Bozdağlıoğlu, Yücel.. **Turkish Foreign Policy and Turkish Identity: A Constructive Approach**. (New York&Londra: Routledge, 2003).

Bölükbaşı, Süha. “Türkiye ve İsrail: Mesafeli Yakınlıktan Stratejik Ortaklığa”. **Türkiye’nin Dış Politika Gündemi: Kimlik, Demokrasi, Güvenlik**. ed. Şaban H. Çalış, İhsan D. Dağlı, Ramazan Gözen, (Ankara: Liberte, 2001): 243-270.

Bulut, Faik. **Filistin Rüyası- İsrail Zindanlarında 7 Yıl**. (İstanbul: Berfin, 1998).

Çitlioğlu, Erhan. **Yedekteki Taşeron: ASALA**. (Ankara: Ümit Yayıncılık, 1998).

Çubukçu, Aydın. **Bizim 68**. (İstanbul: Evrensel, 1993).

Davutoğlu, Ahmet. **Stratejik Derinlik: Türkiye’nin Uluslararası Konumu**. 13.bs; (İstanbul: Küre Yayınları,2003).

Erhan, Çağrı, Arat Tuğrul. “AT’yle İlişkiler”. **Türk Dış Politikası: Kurutuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (1980–2001)**, ed. Baskın Oran. c.2. 5.bs, (İstanbul: İletişim, 2003): 83–101.

Evans, Graham, Newnham Jeffrey. **The Penguin Dictionary of International Relations**. (Londra: Penguin Books,1998).

Fırat, Melek, Kürkçüoğlu Ömer. “Arap Devletleriyle İlişkiler”. **Türk Dış Politikası: Kurutuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (1980–2001)**. ed. Baskın Oran. c.2. 5.bs. (İstanbul: İletişim, 2003): 124–148.

Feyzioğlu, Turhan. **İbo: İbrahim Kalpakkaya**. (İstanbul: Ozan, 2000).

Korkmaz, Esat. **Yeraltı 68 Güncesi: Kafa Tutan Günler**. (İstanbul: Anadolu Kültür, 2000).

Mert, Nuray. **Merkez Sağın Kısa Tarihi**. (İstanbul: Selis Kitaplar, 2007).

Oran, Baskın, “Dönemin Bilânçosu”. **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (1919–1980)**. ed. Baskın Oran. c.1. 7.bs. (İstanbul: İletişim, 2003): 655–680.

_____, “Dönemin Bilânçosu”. **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (1980–2001)**. ed. Baskın Oran. c.2. 5.bs. (İstanbul: İletişim, 2003): 9–33.

_____, “24 Ocak Kararları”. **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (1919–1980)**. ed. Baskın Oran. c.1. 7.bs. (İstanbul: İletişim, 2003): 665.

Özcan, Gencer. “Türkiye Dış Politikasında Algılamalar, Karar Alma ve Oluşum Süreci”. **Türk Dış Politikasının Analizi**. ed. Faruk Sönmezoğlu. 3.bs. (İstanbul: Der Yayınları, 2004): 829–894.

_____, “Türk-İsrail İlişkileri”. **Türk Dış Politikasının Analizi**. ed. Faruk Sönmezoğlu. 3.bs. (İstanbul: Der Yayınları, 2004): 329–358.

Reynolds, David. **One World Divisible: A Global History Since 1945**. (Londra: Norton, 2001).

Sönmezoğlu, Faruk. **İkinci Dünya Savaşından Günümüze Türk Dış Politikası**. (İstanbul: Der Yayınları, 2006).

Uzgel, İlhan. “ABD ve NATO’yla İlişkiler”. **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (1980–2001)**. ed. Baskın Oran. c.2. 5.bs. (İstanbul: İletişim, 2003): 34–81.

Y. Mehmet, Hakan. “İkicilik (Duality): Türk-Arap İlişkileri ve Filistin Sorunu (1947-1994)”. **Türk Dış Politikasının Analizi**. ed. Faruk Sönmezoğlu. 3.bs. (İstanbul: Der Yayınları, 2004): 235–251.

DERGİLER:

Arslan, Ali, Çağlayandereli Mustafa. “12 Eylül Askeri Müdahalesi Sonrasında Günümüze Türkiye’nin Siyasi Yapısı”. **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**. c. 3, s. 2 (2006): 8–20.

Hoffman, Bruce. “Recent Trends in Palestinian Terrorism”. **Rand Corporation**. (1984).

“Biz Filistin’i Çok Sevmiştik”. **Cumhuriyet Dergisi**. s. 973 (2004).

Walker, Joshua. “Turkey and Israel’s Relationship in the Middle East”. **Mediterranean Quarterly**. s. 17 (2006): 60–90.

“Erim Amerika’da İken Sorulara Cevaplar”. **Yankı Dergisi**. (1972).

“Hayrettin Erkmen, Liderine Direnen Bakan”. **Yankı Dergisi**. s. 493 (1980): 9.

“Hedef Hayrettin Erkmen”. **Yankı Dergisi**. s. 448 (1980): 10–11.

“MLSPB Filistin’e Gidemedi”. **Yankı Dergisi**. s. 533 (1981): 9.

“Olaylar FKÖ’ye Yaradı”. **Yankı Dergisi**. s. 436 (1979): 5.

“Yavaş Gelen Tehlike Önlenebilir”. **Yankı Dergisi**. s. 436 (1979): 8.

“Yaser Arafat’ın Getirdikleri”. **Yankı Dergisi**. s. 447 (1979): 12.

INTERNET:

“Aydın Tarihi”.

<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1977/kasim1977.htm>
[10.05.2008].

“Aydın Tarihi”.

<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1977/aramik1977.htm>
[10.05.2008].

“Aydın Tarihi”.

<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/AyinTarihi/1979/temmuz1979.htm>
[10.05.2008].

“Aydın Tarihi”.

<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/AyinTarihi/1979/temmuz1979.htm>
[23.06.2008].

“Aydın Tarihi”.

<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/ayintarihi/1979/agustos1979.htm>
[08.06.2008].

“Aydın Tarihi”.

<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/ayintarihi/1980/temmuz1980.htm>
[18.07.2008].

“Aydın Tarihi”.

<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/ayintarihi/1980/agustos1980.htm>
[18.07.2008].

“Aydın Tarihi”.

<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/ayintarihi/1980/eylul1980.htm>
[12.09.2008].

“Aydın Tarihi”.

<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/ayintarihi/1981/ocak1981.htm>
[27.09.2008].

“Aydın Tarihi”.

<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/ayintarihi/1981/mayis1981.htm>
[27.09.2008].

“Ayn Tarihi”.

<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1981/ekim1981.htm>
[27 Eylöl 2008].

“Ayn Tarihi”.

<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/ayintarihi/1981/kasim1981.htm>
[26.09.2008].

“Ayn Tarihi”.

<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1982/haziran1982.htm>
[5.10.2008].

“Ayn Tarihi”.

<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/ayintarihi/1982/temmuz1982.htm>
[05.10.2008].

“Ayn Tarihi”.

<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1982/agustos1982.htm>
[06.10.2008].

“Ayn Tarihi”.

<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1982/eylul1982.htm>
[10.10.2008].

“Ayn Tarihi”.

<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1982/aralik1982.htm>
[10.10.2008].

“Ayn Tarihi”. <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1983/ocak1983.htm>
[3.11.2008].

“Ayn Tarihi”.

<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1983/kasim1983.htm>
[17.12.2008].

“Ayn Tarihi”

<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/AyinTarihi/1985/ekim1985.htm>
[20.11.2008].

“Ayn Tarihi”.

<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1987/aralik1987.htm>
[24.12.2008].

“Ayn Tarihi”. <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1988/ocak1988.htm>
[24.12.2008].

“Ayn Tarihi”. <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1988/subat1988.htm>
[24.12.2008].

“Ayn Tarihi”. <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1988/mart1988.htm>
[24.12.2008].

“Aydın Tarihi”. <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1988/nisan1988.htm>
[24.12.2008]

“Aydın Tarihi”.
<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1988/haziran1988.htm>
[24.12.2008].

“Aydın Tarihi”.
<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1988/temmuz1988.htm>
[24.12.2008].

“Aydın Tarihi”.
<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1988/agustos1988.htm>
[25.12.2008].

“Aydın Tarihi”. <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1988/ekim1988.htm>
[24.12.2008].

“Aydın Tarihi”. <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1988/aralik1988.htm>
[25.12.2008]

“Aydın Tarihi”.
<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1988/kasim1988.htm>
[25.12.2008].

“Aydın Tarihi”.
<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/AyinTarihi/1989/mart1989.htm>
[17.01.2009].

“Aydın Tarihi”.
<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1989/mayis1989.htm>
[17.01.2009].

“Aydın Tarihi”.
<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/AyinTarihi/1990/mayis1990.htm>
[17.01.2009].

“Aydın Tarihi”.
<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/AyinTarihi/1990/haziran1990.htm>
[17.01.2009].

“Aydın Tarihi”.
<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/AyinTarihi/1990/temmuz1990.htm>
[17.01.2009].

“Aydın Tarihi”.
<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1990/ekim1990.htm>
[17.02.2009].

“Aydın Tarihi”. <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1991/ocak1991.htm>
[17.02.2009].

“Ayın Tarihi”. <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1991/mart1991.htm> [17.02.2009].

“Ayın Tarihi”. <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1991/nisan1991.htm> [17.02.2009]

“Ayın Tarihi”.
<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/AyinTarihi/1991/mayis1991.htm>
[17.02.2009].

“Ayın Tarihi”.
<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/AyinTarihi/1991/agustos1991.htm>
[17.02.2009].

“Ayın Tarihi”.
<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/AyinTarihi/1991/kasim1991.htm>
[17.02.2009].

Ataman, Muhittin. “Leadership Change: Özal Leadership and Restructuring in Turkish Foreign Policy.”
<http://www.alternativejournal.net/volume1/number1/ataman.htm> [10.01.2009].

Çitlioğlu, Erhan. “Tarihin ve Vicdanların Yargısında ASALA”, Ağustos 2001.
<http://www.tusiad.org/yayin/gorus/48/38.pdf> [09.10.2008].

Karamanis, Spinos Ch. “Greece and the Middle East”. **Middle East Review of International Affairs**. s. 2. Haziran1999.
<http://meia.idc.ac.il/journal/1999/issue2/jv3n2a4.htm/>. [12.10.2008].

Özcan, Gencer. **Türkiye-İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi**. (TESEV, 2005),
http://www.tesev.org.tr/etkinlik/Turkiyeisrail_iliskileri.pdf . [03.03.2008].

Taşkın, Murat. “1923–2003 Döneminde Türkiye Cumhuriyeti’nin Dış Ticaret Politikaları”. www.dtm.gov.tr [29.04.2009].

“6 Eylül”, http://www.sodev.org.tr/AYLAR/EYLUL/6_eylul.htm [12.09.2008].

<http://www.un.org/unrwa/organizataion/comgen.html> [31.08.2008].

<http://www.ntvmsnbc.com/news/170406.asp> [17.12.2008].

GAZETELER:

Acar, Özgen. “Arafat: Beyrut Halkını Soykırımdan Kurtarmak Yenilgiyse, Evet Yenildim”. **Milliyet**. 2 Eylül 1982.

_____. “Arafat: İstenirse Kıbrıs Konusunda Arabuluculuk Yaparım”. **Milliyet**. 14 Aralık 1981.

_____. “FKÖ Lideri Arafat Atina’da Papandreu ile Görüşmelere Başladı”. **Milliyet**. 15 Aralık 1981.

- _____. “Türkiye Konferansta Yer Alıyor”. **Cumhuriyet**. 3 Kasım 1991.
- Akbal, Oktay. “Bir Öpüşme Olayı”. **Cumhuriyet**. 20 Temmuz 1979.
- Akın, Kenan. “Libya Dışışleri Bakanı: Türkiye’nin Kudüs ile İlgili Tutumu Bizi Heyecanlandırdı”. **Tercüman**. 3 Eylül 1980.
- Albayrak, Sadi. “Plan ve Hesap İşi”. **Milli Gazete**. 31 Temmuz 1980.
- Alkaner, Hami. “Evren: İsrail’i Kınıyoruz”. **Hürriyet**. 24 Aralık 1982.
- Altan, Çetin. “İsrail Saldırısının Arkasındaki Hesaplar”. **Milliyet**. 11 Haziran 1982.
- _____. “İsrail Sorunu”. **Milliyet Gazetesi**. 5 Aralık 1980.
- Altıntaş, Özkan. “İşte Hain”. **Hürriyet**. 10 Temmuz 1982.
- Arapkirli, Zafer. “Arafat’tan Anlamlı Uyarı”. **Cumhuriyet**. 2 Haziran 1990.
- Arcayürek, Cüneyt. “İçerisi Dışarısı”. **Cumhuriyet**. 3 Mayıs 1990.
- Armaoğlu, Fahir. “Filistin Devleti”. **Tercüman**. 9 Ağustos 1988.
- _____. “Güle Güle Barış”. **Tercüman**. 3 Ekim 1985.
- Ataöv, Türkkaya. “Gözü Hep Lübnan’daydı”. **Cumhuriyet**. 5 Temmuz 1982.
- Atay, Zafer. “Barışı Ararken”. **Tercüman**, 4 Kasım 1991.
- _____. “Filistinliler”. **Tercüman**. 21 Aralık 1987.
- _____. “Terörist Devlet”. **Tercüman**. 14 Haziran 1982.
- Aydın, Cemal. “40 Yıllık Bir Rüya Gerçek Oldu”. **Tercüman**. 15 Kasım 1988.
- Balan, Ergun. “Ankara Baskını”. **Cumhuriyet**. 16 Temmuz 1979.
- Balcı, Ergun. “Filistinlilerin İsyanı”. **Cumhuriyet**. 21 Aralık 1987.
- _____. “İsrail’in Hedefi”. **Cumhuriyet**. 1 Temmuz 1982.
- _____. “İsrail’deki Katliam ve Ötesi”. **Cumhuriyet**. 24 Mayıs 1990.
- _____. “Madrid Konferansı ve ABD”. **Cumhuriyet**. 4 Kasım 1991.
- Bardakçı, Murat. “Filistin Ayaklanmasına İlk Yardım Türkiye’den”. **Hürriyet**. 10 Şubat 1989.
- Barlas, Mehmet. “Turgut Özal’ın Anıları” başlıklı söyleşi dizisi. “Bürokratlar Atatürkçü Değil İnönücüdür...Statükocudur”. **Sabah**, 14 Temmuz 1994.
- _____. “Misilleme Örnekleri”, **Milliyet**, 8 Haziran 1982.

Batur, Nur. "Filistin Devletini Tanınırken Yaşanan KKTC Burukluğu". **Milliyet**. 17 Kasım 1988.

_____. "Papandreu Gerginliği Arttırıyor". **Tercüman**. 17 Kasım 1981.

_____. "Türkiye-Filistin İlişkilerinde 'Şok'". **Milliyet**. 15 Mayıs 1989.

Bilgin, Aydın. "Bağımsız Filistin Devleti Kuruldu". **Sabah**. 15 Kasım 1988.

Bilginer, Engin. "İsrail'in Zaferi Kan ve Enkaz". **Hürriyet**. 12 Haziran 1982.

_____. "14 Türk Öldü". **Hürriyet**. 11 Haziran 1982.

Birand, Mehmet Ali. " 'Asıl İstilacı ABD' ". **Milliyet**. 5 Eylül 1990.

_____. "İsrail'in Türkiye'ye Karşı Haksız Kampanyası". **Milliyet**, 18 Kasım 1988.

Civaoğlu, Güneri. "Filistin ve Ankara". **Sabah**. 16 Kasım 1988.

_____. "Pişkin". **Tercüman**. 3 Eylül 1980.

Çandar, Cengiz. "Arafat: Türkiye Bölgede Büyük Bir Rol Oynayabilir". **Cumhuriyet**, 27 Aralık 1982.

_____. "Bağımsızlık İlan Ettiler: Gün Filistin'in". **Hürriyet**. 15 Kasım 1988.

_____. "Ecevit ve FKÖ". **Cumhuriyet**. 18 Temmuz 1979.

_____. "Madrid'de Tarihi Uzlaşma". **Sabah**. 31 Ekim 1991.

_____. Sedat Ergin. "Türkiye Batı'ya Baskı Yapabilir". **Cumhuriyet**. 5 Ocak 1983.

_____. "Türkiye ve Kudüs Katliamı". **Güneş**. 10 Ekim 1990.

_____. Sedat Sertoğlu. "Gözler Madrid'de". **Sabah**. 30 Ekim 1991.

Çetin, Bilal. "Sıkıştığımız Biraz Bekleyin". **Cumhuriyet**. 20 Mayıs 1991.

Çetin, Metin. "80 Gerilla Rum Kesiminde Kaldı". **Tercüman**. 26 Ağustos 1982.

Çongar, Yasemin. "Abu Firaz'dan Ankara'ya Tepki". **Cumhuriyet**. 20 Ekim 1989.

Doğan, Yalçın. "Dış Politikada İlk Atak: İsrail". **Milliyet**. 30 Kasım 1991.

Dursun, Çiler. "Türk-İslam Sentezi İdeolojisinin Failini Tanımak". **Radikal**. 28 Mayıs 2006.

_____. "Özal: ABD ile Problem Var". **Cumhuriyet**. 1 Ekim 1985.

Ekşi, Oktay. “İki Nokta”. **Hürriyet**. 5 Ekim 1985.

_____. “Kudüs Olup Bittisi”. **Hürriyet**. 27 Temmuz 1980.

_____. “Sabra ve Şatila’dan Sonra”. **Hürriyet**. 24 Eylül 1982.

_____. “Sorumlu İsrail mi Amerika mı?”. **Hürriyet**. 7 Haziran 1982.

_____. “Tunus Olayı ve İki Nokta”. **Hürriyet**. 5 Ekim 1985.

Ergin, Sedat. “FKÖ, Türkiye ile Yunanistan Arasında Dengeli Politika İzlemek İstiyor”. **Cumhuriyet**. 6 Ocak 1983

_____. “Kaddumi: Halefoğlu-Şamir Randevusu Beni Şoke Etti”. **Cumhuriyet**. 4 Ekim 1985.

_____. “Lübnan’ın Geleceği Bizim için Büyük Önem Taşıyor”. **Cumhuriyet**. 22 Ağustos 1982.

_____. “Ortadoğu’da Yeni Denge Oluşumları Beklenmeli”. **Cumhuriyet**. 22 Ağustos 1982.

_____. “Özal Büyük Oynuyor”. **Hürriyet**. 16 Aralık 1988.

Fahri, Mehmet. “Açalım Sayın Tamer”. **Milli Gazete**. 16 Temmuz 1979.

Görünüm. “Filistin Dramı ve Ankara Baskını”. **Milliyet**. 14 Temmuz 1979.

Güldemir, Ufuk. “ABD’den Ermeni Atağı”. **Cumhuriyet**. 5 Ocak 1989.

Ilıcak, Nazlı. “İsrail-Filistin ve Terör”. **Tercüman**. 20 Haziran 1982.

_____. “Terörizm”. **Tercüman**. 17 Temmuz 1979.

İdiz, Semih. “Arafat’a 4 Mesaj”. **Cumhuriyet**. 24 Ekim 1988.

_____. “Kaddumi’den ‘Daha Aktif Destek’ Çağrısı”. **Cumhuriyet**. 10 Mart 1988.

_____. “Katliama Kınama”. **Cumhuriyet**. 23 Mayıs 1990.

Kabaklı, Ahmet. “Amerika Şaşırmış mıdır?”. **Tercüman**. 11 Haziran 1982.

_____. “Kıyamete Kadar Lanet”. **Tercüman**. 21 Eylül 1982.

Karaman, Nilay. “Pazarlık”. **Cumhuriyet**. 13 Şubat 1989.

Karasu, Ayşe, Utkan Aziz, Bardakçı Murat. “Suudiler Barış Konferansı için Bastırıyor”. **Hürriyet**. 5 Ağustos 1991.

Kırca, Coşkun. “Acelecilik”. **Hürriyet**. 18 Kasım 1988.

_____. “Filistin”. **Milliyet**. 15 Mayıs 1989.

- _____. “İsrail’in Büyük Meselesi”. **Hürriyet**. 23 Aralık 1987.
- Kohen, Sami. “İstanbul Olamaz mıydı?”. **Milliyet**. 31 Ekim 1991.
- _____. “Demir Yumrukla Halledilemez”. **Milliyet**. 18 Aralık 1987.
- _____. “Yeter ki Konuşmalar Sürsün”. **Milliyet**. 30 Ekim 1991.
- Köse, Oktay. “Humeyni İmparator Gibi Karşılandı”. **Hürriyet**. 2 Şubat 1979.
- Levite, Ted. “Elçilik Düzeyi İsrail’i Sevindirdi”. **Milliyet**. 1 Ocak 1992.
- _____. “Tel Aviv’de Barış Şarkıları”. **Milliyet**. 28 Ekim 1991.
- Muhtar, Reha. “Ölürüz de, Terk Etmeyiz”. **Milliyet**. 4 Mart 1989.
- Mumcu, Uğur. “Gücü Gücü Yetene”. **Cumhuriyet**. 4 Ekim 1985.
- _____. “İnsanlık Suçu”. **Cumhuriyet**. 21 Eylül 1982.
- Olayların Ardındaki Gerçek. “Elçiye Zeval Olmaz”. **Cumhuriyet**. 15 Temmuz 1979.
- _____. “Filistin Devleti”. **Cumhuriyet**. 15 Kasım 1988.
- _____. “MSP’nin Yeni Girişimi”. **Cumhuriyet**. 31 Temmuz 1980.
- _____. “Ortadoğu Politikası”. **Cumhuriyet**. 5 Aralık 1980.
- Onas, Canan. “Filistin Öfkesi Doludizgin Geliyor”. **Güneş**. 17 Ekim 1990.
- Öymen, Örsan. “Korsan Devlet”. **Milliyet**. 5 Ekim 1985.
- _____. “Lübnan Kasapları”. **Milliyet**. 23 Eylül 1982.
- Özkesici, Oktay. “İrtica Sorunu Köşkte”. **Güneş**. 22 Mart 1989.
- Öztuna, Yılmaz. “Filistin Devleti”. **Tercüman**. 22 Kasım 1988.
- Pulur, Hasan. “İsrail Dilinin Altındaki Baklayı Çıkarsın”, **Hürriyet**, 20 Haziran 1982.
- Sertoğlu, Sedat. “İsrail Ankara’yı Protesto Etti”. **Sabah**. 17 Kasım 1988.
- Sirmen, Mithat. “Ankara Arafat’ı Uyardı”. **Güneş**. 21 Mart 1989.
- Soysal, Yılmaz. “Canavar ve Akıl”. **Milliyet**. 22 Eylül 1982.
- _____. “Ezilmezlik”. **Milliyet**. 12 Haziran 1982.
- _____. “Evren, ‘İslam Alemi Güven Bunalımı İçinde’”. **Güneş**. 12 Nisan 1988.

- Tamer, Rauf. "Eylem ve Elem". **Tercüman**. 16 Temmuz 1979.
- _____. "Misillemeye Dair". **Tercüman**. 6 Haziran 1982.
- _____. "Plağın Tersı". **Tercüman**. 3 Eylül 1980.
- Tınç, Ferai. "Madrid'e Doğru". **Hürriyet**. 27 Ekim 1991.
- Türkmen, İlter. "Günahları ve Sevapları ile Arafat". **Hürriyet**. 9 Kasım 2004.
- Uluç, Doğan. "Perez de Cueller'a Sert Çıktı". **Hürriyet**. 16 Aralık 1987.
- Utkan, Aziz. "İslam Ülkelerinde İnsan Hakları Rahatsızlığı". **Hürriyet**. 10 Ağustos 1991.
- Varol, Sabetay. "Türkiye FKÖ için Büyük Dost". **Cumhuriyet**. 13 Şubat 1989.
- _____. "FKÖ Ankara'ya Buruk". **Cumhuriyet**. 8 Şubat 1989.
- Yavuz, Turan. "Türk Lobisine Güçlü İsim". **Milliyet**. 11 Mart 1989.
- Yavuzalp, Ercüment. "Saddam Sonrasında Ortadoğu". **Hürriyet**. 25 Ocak 1991.
- Yıldız, Hikmet. "Türkiye-İsrail Dostluk Semineri". **Milliyet**. 30 Kasım 1991.
- Yılmaz, Fatih M. "Yaser Arafat'a Büyük Öfke Var". **Cumhuriyet**. 25 Ağustos 1990.
- Yinanç, Baran. "İsrail'e Büyükelçilik Gündemde". **Milliyet**. 30 Ekim 1991.
- "Ankara ABD'yi Şaşırttı". **Cumhuriyet**. 18 Kasım 1988.
- "Ankara Boru Hattını Kapattı". **Cumhuriyet**. 8 Ağustos 1990.
- "Ankara, Kahire'ye Yakınlaşıyor". **Cumhuriyet**. 20 Mayıs 1991.
- "Arafat'ı Özal Karşılacak". **Cumhuriyet**. 24 Ekim 1988.
- "Arafat'ın Şükranı". **Cumhuriyet**. 26 Kasım 1988.
- "AT Filistin'i Tanımıyor". **Cumhuriyet**. 18 Kasım 1988.
- "Çatışmalar Kudüs'e Sıçradı". **Cumhuriyet**. 20 Aralık 1987.
- "Destekleyelim". **Cumhuriyet**. 26 Ekim 1988.
- "Dışışleri: Arafat'ın Konuşması Yapıcı". **Cumhuriyet**. 15 Aralık 1988.
- "Demirel Keyifli Döndü". **Cumhuriyet**. 21 Kasım 1991.
- "DYP-SHP Hükümeti Hazır". **Cumhuriyet**. 20 Kasım 1991.
- "El Ahram: Türkiye'nin Önemi Arttı". **Cumhuriyet**. 4 Kasım 1991.
- "Ermeni Terörüne Bir Kurban Daha". **Cumhuriyet**. 28 Ağustos 1982.

“Ermeni Terörizmi Yurdumuzda İlk Toplu Cinayetinde 5 Can Aldı; 72 Yaralı”. **Cumhuriyet**. 8 Ağustos 1982.

“Evren, Arafat ile Görüştü”. **Cumhuriyet**. 12 Nisan 1988.

“Filistinliler Ayakta”. **Cumhuriyet**. 22 Mayıs 1990.

“Filistin Devriminin Kartalları İlk Kez 1973’te Adını Duyurdu”. **Cumhuriyet**. 14 Temmuz 1979.

“Filistinlilerin İsyanı”. **Cumhuriyet**. 17 Aralık 1987.

“FKÖ Beyrut’tan Çıkmayı Kabul Etti”. **Cumhuriyet**. 30 Temmuz 1982.

“FKÖ ile Görüşebiliriz”. **Cumhuriyet**. 15 Aralık 1988.

“Irak Kuveyt’i İşgal Etti”. **Cumhuriyet**. 3 Ağustos 1990.

“İhtiyatlı Destek”. **Cumhuriyet**. 25 Ekim 1988.

“İsrail’i ABD’de Kınadı”. **Cumhuriyet**. 24 Aralık 1987.

“İsrail Batı Beyrut’a Girdi”. **Cumhuriyet**. 16 Eylül 1982.

“İsrail’den Gövde Gösterisi”. **Cumhuriyet**. 18 Aralık 1987.

“İsrail ile İlişkiler Tümüyle Kesilebilir”. **Cumhuriyet**. 3 Aralık 1980.

“İsrail İşçi Partisi Lideri Peres’in Türkiye’ye Davet İsteği CHP Tarafından Reddedildi”. **Cumhuriyet**. 6 Ekim 1979.

“İsrail İşgüderi: ‘FKÖ Kamplarında ASALA’ya Ait Belgeler Bulundu”. **Cumhuriyet**. 2 Temmuz 1982.

“İsrail’de Katliam”. **Cumhuriyet**. 21 Mayıs 1990.

“İsrail’e Tepki Büyük”. **Cumhuriyet**. 3 Ekim 1985.

“İsrail’de Türk Kültürü Merkezi”. **Cumhuriyet**. 28 Ekim 1989.

“İsrail’de 350 bin Kişi Katliamı Protesto Etti”. **Cumhuriyet**. 26 Eylül 1982.

“İstanbul’da Bazı Gruplar Gerillaları Destekleyen Korsan Gösteriler Yaptılar”. **Cumhuriyet**. 15 Temmuz 1979.

“Kaddumi: Türkiye’den Destek Bekliyoruz”. **Cumhuriyet**. 4 Ocak 1983.

“Kudüs’ten Ankara’ya Destek İddiası”. **Cumhuriyet**. 20 Ekim 1989.

“Kuveyt’ten Teşekkür Mesajı”. **Cumhuriyet**. 15 Ağustos 1990.

“Lübnan Bunalımı Ağırlaşıyor”. **Cumhuriyet**. 31 Mayıs 1981.

“Mısır: Baskının Sorumlusu Suriye”. **Cumhuriyet**. 17 Temmuz 1979.

“MSP Genel Sekreteri Asiltürk: Arafat’ın Ziyaretini Olumlu Karşıyoruz”. **Cumhuriyet**. 8 Ekim 1979.

“MSP İsrail ile İlişkilerin Kesilmesini Hükümetten İsteyecek”. **Cumhuriyet**. 29 Temmuz 1980.

“NATO’dan Irak’a Karşı Türkiye’ye Güvence”. **Cumhuriyet**. 11 Ağustos 1990.

“Rotterdam Başkonsolosluğumuz Saldırıya Uğradı”. **Cumhuriyet**. 22 Temmuz 1982.

“Petrol Fiyatları ve Dolar Yükseldi”. **Cumhuriyet**. 3 Ağustos 1990.

“Suikast Girişimi Üzerine MSP’li Kutan: Casus Yuvası İsrail Elçiliği Kapatılmalı”. **Cumhuriyet**. 20 Ağustos 1980.

“Şaron Milislere İzin Verdiğini İtiraf Etti”. **Cumhuriyet**. 23 Eylül 1982.

“Tel Aviv Maslahatgüzarı Geri Çağırıldı, Arap Temsilciler Ecevit’i Ziyaret Etti”. **Cumhuriyet**. 1 Ağustos 1980.

“TRT’nin İslam Diplomatlarına İlişkin Yayını Büyük Tepki Yarattı”. **Cumhuriyet**. 30 Temmuz 1980.

“Türkiye Tanıdı”. **Cumhuriyet**. 16 Kasım 1988.

“Türkiye’ye Teşekkür”. **Cumhuriyet**. 23 Kasım 1988.

“Türkmen: Ortadoğu’da Durum Kaygı Verici”. **Cumhuriyet**. 2 Haziran 1981.

“...Ve Filistin Devleti”. **Cumhuriyet**. 15 Kasım 1988.

“Yaser Arafat Ankara’ya Geldi, FKÖ Temsilciliği Açıldı”. **Cumhuriyet**. 6 Ekim 1979.

“Yaser Arafat Bugün Ankara’da”. **Cumhuriyet**. 5 Ekim 1979.

“Yaser Arafat’ın İşi Zorlaştı”. **Cumhuriyet**. 4 Mart 1991.

“Artık Her Tedbirde Serbestiz”. **Günaydın**. 30 Ağustos 1982.

“Hedef ASALA Liderleri”. **Günaydın**. 29 Ağustos 1982.

“Teröristlerin Türkiye’ye Lübnan’dan Geldikleri Sanılıyor”. **Günaydın**. 9 Ağustos 1982.

“Vurucu Timler Hazır”. **Günaydın**. 12 Ağustos 1982.

“ABD’yi Özal Yumuşattı”. **Güneş**. 16 Aralık 1988.

“Arafat, İsrail Başbakanı’yla Görüşme İstedi”. **Güneş**. 24 Ekim 1991.

“Barış Konferansı’na Yer Aranıyor”. **Güneş**. 5 Kasım 1991.

“Filistinliler Ayakta”. **Güneş**. 10 Ekim 1990.

“Filistin Devleti’ni Kucakladık”. **Güneş**. 16 Kasım 1988.

“Filistin’i Kucakladık”. **Güneş**. 16 Kasım 1988.

“Gözler Ebu Nidal’de”. **Güneş**. 24 Aralık 1988.

“Gözler FKÖ’de”. **Güneş**. 16 Ağustos 1988.

“Halefoğlu: Ortadoğu’da Barışı ABD İstiyor”. **Güneş**. 4 Kasım 1991.

“İKÖ’de Türk Ağırlığı”. **Güneş**. 15 Mart 1989.

“İran Artık Fazla Oldu”. **Güneş**. 23 Mart 1989.

“İsrail Halkının 4’de 3’ü İşgalin Bitmesinden Yana”. **Güneş**. 16 Kasım 1991.

“İsrail’i Kızdırdık”. **Güneş**. 17 Kasım 1988.

“Kıbrıs Türk’üne Destek”. **Güneş**. 17 Mart 1989.

“Kudüs’te Büyük Katliam”. **Güneş**. 9 Ekim 1990.

“Ortadoğu Barış Konferansı İmkânsız Gerçekleştirecek”. **Güneş**. 27 Ekim 1991.

“Özal Kınadı”. **Güneş**. 11 Ekim 1990.

“Suikast FKÖ’yü Birleştirdi”. **Güneş**. 18 Nisan 1988.

“Türkiye, Barış Konferansına Hazır”. **Güneş**. 24 Ekim 1991.

“Türkiye’den Konferansa Destek Bekliyoruz”. **Güneş**. 28 Ekim 1991.

“ABD Dışişleri Bakanı Geliyor”. **Hürriyet**. 2 Şubat 1989.

“ABD FKÖ ile Görüşecek”. **Hürriyet**. 15 Aralık 1988.

“Ankara’da İnfial”. **Hürriyet**. 3 Ekim 1985.

“Ankara, Ortadoğu için Beklemede”. **Hürriyet**. 21 Şubat 1989.

“Arafat Ankara’da Öpücüklerle Karşılandı”. **Hürriyet**. 6 Ekim 1979.

“Arafat İsrail’in Varlığını Kabul Etti”. **Hürriyet**. 26 Temmuz 1982.

“Avrupa Filistin’e Karşı Gönülsüz”. **Hürriyet**. 20 Ocak 1989.

“Beyrut Bitti”. **Hürriyet**. 17 Eylül 1982.

“Ecevit: Dünyayı Unuttuk”. **Hürriyet**. 31 Aralık 1987.

“Filistinli Gerillalar ASALA’ya Eroin Temin Etmiş”. **Hürriyet**. 10 Temmuz 1982.

“Filistinliler Mısır’dan Ankara’da İntikam Aldı”. **Hürriyet**. 14 Temmuz 1979.

“Filistin’i Tanıdık”. **Hürriyet**. 16 Kasım 1988.

“Filistin’i Tanıyan İlk NATO Üyesiyiz”. **Hürriyet**. 16 Kasım 1988.

“Filistinliler Çatıştı”. **Hürriyet**. 31 Ekim 1991.

“FKÖ’nün Arabuluculuk Yapan Lideri Bu Hafta Ankara’da Büro Açılacağını Söyledi”. **Hürriyet**. 16 Temmuz 1979.

“FKÖ ile Kriz Dönemi”. **Hürriyet**. 4 Şubat 1989.

“İran, Türkiye Üzerinden Lübnan’a Asker Sevketmek İstiyor”. **Hürriyet**. 12 Haziran 1982.

“İsrail Alarmda”. **Hürriyet**. 21 Aralık 1987.

“İsrail Dünyaya Meydan Okuyor”. **Hürriyet**. 31 Temmuz 1980.

“İsrail, Güney Lübnan’ı İstila Etti”. **Hürriyet**. 7 Haziran 1982.

“İsrail Kudüs’ü Başkent Yaptı”. **Hürriyet**. 25 Temmuz 1980.

“İsrail Saldırıyor”. **Hürriyet**. 16 Aralık 1987.

“İsrail Şiddette Kararlı”. **Hürriyet**. 16 Aralık 1987.

“İsrail Tankları Sovyet Büyükelçiliğini Bastı”. **Hürriyet**. 18 Eylül 1982.

“İsrail’den ‘Vur’ Emri”. **Hürriyet**. 25 Aralık 1987.

“İsrail Yine Azdı”. **Hürriyet**. 16 Eylül 1982.

“İsraililerden Barışla Destek”. **Hürriyet**. 28 Ekim 1991.

“Katliamda 40 Türk Öldü”. **Hürriyet**. 23 Eylül 1982.

“Kudüs, Savaş Alanı”. **Hürriyet**. 20 Aralık 1987.

“Kutsal Kudüs İsrail’in Başkenti Olamaz”. **Hürriyet**. 26 Temmuz 1980.

“ Mısır İsrail Elçisini Geri Çekti”. **Hürriyet**. 21 Eylül 1982.

“Moşe Dayan da Kudüs’ün Başkent Yapılmasına Karşı Çıktı”. **Hürriyet**. 27 Temmuz 1980.

“Ortadoğu Patlama Noktasında”. **Hürriyet**. 29 Mayıs 1981.

“Ölüm Bekleyişi”. **Hürriyet**. 14 Temmuz 1979.

- “Pazarlık”. **Hürriyet**. 14 Temmuz 1979.
- “Sultanahmet Baskını. **Hürriyet**. 25 Kasım 1989.
- “Terör Pes Etti”. **Hürriyet**. 16 Temmuz 1979.
- “Türkiye’den Destek Bekliyorlar”. **Hürriyet**. 28 Ekim 1991.
- “Türkiye’nin İsrail Kararı Washington’da Şaşkınlık Yarattı”. **Hürriyet**. 5 Aralık 1980.
- “Türkiye Ortadoğu Barış Konferansında Yok”. **Hürriyet**. 24 Ekim 1991.
- “Utanç Tablosu”. **Hürriyet**. 20 Eylül 1982.
- “Yunan Lobisi’nden Yardıma Çelme”. **Hürriyet**. 2 Şubat 1989.
- “10 Günden Beri Petrolü Pahalı Alıyoruz”. **Hürriyet**. 9 Ocak 1979.
- “Biz Sandalye Meraklısı Olsaydık AP’yi Dışarıdan Desteklemezdik”. **Milli Gazete**. 30 Ağustos 1980.
- “Çağlayangil: İsrail ile İlişkilerimizin Niteliğinde Bir Değişiklik Yok”. **Milli Gazete**. 4 Aralık 1980.
- “Çandar: İsrail’in BM Üyeliği Hukuken Sona Ermıştır”. **Milli Gazete**. 2 Aralık 1980.
- “Denktaş: Müslüman Kıbrıs Halkı her zaman Filistinli Kardeşlerinin Yanında Olacak”. **Milli Gazete**. 2 Aralık 1980.
- “Haklı Dava Yanlış Savunuluyor”. **Milli Gazete**. 15 Temmuz 1979.
- “Müslüman Kudüs Müslüman Kalacak”. **Milli Gazete**. 7 Eylül 1980.
- “ABD, İsrail’i Azarladı”. **Milliyet**. 25 Aralık 1987.
- “ABD: Sorumlu İsrail”. **Milliyet**. 20 Eylül 1982.
- “Abu Firas: FKÖ, Ürdün’e Karşı Suriye’nin Yanında”. **Milliyet**. 29 Kasım 1980.
- “Acele mi Ettik?”. **Milliyet**. 17 Kasım 1988.
- “Akman: ‘Filistinlilerin Silahlarını Kıbrıs’a Bırakmaları Tehlikeli Bir Gelişmedir”. **Milliyet**. 25 Ağustos 1982.
- “Arafat: İslam Dünyası Tehlikede”. **Milliyet**. 8 Ekim 1985.
- “Arafat Saçmaladı”. **Milliyet**. 20 Mart 1989.
- “Arafat Şoku”. **Milliyet**. 4 Mayıs 1989.
- “Atina’ya Uyarı”. **Milliyet**. 9 Mart 1989.

- “Barış Katledildi”. **Milliyet**. 3 Ekim 1985.
- “Başbakanlık FKÖ’nün Dört Liderinin Arabuluculuk Yaptığını Açıkladı”. **Milliyet**. 15 Temmuz 1979.
- “BM’de FKÖ’ye Destek Verdik”. **Milliyet**. 2 Mart 1988.
- “Cezayir, Ürdün, Tunus; İran ve FKÖ, Kararı ‘Olumlu’ Bir Adım Olarak Nitelendirdi”. **Milliyet**. 3 Aralık 1980.
- “Çetin’den Barış Çağrısı”. **Milliyet**. 30 Kasım 1991.
- “Danışma Meclisi’nde Beyrut Katliamı Kınandı”. **Milliyet**. 23 Eylül 1982.
- “Demirel: Canileri Kucaklayıp Açık bir İçişleri Bakanı Bir Gün Dahı Görevde Kalamaz”. **Milliyet**. 16 Temmuz 1979.
- “Demirel: Erken’i Yalnız Bıraktığımız İddiaları Gülünçtür”. **Milliyet**. 7 Eylül 1980.
- “Demirel: Filistin’in Davasını Destekliyoruz”. **Milliyet**. 30 Kasım 1991.
- “Dış Politikamız”. **Milliyet**. 8 Aralık 1980.
- “Diplomatik Terbiyesizlik”. **Milliyet**. 17 Kasım 1988.
- “Ebu Firas: ‘Türkiye’nin Arap Dünyası ile İlişkilerini Güçlendirmek için Rol Oynamaya Kararlıyız”. **Milliyet**. 1 Ekim 1979.
- “Ebu Firas: ‘İsrail Katliamından Sonra Türk Hükümeti Kesin Tavrı Almalı”. **Milliyet**. 21 Eylül 1982.
- “Ecevit: Filistin Halkının Devletini Kurmasını Sonuna Kadar Destekleyeceğiz”. **Milliyet**. 6 Ekim 1979.
- “Ecevit, FKÖ’nün Olumlu Katkılarından Dolayı Arafat’a Teşekkür Etti”. **Milliyet**. 16 Temmuz 1979.
- “En Büyük Terörist İsrail”. **Milliyet**. 2 Ekim 1985.
- “Erbakan: Ülkemiz Dışarıdan Gelen Teröristlerin Cirit Attıkları Ülke Haline Geldi”. **Milliyet**. 15 Temmuz 1979.
- “Erken: Bugünkü Koşullarda Hükümetin Durumunu Kalıcı Görmüyorum. **Milliyet**. 7 Eylül 1980.
- “Erken Düşürüldü”. **Milliyet**. 6 Eylül 1980.
- “Erken: Karar Sürdürülen Politika’nın Devamıdır”. **Milliyet**. 4 Aralık 1980.
- “Evren: Batı Beyrut’taki Katliamı Lanetliyoruz”. **Milliyet**. 21 Eylül 1982.
- “Eylemli Cuma: Kışkırtmaya Dikkat”. **Milliyet**. 11 Mart 1989.

“Filistinli Ayaklanması Önlenemiyor”. **Milliyet**. 15 Aralık 1987.

“Filistin ‘İntikam’ Diyor”. **Milliyet**. 22 Mayıs 1990.

“Filistin’den Özel İstek”. **Milliyet**. 25 Mayıs 1990.

“Filistinlilerin Silahları Ankara’da Ürdünlü 4 Gençten Aldıkları Saptandı”. **Milliyet**. 19 Temmuz 1979.

“Filistin Ulusal Konseyi’ne Tepkiler”. **Milliyet**. 15 Kasım 1988.

“FKÖ’den Açıklama İstendi”. **Milliyet**. 16 Mart 1989.

“Humeyni Rehineleri Serbest Bırakmıyor”. **Milliyet**. 8 Kasım 1979.

“İran, Dünya Petrol Sevkıyatını Durdurmuştur”. **Milliyet**. 8 Kasım 1979.

“İran ve Kuveyt Gerillaları Kabul Etmeyeceğini Açıkladı”. **Milliyet**. 15 Temmuz 1979.

“İsrail Akınlarında Çoğu Sivil 59 Kişi Öldü”. **Milliyet**. 30 Mayıs 1981.

“İsrail Arafat’ı Yuvasında Bastı”. **Milliyet**. 2 Ekim 1985.

“İsrail Çaresiz”. **Milliyet**. 17 Aralık 1987.

“İsrail ile İlişkileri Sınırlandırmak Ortadoğu Politikamıza Uygunudur”. **Milliyet**. 4 Aralık 1980.

“İsrail’e İsraili Protestosu”. **Milliyet**. 21 Aralık 1987.

“İsrail’e Randevu Tokadı”. **Milliyet**. 3 Ekim 1985.

“İsrail Rehineleri Kurtarmak için Yardım Önerdi”. **Milliyet**. 15 Temmuz 1979.

“İsrail’in Tepkisi: Beklenmedik Gelişme Değil”. **Milliyet**. 3 Aralık 1980.

“İsrail Yetkilileri Katliama Göz Yumdu”. **Milliyet**. 21 Eylül 1982.

“Konferansta Ev Sahipliğimiz Yeniden Gündemde”. **Milliyet**. 4 Kasım 1991.

“Kral Fahd’dan Evren’e Mesaj”. **Milliyet**. 9 Mart 1988.

“Kudüs Ayaklandı”. **Milliyet**. 20 Aralık 1987.

“Ortadoğu’ya Türk Barış Atağı”. **Milliyet**. 22 Mart 1988.

“Su Zirvesi Barışın Kilidi”. **Milliyet**. 29 Ağustos 1991.

“Su Zirvesine Davetsiz Misafir”. **Milliyet**. 28 Ağustos 1991.

“Suudi Arabistan Kredisi Kasımda Merkez Bankası Hesabına Geçiyor”. **Milliyet**. 19 Eylül 1980.

“Tahran’da Öğrenciler, ABD Büyükelçiliğini İşgal Etti”. **Milliyet**. 8 Kasım 1979.

“Tel Aviv’de Barış Şarkıları”. **Milliyet**. 28 Ekim 1991.

“Türkiye, İsrail’le İlişkilerini ‘Asgari’ Düzeye İndiriyor”. **Milliyet**. 3 Aralık 1980.

“Ulus: Ermeni Terörü İçin Aktif Girişim Yapılacak”. **Milliyet**. 22 Kasım 1981

“Yılmaz’ın Çağrısı”. **Milliyet**. 16 Mart 1989.

“Yunanistan, FKÖ’ye Statü Tanıdı”. **Milliyet**. 17 Aralık 1981.

“Asker AB Tartışmasını Bitirdi”. **Radikal**. 25 Nisan 2002.

“Akaryakıtta Yeniden Zam Yapıldı”. **Sabah**. 1 Ekim 1990.

“Bağımsız Filistin’i Tanıdık”. **Sabah**. 16 Kasım 1988.

“İslami Terör Korkutuyor”. **Sabah**. 8 Ekim 1990.

“İsrail’in Katliamı Körfez Krizi için Büyük Bir Tahriktir”. **Sabah**. 10 Ekim 1990.

“Kissinger’den Şeriat Uyarısı”. **Sabah**. 20 Ekim 1990.

“PKK’dan İki Kanlı Baskın... Bir Öğretmen ile 5 Köylü Öldürüldü”. **Sabah**. 11 Ekim 1990.

“SHP’li Üçok Bombalı Paketle Öldürüldü”. **Sabah**. 7 Ekim 1990.

“Suudi Arabistan’dan Bedava Petrol”. **Sabah**. 1 Ekim 1990.

“Bağımsızlık Gelecek Ay mı?”. **Tercüman**. 16 Ağustos 1988.

“Büyük Protesto”. **Tercüman**. 4 Ekim 1985.

“Canileri Öpmek Cinayet Teşvikidir”. **Tercüman**. 17 Temmuz 1979.

“Devlet Terörü: İsrail 5 Yıl Sonra Yine Lübnan’da”. **Tercüman**. 16 Aralık 1987.

“En Sert Tepki Türkiye’den”. **Tercüman**. 3 Ekim 1985.

“En Uzun Bekleyiş”. **Tercüman**. 15 Temmuz 1979.

“FKÖ Kamplarında ASALA’ya Ait Arşivler Ele Geçirildi”. **Tercüman**. 2 Temmuz 1982.

“Günah Bizden Gitti”. **Tercüman**. 30 Ağustos 1982.

“İsrail’den ASALA ile İlgili Belgeleri Resmen İstedik”. **Tercüman**. 3 Temmuz 1982.

“İsrail Hükümeti Basirete Gelmeli”. **Tercüman**. 25 Eylül 1982.

- “İsrail ile İlişkilerimiz Asgariye İndiriliyor”. **Tercüman**. 3 Aralık 1980.
- “İsrail Katliam Yapıyor”. **Tercüman**. 17 Aralık 1987.
- “İsrail Zulmüne İsrail’de Tepki”. **Tercüman**. 21 Aralık 1987.
- “İşgal Altındaki Filistinlilere Kendini Yönetme Hakkı”. **Tercüman**. 4 Kasım 1991.
- “Müslüman Türkler’e Yapılan Ezizyetler Ciddi Boyutlarda”. **Tercüman**. 18 Temmuz 1987.
- “Rusya Türkiye’yi İlhaka Hazırlanıyordu”. **Tercüman**. 2 Ekim 1985.
- “Sevinç ve Gurur”. **Tercüman**. 16 Kasım 1988.
- “TBMM’den Tam Destek”. **Tercüman**. 17 Kasım 1988.
- “Türkiye Ermenilere Karşı Harekete Geçiyor”. **Tercüman**. 31 Ağustos 1982.
- “Türkiye’den Tepki: İsrail Şiddet Hareketlerine Son Versin”. **Tercüman**. 17 Aralık 1987.
- “Türkmen: Teröre Destek Veren Ülkeler Teröre Hedef Oldu”. **Tercüman**. 26 Ağustos 1982.
- “Yunan Hükümeti, Türkiye Aleyhine Gösteri Yapılmasına İzin Verdi”. **Tercüman**. 14 Aralık 1981.
- “40 Yıllık Bir Rüya Gerçek Oldu”. **Tercüman**. 15 Kasım 1988.

ÖZGEÇMİŞ

Ozan Kuyumcuoğlu 30 Mayıs 1980 tarihinde Balıkesir’de doğmuştur. Babasının mesleği nedeniyle İlkokulu farklı okullarda okumuştur. Ortaokul ve Lise eğitimini ise 1991–1997 yılları arasında Üsküdar Anadolu Lisesi’nde almıştır. 2004 yılında Bilgi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünden mezun olan Kuyumcuoğlu, 2005 yılında askerlik görevini tamamladıktan sonra 2006 yılında Yıldız Teknik Üniversitesi’nde Uluslararası bölümünde yüksek lisans öğrenimine başlamıştır. Aynı zamanda 2007 yılından bu yana NEA Ulaştırma ve Lojistik Yönetimi A.Ş. firmasında çalışmakta olan Kuyumcuoğlu ileri düzeyde Almanca ve İngilizce bilmektedir.